

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XI. évfolyam 2. szám

2012. szeptember

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Dr. Resperger István mk. ezredes

Tagok: Dr. Kobilka István ezredes
a Tudományos Tanács titkára
Dr. Magyar István nyá. dandártábornok
Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok
Dr. Bagi József okl. mk. ezredes
Dr. Fürjes János okl. mk. alezredes
Dr. Magyar Sándor mk. alezredes
Dr. Tóth Sándor mk. alezredes
Dr. Vida Csaba mk. alezredes

A kézirat lezárva: 2012. szeptember 17-én

Felelős szerkesztő: Vass Jenő nyá. ezredes

Olvasószerkesztő: Ledács Kiss Jenő nyá. ezredes

Tördelőszerkesztő: Juth Marianna nyá. törzsszászlós

A kiadásban közreműködött az MH Geoinformációs Szolgálat
Szabályzatszerkesztő és Kiadó Osztálya

Nyomdai munkák: HM Térképészeti Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Németh László ügyvezető igazgató

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

AZ OLVASÓHOZ

DR. TÖMÖSVÁRI ZSIGMOND NYÁ. DANDÁRTÁBORNOK ELMENT A JENŐ	5
---	---

BIZTONSÁGPOLITIKA

DR. BAGI JÓZSEF OKL. MK. EZREDES - KOÓS GÁBOR OKL. MK. EZREDES - PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NYÁ. EZREDES AZ EURÓPAI RAKÉTAVÉDELEM	9
--	---

DR. RESPERGER ISTVÁN MK. EZREDES AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK NEMZETBIZTONSÁGI DOKUMENTUMAINAK GEOPOLITIKAI, GEOSTRATÉGIAI VONATKOZÁSAI	25
--	----

SIPOSNÉ PROF. DR. KECSKEMÉTHY KLÁRA EZREDES KOOPERATÍV BIZTONSÁG, PARTNERSÉGI KAPCSOLATOK A CHICAIGÓI CSÚCSÉRTEKEZLET FÉNYÉBEN	42
--	----

KISS PETRA NKE DOKTORANDUSZ AZ ELHÚZÓDÓ KONFLIKTUS - SZÍRIA A HATALMI HARCOK KERESZTTÜZÉBEN	53
---	----

TORMA BÉLA NYÁ. MK. EZREDES AZ IRAK-IRÁNI HÁBORÚ (1980-1988), MINT A NEMZETKÖZI BÉKÉT ÉS A KÖZEL-KELET BIZTONSÁGÁT VESZÉLYEZTETŐ FEGYVERES KÜZDELEM ÉS ANNAK GAZDASÁGILAG MOTÍVÁLT POLITIKAI VETÜLETEI	67
--	----

HÍRSZERZÉS – FELDERÍTÉS

DR. VIDA CSABA MK. ALEZREDES A KRITIKAI GONDOLKODÁS SZEREPE A HÍRSZERZŐ ÉRTÉKELŐ-ELEMZŐ MUNKÁBAN	90
--	----

DR. HABIL KIS-BENEDEK JÓZSEF NYÁ. EZREDES EGY KÉMÜGY NYOMOZÁSA (ESETTANULMÁNY)	100
---	-----

MOLNÁR ÁKOS RENDŐR ŐRNAGY SZERVEZETT BŰNÖZÉS A SZEMÉLYAZONOSÍTÁS TÜKRÉBEN	124
---	-----

KUTATÁS – FEJLESZTÉS

KOÓS GÁBOR OKL. MK. ALEZREDES - PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NYÁ. EZREDES A RAKÉTAVÉDELEM LEHETSÉGES KATONA-TECHNIKAI MEGOLDÁSAI	134
--	-----

ORSZÁGISMERTETŐ

VARGA CSILLA A KÖZÖS KÜL- ÉS BIZTONSÁGPOLITIKÁT TÁMOGATÓ CIVIL-KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉSI INTÉZMÉNYEK TEVÉKENYSÉG ÉS DOKTRINÁK AZ EURÓPAI UNIÓ TAGÁLLAMAIBAN 1. SKANDINÁV ORSZÁGOK	156
--	-----

SZAKMATÖRTÉNET

SZABÓ ERVIN ANTAL NYÁ. ALEZREDES A KATONAI HÍRSZERZÉS (FELDERÍTÉS) OROSZORSZÁGBAN 1917-IG 1. RÉSZ	177
DR. KLEMENSITS PÉTER ELTE-BTK ROMMEL LEGSIKERESEBB FELDERÍTŐ ALAKULATÁNAK VÉGZETE. A NÉMET 621. RÁDIÓLEHALLGATÓ SZÁZAD ÉS AZ ELSŐ EL-ALAMEINI ÜTKÖZET	193

FÓRUM

DR. KISS ÁLMOS PÉTER KOSZOVÓ (1990-1999) - AZ ASSZIMMETRIKUS HADVISELÉS LÁTVÁNYOS SIKERE	206
SZABÓ CSABA RENDŐR FŐHADFNAGY A VALLÁS SZEREPE AZ EGYSÉGES RENDÉSZETI STRUKTÚRA FORMÁLÓDÁSÁBAN MAGYARORSZÁGON	231
ZALAI NOÉMI SZÁZADOS A MUNKAKÖRELEMZÉS ÉS A KOMPETENCIA-TÉRKÉP FELHASZNÁLÁSI LEHETŐSÉGEI A RENDVÉDELMI SZERVEKNÉL	244
DR. HABIL SALLAI JÁNOS NYÁ. EZREDES AKNAMEZŐ HELYETT ELEKTROMOS JELZŐRENDSZER AZ OSZTRÁK-MAGYAR HATÁRON	255

AZ OLVASÓHOZ

DR. BESENYŐ JÁNOS ALEZREDES BÉKÉS EGYMÁS MELLETT ÉLÉS VAGY FOLYAMATOS HÁBORÚ? RECENZIO PÓCZIK SZILVESZTER, AZ ISZLÁM FORRADALOM CÍMŰ KÖNYVÉRŐL	274
A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN ÉS A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI.....	2833

Elment a Jenő...

Tisztelt Olvasó!

2012. augusztus 6-án nagyon gyors lefolyású, súlyos betegség következtében elhunyt Vass Jenő Sándor (1948.06.21. Losonczi Elza) nyugállományú ezredes, a Katonai Felderítő Hivatal, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat aktív, rendkívül hasznos, köztiszteletnek örvendő tagja, a Felderítő Szemle felelős szerkesztője.

Volt katonatársunk 1948. június 21-én, Ózdon született. Középiskolai tanulmányait befejezve jelentkezett a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolára. A Főiskolát 1970-ben fejezte be híradó légvédelmi szaktechnikusként, és hadnagyi rendfokozattal kezdte meg 35 évig tartó hivatásos tiszti pályáját, a 106. önálló híradóezrednél, mint rádiótávírász szakaszparancsnok.

Már az első pillanattól kezdve kitűnt jó kommunikációs képességével és hamarosan megválasztották ezred KISZ Bizottság titkárának. 1974-1978 között az 1. Honi Légvédelmi Hadsereg törzsében töltött be különböző beosztásokat, majd 1979 és 1982 között a moszkvai Lenin Katonapolitikai Akadémián tanult. Hazatérését követően 1982-1990. között vezető politikai munkás, parancsnokhelyettesi beosztásokat töltött be a 11. honi légvédelmi tüzérdandárnál, és később a 11. honi légvédelmi rakétadandárnál. 1992-ben került a Magyar Honvédség Szabályzatkiadó Intézetéhez, ahol 1995-ig szerkesztő osztályvezetőként dolgozott, és tevékenyen járult hozzá a megújuló Honvédség új szabályzatainak, szakkiadványainak elkészítéséhez és végső formába öntéséhez. 1995-2000. között előbb az MH Humán Szolgáltató Központ parancsnokhelyetteseként, majd a Tájékoztatási és Média Központ parancsnokaként szolgált. Irányításával több tucat, a Magyar Honvédség hivatásos, polgári, sor- és szerződéses állományának felkészítését, kiképzését és nevelését szolgáló könyv, kiadvány, folyóirat került ki a Magyar Honvédség különböző alakulataihoz, intézményeihez, valamint a nemzetközi színtereken szolgálatot teljesítő magyar katonákhoz.

2000 és 2003 között az átalakult Zrínyi KHT Média Szerkesztőség vezetőjeként tevékenykedett a Magyar Honvédség érdekében.

2003-2012-ig az MK Katonai Felderítő Hivatal Humán Igazgatóságának, 2012. január elsejétől a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Humán Főosztálya munkatársaként (hét évig teljes munkaidőben, majd a halála napjáig részfoglalkozásúként) a Hivatal szakmai felkészítését szolgáló tankönyveinek, kiadványainak felelős szerkesztő-koordinátora volt. A Felderítő Szemle (megjelenésétől kezdve csaknem egy évtizeden át!) felelős szerkesztőjeként oroszlanrésze volt abban, hogy a szakmai folyóirat megkapta, és a mai napig megtartotta a hadtudományi doktori képzésben a „mértékadó folyóirat” besorolást és szakmai körökben ismert és elismert folyóirattá vált, amely egyben méltó módon segítette, ösztönözte és viszonylag széles körben ismertté tette a Katonai Felderítő Hivatalnál, illetve a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnál folyó tudományos tevékenységet is!

Szerkesztőként rendkívül precíz és igényes ember volt: a lektorokat is lektorálta, utánajárt minden apróságnak, ha bármilyen kételye támadt egy-egy fogalommal, szóval, kifejezéssel, eseménnyel, ténnyel, vagy adattal kapcsolatban. Rendkívül jó érzéssel „szúrta ki” a körültekintő szerzői és az alapos lektori munka ellenére „bennragadt” hibákat, és ahogyan az Igazgatóságunkon elhíresült: „megvasalta” az anyagokat! (Ennek eredményeképpen gyakran az adott oldalon több volt a piros színű javítás, mint az eredeti fekete színnel írott szöveg!)

Bár nem a „Szakmában” kezdte el pályáját, mégis hamar beilleszkedett a Hivatal közösségébe és igen rövid idő alatt tette magát hasznossá a katonai felderítés érdekében végzendő munkában. Jó megérzéssel választotta ki és a legtöbb esetben sikeresen inspirálta az egyes területek legjobb szakértőit az írásra, ismereteik közreadására. Szinte motorja volt a Felderítő Szemle Szerkesztő Bizottságának és sok esetben segítette tanácsaival, ötleteivel a Tudományos Tanács munkáját is!

Nagy munkabírásról tanúskodik az a tény is, hogy a munkája melletti kevés szabad idejében húsznál is több – korábbi szűkebb pátriájáról - Budaörsről, a budaörsieknek szóló helytörténeti könyvnek, kiadványnak volt a szerkesztője (Iskolacsengő, Mesevár, A budaörsi családok, Hazára leltünk Budaörsön, Mélyek a gyökerek, hogy csak a legfontosabbakat soroljam). Mindezek mellett önzetlenül segítette a Hivatal és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem több doktorandusza, illetve hallgatója doktori értekezésének, vagy diplomamunkájának szerkesztői munkálatait is.

AZ OLVASÓHOZ

Bár 2005. június 22-én az akkori jogszabályok alapján a szolgálat felső korhatárával szolgálati nyugállományba helyezték, de Vass ezredes Úr nem tette le ezzel a tollat! Azt csak a halál ragadta ki a kezéből! Még a kórházi betegágyán is arról beszélt, hogy ha kijön, milyen anyagokat kell még rendbe tennie, hogy indulhasson a Felderítő Szemle soron következő száma.

Vass Jenő Sándor ezredes nyugállományba helyezését követően – alaprendeltetési feladatainak változatlanul magas szintű ellátása mellett – aktívan bekapcsolódott a honvédelem érdekében tevékenykedő társadalmi, illetve civil szervezetek munkájába. Egyik alapító tagja volt a Felderítők Társasága Közhasznú Egyesületnek és komoly szerepe volt abban is, hogy Egyesületünk 2006 óta rendezvényei és kiadványai révén ismert és elismert szakmai háttér támogató szervezetként jelenhetett meg a nyilvánosság előtt! Aktívan bekapcsolódott a Budapesti Nyugállományúak Klubja Felderítő I. tagozat, valamint a Légvédelmi és Repülő tagozat tevékenységébe, munkájának segítésébe is. Mint csaknem egy évtizeden keresztül volt közvetlen munkahelyi vezetője, felelősséggel kijelenthetem, hogy személye köztisztviselőnek örvendett a Hivatal vezető és beosztotti állománya előtt egyaránt!

Nehéz elhinni és még nehezebb elfogadni, hogy nincs többé! Számptalan félbehagyott oldal várja, hogy valaki befejezze... Elment a felelős szerkesztő... De sokan maradtunk itt drága Jenő barátunk, akik kötelességünknek érezzük megőrizni és továbbvinni azokat a szakmai értékeket, amelyeket Te olyan állhatatosan képviseltél, és amelyekért személyesen olyan sokat tettél! Legyen ennek egyik bizonyossága éppen e szám megjelenése, amelyet még Te kezdted el szerkeszteni, de a sors akaratából sajnos már nem tudtál befejezni!

Budapest, 2012. szeptember

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. ddtbk.

AZ OLVASÓHOZ

AZ EURÓPAI RAKÉTAVÉDELEM

Rezümé

Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésének tervét – amely lényegében a globális amerikai rakétavédelmi rendszer eleme – a NATO lisszaboni csúcstervezésén, 2010. november 19-20.-án fogadták el a tagállamok állam és kormányfői.

Az Oroszországi Föderáció kezdettől ellenezte az úgynevezett „lator államok” rakéta fenyegetésének elhárítását célzó amerikai védelmi rendszer európai elemeinek kiépítését, mert azok közelségét a START-III szerződésben elfogadott hadászati egyensúly megbontására tett lépésnek tekinti. Barac Obama elnök 2009 szeptemberében átalakította az eredetileg a Bush kormány által kezdeményezett tervet és szélesebb, NATO-keretbe illesztette azokat, és erről politikai megállapodás született Lisszabonban.

Az Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció eltérően képzeli el a rakétavédelmi együttműködés tartalmát. Az atlanti szövetség lényegében a radarfelderítés által nyert adatok kicserélését szeretné megvalósítani a rendszer kiépítése után, és nem kívánja bevonnai az oroszokat a rakétaelhárító rakéták esetleges indítására vonatkozó döntéshozatalba.

Dmitrij Medvegyev és Barack Obama szöuli találkozóját követően kiderült, hogy a rakétavédelem témájában szakértők és technikai szakemberek folytatják a konzultációkat, elsősorban katonatechnikai szinten. Mindkét fél beismeri, hogy zsákutcába jutottak a tárgyalások, de nem hajlandók megoldhatatlannak nevezni a helyzetet – mondta Alekszej Puskov, az orosz Állami Duma Nemzetközi Ügyek Bizottságának elnöke.

Sem a Moszkvában megtartott nemzetközi konferencia, sem a Szövetség állam és kormányfőinek Chicagóban rendezett csúcstalálkozója nem hozott érdemi áttörést a rakétavédelmi rendszer európai elemeinek telepítése kérdés-megvitatásában, csupán a korábban kialakított álláspontokat erősítették meg.

Kulcsszavak: európai rakétavédelmi rendszer, politikai megállapodás Lisszabonban, eltérő elképzelések, szakértői tárgyalások, döntéshozatali mechanizmus.

Résumé

The plan to build a European missile defence system – which is a part of the American global ballistic missile defence system – was accepted by the heads of state and the governments at the NATO Lisbon Summit on 19-20 November

2010. The Russian Federation has objected (from the very beginning) to the building of the system's European components – aimed at intercepting missiles launched from the so called “rogue” states –, since Russia considers it as the first step towards upsetting the strategic balance accepted in START-III.

Barack Obama modified the original Bush administration's plan and fitted it into a wider NATO context, and the relevant political decision was taken in Lisbon.

The United States of America and the Russian Federation have quite a different concept about the cooperation in the field of defence missile system. The Atlantic Treaty would like to share only the data gained from the radar system and does not plan to involve the Russians into the decision-making on launching or not ballistic missiles. After the Medvedev and Obama meeting in Seoul, negotiations are still taking place between experts and technicians about missile defence, primarily on military-technical level. Both sides admit that talks have entered a dead-end, but they are not willing to call the situation hopeless – said Alekszej Puskov, the chairman of the Committee of Foreign Affairs of the Russian Duma.

Neither the international conference held in Moscow nor the NATO Chicago Summit brought a substantive breakthrough in the question of the missile defence system; the parties have only strengthened their earlier views.

Keywords: European missile defence system, political decision in Lisbon.

Bevezetés

Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésének tervét – amely lényegében a globális amerikai rakétavédelmi rendszer eleme – a NATO lisszaboni csúcscrészesítésén, 2010. november 19–20-án fogadták el a tagállamok állam és kormányfői.

Az Oroszországi Föderáció kezdettől ellenezte az úgynevezett “lator államok” rakéta fenyegetésének elhárítását célzó amerikai védelmi rendszer európai elemeinek kiépítését, mert azok közelségét a START-III szerződésben elfogadott hadászati egyensúly megbontására tett lépésnek tekinti. Barac Obama elnök 2009 szeptemberében átalakította az eredetileg a Bush- kormány által kezdeményezett tervet és szélesebb, NATO-keretbe illesztette azokat, és erről politikai megállapodás született Lisszabonban.

Az új koncepciótól az amerikai Rakétavédelmi Ügynökség (Missile Defense Agency) szakemberei azt remélték, sikerül enyhíteni az európai rakétavédelmi rendszer tervei miatt kiéleződött orosz-amerikai feszültséget.

A Lisszabonban elfogadott határozat értelmében az európai rakétavédelmi rendszer elemeit Lengyelországba (Redzikowo), földi telepítésű SM–3 rakétákkal; Romániába (Deveselu), földi telepítésű SM–3 rakétákkal és Spanyolországba (a Cadiz melletti Rota haditengerészeti bázis), négy, SM–3 rakétákkal és Aegis

rendszerrel felszerelt amerikai rombolóval telepítik. A kiegészítő radarrendszert Törökországban (Kürecik) és esetleg Grúziában tervezi a Szövetség elhelyezni.¹

Az amerikai Rakétavédelmi Ügynökség végső célkitűzése az, hogy képessé tegye a rendszert az interkontinentális ballisztikus rakéták (Intercontinental Ballistic Missile – ICBM) visszatérő (leszálló) pályaszakaszon, illetve a közepes hatótávolságú ballisztikus rakéták (Intermediate Range Ballistic Missile – IRBM) középső röppályaszakaszon történő megsemmisítésére.

A kitűzött célok elérése érdekében az elkövetkező évtizedben az SM-3 elfogórakéta szakaszolt fejlesztésével párhuzamosan sor kerül az Aegis rendszer tengerfelszíni és szárazföldi telepítésű változatainak európai kontinensre történő telepítésére is.

Az Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció eltérően képzelel el a rakétavédelmi együttműködés tartalmát. Az atlanti szövetség lényegében a radarfelderítés által nyert adatok kicserélését szeretné megvalósítani a rendszer kiépítése után, és nem kívánja bevonni az oroszokat a rakétaelhárító rakéták esetleges indítására vonatkozó döntéshozatalba.

Dmitrij Medvegyev és Barack Obama szülői találkozóját követően kiderült, hogy a rakétavédelem témájában szakértők és technikai szakemberek folytatják a konzultációkat, elsősorban katona-technikai szinten. Mindkét fél beismeri, hogy zsákutcába jutottak a tárgyalások, de nem hajlandók megoldhatatlannak nevezni a helyzetet – mondta Alekszej Puskov, az orosz Állami Duma Nemzetközi Ügyek Bizottságának elnöke.

Az elkövetkező hónapokban az Amerikai Egyesült Államok stratégiai szintű, stabilizációs tárgyalások folytatását tervezi az Oroszországi Föderációval, a megbeszélések kiemelt célja a kölcsönös együttműködés megvalósítása lehetőségeinek feltérképezése, beleértve a rakétavédelmi rendszer kelet-európai kiépítésére vonatkozó kérdések tisztázását, a légi-kozmosz tér felhasználását. Másrészt, a tervezett tárgyalások során az Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció várhatóan számos témakörben egyeztetni hivatalos álláspontját, különös tekintettel a két nagyhatalom közötti együttműködésre a rakétavédelem, a kiberbiztonság és a hagyományos fegyverkezés területén.

Az Oroszországi Föderáció védelmi minisztériuma 2012. május 3-4-én nemzetközi konferenciát szervezett a rakétavédelem kérdésében, amelyre meghívta a NATO tagállamok, India Kína, Japán és a Független Államok Közössége szakembereit.

¹ Allied leaders agree on NATO Missile Defence system. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_68439.htm 2012. 04. 01.
Ellen Tauscher: Ballistic Missile Defense, Progress and Prospects. 10th Annual Missile Defense Conference Washington, DC March 26, 2012. április 1. <http://www.state.gov/t/186824.htm> 2012. 04. 01.
Acord intre romania si statele unite ale americii. http://www.mae.ro/sites/default/files/file/tratate/2011.09_scut_ro.pdf 2012. 04. 01.

2012. május 20-21-én Chicagóban került megrendezésre a NATO állam és kormányfőinek csúcstalálkozója, ahol kiemelt szerepet kapott az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésének helyzete és a további feladatok megfogalmazása.

Tanulmányunkban ennek a két fontos eseménynek a tapasztalatait dolgozzuk fel, mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalom alapján, a címben vállalt téma tükrében. Reményeink szerint, munkánkkal segítséget nyújtunk az egyetem hallgatóinak és a témával bővebben foglalkozó kutatóknak.

A konferencia és a csúcstalálkozó előzménye

Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésével összefüggő tárgyalások menetét lassította az orosz és az amerikai elnökválasztás eseménye. A korábbi választások gyakorlatának megfelelően a régi elnökök már nem, az új elnökök még nem hozhattak olyan döntést, amely hosszú távon hatással van az állam biztonsági és más érdekeire.

Természetesen a választók megnyerése érdekében a jelöltek a rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatban is tettek kijelentéseket, amelyeket a szakértők és a téma kutatói megfelelő súllyal vettek figyelembe az elemzések során. Nézzünk meg ezek közül néhányat.

Dmitrij Medvegyev elnök az orosz polgárokhoz címzett beszédet mondott 2011. november 23.-án azzal a helyzettel kapcsolatban, amelyik az Egyesült Államok és a NATO-országok európai rakétavédelmi rendszere körül alakult ki az Oroszországi Föderáció biztonsága tükrében. Az elnök elmondta, hogy az amerikaiak európai rakétavédelmi programja megvalósítása a lisszaboni csúcstalálkozót követően elkezdődött és a tervek szerint halad. Ezek a folyamatok nem kerülhetik el Oroszországi Föderáció figyelmét és megfelelő reagálást követelnek. Az államfő több olyan döntést ismertetett, amelyek az európai rakétavédelmi rendszerre adott válaszlépésnek tekinthetők.

“Az orosz védelmi tárca meg-bizásomból Kalinyingrád mellett haladéktalanul hadrendbe állítja a rakétatámadás-jelző rendszer radarállomását.

Másodszor, az orosz légi-kozmosz védelmi rendszer kialakítása keretében elsőrendű feladat lesz a hadászati nukleáris erők objektumainak fokozott védelme.

Harmadszor, azokat az interkontinentális ballisztikus rakétákat, amelyeket a hadászati rendeltetésű rakétacsapatoknál és a haditengerészetnél rendszere-sítenek, az ellenség rakétavédelmi rendszerén áthatoló, új rendkívül hatékony harci fejekkel látják el.

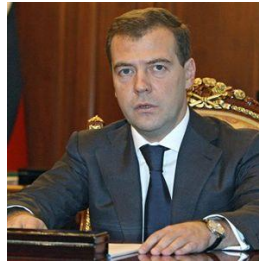
Negyedszer, a fegyveres erők dolgozzanak ki intézkedéseket, amelyek szükség esetén biztosítják a rakétavédelmi rendszer információs és irányító eszközei elpusztítását.

Ötödösör: ha a felsorolt intézkedések nem lesznek elégségesek, az Oroszországi Föderáció az ország nyugati és déli részében korszerű csapásmérő eszközöket helyez el, amelyek biztosítják a rakétavédelem európai komponenseinek megsemmisítését.

Az egyik ilyen lépés az Iszkander-M rakétakomplexumok telepítése a kalinyingrádi különleges körzetben. Ezek az intézkedések megfelelőek, hatékonyak és nem költségesek.”²

Az orosz elnökválasztáson ismét Vlagyimir Putyint választották meg elnöknek, aki úgy döntött, hogy a 2012. május 19-20-án Chicagóban, a NATO állam és kormányfőinek csúcstalálkozóján nem vesz részt. Indoklásában az európai rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos tárgyalások sikertelenségét és az orosz-amerikai nézetkülönbségeket említette.

Ugyanakkor Barack Obama elnök tett egy diplomáciai gesztust az orosz elnök irányába. Nevezetesen, a G8 találkozó helyszínét megváltoztatta, amelyet Camp Davidben az elnöki rezidencián tartottak meg. Az amerikai elnök azt remélte, hogy a nem hivatalos környezet jó alkalmat teremt arra, hogy az Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció „tisztá lappal” kezdje meg kapcsolatait. Az amerikai elnök ezzel a lépéssel jelezte, hogy kész megvizsgálni a két ország kapcsolatait zavaró sértettségeket és félreértéseket, közösen megvizsgálják az együttműködés újabb lehetőségeit.³

Az orosz elnökválasztásokat követően a még hivatalban lévő Dmitrij Medvegyev elnök az Orosz Külügyi Tanács tudományos konferenciáján ismét jogi garanciákat kért a NATO tagállamoktól a rakétavédelmi rendszer kiépítésével kapcsolatban. Hangsúlyozta, hogy országa olyan világrend kiépítésén dolgozik, ahol mindenki biztonságban érezheti magát. Meg kell szabadulni az előző időszak kísérleteitől, amelyek akadályozzák az együttműködést. „Készek vagyunk a partnerségre, hajlandóak vagyunk katonai információkat cserélni, de csakis a kívánt garanciák megkapása esetén, amelyet dokumentumba kell foglalni” – hangsúlyozta Medvegyev elnök.⁴

A bevezetőben említettük, hogy Alekszej Puskov, az orosz Duma Nemzetközi Ügyek Bizottságának elnöke reményét fejezte ki a tárgyalások felújítását illetően. Ugyanakkor hangsúlyozta a következőket: „Oroszország nem egyezik bele a rakétavédelmi rendszer realizálásába abban a formában, amelyben a projekt jelenleg létezik. Függetlenül az egyesült államokbeli választások kimenetelétől, Moszkva követelni fogja a jogi garanciákat arra vonatkozóan, hogy

² Позиция России по ЕвроПРО <http://ria.ru/infografika/20111124/496847681.html> 2012. 04. 02.

³ Oroszország és az Egyesült Államok tiszta lappal kezdheti kapcsolatait. <http://www.hungarian.ruvr.ru> 2012. 04. 03.

⁴ Valóságá tenni a mítoszt. http://hungarian.ruvr.ru/2012_03_23/69407476/ 2012. 04. 03.

az európai rakétavédelem nem irányul Oroszország ellen. Az elnökválasztás évében az Egyesült Államokban semmit nem tehetnek, ez egyértelmű. Hogyan térjenek vissza ehhez a témához kedvezőbb helyzetben, hogyan érik el, hogy ne temessék el végleg? Át kell adni a műszaki szakembereknek. Ez diplomáciai lépés: beismerni, hogy a téma nagyon bonyolult, tagadni, hogy megoldhatatlan, megengedhetőnek tartani, hogy létezhét valamiféle válasz. A jelenlegi körülmények között ezt a választ nem lehet megtalálni. Gyakorlatilag a két elnök abban állapodott meg, hogy a jövőben fogják keresni” – mondta el véleményét Puskov.⁵

Ez év áprilisától Alekszandr Grusko külügyminiszter-helyettes lett az Oroszországi Föderáció NATO-nagykövete – volt olvasható a Kommerszant című moszkvai napilapban. Elődjét, Dmitrij Rogozint 2011. december végén miniszterelnök-helyettesé nevezték ki, azóta betöltetlen volt a tisztség. A nagykövet feladata az lesz, hogy az amerikai rakétavédelmi rendszer ügyében zsákutcába került tárgyalásokon áttörés szülessen. Szakértők szerint az új nagykövet kinevezése arra ad reményt, hogy mind a NATO, mind az Oroszországi Föderáció elkötelezte magát a stratégiai partnerség mellett, ahogy arról 2010-ben a lisszaboni csúcson döntöttek.

A brüsszeli NATO-központban a szakértők bíznak abban, hogy az új orosz nagykövet érkezése felélénkíti azokat az erőfeszítéseket, amelyek célja együttműködési pontokat találni az európai rakétavédelmi rendszerrel összefüggő kérdésében.⁶

Ez év április hónapban Ellen O’Kane Tauscher, az Egyesült Államok stratégiai stabilitásával foglalkozó szakértője, megismételte korábbi nyilatkozatát, miszerint készek írásban garantálni, hogy az európai rakétavédelmi rendszer nem irányul az Oroszországi Föderáció ellen. Véleménye szerint ez a nyilatkozat elősegítheti a gyakorlatias együttműködést a jövőben. Ugyanakkor Szergej Lavrov külügyminiszter véleménye szerint a két ország álláspontja egyáltalán nem közeledik egymáshoz.⁷

A tanulmány bevezetőjében szoltunk a 2012. május 3-4-én megtartott nemzetközi konferenciáról. Mielőtt ennek tapasztalatait ismertetnénk, szükségesnek tartjuk a konferencia bejelentésének érdekességeit megemlíteni az európai rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos nézetkülönbségek megértése érdekében. Az

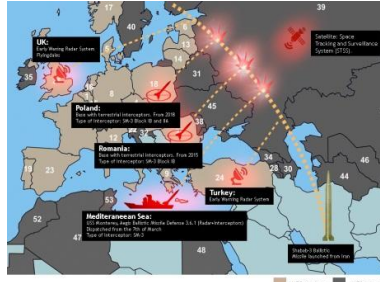
⁵ A biztonságot választani http://hungarian.ruvr.ru/2012_03_28/69835429/ 2012. 04. 10.

⁶ Дмитрия Rogozина заменит дипломат: Новым постпредом РФ при НАТО будет замглавы МИДа Александр Грушко. <http://www.kommersant.ru/doc/1908932> 2012. 04. 10.

⁷ Лавров: согласие по ПРО у Москвы и Вашингтона "не вырисовывается." http://ria.ru/defense_safety/20120413/624824360.html 2012. 04. 13.

olvasók előtt közismert, az orosz védelmi minisztérium zártsága. Az orosz katonai vezetők ezt a zártságot kívánták megváltoztatni a konferencia megrendezésével.

“Mi azt gondoljuk, megfordítjuk a helyzetet és a világ legismertebb szakembereit, a nyugati politológiai központok képviselőit, az orosz nem kormányzati szervek képviselőit hívjuk meg. Az orosz katonai vezetők kapnak lehetőséget a katonatechnikai problémák bemutatására az európai rakétavédelemmel kapcsolatban” – nyilatkozott Anatolij Antonov védelmi miniszter-helyettes ez év márciusában, a konferencia szervezésekor.⁸

A rakétavédelmi konferencia várható témáit vetítette előre az orosz Nyezaviszimaja Gazéta című folyóiratban tanulmánya, amely „Az európai rakétavédelem mítoszok és politika nélkül” címmel jelent meg ez év áprilisában.⁹ A szerzők a kiépítendő rakétavédelmi rendszer elemeinek technikai képességei elemzésével, különböző számításokkal bizonyítják, hogy a rendszer – a teljes kiépítést követően – veszélyezteti az Oroszországi Föderáció hadászati visszatartó rendszerének elemeit, megbontja a START-III szerződésben elfogadott hadászati egyensúlyt. Ennek alapján igazolva látják a katonatechnikai válaszlépések szükségességét az orosz állam részéről. A továbbiakban vizsgáljuk meg és összegezzük a rakétavédelmi konferencia legfontosabb megállapításait.

Konferencia a rakétavédelemről

2012. május 3-4-én megtartott konferencia széles nemzetközi nyilvánosság és érdeklődés közepette zajlott Moszkvában. Számos ország, közöttük a 28 NATO-tagállam, Kína, Japán és Dél-Korea politikai és katonai szakértője hallgatta figyelemmel az elsősorban orosz részről megtartott előadásokat és fejtette ki véleményét a témával kapcsolatban.

Ugyanakkor, mint az várható volt, a kölcsönös tájékoztatáson és a vélemények ismertetésén túl, a konferencián érdemi eredmény nem született az európai rakétavédelem kiépítésével kapcsolatban. Már csak azért sem, mert a NATO tagállamok állam- és kormányfői Lisszabonban a telepítési tervet elfogadták, és ettől a meghívott szakértők sem térhettek el. Másod sorban az Oroszországi

⁸ Meg nem értés és félelem a rakétavédelemmel kapcsolatos tárgyalásokon (orosz nyelven). <http://nvo.ng.ru/concepts/2012-03-23/1-pro.html> 2012. 04. 03.

⁹ ЕвроПРО без мифов и политики. http://nvo.ng.ru/armament/2012-04-13/1_pro.html 2012. 04. 16.

Föderáció is – mint az előadók hangsúlyozták – ragaszkodott korábbi álláspontjához az európai rakéta-védelem kérdésében.¹⁰

Anatolij Szergyukov védelmi miniszter nyitóelőadásában, többek között a következőket mondta: ma nincs a világban olyan politikai és katonapolitikai esemény, ahol ne esne szó az európai rakétavédelmi rendszerről. Az Oroszországi Föderáció több alkalommal kifejezte aggodalmát az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésével kapcsolatban, de ez az aggodalom nem talált megértésre az Egyesült Államok és szövetségesei részéről. Gyakorlatilag a tárgyalások zsákutcába jutottak. Az Oroszországi Föderáció kihasznál minden lehetőséget, hogy megoldást találjon a kérdésben. Ennek érdekében a közeljövőben két lehetőség mutatkozik. *Először, vagy megfelelő választ tudunk adni korunk új kihívásaira, azaz együtt tudunk működni az új fenyegetések megoldásában. Másodszor, a hidegháborús gondolkodásmód, mint örökség belekényszerít minket egy szembenállásba, amely fegyverkezési versenyt kényszerít ránk.*

A helyzet kialakulásáért, országunk is felelősnek érzi magát. Más szóval, nem tudtuk partnereinkkel megértetni az orosz aggodalmakat. Nem megfelelően

mutattuk be az együttműködés feltételeit, lehetőségeit és azok kedvező hatásait. Valószínűleg nem jól ismertettük a lehetséges ellenlépéseket, amelyeket Dmitrij Medvegyev elnök ismertetett az elmúlt év novemberében – hangsúlyozta Szergyukov védelmi miniszter.¹¹

Nyikolaj Makarov vezérkari főnök előadásában azt emelte ki, hogy az Oroszországi Föderáció számára miért jelent veszélyt az európai rakétavédelmi rendszer kiépítése. Először, az ország biztonsága szempontjából elfogadhatatlan, hogy a rakétavédelmi rendszer elemei az ország nyugati és távol-keleti határai mentén kerülnek telepítésre. A földi és tengeri telepítésű korai előrejelző rendszerek felderítő távolsága az Urál hegységig terjed. Az AEGIS rendszerek rakétavédelmi rendszerének hatótávolsága jelentősen lefedi az Oroszországi Föderáció területének jelentős részét. A vezérkari főnök szerint ennek következtében jelentősen sérül az egyenlőség elve, valamint figyelmen kívül marad a regionális és globális biztonság kölcsönös hatása.

Másodszor, feltétlenül szükséges figyelembe venni a tárgyalásokon a hadászati elrettentő és visszatartó erők, valamint a védelmi rendszerek egységét, azok kölcsönös egymásra hatását. Az orosz szakemberek véleménye szerint a START-III szerződésben elfogadott egyensúlyt megváltoztatja a kiépülő európai rakétavédelmi rendszer. Más szóval, a 2020-ra elkészülő rakétavédelmi rendszer azt eredményezheti, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei válaszcspás nélkül mérhetnek csapást az ellenségre. Az Oroszországi Föderáció ezt a lehetőséget sem

¹⁰ http://www.mil.ru/conference_of_pro/news/more.htm?id=11108033@egNews
http://www.mil.ru/conference_of_pro/photo_video/video.htm 2012. 05. 06.

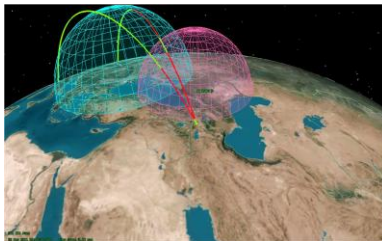
¹¹ В Москве начала работу международная конференция по проблемам противоракетной обороны.
http://www.dyn.function.mil.ru/news_page/country.htm?f=201&fid=0&blk=10322350 2012. 05. 06.

most, sem a jövőben nem fogadja el. *“Válaszul mi aszimmetrikus válaszlépéseket fogunk tenni. Ha más lehetőség nincs, akkor megelőző nukleáris csapást mérünk a kiépített rakétavédelmi rendszerre”* – emelte ki beszédében Makarov vezérkari főnök.¹²

Ezt követően részletesen ismertette a lehetséges válaszlépéseket: *az állandó telepítésű hadászati visszatartó erők bázisai védelmének megerősítése. A mobil hadászati visszatartó erők helyzetének folyamatos változtatásával minimálisra csökkenteni azok felderíthetőségét, ezzel együtt megemelik azok készenlétét, harc-készültségét. Folyamatosan növelik és korszerűsítik a légvédelmi rakétarendszerek képességét. Az európai rakétavédelmi rendszer egyes elemei működésének megakadályozása, szükség esetén megsemmisítése* – fejezte be beszédét Makarov.

A konferencia első napján szólalt fel Edward Wornor, az amerikai delegáció vezetője, aki a külügyminisztérium szakértője. Ezt követte Alexander Vershbow NATO főtitkárhelyettes fel-szólalása. Beszédük a következőkben foglalható össze: az Egyesült Államok már kijelölte a rakétavédelmi rendszer elemeinek helyét a saját területén, azokat nem az orosz és a kínai rakéták elfogására telepítik, hanem Észak-Korea és Irán növekvő lehetőségének kezelésére, az ellenük való védelem érdekében.

“Az európai rakétavédelmi rendszer elemeinek szárazföldön és a tengereken történő elhelyezése az Egyesült Államok és szövetségeseinek védelmére irányul, és nem jelentenek az Oroszországi Föderációval szemben semmilyen fenyegetést” – jelentette ki az amerikai szakértő és a főtitkárhelyettes.¹³

Az elhangzott előadásokból kitűnik, hogy sem az amerikai, sem az orosz álláspont nem közeledett egymáshoz. A szakértők nem is remélték ezt, ennek okát korábbi tanulmányunkban már kifejtettük. Itt erről most csak nagyon röviden írunk.

A NATO tagállamok vezetői Lisszabonban elfogadták a rakétavédelmi rendszer európai elemei telepítésének tervét. A Szövetség ezen a terven nem is kíván változtatni, ami a telepítés végrehajtását illeti. A szakértők hangsúlyozzák, hogy az nem az orosz interkontinentális ballisztikus rakétarendszerek ellen irányul. Az Oroszországi Föderáció, a teljes kiépítés után viszont úgy látja, veszélyeztetve lesz hadászati visszatartó ereje. Mindkét tárgyalófél keresi az ellentmondás feloldásának lehetőségét, jelenleg nem sok eredménnyel.¹⁴

¹² В Москве начала работу международная конференция по проблемам противоракетной обороны.
http://www.mil.ru/conference_of_pro/greeting.htm 2012. 05. 06.

¹³ В Москве начала работу международная конференция по проблемам противоракетной обороны.
http://www.dyn.function.mil.ru/news_page/country.htm?f=201&fid=0&blk=10322350 2012. 05. 06.

¹⁴ Koós Gábor-Szternák György: A rakétavédelem lehetséges katona-technikai megoldásai. Tanulmány kézirat. Nemzeti Közszerzői Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.

A konferencia második részében a katonatechnikai tartalmú előadásokra került sor. Elsőként Vlagyimir Geraszimov vezérkar főnök helyettes ismertette a különböző hadszíntereken elhelyezett rakétavédelmi rendszerek hatékonyságát. Előadása során háromdimenziós animációkkal, ábrákkal mutatta be, hogy az európai kontinensen és a környező tengereken elhelyezett ellenrakéták milyen feltételek mellett jelentenek veszélyt az orosz hadászati visszatartó erőkre.

Ezt a témát fejtette ki részletesebben Jurij Iljin ezredes, aki az európai kontinens térségeiben elhelyezett rakétavédelmi eszközök képességeit elemezte az elindított orosz interkontinentális rakéták, a felderítő lokátorok és a légvédelmi rakéták viszonylatában, különböző sebességi tartományokban, figyelembe véve egymáshoz viszonyított harcrendjüket.

Alekszandr Sermet, az orosz fegyveres erők hadtudományi bizottságának vezető szakértője, a 2003 óta folytatott NATO-orosz számítógépes parancsnoki légvédelmi gyakorlatok eredményeire hivatkozva, bemutatta a közös légvédelmi vezetési pont működésének lehetőségét, a támadó ballisztikus rakéták felderítésének és elfogásának tükrében.

A konferencia második napján a résztvevők látogatást tettek és megismerhették a Moszkva környékén működő A-135 rakétavédelmi rendszer vezetési központját, a DON-2N multifunkcionális radart, amely Szofrinoban található.

Véleményünk szerint a konferencia nem oldotta meg a rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos problémákat. Ugyanakkor hozzájárult ahhoz, hogy a vitában érintett felek jobban megismerték egymás álláspontját. Reményeink szerint a konferencia bizonyította, hogy milyen politikai és katonatechnikai megoldásoknak van lehetősége a jövőben. Természetesen nagyon sok függ attól, hogyan alakulnak az amerikai-orosz és a NATO-orosz kapcsolatok a következő években, különösen az amerikai elnökválasztás követően.

A NATO állam és kormányfőinek chicagói csúcstalálkozója

A NATO állam és kormányfői, a partnerországok- és meghívottak vezetőivel együtt tanácskoztak 2012. május 20-21-én Chicagóban. A tanácskozás, amint az várható volt, nem hozott áttörést a NATO-orosz kapcsolatokban. A csúcstalálkozót megelőzően a szakemberek már utaltak erre a politikai és katonatechnikai események alapján.

A NATO 2012. első felében létrehozta a németországi Ramsteinben az európai rakétavédelmi rendszer vezetési és irányítási központját. Ebben a szakaszban a tagállamok meglévő képességeit kapcsolták össze a Ramsteinben elhelyezett vezetési központtal (Headquarters Allied Air Command Ramstein). Más

szóval, a parancsnokság alárendeltségébe kerültek a németországi (Udem), a spanyolországi (Torrejon) és az olaszországi (Poggio Renatico) egyesített légierő vezetési központok.¹⁵ Andres Fogh Rasmussen főtitkár a sajtótájékoztatón hangsúlyozta, hogy a rakétavédelmi rendszer az amerikai műholdak, az AEGIS rendszer tengeri telepítésű elemei és a törökországi radar működik jelenleg, összekapcsolva az említett egyesített légierő vezetési központokkal.

Néhány héttel a chicagói csúcstalálkozó előtt az Egyesült Államok Rakétavédelmi Ügynöksége bejelentette, hogy sikeresen tesztelték az SM-3 IB elfogórakétát a Hawaii-szigetek térségében. A tervek szerint ezeket a rakétákat kívánják telepíteni Lengyelországba és Romániába.

Anders Fogh Rasmussen a NATO főtitkára a chicagói csúcstalálkozón bejelentette, hogy befejeződött az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésének első szakasza és a tagállamok folytatják tovább a munkálatokat.¹⁶

A főtitkár többek között kijelentette: *“az a szándékunk, hogy folytatjuk a párbeszédet Oroszországgal. Fejlesztjük a NATO saját rakétavédelmi rendszerét, mert reálisnak tekintjük a rakétaveszélyt. A reális veszéllyel szemben pedig reális rakétavédelmi rendszerre van szükség, a lakosság hatékony védelme érdekében. Ennek a rendszernek a létrehozását Oroszország nem állíthatja le. Ez a NATO belügye. Ennek ellenére, mi együttműködésre hívtuk meg Oroszországot a rakétavédelmi rendszer kialakításában, és ez a meghívás továbbra is érvényben van.”*¹⁷

A rakétavédelmi rendszer első szakaszában telepített elemek működéséhez szükséges információkat a törökországi korai előrejelző és felderítő radar, valamint az európai tengereken lévő hadihajók radarjai biztosítják. A tanulmány elkészítésének időpontjában kicsi a valószínűsége annak, hogy a NATO tagállamok és az Oroszországi Föderáció között megállapodás szülessen.

Ugyanakkor, közvélemény előtt nem ismert a politikai- és katona-technikai szintű tárgyalások kimenetele. Az Egyesült Államok továbbra sem hajlandó írásos biztosítékot adni az Oroszországi Föderációnak a rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatban, ugyanakkor a szakértők látnak esélyt más együttműködési formákra.

¹⁵ Missile Defence Interim Capability Handed over at AC Ramstein. <http://www.airn.nato.int/> 2012. 05. 22.

¹⁶ NATO declares interim missile defence capability. NATO leaders declared that the Alliance now has an interim ballistic missile defence capability at their summit in Chicago on 21 May, marking the first step in the development of a NATO missile-defence system. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_87599.htm 2012. 05. 22.

¹⁷ Press conference: by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen after the first session of the North Atlantic Council in Heads of State and Government format. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_87598.htm 2012. 05. 22.
НАТО сожалеет по поводу заявления РФ по ПРО, но хочет сотрудничать. http://ria.ru/defense_safety/20120521/654698357.html 2012. 05. 22.

Dmitrij Gorenburg, a Harvard Egyetem katonai szakértője szerint a rakétavédelemmel összefüggő információcsere-központ, rendszer megvalósítása tűnik a legvalószínűbb megoldásnak a két állam között. Erre is csak az amerikai elnökválasztás után lesz lehetőség. Véleménye szerint az orosz aszimmetrikus válasz jelentősége csak politikai szintű tartalommal bír, mert az Iszkander-M típusú rakétakomplexumok telepítése a katonai körzetekben az orosz haderőreform része.

Gorenburg szerint a reális aszimmetrikus válasz rakétavédelmi rendszer elemeit képező amerikai műholdak pusztítása lenne. Ez azonban csak az Sz-500-as légvédelmi rendszerekkel és az űrbe telepített lézerfegyverekkel képzelhető el – nyilatkozta az egyetem szakértője.¹⁸

A tanulmány első részében már említettük, hogy a moszkvai nemzetközi konferencián Makarov vezérkari főnök bejelentette, hogy szükség esetén a rakétavédelmi rendszer elemeire megelőző csapást fognak mérni. Ez a bejelentés azt igazolja – más véleményekkel ellentétben –, hogy a két fél álláspontja nem közeledett egymáshoz.

Szergej Karakajev altábornagy, az orosz hadászati visszatartó erők parancsnoka 2012 májusában bejelentette, hogy a hadászati rakétacsapatok egyharmadánál (*Topol-M (SS-27 Sickle B)* és a *Jarsz (SS-X-29)*) befejeződött a technikai eszközök korszerűsítése, a további kétharmad (*RSZ-20 Szatana (SS-18. Mod 1,2,3 Satan)* az *RSZ-18 Sztillet (SS-19. mod.1 Stiletto)* és az *RSZ-12M Topol (SS-25 Sickle)*) korszerűsítése 2020-ig várható.¹⁹

Ezek alapján célszerűnek tartjuk egy korábbi tanulmányunkban ismertetett kutatási eredményünket megismételni. Valószínűleg több hazai és külföldi szakember meglepődne, ha tudná, hogy amikor a rakétaelhárító rendszerekről, az európai rakétavédelmi rendszerről és az ehhez kapcsolható amerikai és orosz álláspontokról mond véleményt, akkor tulajdonképpen önkéntelenül McNamara, amerikai védelmi miniszter gondolataira hivatkozik.

McNamara, felhasználva beosztottai- és a Rand Corporation elemzéseit, több alkalommal nyilatkozott a nukleáris visszatartásról.²⁰ Elgondolásának lényege abban összegezhető, hogy az akkori világ biztonsági helyzetét a két nagyhatalom közötti hadászati egyensúly határozta meg. A rakétavédelmi rendszerek kiépítéséről szóló szerződés (Strategic Arms Limitation Talks – 1972) azt az illúziót kelti a felekben, hogy képesek a válaszcsoport veszteségeit csökkenteni.

Ezzel együtt az is pontosan megjósolható, hogy a kiépítendő rakétavédelmi rendszer mindkét felet a hadászati támadóképesség növelésére ösztönzi. Másképpen, a szembenálló fél rakétavédelmi rendszere fegyverkezési versenyt fog elindítani,

¹⁸ Az európai rakétavédelmi rendszer első fázisa: a biztonság illúziója. <http://hungarian.ruvr.ru/2012-05-23/75715979/html> 2012. 06. 04.

¹⁹ Az orosz hadászati rakétacsapatok fegyverzete harmadában megújult. http://hungarian.ruvr.ru/2012_05_21/75424149/ 2012. 05. 22.

²⁰ An Analytical Comparison of U.S.-Soviet Assessments During the Cold War. http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nukevult/ebb285/doc02_I_ch3.pdf 2012. 01. 24.

éppen a rendszer megbízható leküzdése érdekében. *Ez a jelenség hadászati aszimmetriához vezet* – figyelmeztetett a védelmi miniszter.

McNamara 1967. szeptember 18-án, San Franciskóban elmondott beszédében kiemelte: *“bármilyen legyen az ő (Szovjetunió) szándékuk, vagy a mi szándékunk, a tetteink és a lehetséges tetteink – mindkét oldalon – a nukleáris erők fejlesztése terén, megkerülhetetlen kihívás a másik fél részére.”*²¹ Ez éppen a hatás-ellenhatás elve, amelyik a fegyverkezési versenyt táplálja.

Befejezés

Mint azt korábban a szakértők megállapították, sem a Moszkvában megtartott nemzetközi konferencia, sem a Szövetség állam és kormányfőinek Chicagóban rendezett csúcstalálkozója nem hozott érdemi áttörést a rakétavédelmi rendszer európai elemeinek telepítése kérdésmegvitatásában, csupán a korábban kialakított álláspontokat erősítették meg.

Moszkvában az Oroszországi Föderáció politikai és katonai szakemberei kifejtették álláspontjukat az országot fenyegető lehetséges veszélyekről. Pontosan megfogalmazták az esetleges válaszlépéseket, nem zárva ki – szükség esetén – a megelőző csapás végrehajtását sem. Ugyanakkor reményüket fejezték ki a további párbeszéd további folytatásáról.²²

A csúcstalálkozón a tagállamok elkötelezték magukat a rakétavédelmi rendszer további kiépítése mellett. Ezzel együtt bíznak abban, hogy a NATO-orosz párbeszéd folytatódik a jövőben. Az olvasó számára reményt adhat, hogy mind az amerikai, mind az orosz fél alaposan tanulmányozni fogja a konferencián és a csúcstalálkozón elhangzottakat. Igyekeznek megcáfolni McNamara, volt amerikai védelmi miniszter állítását.

²¹ Defence Secretary McNamara announced on 18th September 1967 plans for the Sentinel ABM defence system. <http://www.nuclearabms.info/HSentinel.html> 2012. 01. 24.

²² [Russia Wants Missile Defense Guarantees - Putin](http://en.rian.ru/militarynews/20120602/173800599.html).<http://en.rian.ru/militarynews/20120602/173800599.html> 2012. 06. 02.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ruttai László – Krajnc Zoltán: Hungary's possibilities in the development of NATO antiballistic missiles security system.
<http://www.zmne.hu/aarms/docs/Volume5/Issue1/pdf/07rutt.pdf> 2012. 04. 01.
- Tömösváry Zsigmond: Az európai rakétavédelmi rendszer – két nézőpontból.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2012_e_Tomosvary_Zsigmond.pdf 2012. 04 01.
- Kalmár István: Hadszintéri ballisztikus rakéták és az ellenük vívott harc lehetőségei a NATO-ban.
<http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/20022/hadtud/kalmar.html>
2012. 03. 31
- Ábrahám Gergely – Négyesi Áron: Az európai rakétavédelmi rendszer.
<http://www.biztonsagpolitika.hu/index.php?id=16&aid=1141> 2012. 03. 31.
- THAAD ballisztikus rakétavédelmi rendszer.
<http://www.richardcyoung.com/terrorism/terminal-high-altitude-area-defense-thaad/> 2012. 03. 31.
- Theater High-Altitude Area Defense.
<http://www.fas.org/spp/starwars/program/thaad.htm> 2012. 03. 31.
- A NATO megtette az első jelentősebb lépést integrált rakétavédelmi rendszere kialakítására. <http://www.raketaezred.hu/index.php?option=com> 2012. 03. 31.
- Roman Romanov: Moszkva támadásba lendül a rakétavédelem kérdésében.
http://hungarian.ruvr.ru/2012_03_22/69273089/ 2012. 03. 31
- Olga Gyenyiszova: A biztonságot választani.
http://hungarian.ruvr.ru/2012_03_22/69273089/ 2012. 03. 31.
- США готовы продолжать сотрудничество с РФ по ПРО, заявила Геттемюллер.
http://ria.ru/defense_safety/20120330/609909977.html 2012. 03. 31.
- Oleg Szevergin: Európai rakétavédelemi rendszer: a "történet" vége vagy eleje? http://hungarian.ruvr.ru/2012_03_26/69652676/ 2012. 03. 31.
- Dmitry Medvedev threatens US over planned missile defence shield.
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/> 2012. 03. 31.
- 8th International Conference on Missile Defence "Challenges in Europe."
<http://www.missile-defence.com/> 2012. 03. 31.
- Why Should America Pay for Europe's Missile Defense?
<http://nationalinterest.org/> 2012. 03. 31.
- Steven A. Hildreth - Carl Ek: Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe.
<http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RL34051.pdf> 2012. 03. 31.
- Thomas Young: The Reconfiguration of European Missile Defense, Russia's Response and the Likely Implications.

- <http://www.nti.org/analysis/articles/reconfiguration-european-missile-defense/> 2012. 03. 31.
- Ronald O'Rourke: Navy Aegis Ballistic Missile Defense (BMD) Program: Background and Issues for Congress
<http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RL33745.pdf> 2012. 03. 31.
 - Lieutenant General Patrick J. O'Reilly, USA Director, Missile Defense Agency Before the Senate Armed Services Committee Strategic Forces Subcommittee April 13, 2011.
<http://www.dod.mil/dodgc/olc/docs/testOReilly04132011.pdf> 2012. 03. 31
 - Uzi Rubin: CERI STRATEGY PAPERS N° 6 – Rencontre Stratégique du 24 mars 2010 Recent Developments in Missile Defense. http://www.ceri-sciences-po.org/ressource/n6_24032010.pdf 2012. 03. 31.
 - Kenyon Ian – Rance Mike – Simpson John – Smith, Mark: The prospects for a European ballistic missile defence system. Southampton, UK, Mountbatten Centre for International Studies, University of Southampton, 32pp. (Southampton Papers in International Policy). <http://eprints.soton.ac.uk/34387/> 2012. 04. 01.
 - US Missile Defense: Expansion and Appeasement.
<http://www.isaintel.com/2012/03/29/> 2012. 04. 01.
 - Missile defence for Europe: the "story" goes on.
http://english.ruvr.ru/2012_03_27/69771036/ 2012. 04. 01.
 - РФ и НАТО провели совместные компьютерные учения по ПРО – Расмуссен.
http://ria.ru/defense_safety/20120402/615336009.html 2012. 04. 03.
 - NATO and Russia hold theatre missile defence exercise.
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_85685.htm 2012. 04. 03.
 - No Limitations on U.S. Missile Defense: Envoy (Interview).
<http://en.rian.ru/analysis/20120403/172574467.html> 2012. 04. 04.
 - BBC РФ подтвердили, что С-500 поступят на вооружение после 2015 года.
http://ria.ru/defense_safety/20120406/619711942.html 2012. 04. 10.
 - Около 50 стран приглашены на конференцию по вопросам ПРО в Москву.
http://ria.ru/defense_safety/20120406/619529854.html 2012. 04. 10.
 - Дмитрия Рогозина заменит дипломат: Новым постпредом РФ при НАТО будет замглавы МИДа Александр Грушко.
<http://www.kommersant.ru/doc/1908932> 2012. 04. 10.
 - ЕвроПРО без мифов и политики. Оценка дестабилизирующей роли противоракетной обороны в Европе. Виктор Иванович Есин - генерал-полковник в отставке, кандидат военных наук. Евгений Вадимович Савостьянов - генерал-майор в отставке, кандидат технических наук.

- http://nvo.ng.ru/armament/2012-04-13/1_pro.html 2012. 04. 16.
- Сергей Марков: ЕвроПРО угрожает безопасности России.
<http://army-news.ru/2011/11/evropro-ugrozhaet-bezopasnosti-rossii/> 2012. 04. 16.
 - Переговоры России и НАТО по ПРО заходят в тупик, заявил Сердюков.
http://www.ria.ru/defense_safety/20120503/639996331.html 2012. 05. 03.
 - Цель новой ПРО - обесценивание ядерных сил РФ, считают эксперты.
http://www.ria.ru/defense_safety/20120503/639832277.html 2012. 05. 03.
 - NATO Secretary General opens Youth Summit in Chicago.
http://www.nato.int/cps/en/SID-0AF655B4-F0784C86/natolive/news_87458.htm 2012.05.21.
 - Москва ПРО давит на Брюссель: Россия обозначила острую озабоченность противоракетной обороной и ждет теперь адекватного ответа от западных партнеров.
http://nvo.ng.ru/realty/2012-05-18/1_msk_brussel.html 2012. 05. 21.
 - Генсек НАТО объявил о первом шаге создания ПРО в Европе. Саммит НАТО в Чикаго.
http://www.ria.ru/defense_safety/20120521/654087513.html 2012. 05. 22.

DR. RESPERGER ISTVÁN MK. EZREDES

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK NEMZETBIZTONSÁGI DOKUMENTUMAINAK GEOPOLITIKAI, GEOSTRATÉGIAI VONATKOZÁSAI

Rezümé

Az új amerikai stratégiai dokumentumok a Nemzeti Biztonsági Stratégia, a Védelmi Irányelvek, a Nemzeti Katonai Stratégia, amelyek újra meghatározzák a világ vezetésével és a katonai vezető szerep újateremtésével kapcsolatos feladatokat. A gazdasági válság hatása következtében az amerikai kormányzat a következő 10 évben 450 milliárd dollárral kevesebbet költethet a védelmi kiadásokra, így jelentős haderő- és haditechnikai csökkentésekre kényszerül, továbbá újra megfogalmazta az USA geopolitikai irányvonalait és a számára különösen fontos geostratégiai térségekben a katonai prioritásokat.

Kulcsszavak: stratégiai dokumentumok, Nemzeti Biztonsági Stratégia, Nemzeti Katonai Stratégia, védelmi kiadások, geopolitika, geostratégia,

Résumé

The new American strategic documents – like the National Security, the Defense Principles and the National Military Strategy – re-define the tasks aimed at leading the world and assuming again a global, leading military role. In the next decade, due to the global economic crisis, the American administration can spend 450 billion USD less on defense purposes; therefore it will be compelled to significantly reduce the personnel and the military equipment of its armed forces. Furthermore, it has re-defined the American geopolitical guidelines and its military priorities in those geostrategic regions that are especially of high importance for the USA.

Keywords: National Security Strategy, National Security Strategy, National Military Strategy, defense expenses, geopolitics, geo-strategy.

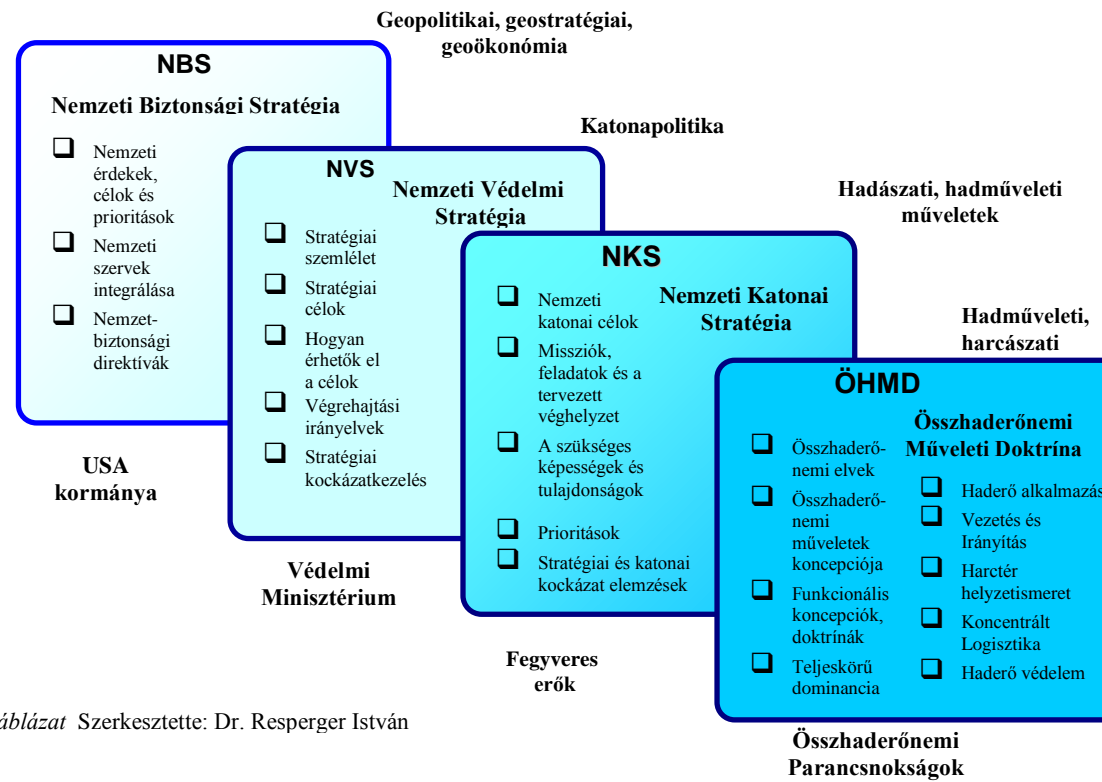
A Nemzeti Biztonsági Stratégia (NBS) által megszabott feladatok

A biztonsági stratégiai dokumentumok alapvetően az amerikai nemzet biztonságát, gazdasági fejlődését, értékeit továbbá a nemzetközi rendben betöltött helyét és szerepét fogalmazta meg. Az előszóban rögzítették, hogy a mind a világ és Az Egyesült Államok erősebbé, biztonságosabbá vált, de elsöprő erejű változás szükséges ahhoz, hogy a gazdasági növekedést, a jelentős deficitet, gyermekeik oktatását és a tisztább energiák felhasználását megvalósíthassák. A veszélyek között

még első helyen említik az Al-Kaida terrrorszervezetet és az afganisztáni háborút. **A dokumentum fő mondanivalója az amerikai vezető szerep megújítása köré csoportosul.** A dokumentum kettős szerepet ró az amerikai vezetőkre azzal, hogy építsenek erős, biztos alapokat otthon az emberi jogokra és a demokrácia alapozva, és formálják a világot külföldön. Ebben a feladatban a II. világháború utáni rendszerben ők segítették a többi országot, a hidegháború időszakában a vezető szerep volt az övék. **A legfontosabb nemzeti prioritásokat a vezető szerep megújítása, az amerikai emberek biztonságának a garantálása, a proliferációs folyamatok megakadályozása, az al-Kaida elleni háborúmegvívása képezi.**

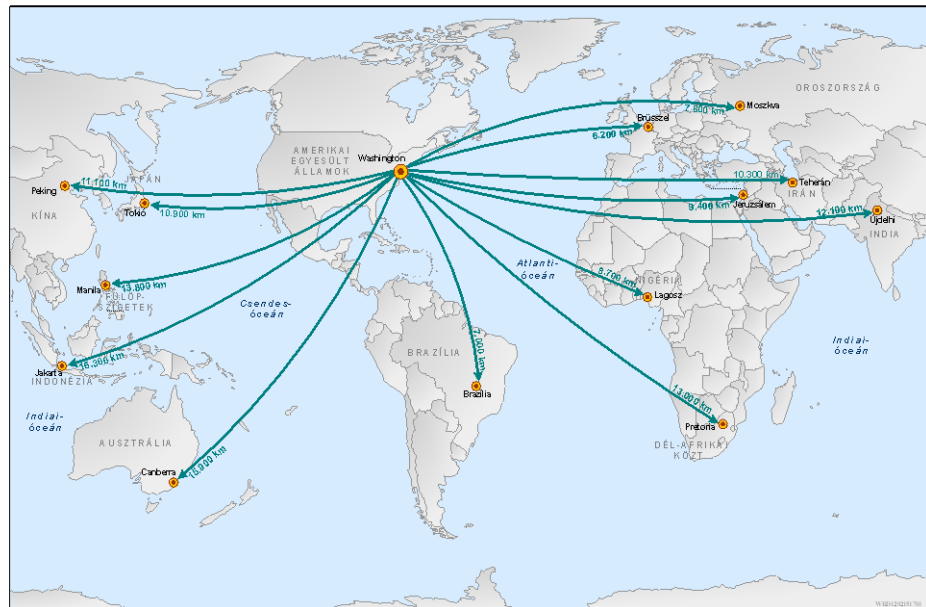
A biztonság minden dimenzióját a dokumentumban kidolgozták. Ez a dokumentum **nemzeti érdekek** megfogalmazásánál is elkülönül. **Az USA a biztonságot elsősorban önmaga és polgárai, szövetségesei, és partnerei részére definiálja. A gazdasági dimenzió erős innovatív és növekvő gazdaságot vizionál. A humanitárius jogok, és az értékek hangsúlyozásában az ország respektálja az univerzális és értékeket otthon és a világban. A globális kihívások, a béke és biztonság garantálása az USA vezetésével, nemzetközi együttműködésben valósulhat meg a legjobban.** Az nemzet érdekeinek a megvalósítása érdekében a preventív támadások, a szigorú repülésbiztonsági előírások, a kikötők biztosítása, az al-Kaida elleni küzdelem és a proliferáció megakadályozása a kiemelt feladat. A katonai erő alkalmazását az ország és szövetségesei védelmének érdekében, a szárazföldi, légi, tengeri, űr és kiber térben tervezi alkalmazni.

A Nemzeti Biztonsági stratégia a geopolitikai területek tekintetében még első helyen említi az európai szövetségesek biztonságát érintő kérdéseket. Egyértelmű a megfogalmazása, arról a folyamatos törekvéséről, hogy a kollektív biztonság, - a Washingtoni Szerződés V. cikkelye - alapja az amerikai európai együttműködésnek. Új geopolitikai érdekszféraként alapvető érdeknek feltüntetve jelenik meg benne az északi sarkvidék területe az Arktisz.

1. számú táblázat Szerkesztette: Dr. Resperger István

Az USA geopolitikai helyzete, távolsága a nagyobb Biztonságpolitika-térségektől

1. számú ábra

/Szerkesztette: Resperger István/

A dokumentum elsősorban főként az amerikai polgárok, szövetségeseik, és partnereik biztonságát kívánja megvalósítani. Az angolszász biztonsági dokumentumoknál megszokott **célkitűzés, érdek, érték** hármas megfogalmazást követi. A dokumentum a stratégiai dokumentumok közül először fordul a saját nemzet felé, hiszen a biztonság és a változás itt kezdődik. Hangsúlyosabban jelenik meg az úr és a kiber térből érkező támadások, azok elhárításának a fontossága. A gazdasági dimenzió, az újjáépítés, a deficit felszámolása, a tiszta energiahordozók felé fordulás, a globális klímaváltozás, jelzi a gazdasági és környezeti dimenzió térnyerését. Új geopolitikai érdekszféraként alapvető érdeknek feltüntetve jelenik meg benne az északi sarkvidék területe az Arktisz.

A világ energia tartalékai és az USA felhasználás és import

A kőolaj és földgáz tartalékok a világban				
	Kőolaj tartalékok mennyisége (1 barell - 158,98 liter)	Aránya a a világ tartalékából	Földgáz tartalékok	Aránya a a világ tartalékából
Észak-Amerika	73,4 millió barell	5,5%	9,18 milliárd m ³	4,9%
Dél- és Közép-Amerika	198,9 millió barell	14,9%	7,32 milliárd m ³	4,3%
Európa és Ázsia	137,2 millió barell	10,3%	62,26 milliárd m ³	33,7%
Afrika	127,5 millió barell	9,6%	14,71 milliárd m ³	7,9%
Közél-Kelet	753,7 millió barell	56,6%	75,82 milliárd m ³	40,6%
Ázsia és Csendes-óceán	41,7 millió barell	3,2 %	16,0 milliárd m ³	8,7%
Az USA kőolaj és földgáz felhasználás és import				
USA felhasználás	842,9 millió t	21,7%	646,6 milliárd m ³	22,2 %
USA import	8893000 barell / nap		12,80 milliárd m ³ (Cseppfolyósított gáz)	

Forrás: BP 2010

2. számú táblázat /Szerkesztette: Dr. Resperger István/
Forrás: BP Statistical Review of World Energy June 2010. In:

A dokumentum 2012. január 3-án látott napvilágot. **Megerősítette az amerikai külpolitika irányváltását, amely szerint a fő erő kifejtés iránya már nem Európa, geostratégiai érdekeinek súlypontja az európai térségről a távolkeleti, dél-ázsiai és csendes-óceániai térségre helyeződött át.** Az irányelvek megállapítja, hogy az ország számára **a legnagyobb közvetlen fenyegetést továbbra is az extrémizmus, a terrorizmus,** ezen belül az al-Kaida, valamint a vele kapcsolatban álló terrorszervezetek és személyek jelentik.

Az Amerikai Egyesült Államok kiemelt fontosságúnak tekinti a Perzsa (Arab)-öböl stabilitását, ezért fellép Iránnak a nemzetközi közösséggel szembeni politikája és az atomfegyver előállítását célzó nukleáris programja ellen.

Katonai téren nemcsak a hagyományosnak tekinthető szárazföldi, légi és tengeri hadszíntereken kell megfelelő képességekkel rendelkeznie, hanem a világűrben és a virtuális térben is képesnek kell lennie az ellenség támadásának a visszaverésére, megsemmisítésére. Az Amerikai Egyesült Államok a haderő alkalmazását szövetségi és koalíciós keretek között képzeli el. Továbbra is kiemelt helyen kezeli a NATO-tagságot, és elkötelezett a Szövetség katonai potenciáljának fenntartása mellett.

Továbbra is első számú szuperhatalom, amely globális szintű érdekeinek a megvalósítását a haderő alkalmazásával képzeli el. Az elmúlt évtized katonai konfliktusainak tapasztalatai és a haderő nemzetközi szerepvállalásai bebizonyították, hogy a jelenlegi gazdasági és pénzügyi feltételek között már nem tarthatók fenn nagy létszámú azonnal rendelkezésre álló erők. A jövőben ezért az amerikai vezetés a válságkörzetekben a feladatok teljes spektrumát le szeretné fedni rugalmas, diverzifikált jelenléttel. A nemzeti érdek okán jelenléttel, vagy a regionális szervezetek támogatásával, két, és többoldalú kapcsolatok fejlesztésével, az európai szövetségesek növekvő szerepvállalásával számol.

Az USA hadszíntéri parancsnokságai és a flották felelőségi körzetei

2. számú ábra

/ Szerkesztette: Resperger István / Forrás: <http://www.navy.mil/>

A Nemzeti Katonai Stratégia (NKS)

A katonai stratégia, mint a nemzeti biztonsági stratégia ágazati dokumentuma váltja valóra a nemzeti célkitűzések és érdekek megvalósításának katonai kérdéseit. A dokumentum funkcionális alapon a **végcél, eszköz, módszer** hármas elvet használja.

Az előszóban és bevezetésben is rögzítették, hogy a katonai stratégia és a katonai erő a külpolitika szerves részét, annak egyik fontos eszközét képezi. Az írás három nagy területe a nemzeti célkitűzések támogatása a katonai vezetés által, a változó biztonsági környezet és a katonai erő alkalmazásának biztosítása dinamikus és állandóan változó környezetben a feladatok teljes spektrumára. A stratégiai környezet elemzésénél több csomóponti, több modulós rendszert jelölnek meg. A demográfiai változásokat, a tömegpusztító fegyverek elterjedését, de főként az extrémizmus veszélyét értékelték a legnagyobbra. A 2007-es NKS célok az USA védelmét, a konfliktusok és a váratlan támadások megelőzését, az ellenség feletti győzelmet, és a jövőbeli katonai erő kialakítást fogalmazta meg. **2011-ben a nemzeti katonai célok a következők: az extrémizmus elleni fellépés, a támadó visszatartása és elrettentése, erősebb a regionális és nemzetközi biztonság elősegítése, a jövő katonai erőinek kialakítása.**

Az USA geopolitikai irányvonalai és a biztonsági térségek

A nemzetközi és regionális biztonság erősítése részben érdekességképpen más felsorolást találunk a geopolitikai és geostratégiai térségekkel kapcsolatban, mint a Nemzeti Biztonsági Stratégiában. A felsorolás Észak-Amerikát, a Karib térséget, a Közép–Keletet Afrikát előbb, míg Európát később, csak e térségek után említi.

1. Az első helyen kiemelt amerikai nemzet is jelzi a filozófiai irányváltást, hiszen létérdekként kerül megfogalmazásra, hogy a lakosság biztonsága, területének védelme a legfontosabb.
2. A második geopolitikai irányvonal a Karib-tenger térségét célozza meg, úgy hogy a kétoldalú és regionális biztonsági együttműködéssel kell a térség biztonsági helyzetét növelni, közelítve a Dél-Amerikai biztonsági komplexumhoz.
3. Kiemelt érdek az USA-nak, a Közel-Kelet és térségének biztonsága. Itt a legnagyobb veszélyt Irán és az atom programja okozza.
4. Az afrikai térség effektív partnerség a cél, melynek fontos régiói a Száhel-övezet, Szomália és a Horn-fok térségének biztonsági helyzete. Az Afrikai Unió támogatása által stabilabb helyzetet szeretnének teremteni.
5. Európa
6. Ázsia erős katonai jelenlét

A nemzeti katonai célok összehasonlítása a 2007-es dokumentummal, egyértelműen mutatja, az amerikai katonai vezető szerep újradefiniálásának az igényét. Az új elvek Amerika vezető szerepét hangsúlyozzák, de már sokkal nagyobb

mértékben támaszkodik a regionális partnerekre, szövetségekre, a nemzetközi szervezetekre.

A geopolitikai térségek prioritása az amerikai biztonsági dokumentumokban				
Térség	A térség prioritása, az USA érdeke	Az USA céljai	Eszközök, módszerek	A térségben állomásozó USA erők
Észak-Amerika	1. Létérdek	Biztosítani a lakosság és a terület biztonságát, elretentés és védelem	<ul style="list-style-type: none"> • a haderő, • Parti Őrség, • Nemzeti Gárda, • kibervédelem, • új dimenzió védelme. 	2. Flotta 4 db CVN atommeghajtású repülőgép-hordozó 6 db SSBN nukleáris meghajtású ballisztikus rakéta-hordozó tengeralattjáró 2 db SSGN nukleáris meghajtású támadó tengeralattjáró 21 db SSN nukleáris meghajtású irányított rakétákkal felszerelt tengeralattjáró I., II. MEF; 1. tengerészgyalogos ho. 3. tengerészgyalogos ho.
Ázsia és a Csendes-óceán térsége	2. Stratégiai prioritás	A régió biztonságának a növelése. Erős katonai jelenlét, jelenlét, diverzifikált jelenlét és, műveleti képesség	<ul style="list-style-type: none"> • két- és többoldalú kapcsolatok, • együttműködés a Japán Önvédelmi erőkkel, • hadműveleti ellenőrzés a koreai félszigeten, • ASEAN. 	67 400 fő Japán 35 598 fő Dél-Korea 28 500 fő Guam 2 982 fő Thaiföld 122 fő Szingapúr 122 fő Fülöp-szigetek 117 fő 3. Flotta Csendes-óceán, Indiai-óceán 5 db CVN atommeghajtású repülőgép-hordozó 8 db SSBN nukleáris meghajtású ballisztikus rakéta-hordozó tengeralattjáró 2 db SSN nukleáris meghajtású irányított rakétákkal felszerelt tengeralattjáró 3. MEF,

Közél-Kelet	3. Különösen fontos érdek, nemzeti érdek,	Regionális stabilitás erősítése	<ul style="list-style-type: none"> • nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozása, • terrorista szervezetek elleni küzdelem, • regionális, biztonsági együttműködés • irreguláris fegyveres csoportok elleni küzdelem, • hosszú távú partneri viszony Irakkal, 	<p>159 151 fő</p> <p>Afganisztán 90 000 fő Irak 49 775 fő Kirgizisztán 15 000 fő Törökország 1 560 fő Bahrein 1 339 fő Egyiptom 688 fő Katar 531 fő Szaúd-Arábia 258 fő</p> <p>5. Flotta Indiai-óceán, Arab-öböl</p> <p>2 db CVN atommeghajtású repülőgép-hordozó</p>
Európa	4. Különösen fontos érdek, nemzeti érdek, Megfogalmazás: Az USA sarokköve a Szövetség, A NATO a nemzet legkiválóbb biztonsági szövetségese, Az V. cikkely alapja a szövetségnek.)	Az európai szövetségek megerősítése	<ul style="list-style-type: none"> • az új stratégiai koncepció támogatása • a kiber tér biztosítása • extrémizmus elleni küzdelem, • a ballisztikus rakéták elleni védelem, • nonprolifерáció, • „full spektrum” képességek 	<p>98 432 fő</p> <p>Németország 64 000 fő Olaszország 11 000 fő Nagy Britannia 9 382 fő Belgium 1 262 fő Spanyolország 8 035 fő Bulgária 2 500 fő Koszovó 810 fő Portugália 620 fő Hollandia 477 fő Görögország 346 fő</p> <p>6. Flotta Földközi-tenger</p>

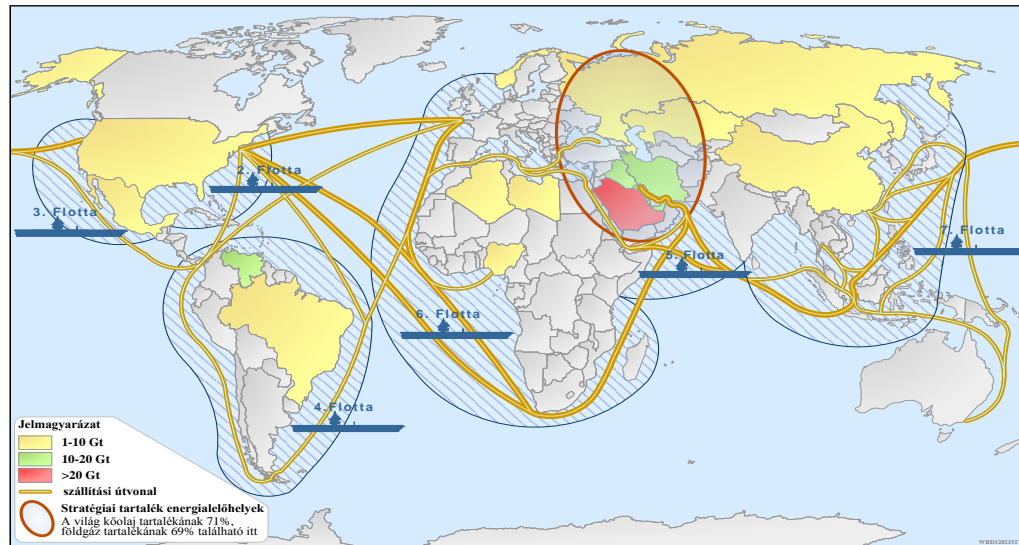
Karib-tenger, Közép-, és Dél-Amerika	5. nemzeti érdek,	Regionális biztonság építése, biztosítani és stabilizálni a régiót	<ul style="list-style-type: none"> • kétoldalú kapcsolatok fejlesztése • együttműködés a Dél-Amerikai Védelmi Tanáccsal 	1 848 fő Kuba 886 fő Haiti 500 fő Honduras 397 fő Kolumbia 65 fő 4. Flotta Közép- és Dél-Amerika
Afrika	6. nemzeti érdek,	Effektív partneri viszony, a biztonsági problémák csökkentése	<ul style="list-style-type: none"> • partneri kapcsolatok, • a terrorizmust támogató országokra fokozott fókuszálás • extrémizmus elleni küzdelem • Afrikai Unió segítése 	1 650 fő Dzsibuti 1 650 fő

3. számú táblázat / Szerkesztette: Resperger István /

Forrás: The National Military Strategy of the United States of America 2011
Redefining America's Military Leadership Washington, 2011
The International Institute for Strategic Studies: The Military Balance 2012
Routledge, London, 2012.

Az ellenség legyőzése helyett az elrettentés a visszatartás került előtérbe. az új filozófiai megközelítést mutatja az is, hogy a dokumentumban mindösszesen 22 ország kerül név szerint említésre, viszont a „mi nemzetünk”, a „polgáraink”, a „lakosság” 82-szer, az „amerikai akarja” is jóval nagyobb hangsúllyal jelenik meg a műben. Az amerikai katonai erő nyilván csak egy elem a sok eszköz közül, és nem lehet minden biztonsági kockázat, kihívás, fenyegetés megoldásának eszköze a XXI. században. A térségek felsorolásánál a korábbi euró-atlanti partnerségről a prioritás áttevődött az Ázsia térségre. Ahhoz hogy a reális katonai elrettentést és a védelmet meg tudja valósítani, a számára stratégiai prioritást jelentőtérségekben, a későbbiek folyamán átcsoportosításokra, műveletek befejezésére lehet szüksége.

A világ stratégiai nyersanyaglelőhelyei, szállítási útvonalai és az USA haditengerészet flottáinak fő működési területei

3. számú ábra / Szerkesztette: Resperger István /

Forrás: <http://www.cambridgeforecast.org/MIDDLEEAST/STRATEGIC-ELLIPSE.html>, <http://www.navy.mil/>

Az Obama-adminisztráció 2012. február 13-án a Szenátus elé terjesztette a haderő 2013. évi védelmi költségvetés-tervezetét, amely 93,6 milliárd dollárral kevesebb a 2012 évinél. A jövő évi amerikai védelmi költségvetés-tervezet főbb tételei a következők¹:

- 88,5 milliárd dollár jutna a tengeren túli katonai műveletek finanszírozására. 170,7 milliárd dollárt az iraki és az afganisztáni missziókon kívüli katonai műveletekre;
- 178,8 milliárd dollár irányoztak elő beszerzésre és fejlesztésre (beszerzésre 109,1 milliárdot, kutatásra és fejlesztésre pedig 69,7 milliárd dollárt);
- Ebből az összegből 8,85 milliárdot a tervezett 42 darab helyett 29 darab F-35 Joint Strike Fighter típusú harci repülőgépek beszerzésére és fejlesztésére;
- 1,25 milliárd dollárt hat db Global Hawk típusú pilóta nélküli felderítőgép vásárlására terveznek fordítani;
- 835 millió dollárt terveznek hét db C-130J Globemaster típusú nehéz szállító gép rendszerbe állítására;
- 1,91 milliárdot 21 db V-22 Osprey típusú, állítható rotoros többfunkciós repülőgépek beszerzésére;
- A légierő részére 50 db AH-64 Apache típusú harci- és 1,3 milliárd dollár értékben 59 db UH-60 Black Hawk típusú szállító helikopter beszerzését irányozták elő;
- A haditengerészet beszerzéseit 22,6 milliárd dollárral (két Virginia-osztályú tengeralattjáró és két DDG-51 típusú romboló beszerzését támogatják);
- A szárazföldi csapatok 2013. évi beszerzéseire 10,9 milliárd dollárt (többek között 2,8 milliárdot az aknarobbanás ellen határos védelmet nyújtó (Mine Resistant and Ambush Protected) páncélozott járművek fejlesztésére);
- 2,5 milliárdot a szárazföldi csapatok és a tengerészgyalogság közös Összhaderőnemi Könnyű Harcászati Járművének (Joint Light Tactical Vehicle) beszerzésére;
- 600 millió dollárt pedig az ún. Szárazföldi Harcjármű (Ground Combat Vehicle) programra;
- A speciális erőknél létszámnövelés következik 63 750 főről 70 000 főre;

¹ Forrás: www.ArmyTimes.com

- Az USA emellett nem csökkenti, hanem növeli a katonai és egyéb biztonsági dimenziókat erősítő oktatást, képzést, kiképzést 55,0 millió dollárról 58,4 millió dollárra.

Az USA védelmi kiadások alakulása			
Év	A védelmi kiadások (milliárd USA dollár)	A védelmi kiadások a folyó műveletekkel együtt (milliárd USA dollár)	Változás az előző évhez képest (milliárd USA dollár)
2009	615,6	697,8	+1,2
2010	538,6	722,1	+24,3
2011	548,9	683,7	-38,4
2012	553,0	707,5	+23,8
2013	525,4	613,9	-93,6

4. számú táblázat / Szerkesztette: Resperger István /

Forrás: CORDESMAN, Anthony H.- BURKE, Arleigh A.-OSSERMAN,Bradley: The New US Defense Strategy and the Priorities and Changes in the FY2013 Budget In: www.csis.org/burke/reports;

CONETTA, Carl: The Budgetary Consequences of Current US Defense Strategy In: Project on Defense Alternatives Briefing Memo #52 25 October 2011 p.3.

További következmények a gazdasági megszorítások és a pénzügyi helyzet okán:

A 2012-es védelmi kiadások mértéke 23,8 milliárd dollárral lesz kevesebb. Míg 2009-ben a kiadások a GDP 4,68 %-át tették ki most ez várhatóan 4,5 % körül alakulhat. A haderőnemek létszámának csökkenése: Szárazföldi erők 546 000 főről 490 000 főre, tengerészgyalogos erők 202 000 főből 20 000 fős csökkentés. A csapatok csökkentése Afganisztánban 91 000- 68 000 főre.

Hat harcászati repülőszázad kivonása. Az F-35 típusú többcélú repülőgépből 42 darab helyett 29 marad, továbbá 7 cirkálóval csökken a flotta. A speciális erőknél létszámnövelés a 63 750 főről 70 000 főre. A csökkentések ellenére a jelentős programok csak időbeli kitolást jelentenek, az amerikai védelmi és elrettentő képesség fokozása várható az újabb haditechnikai eszközök beszerzésével. (Pl: UAV Global Hawk, FGA F-35, Small Diameter Bomb, AH-64 Apache, SSN Virginia, APC Stryker, EW EA-18G Growler) Az USA emellett nem csökkenti, hanem növeli a katonai és egyéb biztonsági dimenziókat erősítő oktatást, képzést, kiképzést.

Létszámváltozások a USA fegyveres erőinél

Haderónemek		1991	2001	2010	2011
Szárazföldi erők		761 000 fő	478 000 fő	662 200 fő	639 063 fő
Légierő		571 000 fő	353 000 fő	334 300 fő	340 990 fő
Haditengerészet		591 000 fő	366 000 fő	335 800 fő	336 289 fő
Tengerész- gyalogos erők		195 000 fő	171 000 fő	204 300 fő	204 056 fő
Összesen		2 118 000 fő + 1 820 000 fő tartalékos	1 368 000 fő + 1 201 000 fő tartalékos	1580 300 fő + 864 500 fő tartalékos	1 563 996 fő 871 240 tartalékos

5. számú táblázat / Szerkesztette: Resperger István /

Forrás: The International Institute for Strategic Studies: The Military Balance 2012
Routledge, London, 2012.,

Az USA a költségvetési korlátok ellenére is a globális világhatalmi szerepének fenntartása érdekében a haderő stratégiai fontosságú képességeit növeli, még ha időben kitolva is, de a szükséges eszközök rendszerbe állítása folytatódik. Stratégiai prioritást élvez a hadászati csapásmérés, stratégiai (hadászati) felderítés, a csapásmérő képességek szárazföldön, vízen, víz alatt, levegőből, a kiber és világűr dimenzióban. Semmilyen költségvetési megszorítás és csökkentés nem érinti az USA hadászati triádját, (a földi telepítésű interkontinentális ballisztikus rakétákat, a hadászati bombázókat és a nukleáris meghajtású ballisztikus rakéta-hordozó tengeralattjárókat). Az USA érdekeit azért kell a térségben erősebb katonai jelenléttel biztosítani, mert az Észak-Koreából származó nukleáris fenyegetés és Kína egyértelmű megerősödése ezt követeli meg. Kína, amely demográfiai nagyhatalom a gazdaság és a katonai képességek terén is előretört. Kína védelmi kiadásainak 2011–15 között évente átlagosan 18,75 %-kal – 119,8 milliárdról 238,2 milliárd dollárra növekednek. Ezzel a növekedéssel éves védelmi költségvetése meghaladja a régió 12 vezető országának kiadásait. Aggodalomra adhat okot, hogy a 2015-re a kínai védelmi költségvetés négyszer akkora lesz, mint a japán és már az harmada lesz a reálértékben időközben tovább csökkenő amerikaiak. A védelmi kiadások gyors növekedése ugyanakkor megteremti a lehetőséget, hogy a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg² olyan képességre tegyen szert, amely destabilizálhatja

² People's Liberation Army – PLA

az ázsiai és a csendes-óceáni térség katonai egyensúlyát és regionális fegyverkezési versenyt gerjeszthet. Kína geopolitikai irányvonalainál az ország létérdekét jelentő stratégiai energia lelőhelyek (Észak-Afrika, Közel-Kelet) és az onnan Kinába vezető stratégiai szállítási útvonalak ellenőrzése és védelme került előtérbe, a Sárga-tengeren levő erős katonai jelenlét mellett. Kína az űr és a kiber térben is jelentős lépéseket tett, (saját űrhajós világűrbe juttatása, műhold megsemmisítése), saját GPS rendszer üzemeltetése jelzi e törekvéseit. A térségben 1 repülőgép-hordozó csoportot, és 3 ballisztikus rakétahordozó tengeralattjárót alkalmaz. A Kilo osztályú támadó tengeralattjáróit 200 km hatótávolságú felszíni hajók elleni rakétákkal szerelte fel, Chengdu J-10 típusú negyedik generációs szuperszonikus könnyű vadászrepülőgép fejlesztése (Chengdu J-10B) és a Shenzhou-8 típusú pilóta nélküli űrrepülőgép rendszerbeállítása révén az űrvédelmi erők képességeit erősítette. Amerikának szükséges a megfelelő ellensúly megteremtése, Kína regionális terjeszkedését ellensúlyozni hivatott a csendes-óceáni térségben amerikai csapat- és bázisnövelésekkel. Ezek súlypontját – az ausztráliai Darwin-ban és a Fülöp-szigeteken tervezett amerikai jelenlét, valamint amerikai hajóegységek Szingapúr közelében tervezett állomásoztatásával egyidejűleg – Japán és Dél-Korea képezik. Az Okinawán állomásozó 8000 amerikai katonának a térségben tartása továbbra is fontos az Egyesült Államok számára. A kínai geopolitikai törekvések visszaszorítására a Csendes-óceán és Ázsiai geostratégia térségben levő amerikai 285 felszíni és felszín alatti egység és a 14 atommeghajtású ballisztikus rakétahordozó tengeralattjáró helyett közel 310 - 315 egységre lenne szükség.

Az USA és Kína haditengerészeti erő-eszközviszony számvetése			
Eszköz	USA	Kína	Arány
Atom meghajtású repülőgép-hordozó	12	1	12:1
Atom meghajtású ballisztikus rakétahordozó tengeralattjáró	14	3	4,6:1
Harcászati tengeralattjáró	57	68	1:1,19
Romboló	59	13	4,5:1
Fregatt	32	65	1:2,9
Járőr hajó	28	211	1,7,5
Aknafelepítő és mentesítő hajó	69	73	1:1,05
Partra-szállító hajó	309	238	1,29:1
Logisztikai és egyéb hajó	394	205	1,92:1
Összes egység	974	877	1,11:1
<i>/Forrás Military Balance 2011./</i>			

6. számú táblázat

/Szerkesztette: Resperger István/

Az amerikai védelmi dokumentumok a katonai feladatok és képességek kapcsán prioritást határoznak meg a tér, erő, idő dimenziókban. A tér rangsorolásánál az amerikai kormányzat számára elsődlegesen magas helyértékű geopolitikai térségek kerültek előtérbe, mint a gazdasági növekedéssel és erős

katonai képességfejlesztéssel reagáló Ázsia. Európa nem lekerült, hanem geopolitikai aktív játékos szerepből, a geopolitikai pillér szerepkörbe került át. Az európai stabilitás és biztonság alapja az euró-atlanti szövetség továbbfejlesztésének, és annak az amerikai törekvésnek a megvalósítása, melyet a „tegyük biztonságosabbá a világot” jelmondat jelez. Az erő vonatkozásában a katonai képességek nem csökkennek. A reális elrettentés, a tömegpusztító fegyverekkel adható válaszcsepások, a hadászati triád, a stratégiai (hadászati) felderítés, a speciális erők kérdésében. A jelentősebb csökkentéseket valószínűleg a kevésbé értékes geopolitikai térségekből kivont erőknél, a műveletek befejezésével tudják végrehajtani. A létszámcsökkentések elsődleges vesztese a szárazföldi haderőnem és a tengerészgyalogos erők lesznek. A technikai eszközök beszerzése, rendszerbe állítása egyes eszközöknél időben kitolódik, de a képességek fenntartása kapcsán a haderő vezetése ezekről nem mondhat le. Az idő dimenzió, egyrészt a biztonsági dokumentumok létrehozására vonatkozatható, hiszen a NBS általában 8-10 évre a NKS 7 évre előre szabja meg az ország érdekeit, céljait, értékeit és a katonai erő alkalmazásának a helyét, módszerét, idejét. Másik vonatkozás a haderő átalakítása, átcsoportosítása a meghatározott feladatok végrehajtása érdekében. A csökkentések időbeni kitolása, az azonnali, nagy létszámú leépítések elkerülése is fokozza a képességek fenntartásának a viszonylagosságát. A haderőnek lassú, fokozatos létszámleépítései nem érintik csapásmérő és az erős katonai jelenlét kialakításának a lehetőségét. Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy az amerikai biztonsági dokumentumok a nemzeti célok megvalósítását a nemzeti érdekek és értékek összehangolásával tervezik megvalósítani. Az USA vezetés számára egyértelművé tették az ország vezető szerepének a visszaszerzését politikai és katonai értelemben egyaránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- BP Statistical Review of World Energy June 2010. In: <http://www.bp.com/statisticalreview> (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- <http://www.navy.mil/> (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- <http://www.cambridgeforecast.org/MIDDLEEAST/STRATEGIC-ELLIPSE.html>, (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- CORDESMAN, Anthony H.- BURKE, Arleigh A.-BOSSERMAN,Bradley: The New US Defense Strategy and the Priorities and Changes in the FY2013 Budget In: www.csis.org/burke/reports; (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- CONETTA, Carl: The Budgetary Consequences of Current US Defense Strategy In: Project on Defense Alternatives Briefing Memo #52 25 October 2011 p.3.
- The International Institute for Strategic Studies: The Military Balance 2012 Routledge, London, 2010.

- The National Military Strategy of the United States of America 2004
<http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050318nms.pdf> (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- 9/11 Five Years Later: Successes and Challenges September 2006
<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/waronterror/2006/waronterror0906.pdf> (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- National Strategy for Homeland Security October 2007 <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/homeland/nshs/NSHS.pdf> (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- Global Trends 2015: A Dialogue About The Future With Nongovernment Experts http://www.dni.gov/nic/PDF_GIF_global/globaltrend2015.pdf (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- Global Trends 2020: Mapping the Global Future
<http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- Global Trends 2025: A Transformed World
http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)

Jegyzetek:

- U.S. National Security Strategy 2010 <http://nationalstrategy.com/Programs/NationalStrategyForumReview/Winter2009Vol19No1USNSS2010/tabid/220/Default.aspx> (Letöltés ideje: 2012. 08. 21.)
- National Security Strategy May 2010
- The National Military Strategy of the United States of America 2011 Redefining America's Military Leadership Washington, 2011
- ERICKSON, Andrew S.: New U.S. Maritime Strategy: Initial Chinese Responses In: China Security Vol. 3 No. 4 Autumn 2007 p.3.

**KOOPERATÍV BIZTONSÁG,
PARTNERSÉGI KAPCSOLATOK A CHICAGÓI
CSÚCSÉRTEKEZLET FÉNYÉBEN**

Rezümé

A cikk szerzője áttekintést nyújt a NATO partnerségi kapcsolatairól a hidegháború bejezése utáni időszakról napjainkig. A Chicagói Csúcsértekezlet kapcsán a Szövetség áttekinti a mediterrán régióhoz fűződő érdekeit, a Mediterrán Párbeszéd és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés célkitűzését, az együttműködés tevékenységi rendszerét, az egyes országok csatlakozási lehetőségeit. Ez komoly kihívás és feladat mind a Szövetség, mind a partnerei számára.

Kulcsszavak: NATO partnerség, Mediterrán Párbeszéd, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés, Chicagói Csúcsértekezlet, Operation Active Endeavour, Operation Unified Protector, Leslie kritériumok, transzatlanti teherviselés,

Résumé

The article gives us an overview of different NATO partnerships, from the end of the Cold War until today. In relation to the Chicago Summit, it provides an overview of NATO interests in the Mediterranean region, specifically of the objectives set by the Mediterranean Dialogue and the Istanbul Cooperation Initiative, including the system of cooperation activities and the possibility of widening the circle of partner countries from the region. This represents a serious challenge and task not only for the Alliance, but for its partners as well.

Keywords: NATO partnership, Mediterranean Dialogue, Istanbul Cooperation Initiative, Chicago Summit, Operation Active Endeavor, Operation Unified Protector, Leslie Criteria, transatlantic burden-sharing.

A Chicagói csúcsértekezlet előestéjén sok biztonságpolitikai szakértő, elemző teszi fel a kérdést, hogy a 21. században, a 63 éves NATO mennyire sikeres és eredményes lényegét, jellegét és feladatrendszerét tekintve.¹

Az 1949. évi washingtoni szerződés leképezése a mindenkori stratégiai koncepció. A szerződésben foglalt kötelezettségvállalás a nemzetközi béke, biztonság és az igazságosság iránt változatlan, amely olyan alapelveken nyugszik, mint a szabadság és a demokrácia. A szerződés 4. cikkelye a konzultációt, az 5.

¹ Klaus Wittmann: Blueprint for the next decade, In: Per Concordiam, Journal of European Security and Defense Issues, NATO's New Strategic Concept, Marshall Center, Garmisch-Partenkirchen, Germany, p. 17-23.

cikkely a kölcsönös segítségnyújtást, a 10. cikkely pedig a nyitott ajtók politikáját rögzíti.

A hidegháború idején a Szövetség sikeresen védte Nyugat-Európát, a kétpólusú világ megszűnte után, a múlt század kilencvenes éveiben stabilizálta Európát és pacifikálta a Balkánt.

A hidegháború utáni első, nyilvános stratégiai koncepció az 1991. évi londoni volt, az 1999. évi történelmi jelentőségűt pedig a washingtoni csúcsertekezleten fogadták el. Az idő múlásával és olyan események hatására, mint a 2001. szeptember 11., a NATO afganisztáni missziója, az iraki háború, az orosz (dél-összét)-grúz konfliktus a stratégiai koncepció felett „eljárt az idő”.

Az új stratégiai koncepció szükségességét senki sem vitatta, de éveken keresztül elodázták, mert nehéz folyamatnak ígérkezett a konszenzussal történő megfogalmazása. A Szövetség több kérdésben megosztott volt, ugyanakkor az új dokumentumnak „egyesítő erőt” tulajdonítottak.

A 2009. évi Strasbourg/Kehl csúcsertekezlet a főtitkárnak szabta feladatul az új stratégiai koncepció kialakítását, amely teljesen egyedi módon, transzparenssé, széles körű konzultáció során formálódott. Nem volt egyszerű a katonapolitikai helyzet

- a bonyolult és problematikus afganisztáni misszió;
- a modern társadalmak áldozatokat nehezen elfogadó attitűdje;
- a tagállamok közötti egyet nem értés a NATO jellegéről, szerepéről, feladatairól és politikájáról;
- a tagországok közötti szolidaritás gyengülése; az egyes tagországok válság percepciójának különbözősége,
- valamint a NATO negatív megítélése az iszlám világban

miatt.

A NATO főtitkár 12 szakértőből álló tanácsot (Wise Men Group) hozott létre Madeleine Albright vezetésével, amely „NATO 2020: Assured Security: Dynamic Engagement” címen tette le a jelentését 2010 májusában.² Az új stratégiai koncepciót 2010. november 19-én Lisszabonban fogadták el „Aktív elkötelezettség, modern védelem” (Active Engagement, Modern Defence) címmel.

A stratégiai koncepció közép- és hosszú távú politikai és katonai iránymutatás, újrafogalmazza a szövetség jellegét és küldetését, hogy miként gondoskodhat a tagországok biztonságáról, a világ megváltozott körülményei között, egyben új irányokat jelöl ki a képességek fejlesztésére vonatkozóan.

Az új stratégiai koncepció erősíti a transzatlanti köteléket, és felvértezi a Szövetséget az új kihívásokkal szembeni hatékony küzdelemre. A lisszaboni koncepció rögzíti a Szövetség alapvető feladatait és az alapelveket: kollektív védelem, válságkezelés, kooperatív biztonság, taglalta a biztonsági környezetet, a védelmet és elrettentést, a biztonság megteremtését válságkezelés útján, a nem-

² The Declaration on Alliance Security 2009, p. 52-53. In: Towards the new strategic concept, A selection of background documents, NATO Public Diplomacy Division, Brussels April 2010, p. 54.

zetközi biztonság előmozdítását az együttműködések révén. A dokumentum a jelen és jövő biztonsági kihívásait taglalja: atom- és egyéb tömegpusztító fegyverek terjedése, ballisztikus rakéták, kibér támadás, nemzetközi terrorizmus, a léftonosságú (kritikus) infrastruktúra elleni támadás, energiabiztonság.

A Szövetség a különleges képességeivel – katonai erő, integrált vezetési rendszer, védelmi tervezés, többnemzeti katonai műveletek során szerzett tapasztalatok, képzési és kiképzési szakértelem – segítségével járul hozzá a nemzetközi biztonsághoz.

A stratégiai koncepció hozzájárul ahhoz, hogy a 21. századi Szövetség a biztonságot érintő kérdésekre releváns válaszokat adjon, egyben új jelentős transzformációs lépés is, amely során a NATO bizonyíthatja az elkötelezettség politikai szándékát, de ehhez kell hozzárendelni az erőforrásokat is a sikeresség és a hitelesség érdekében.

A Chicagói csúcsertekezlet a szakértők véleménye szerint a Szövetség tevékenységének számvetése, ahol a lisszaboni értekezleten megfogalmazott feladatrendszer végrehajtásának értékelését tervezték. Azonban a világpolitikai események, az arab tavasz, polgárháború és NATO légicsapás Líbiában, a nemzetközi pénzügyi válság és az újra napirendre került transzatlanti teherviselés vitája alaposan átvárták a gondosan eltervezett forgatókönyvet. Történelmi csúcsertekezlet lesz a chicagói, mert utoljára a múlt évezredben (1999–Washington), 13 éve adott otthont az amerikai kontinensen ilyen találkozóknak. Karl-Heinz Kamp biztonságpolitikai szakértő a korábbi évekhez hasonlóan prognosztizálta a csúcsertekezlet várható legfontosabb témaköreit: az afganisztáni átmenetet és követelményeit, az átmenet 2014 után várható hosszú távú második fázisát, a NATO-orosz problematikus kapcsolatokat, a rakétavédelmi együttműködést, a NATO rakétavédelmi terv szövetségi megítélését, az új védelmi struktúra felülvizsgálatát, valamint a NATO és az arab világ kapcsolatrendszerét.³

A Szövetség partnerségi kapcsolatrendszere

Tekintsük át röviden a NATO partnerség történetét, a közös múltat és jelent, amely világosan szemlélteti azt a hatalmas utat, amelyet a hidegháború időszakától napjainkig együttműködésben tett meg a NATO a partnereivel.

Az elmúlt két évtizedben a NATO a kooperatív biztonság érdekében a partnerségi együttműködés különböző kereteit hozta létre, a Partnerség a Békéért Kezdeményezést, a Mediterrán Párbeszédet és az Isztambuli Együttműködési megállapodást. Azokkal az országokkal, amelyekkel nincs strukturált partnerségi kapcsolata a Szövetségnek, egyéni alapon működik együtt. Ide tartozik Ausztrália, Új-Zéland, Japán, Dél-Korea és Pakisztán. Irak és Afganisztán esetében más a

³ Karl-Heinz Kamp: NATO's Chicago Summit, A thorny agenda, Research Paper, No. 70. November 2011, NATO Defence Collge, Rome p. 8.

helyzet. Az Afghanistan Cooperation Program és a Structured Cooperation Framework for Iraq specifikus együttműködésre született.⁴

*A bukaresti csúcserkekezleten az ISAF's Strategic Vision dokumentumban fogalmazták meg az együttműködés alapelveit: a hosszú távú elkötelezettséget, az afgán vezetés és felelősségvállalás támogatását, a nemzetközi biztonság széles körű, átfogó megközelítést, a civil és katonai törekvések egyesítését, valamint Afganisztán szomszédaival, különösen Pakisztánnal történő szorosabb együttműködést.*⁵

2010. november 20-án Hamid Karzai afgán elnök és Anders Fog Rasmussen NATO főtitkár aláírták a Szövetség és Afganisztán közötti tartós partnerségről szóló nyilatkozatot.⁶ A dokumentumban rögzítik a politikai és katonai párbeszédet, az afgán védelmi és biztonsági intézmények további kiépítését a NATO Trust Fund felhasználásával, a kiképzési misszió (NATO Training Mission in Afghanistan, NTM-A) további folytatását, a biztonsági szektor minisztériuma és egyéb intézményei kiépítésének támogatását, a biztonsági erők további képességfejlesztését a drokkereskedelem és a terrorizmus elleni küzdelemben, valamint az afgán tisztek különböző NATO tanfolyamokon való részvételének növelését.

A NATO Training Mission in Iraq-ot (NTM-I) 2004-ben az iraki átmeneti kormány kérésére az ENSZ BT 1546 határozat rendelkezése értelmében az isztambuli csúcserkekezleten hozták létre. A kiképző misszió 2011. december végén sikeresen befejeződött, feladata az iraki védelmi és biztonsági erők kiképzése, és az intézményhálózat létrehozása volt. A bukaresti csúcserkekezleten fektették le az alapjait Structured Cooperation Framework for Iraq együttműködésnek. Az iraki kérésnek megfelelően terjesztették ki a NTM-I tevékenységét a haditengerészet és légierő vezetői, a rendőri erők, határőrök kiképzése, a terrorizmus elleni küzdelem, a védelmi reform, a védelmi szektor intézményeinek kiépítése területeire, így megalapozva egy hosszú távú együttműködés kereteinek megteremtését.

Afrika szarva és az Ádeni-öböl a világ egyik legforgalmasabb vízi útvonala. Itt halad keresztül az Európa és Ázsia közötti stratégiai jelentőségű tengeri forgalom és olajexport. A kalózkodás a stratégiai jelentőségű tranzitútvonalakat támadta, de emellett szükségessé vált a World Food Program hajóin érkező segélyszállítmányok védelme is, amely a somáliai humanitárius katasztrófa elhárítását

⁴ A NATO különböző partnerségi együttműködéseit értékelése olvasható G. Stavridis-Barbara R. Fick: Partnership building in the 21st century című cikkében, In: Per Concordiam, Journal of European Security and Defense Issues, NATO's New Strategic Concept, Marshall Center, Garmisch-Partenkirchen, Germany, p. 10-15.

⁵ *ISAF's Strategic Vision, Declaration by the Heads of State and Government of the Nations contributing to the UN-mandated NATO-led International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan, 03 Apr. 2008, Bucharest, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8444.htm (Megnyitva 2012. április 27.) lásd még Diego A. Ruiz Palmer: NATO's Political and Strategic Vision for Afghanistan, p. 15-20. In: 2nd Annual Baltic Conference on Defence, 18-19 September 2007.*

⁶ Declaration by the North Atlantic Treaty Organisation (NATO) and the Government of the Islamic Republic of Afghanistan on an Enduring Partnership, 20 November 2010, p. 6.

szolgált. 2008. szeptember 25-én Ban Ki-Moon ENSZ főtitkár levélben kérte fel a NATO-t, hogy biztosítsa az ENSZ segélyszállítmányok biztonságos áthaladását.⁷

A NATO védelmi minisztereinek 2008. október 9-i budapesti találkozóján jóváhagyták a 2008 októbere és decembere között zajló az Operation Allied Provider műveletet. Az év végén az Európai Unió Atalanta missziója vette át a feladatot, de egyedül nem volt képes kezelni a helyzetet, a NATO a térségben tevékenykedő nemzetközi erők megerősítésére az Indiai-óceánra vezényelte a 1. Haditengerészeti Készenléti Köteléket (Standing NATO Maritime Group One, SNMG 1). A művelet az Operation Allied Protector nevet kapta.⁸

Operation Ocean Shield a Szövetség kalózkodás elleni művelete, amelyet az Észak-atlanti Tanács 2009. augusztus 19-én hagyott jóvá. Ez a művelet is nagyban erősíti a mediterrán térség országai elkötelezettségét és részvételét.

Együttműködés a Mediterráneumban

A hidegháború korszakában Észak-Afrika, és a Mediterrán térség csak másodlagos fontosságú volt a NATO számára, mert a konfrontációnak ott nem volt semmi realitása. A mediterrán térségben az Egyesült Államok és szövetségesei arra törekedtek, hogy megakadályozzák a Szovjetunió földközi-tengeri és közel-keleti térnyerését, és a nyersanyagforrásokhoz való hozzájutását, valamint biztosítsák a tengerszorosokat, és a stratégiai fontosságú szállítási útvonalakat.

A térség kiemelt stratégiai fontosságú volt, a NATO alapítása után alig egy évvel már megalakult a Déli Parancsnokság, és a 6. amerikai flotta fő működési területe a Földközi-tenger lett.⁹ A Szövetség alapító tagja a Mare Nostrum három északi partján fekvő mediterrán állam: Franciaország, Olaszország, valamint Portugália volt. Az ötvenes évek elején tovább bővült a szervezet, 1952-ben Görögország és Törökország csatlakozásával. Spanyolország 1982-ben vált NATO-tagországgá, és csatlakozásával vált teljessé a Földközi-tenger északi parti mediterrán részvétel. Szlovénia 2004, Horvátország és Albánia 2009. évi csatlakozásával már a szélesebb értelemben vett Mediterráneum országai is csatlakoztak a Szövetséghez.¹⁰

A Mediterráneumban, a MENA régióban (Middle East and North Africa, Közel-Kelet és Észak-Afrika) 1994 óta alig változott valami is a térség és a NATO kapcsolatában. Az itt élő népek felemelkedése érdekében az elmúlt évtizedekben, de elsősorban a hidegháború utáni időszakban a NATO mellett számos nemzetközi szervezet tett kezdeményező lépéseket.¹¹

⁷ Marsai Viktor: A NATO kalózkodás elleni műveletei Afrika szarvánál - az Operation Ocean Shield, 2011. április 27. <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1017&title=a-nato-kalozkodas-elleni-muveletei-afrika-szarvanal-az-operation-ocean-shield> (Megnyitva 2011. február 12.)

⁸ Lásd a NATO hivatalos honlapját http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm (Megnyitva 2012. április 28.)

⁹ Gazdik Gyula: Az EU és a NATO szerepvállalása a Mediterráneumban, Nemzet és biztonság, II. évfolyam, 7. szám 2010. augusztus p. 15-28.

¹⁰ Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO szerepe a Mediterráneumban, Mediterrán Világ Symposium VI. A NATO és az EU szerepvállalása a Mediterráneumban című konferencia Budapest, előadás

¹¹ Ebbe a sorba illeszkedik az Európai Unió vállalkozása az Euro-mediterrán Partnerség, az 5+5 dialógus, a Barcelona Folyamat, a Mediterrán Fórum, valamint az Unió a Mediterráneumért. Lásd

Az utóbbi évtizedben sokszor, többnyire a Mare Nostrum északi partján fekvő szomszédokat is veszélyeztető katonai és nem-katonai kockázatok, válságok kapcsán került a régió az érdeklődés középpontjába. A demográfiai trendek, a szegénység, az írástudatlanság, a mindezek nyomán fellépő tömeges migráció, a vallási fundamentalizmus, a terrorizmus, a szervezett bűnözés jelenléte, a politikai rendszerek instabilitása, határviták, vízhiány, fegyverkereskedelem, kedvezőtlen színben tüntették fel a térség országait.

1994-ben a NATO és a mediterrán térség országai közötti együttműködés kezdetét jelentette a Mediterrán Párbeszédet (Mediterranean Dialogue, a továbbiakban MD) létrehozása. A cél a regionális biztonság és stabilitás elősegítése, a jobb, kölcsönös megértés, valamint a NATO és a mediterrán országok közötti nézeteltérések elosztatása volt.¹² Egyiptom, Izrael, Mauritánia és Marokkó a kezdetektől a tagja, Tunézia 1995 februárjában, Jordánia 1995 novemberében, Algéria 2000 februárjában csatlakozott.

Az 1997. évi madridi csúcstalálkozó a kezdeményezés sokrétűbbé válását eredményezte. A NATO-tagországok és mediterrán partnerek politikai párbeszédet folytattak a mediterrán térség biztonsági helyzetéről és a párbeszéd jövőbeni fejlődéséről.¹³

Az 1999. áprilisi washingtoni csúcsértekezleten szélesítették a párbeszéd politikai és gyakorlati tevékenységét.

2001. szeptember 11-én új szakasz kezdődött a kapcsolatrendszerben. A terrorizmus és a szélsőségesek jelenléte a régióban korlátozta a mediterrán térség gazdasági, társadalmi és politikai stabilitását, a demokratizálódási folyamat kibontakozását.

A prágai csúcsértekezleten (2002) megállapodtak abban, hogy kiterjedt együttműködést szorgalmaznak politikai és gyakorlati területeken, mert Európa biztonsága és stabilitása szorosan összefügg a mediterrán térség biztonságával és stabilitásával.¹⁴

Az isztambuli csúcsértekezlet (2004) megújította a Mediterrán Párbeszédet. A Szövetség ekkor alakította át a párbeszédet partnerséggé. Az együttműködés legfontosabb területei: katonai kapcsolatok fejlesztése, oktatás és kiképzés, a hadsereg feletti demokratikus kontroll, a védelmi tervezés és költségvetés átláthatósága, a terrorizmus elleni harc, hírszerzési adatok egyeztetése, együttműködés a tömegpusztító fegyverek terjedése és az illegális fegyverkereskedelem megakadályozásában, és a határbiztonság. A mediterrán országok részt vesznek az Operation

Siposné Kecskeméthy Klára: A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, 2010. május XV. évfolyam 5. szám p. 87-94.

¹² Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, The Brussels Summit Declaration, Brussels, 11 January 1994. p. 7.

¹³ Siposné Kecskeméthy Klára: Mediterrán Párbeszéd a biztonság és az együttműködés erősítésében, Hadtudomány, 2004. 2. szám, p. 90-97.

¹⁴ Prague Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002, p. 8.

Active Endavour (OAE)¹⁵ védelmi tengeri hadműveletben és a terrorizmus elleni harcban a Földközi-tengeren. A művelet a NATO struktúrájában, a nápolyi Joint Forces Command (Szövetséges Összhaderőnemi Hadművelési Parancsnokság) alá tartozik, a közvetlen irányítást az Allied Maritime Component Command Naples (Szövetséges Erők Haditengerészeti Komponens Parancsnoksága) végzi Task Force ENDEAVOUR alkalmi kötelékkel. A NATO Haditengerészeti Készenléti Kötelékei (NATO Standing Maritime Group1-2, SNMG1, SNMG 2) rotációs rendszerben váltják egymást az OAE támogatásában.¹⁶

Az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés-t¹⁷ (Istanbul Cooperation Initiative, a továbbiakban ICI) 2004-ben alapították, amelynek fő célkitűzése a védelmi és biztonsági együttműködési kapcsolatok kiépítése volt a NATO-val. Az együttműködés széles körű, területei az alábbiak: hírszerzési és tengeri járőrözési együttműködés a Földközi-tengeren, katasztrófavédelem és polgári védelmi tervezés, aknamentesítés, békefenntartásban és a NATO gyakorlatokon való részvétel, harc a tömegpusztító fegyverek terjedése ellen, a drog-, fegyver- és emberkereskedelem megakadályozása, a terrorizmus elleni harc, oktatás és kiképzés, a civil-katonai együttműködés és védelmi tervezés támogatása.

A 2006. évi rigai csúcstalálkozón a Szövetség állam- és kormányfői elindították a NATO Kiképzési Együttműködési Kezdeményezést (NATO Training Cooperation Initiative)¹⁸. A csúcserőkezellet hivatalos nyilatkozatának 17. pontja taglalta részletesen.¹⁹ Ez a kiképzési elgondolás nyújtott lehetőséget a Mediterrán Párbeszéd és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés országai részére a képzési, kiképzési tapasztalatok átadására. A kezdeményezés keretén belül létrehozták a NATO Védelmi Akadémián (NATO Defense Academy) a Közel-Kelet Fakultást (Middle East Faculty).

A 2008. évi bukaresti csúcserőkezellet után Egyiptommal és Izraellel elkezdődött az Individual Cooperation Program (ICP), és a Mediterranean Dialogue Trust Fund, amely Jordániában a robbanószerek és lőszeres hatástalanítását segíti.

A Strasbourg-Kehl (2009) csúcserőkezellet értékelte a földközi-tengeri Aktív Törekvés műveletet, a Mediterrán Párbeszéd és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés fontosságát, és a NATO Kiképzési Együttműködési sikerét.

¹⁵ A mediterrán országok részt vesznek az Operation Active Endavour a NATO első 5. cikkely szerinti kollektív védelmi tengeri hadműveletben, a terrorizmus elleni harcban a Földközi-tengeren. A Mediterrán Párbeszéd két országa Izrael és Marokkó ajánlotta fel képességeit a művelet sikeréhez. Lásd a NATO hivatalos honlapján a Operation Active Endavour tájékoztatót http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm (megnyitva 2012. április 20.) Lásd Roberto Cesaretti: Combating terrorism in the Mediterranean, NATO Review 2005 őszi számában megjelent cikkét.

¹⁶ Lásd a NATO honlapját <http://www.manp.nato.int/operations/ActiveEndeavour/Endeavour.htm> (Megnyitja 2012. április 28.)

¹⁷ Istanbul Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, 28 June 2004, p. 13.

¹⁸ Fritz Rademacher: The NATO Training Cooperation Initiative, NATO Review, 2007 Spring, <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/english/art3.html>

¹⁹ Riga Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006. <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (Megnyitva 2011. november 21.)

A 2010. évi lisszaboni csúcserkeztet elfogadta a Szövetség új stratégiai koncepcióját. „Aktív elkötelezettség, modern védelem” című dokumentum 35. pontjában, a partnerségi kapcsolatok értékelésében mindösszesen két mondat foglalkozik a mediterrán térségéhez kapcsolódó két kezdeményezéssel (Mediterrán Párbeszéd, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés).²⁰

A csúcserkeztet hivatalos nyilatkozata (Lisbon Summit Declaration) 25. pontján belül is csak két alpont taglalja a térségéhez kapcsolódó két kezdeményezést (Mediterrán Párbeszéd, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés).²¹

A 2011. évi arab tavasz eseményei alaposan átírták az együttműködés kereteit, mert az események váratlanul érték a világot, meglepték a Szövetséget. A NATO 2011. március 27-én ENSZ felhatalmazás (1970 és 1973 ENSZ BT határozatok alapján) vette át az USA, Franciaország és Nagy-Britannia vezette Líbia elleni Operation Odyssey Dawn katonai műveleteket. A Szövetség szerepvállalását a tagországok nem egyformán ítélték meg, megosztottak voltak az akció céljában és lebonyolításában. Komoly tényezőként merült fel a világ más tájain folyó műveletek fenntartása (Afganisztán, Irak stb.), a szövetségen belüli érdekellentétek, és az arab világ kiszámíthatatlan reakciója.²²

Az Operation Unified Protector NATO-művelet, a fegyverembargó és repüléstilalmi zóna betartására, a polgári lakosság és a lakott területek védelmére terjedt ki. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa október 27-én hatályon kívül helyezte a NATO-nak adott felhatalmazást. Ennek nyomán az Észak-atlanti Tanács a műveletek befejezéséről döntött. 2011. október 31-én a NATO művelet véget ért Líbiában.

Megismertük az ún. „Leslie kritériumokat”, amelyeket Mariot Leslie brit NATO nagykövet fogalmazta meg. A NATO líbiai légicsapás mérföldkövet jelentett a NATO régióon belüli szerepvállalásában. A három kritérium adott volt, hiszen egyértelmű volt a feladat, a polgári lakosság védelme, az ENSZ BT felhatalmazás alapján tevékenykedtek, és a MENA régió támogatását is bírta a hadművelet. Egyedülálló volt a líbiai légicsapás, mert a Szövetség demonstrálta, hogy képes volt gyorsan és hatékony cselekedni, de abban is, hogy az okok megszűnte után döntött a műveletek befejezéséről is. A líbiai művelet azonban rávilágított a katonai képességek fontosságára, a tagországi hajlandóság, a bevetethetőség, a fenntarthatóság és az interoperabilitás fontosságára is.²³

²⁰ See page 31. in Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010, p. 40.

²¹ *Lisbon Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon, November 20, 2010. p. 13.*

²² A líbiai beavatkozás motivációi és nemzetközi megítélése, ZMNE Stratégiai Védelmi Elemzések, 2011. 4. szám p. 18. Készítette: Túrke András, Varga Gergely, Gazdik Gyula, Tálás Péter, Csiki Tamás, Molnár Ferenc

²³ Lásd Defence Committee -Ninth Report, Operations in Libya, 8 February 2012, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmdfence/950/95002.htm> (Megnyitva 2012. április 15.) és Karl-Heinz Kamp: NATO's Chicago Summit, A thorny agenda, Research Paper, No. 70. November 2011, NATO Defence Collge, Rome p. 8.

Robert Gates amerikai védelmi miniszter 2011. június 10-én a brüsszeli beszédében rendkívül kritikusan elemezte a transzatlanti teherviselést és a költségek megoszlását a két kontinens között. Elemezte az afganisztáni missziót, kitért a libiai misszió kapcsán a Szövetség képességeire és az egyes tagállamok műveletekben való részvételi hajlandóságára. Ugyancsak keményen fogalmazott a „partvonal mentén” ülő tagállamokról, amelyeknek nincsenek olyan katonai képesség birtokában, hogy a légicsapásokban részt vehessenek. Rávilágított a hírszerzés és a felderítés hiányosságaira. Megfogalmazta a kétszintű politikai-katonai szövetséget, amelyben egyes tagországok az ún. „soft security” tevékenységre szakosodnak (békefenntartás, humanitárius műveletek), mások pedig a tényleges hadműveleteket hajtják végre. Ugyancsak megemlítette, hogy bár az afganisztáni misszió komoly katonai képességeket igényel, ennek ellenére az összeurópai védelmi kiadása szeptember 11-ét követő évtizedben mintegy 15 %-kal csökkent. Azt is felröptette, hogy a 28-tagú szövetségből mindössze öt ország (USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Görögország és Albánia) védelmi költségvetése haladja meg a GDP 2 %-át. A nagy kihívás az, hogy a rendelkezésre álló szűkös erőforrásokat, milyen prioritások mentén lehet a lehető leghatékonyabban felhasználni. A biztonsági kihívások kezeléséhez katonai képességek kellenek, ahhoz pedig a szükséges erőforrások megfelelő allokálása.²⁴

A Chicagói csúcsertekezlet értékeli a Szövetség és a Mediterrán régió kapcsolatrendszerét, valamint az ott végbement politikai fejlődést, erről nyilatkozatot ad ki. Az elemzők óva intenek azonban a szabadság és a demokrácia, mint alapelvek egyértelmű megfogalmazásától, hiszen a Szövetség régió belüli partnerei nem demokratikus berendezkedésű országok, hanem monarchiák. A nyilatkozat tehát a mindkét fél számára elfogadható értékekről és feladatokról szólhat.²⁵

Az teljesen bizonyos, hogy az 1994 óta kevés fejlődést mutató Mediterrán Párbeszéd, és a 2004 óta szinte stagnáló Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés áttekintése és alapvető reformja az új politikai realitásoknak és kihívásoknak megfelelően elkerülhetetlen.

A Szövetségnek világosan meg kell fogalmaznia és át kell értékelnie a Mediterráneumhoz kötődő érdekeit és prioritásait. A Mediterrán Párbeszéd és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés célkitűzését, az együttműködés tevékenységi rendszerét, az egyes országok csatlakozási lehetőségét a fenti preferenciák mentén módosítani kell.

Ez pedig komoly kihívás és feladat mind a Szövetség, mind a partnerei számára.

²⁴ Robert M. Gates: Reflections on the status and future of the transatlantic alliance, hozzáférhető a Security & Defence honlapján: <http://www.securitydefenceagenda.org/Contentnavigation/Activities/Activitiesoverview/tabid/1292/Event/EventView/EventId/1070/EventDateID/1087/PageID/5141/Reflectionsonthestatusandfutureofthetransatlanticalliance.aspx>

²⁵ Ezt fogalmazza Karl-Heinz Kamp az i. m. 6. oldalon

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Defence Committee -Ninth Report, Operations in Libya, 8 February 2012, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmdfence/950/95002.htm> (Megnyitva 2012. április 15.)
- Robert M. Gates: Reflections on the status and future of the transatlantic alliance, Brussels, June 10, 2011.
- <http://www.securitydefenceagenda.org/Contentnavigation/Activities/Activities/overview/tabid/1292/EventType/EventView/EventId/1070/EventDateID/1087/PageID/5141/Reflectionsonthestatusandfutureofthetransatlanticalliance.aspx>
- Karl-Heinz Kamp: NATO's Chicago Summit, A thorny agenda, Research Paper, No. 70. November 2011, NATO Defence Collge, Rome p. 8.
- Lisbon Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon, November 20. 2010. p. 13.
- Hassan Mneimneh: The Arab Spring: A Victory for Islamism? Brussels Forum, Paper Series, March 2012, p. 5.
- NATO 2020 -- Shared leadership for a shared future', Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Brussels Forum (with Q&A session), 23 Mar. 2012
- Diego A. Ruiz Palmer: NATO's Political and Strategic Vision for Afghanistan, p. 15-20. In: 2nd Annual Baltic Conference on Defence, 18-19 September 2007. NATO in Afghanistan –
- Facing the Shortfalls and Measuring Success, Baltic Defence College, Tartu, Estonia, p 49.
- Riga Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29. November 2006.
- Siposné Kecskeméthy Klára: Security and cooperation through education and research in the Mediterranean Area – AARMS, Academic and Applied Research in Military Science, 2004. Issue 2, Volume 3. p. 295-304.
- Siposné Kecskeméthy Klára: A mediterrán térség jelentősége a NATO számára, KLHTK Hadtudományi Szemle című on-line tudományos folyóirat 2008. 1. évfolyam 2. szám, p. 101-106.
- Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO szerepe a Mediterráneumban című előadás, elhangzott a Mediterrán Világ Symposium VI. A NATO és az EU szerepvállalása a Mediterráneumban című konferencia Budapest, Kézirat, p. 8.

- Siposné Kecskeméthy Klára-Sipos Alexandra: „A Földközi-tenger geopolitikai szerepe és jelentősége a múltban és napjainkban” című előadás, elhangzott a Mediterrán Világ Symposium VII. Integráció és geopolitika a Balkánon és a Mediterráneumban című konferencia Pécs, Kézirat, p. 8.
- Stephen F. Szabo: The Pacific Pivot and the West, Brussels Forum, Paper Series, March 2012, p. 4.
- Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20. November 2010, p. 40.
- Szternák György: Lisszaboni csúcstalálkozó, Szakmai Szemle, 2011. 1. szám, p. 5-22.
- Towards NATO's Chicago Summit, Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the European Policy Centre, Brussels, 30 Sep. 2011
- Forrás: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_78600.htm
- Varga Gergely: Stratégiai koncepciók a kezdetektől Lisszabonig, Nemzet és biztonság, 2010. november, p. 16-25.

KISS PETRA

EGY ELHÚZÓDÓ KONFLIKTUS – SZÍRIA A HATALMI HARCOK KERESZTTÜZÉBEN

Rezümé

2011. a változás éve volt, ami végigsöpört az arab világon. A diktatórikus rendszerek szorítása olyan folyamatokat indított el, amelyek váratlanul érték a nemzetközi közösséget. Az arab tavasz eseményei kihatással voltak Tunézia, Egyiptom és Líbia mellett Szíriára is, amely szintén bekerült a forradalmi események sodrába. Szíriában immár több mint egy éve folynak a harcok, azonban mindeddig nem történt előrelépés. 2012 márciusában elfogadásra került Kofi Annan béketervezete és április 10. óta érvényben van a fegyverszünet, azonban nincs garancia arra, hogy az elnöki rezsim végre is hajtja azt.

Kulcsszavak: Szíria, Arab tavasz, polgárháború, hosszan elnyúló konfliktus

Résumé

2011 was a year of changes which have swept through the Arab world. The pressure of dictatorial systems set off such unexpected processes that surprised the international community. Besides Tunisia, Egypt and Libya, the events of the Arabic Spring affected Syria too, which got into a series of revolutionary events as well. In Syria, there have been fights for more than one year, without any improvement so far. In March 2012, the peace plan of Kofi Annan was accepted and the ceasefire has been in effect since 10 April, however there is no guarantee for it to be observed by the presidential regime.

Keywords: Syria, Arab Spring, civil war, a long lasting conflict – Syria in the crossfire of power struggle.

Az arab tavaszt és az arab világot gyakran egységes egészként kezeli a média, olykor még a nemzetközi közösség is, azonban mégis tanácsos lenne elkerülni az általánosítást. Egyes államokban a békés tüntetések után a társadalom meglegedett azzal, hogy a vezető távozott a politikai életből, mint ahogyan Tunézia és Egyiptom esetében is. Máshol a politikai elit a helyén maradt ugyan, de a bevezetett reformok képesek voltak visszaállítani az egyensúlyt az ország életében, ahogyan ez például Jordániában, Marokkóban és Szaúd-Arábiában történt. Líbia eltér az előbbiektől, hiszen kitört egy polgárháború, viszont a külső beavatkozás ellenére sem bizonyos a jövőbeni demokratikus átalakulás. A negyedik opciót Szíria képviseli, ahol a vezetőt sem sikerült elmozdítani és a katonai erő alkalmazása sem érte el a kívánt célt. A nagy kérdés az, hogy mi vezet majd eredményre, képes lesz-e

Szíria önmagától talpra állni és rendezni a belső viszonyait, vagy szükség lesz a külső beavatkozásra.

Az összecsapások kronológiája

Szíria esetében nem beszélhetünk demokratikus hagyományokról, gyarmati státuszának 1944-es megszűnte után megközelítőleg két évtizeddel – 1966. óta – egypártrendszer van érvényben, 1970. és 2000. között pedig a korábbi védelmi miniszter, Hafez al-Aszad személyi kultuszra épülő diktatórikus vezetése alatt működött az ország. A jelenleg is hatalmon lévő elnök az ő fia, Bassar al-Aszad már elnökségének kezdete óta igyekezett enyhíteni a diktatórikus rendszeren, bár releváns eredmény csak a gazdasági szférában mutatkozott.

Már a 2004-2005-ös években voltak kormányellenes tüntetések az ország északkeleti részén, de ezek nem voltak számottevőek, a központi hatalom könnyedén – többnyire erőszak alkalmazásával – elfojtotta.

Bassar al-Aszad elnök, érzékelve a 2011-es év elején kibontakozó észak-afrikai események súlyát, január 31-én reformokat hirdetett. Ekkor is folytak békés tüntetések az országban, de ezek még nem voltak különösebb figyelemre érdemesek, a tüntetők létszáma elenyésző volt, a kirendelt rendvédelmi szervek pedig nem alkalmaztak erőszakot. Ez még csak a kezdet volt mindkét oldal számára. A tüntetések internetes közösségi oldalakon szerveződtek, egyre nagyobb és nagyobb létszámban vonultak ki az emberek az utcákra. Februárban országsszerte folyamatossá váltak ezek a békés demonstrációk, de ekkor már sokkal erőszakosabban léptek fel a rendvédelmi erők. A fordulópontot a március 6-án Daraa-ban történtek jelentették, amikor is kivezényelték a hadsereget, akik tüzet nyitottak a tömegre. Az események egymást követték. Daraa a későbbiekben is egyfajta központi szerepet töltött be a kormányellenes tüntetők számára, egyre többen sérültek meg és a halottak száma is egyre csak növekedett. Daraa és Damaszkusz után Homsz és Latakia is szörnyű, erőszakos megtorlások helyszíne lett. Áprilisban is folytatódtek a megmozdulások, ami az ENSZ Biztonsági Tanácsát is arra ösztönözte, hogy napirendjére tűzze a szíriai kérdést. Előrelépés azonban nem történt, még egy elítélő nyilatkozat erejéig sem sikerült közös nevezőre hozni az állandó tagokat. Kína, illetve Oroszország nemleges szavazata döntő jelentőségű volt.

Májusban viszont megtörténtek az első lépések, szankciókat vezettek be a szíriai vezetők ellen, ami annyit tesz, hogy zárolták a külföldi bankszámláikat és utazási korlátozásokat léptettek életbe. Ez azonban nem enyhítette a körülményeket, több városba harckocsik vonultak be, egyre több volt az ártatlan civil sebesült és halálos áldozat, köztük sok nő és gyermek – ami a hivatalos közlések szerint egyszerűen az ellenőrizetlen „fegyveres bandák” számlájára írható.

Júniusban az elnök ismét reformkezdeményezéseket helyezett kilátásba az ország helyzetének javítása érdekében. Kiadott egy rendeletet az általános

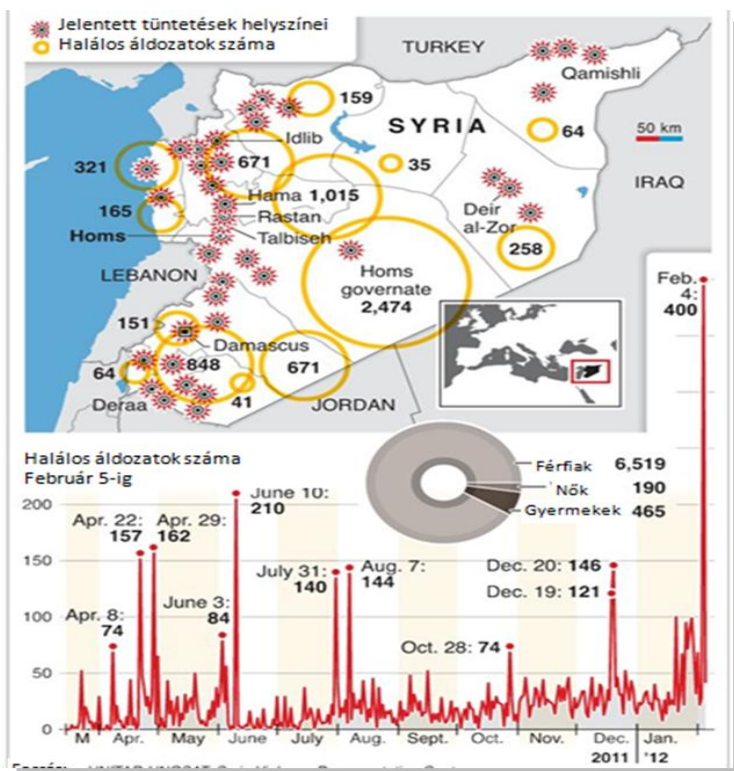
¹ Az arab tavasz tüntetései sikeres katonai puccsok voltak <http://mno.hu/belfold/az-arab-tavasz-tuntetesei-siker-es-katonai-puccsok-voltak-1032170> [2012. április 6.]

Megjegyzés
személyi kultuszra épülő diktatórikus vezetése alatt

Megjegyzés
többnyire erőszak alkalmazásával

amnesziáról, ígéretet tett az alkotmány módosítását illetően és arra vonatkozóan, hogy tárgyalásba kezd az ellenzékkel. Senki sem lepődött meg, amikor ennek ellenére a helyzet tovább romlott, az ígéretekből pedig semmi sem valósult meg. A zavargások alatt több nyugati állam nagykövetségét támadás érte. Részben e támadások miatt, részben tiltakozásként az egyre nagyobb mértékű vérontás ellen, bizonyos államok, mint Franciaország, Szaúd-Arábia, Egyesült Államok, Kuvait és Bahrein is visszahívták diplomatáikat Szíriából. 2011 augusztusában egy újabb nagy offenzíva indult a kormányellenes tüntetők főbb központjait jelentő városok ellen. Szeptemberben az ellenzék soraiból megalakult a Szabad Szíriai Hadsereg (a továbbiakban: SzSzH), ezáltal viszont csak még véresebbek lettek az összecsapások. A harcok Szíria határai közelében is folytatódtak, ami teljes joggal váltotta ki a szomszédos államok aggodalmát, mivel korábban már előfordult, hogy betörték például Libanon területére a menekülőket üldöző kormánypárti csapatok. A harcok a 2012-es évben is tovább folytatódtak, az áldozatok száma is napról napra tovább nő, ami egyre nagyobb figyelmet kap a nemzetközi közösségtől és az ENSZ-től is, bár mindkettő esetében igaz, hogy továbbra is tehetetlennek mutatkozik.

Megjegyzés [TZs3]: (A továbbiakban: SzSzH)

1. számú ábra: Tüntetések és a halálos áldozatok Szíriában 2011. március-2012. február

Forrás: <http://reuters.tumblr.com/post/17214194022/this-reuters-graphic-shows-there-have-been-6-519>

A részt vevő felek

Az események áttekintése után érdemes megvizsgálni a tényleges, illetve egyéb relevánsnak tartott szereplőket:

Az állami diktatórikus berendezkedésről már röviden szót ejtettem. 2000-ben, Aszad elnök hatalomra kerülése után ugyan megkezdődött egy „Damaszkuszi Tavasz”-nak nevezett folyamat, amely először biztató, demokratikus törekvésnek tűnt, beleértve politikai foglyok szabadon engedését illetve egyéb reformok bevezetését, egy évvel később azonban a vezetés visszatért a korábban évtizedekig „jól” működő diktatórikus viszonyokhoz.

Mindez aktivitásra ösztönözte az egyébként meglehetősen tagolt ellenzékét. 2005 októberében megszületett a Damaszkuszi Megállapodás, amely szinte minden ellenzéki erőt képes volt magához vonzani politikai irányultságtól, vallási és etnikai hovatartozástól függetlenül.²

Ez az összefogás azonban csak látszólagos és időleges volt. Bár alapvetően egyetértés uralkodik az ellenzék soraiban arról, hogy Szíriának egy demokratikus, pluralista társadalmi berendezkedéssel bíró országgá kell válnia, a szignifikáns nézetbeli különbségek a két, Törökországban megtartott ellenzéki konferencia alkalmával is megmutatkoztak.³ Mély ellentétek húzódnak a fiatal szíriai ellenzéki aktivisták és az idősebb emigráns politikusok között, de a Szíriában betiltott Muszlim Testvériség tagjai sem tudják elfogadni egy szekularizált állam ideáját.

Utóbbi szervezet esetében az is kétséges lehet, hogy rendelkezik-e egyáltalán követőkkel az országban, azt nem is említve, hogy a militáns gyökerekkel rendelkező Muszlim Testvériség milyen alapon és miféle demokratikus tapasztalatok mentén kíván fellépni az elnöki elnyomás ellen. Egy másik megosztó elem a fennálló rendszer megváltoztatásának módja. Az ellenzék egy része azonnali változásokat követel: az elnök eltávolítását és a rezsim megbuktatását;⁴ míg más ellenzéki csoportok egy biztonságos és békés átmenetet kívánnak véghezvinni egy demokratikus, civil irányítás alatt álló demokráciába. Ez utóbbi nézet látszik érvényesülni; az átmenet része a 2011 júniusában létrehozott törvényhozói jogkörrel rendelkező átmeneti nemzeti tanács. Ehhez a kérdéskörhöz szorosan hozzátartozik az is, hogy az ellenzéki csoportosulások a változásokat a nemzetközi közösség beavatkozásával, vagy a nélkül kívánják elérni. Egy másik elképzelés szerint viszont

² Damascus Declaration <http://www.demdigest.net/damascusdeclaration.html> [2012. április 7.]

³ A helyszínválasztás nem véletlen, Törökországnak fontos érdekei fűződnek a szír kérdés megoldásához, mint amilyen a szír menekültek áradatának kezelése, területi integritásának biztosítása a határ közelében folyó harcok miatt, de ide kell sorolnunk a kurd kérdést is. Ezért csatlakozott az egyébként külön utakon járó Törökország határozottan a NATO, Katar, Szaúd-Arábia és Izrael által képviselt oldalhoz. Bővebben: <http://www.strategic-culture.org/news/2012/04/11/the-coming-us-nato-occupation-of-northern-syria-iraq-redux.html> [2012. április 29.]

⁴ Főleg a radikálisabb szunnita csoportok és a Franciaországban, illetve az Egyesült Államokban jelen lévő emigráns csoportosulások töreksenek arra, hogy az Izrael-ellenes rezsim megbukjon és hogy az utcai megmozdulások tovább folytatódjanak, hiszen ez elvezethet a külső fegyveres beavatkozáshoz. <http://info.kopp-verlag.de/hintergruende/geostrategie/andrew-rettman/plan-fuer-nato-angriff-auf-syrien-enthuellt-angriff-auf-syrien-sei-militaerisch-und-technisch-moegl.html>

a konfrontáció fokozása az egyetlen módja a változásnak. E gondolkodás azt a logikát követi, hogy abban az esetben, ha a zavargások egyre nagyobb területre kiterjesztve, egyre intenzívebben folytatódna, akkor egyre több – a rendszerhez nem feltétlenül lojális katonából álló – egységet vezényelnek ki és vonnak be a felkelők elleni küzdelembe, akik feltehetően a lázadók oldalára állnának. Ezen kívül, ha a gazdasági nehézségek, az instabilitás és a nemzetközi közösség szankciói továbbra is folytatódna, az egyébként lojális felsőbb rétegek és a városi középosztály is az Aszad-rezsim ellen fordulna. Erre azonban semmiféle biztosíték nincs, ez a szcenárió meglehetősen bizonytalan lábakon áll.⁵

Ugyancsak meghatározó tényező a konfliktus vallási színezete. Szíria lakosságának többsége szunnita, viszont a síita vallás alavita ágához tartozó kisebbség dominál az elnök közvetlen környezetében, a politikai vezetők és hatalmi elit körében, illetve a hadsereg vezetésében. Mindez már önmagában is egy feszült viszonyt eredményez a társadalomban, az erőszakos megnyilvánulások pedig csak felerősítik ezt a vonalat és tovább fokozzák az ellentéteket. Az ellenzéki mozgalom már kezdettől fogva egyenlőként kezelte a különböző vallási csoportokat, az ellenállás eszméje nem erre alapult, azonban az események folyamán egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a konfliktus vallási jellege nem hagyható figyelmen kívül.

Az ellenzéki megosztottság ahhoz vezetett, hogy megfelelő koordináció és irányítás nélkül az egész ellenállás egy képlékeny tömegmozgalom szintjére süllyedt vissza. Így képtelen releváns változásokat elérni, nem történt hatalmváltás, káosz és polgárháborús helyzet uralkodik, az erőszakos cselekmények várhatóan még hosszasan folytatódna. Ezen kívül az ellenállók a nemzetközi közösség előtt sem képesek hatékonyan fellépni, nem tekinthetők megbízható tárgyalópartnernek. Ezért a szomszédos államok és más nemzetközi szereplők is kívánnak, hiszen a beavatkozás kiszámíthatatlan következményekkel járhat. Nagy várakozások kísérték az Átmeneti Nemzeti Tanács megalakulását, valamint a Szabad Szíriai Hadsereg létrehozását, de az elnöki hatalom ezek ellenére semmit sem veszített jelentőségéből. Az Aszad család továbbra is monopóliumhelyzetben van az állam és a politika terén.

Ugyan Asszad elnök – 2012 márciusában a véres összecsapások közepette - parlamenti választásokat írt ki májusra, azonban azt az ellenzék elutasította, továbbá az Egyesült Államok illetve más nemzetközi szereplők és emberi jogi aktivisták egyenesen nevétség felvetésnek minősítették.⁶

Az állam ellen bevezetett gazdasági szankciók sem képesek az elnöki hatalmat megingatni, holott a szíriai gazdaság nem kis károkat szenved főként az Európai Unió szankciói,⁷ de az Egyesült Államok és Törökország gazdasági nyomásgyakorlásának következtében is. Leginkább az olajszektor sérült, a lakosság benzín és fűtőolaj hiányával küzd, de az akár hat óráig is eltartó áramszünetek sem

⁵ Heiko Wimmern: Syrien: Gefährliches Patt zwischen Regime und Opposition http://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/syrien_politisches_patt.html

⁶ Szíria – a parlament a választások elhalasztását kéri Aszadtól http://galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=127503:sziria-a-parlament-a-valasztasok-elhalasztasat-keri-aszadtol&catid=77:kuelfoeldi-hirek&Itemid=114 [2012. április 9.]

⁷ HVG: Szankciókon szigorít az EU Szíriával szemben http://hvg.hu/vilag/20120227_sziria_szerbia_eu [2012. április 9.]

ritkák, még a fővárosban sem. Az országba többek között gabonából is egyre kevesebb érkezik, a mindennapi szükségleteket kielégítő alapélelmiszerek árai pedig jelentősen megemelkedtek. Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy a korábban semleges vagy részben kormánypárti lakosság is a rezsim ellen fordult.

Spekulációk és találgatások a jövőre nézve

Szakértők az események további alakulására négy lehetséges variációt vázoltak fel:

- Az első szerint a rezsim változatlanul fog tovább működni, Szíria teljesen elszigetelődik a nemzetközi rendszerben, a lakosság helyzete pedig a továbbra is fennálló gazdasági szankciók következtében ellehetetlenül. Az ellenálló mozgalmak képviselői ellen véres megtorlások várhatók. A fennmaradó ellenzék valószínűsíthetően iszlamista irányban radikalizálódik, a terrorista cselekmények pedig mindennaposá válhatnak.
- A második scenárió a rezsim összeomlását vetíti előre. A fegyveres erők dezintegrációját további katonák dezertálása, a növekvő vallási ellentétek a társadalomban és a lakosságot sújtó forráshiány idézhetnék elő. A központi hatalom ezáltal rá lenne kényszerítve, hogy nehézkesen irányítható paramilitáris erőket vessen be. Az államapparátus középvezetői rétege elveszítené kormány iránti hűségét, a legfelsőbb elit körök a helyzet kilátástalansága miatt száműzetésbe vonulnának.
- Ha a fegyveres erők egységére is ilyen nagymértékben kihatna a civil szektor lojalitásának megbomlása, az előidézhetné a harmadik forgatókönyv által megjövendőlt helyzetet, ami nem más, mint egy átfogó, vallási törésvonalak mentén kirobbanó polgárháború. Mint már említettem, a haderő legnagyobb részét a szunniták alkotják, de a vezetés túlnyomó részben alaviták kezében van, kivéve az elnök testvére által vezetett elit egységet, amely szinte teljes egészében alavitákból áll. Tovább tetézi a problémát, hogy a régió más szereplői, mint Irán, Szaúd-Arábia vagy Katar igyekeznek pénzügyileg és logisztikailag is támogatni a felkelőket. A fegyveres konfliktus külső vagy belső eszkalációja sem kizárt. A harcok a szomszédos országokra is áterjedhetnek, de a szíriai rezsimmel kapcsolatban álló libanoni Hezbollah és a felkelőket támogató libanoni szunniták is konfrontálódhatnak. Ezzel a forgatókönyvvel együtt járna egy nagy volumenű kényszerszermigráció is, így számolnunk kellene a Törökországba, Libanonba és Jordániába várhatóan meginduló menekülthullámmal.⁸
- A negyedik eshetőség a nemzetközi közösség katonai intervenciója lehetne, amely egyelőre vita tárgyát képezi, minthogy az ENSZ BT – az orosz és kínai elutasításnak köszönhetően – mindezidáig tehetetlennek bizonyult. Természetesen elképzelhető, hogy mandátum nélküli beavatkozás történjen,

⁸ Muriel Asseburg, Heiko Wimmen: Der gewaltsame Machtkampf in Syrien http://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/syrien_szenarien_und_einwirkungsmoeglichkeiten.html [2012. április 7.]

tekintettel egy elhúzódó regionális konfliktus veszélyére, a szomszédos államok (különösen Törökország) területi integritására, de legfőképpen humanitárius okokra hivatkozva. A humanitárius tényező az, amely a legnagyobb morális nyomást fejt ki a nyugati demokráciákra és felveti azok felelősségét az ártatlan civil lakosság irányában. Érdemes mindemellett elgondolkodni azon, hogy még ha az ENSZ BT döntésre is tudna jutni, mit tehetne a szíriai helyzet megoldása érdekében?

A politikai célok függvényében lehetőség lenne arra, hogy a nemzetközi közösség különleges erők rejtett bevetésével támogassa az SzSzH tevékenységét a kiképzés és felfegyverzés területén, illetve gyengítse a szíriai kormánypárti erőket és szabotálja azok katonai infrastruktúráját. Egy másik opció egy katonai művelet lehetne a civil lakosság védelmének érdekében a menekültek számára létrehozott biztonsági zónákkal. Egy ilyen művelet célja elsősorban humanitárius természetű lenne, amely együtt járna 40-50.000 fős szárazföldi erő bevetésével, a szíriai légierő kiiktatásával, és egy repüléstilalmi zóna létrehozásával. Mindez azonban bőven túllépné a beavatkozás tilalmára vonatkozó nemzetközi normákat, akár a fő céllal ellentétes eredményre is vezethetne. Racionális lépés lenne a teljes fegyverembargó bevezetése. Figyelembe véve azonban, hogy Oroszország és Irán számít Szíria legnagyobb fegyverellátójának, nem valószínűsíthető, hogy a teljes zárlat megvalósulna. A nemzetközi közösség dönthetne az SzSzH közvetlen támogatása mellett is, ami magában foglalná az általuk elfoglalt területek védelmét, valamint segítségnyújtást a kiképzésben és felfegyverzésben. Mivel azonban több külső szereplő is támogatást nyújt az egyes ellenálló, vagy éppen a kormánypárti harcoló csoportoknak, ténylegesen számolnunk kellene az eskaláció kockázatával is. Talán a legradikálisabb forgatókönyv a katonai megszállás lenne a NATO-tagállamok, az Arab Liga tagjai és külső partnerek által. Egyben ez a legvalószínűtlenebb is, hiszen ez a fegyveres harcok kiterjedésével és még több civil áldozattal járna együtt, de a hatalom megbuktatását nem feltétlenül biztosítaná.⁹

A közbelépés késik – orosz vétó és kizárás az Arab Ligából

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa előreláthatólag a közeljövőben nem fog mandátumot adni a beavatkozásra, ezt legfőképpen Oroszország akadályozza. Az okokat keresve meglehetősen széles választékkal találkozunk:

Részben belpolitikai motiváció irányítja – a Putyini éra külpolitikai bizonyításkényszere a magyarázat. A gazdasági szempontok is relevánsak, hiszen Oroszország több mint 19 milliárd USD értékű befektetéssel van jelen Szíriában, 2005-ben pedig a szíriai államadósság mintegy 73 %-át elengedte. Mivel Szíria jelenti a harmadik legnagyobb felvevőpiacot Oroszország fegyverexportja számára, a fegyverembargóra irányuló törekvéseket sem fogja támogatni. Geostratégiai szempontok is jelen vannak, hiszen Oroszország számára kiemelt jelentőségű a szíriai haditengerészeti bázis (Tartus), amely lehetőséget biztosít az orosz haditengerészeti erők számára, hogy elérjék a Közel-Keletet és Észak-Afrikát. Ezzel

⁹ Markus Kaim: Die Krise in Syrien – Möglichkeiten und Grenzen militärischen Eingreifens http://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/syrien_militaerisch_eingreifen.html [2012.április 7.]

nem utolsó sorban az Egyesült Államok dominanciáját is akadályozza a térségben. Az orosz vezetés meg van győződve arról, hogy egy BT-határozat Szíria ügyében ugyanazokkal a következményekkel járna, mint a líbiai műveletek esetében, ahol az eredeti határozat (orosz szempontból nézve) kimondottan szabad, eredeti céljától elidegenített értelmezést nyert.

A diktatórikus rendszer támogatása viszont egyre nehezebb feladatnak bizonyul, így ez a támogatás egyre inkább szimbolikussá alakul át. A kezdeti határozott fellépés után Oroszország számára is nyilvánvalóvá vált, hogy saját érdekei ellen cselekszik, ha továbbra is kitart Szíria mellett. Veszélybe sodorhatja emiatt az öböl-menti államokkal és az Arab Liga tagállamaival kiépített kapcsolatait,¹⁰ valamint a „Nyugat” és Oroszország között fennálló baráti viszonyt is alááshatja, elszigetelődhet a külkapcsolataiban nagy szereppel bíró partnereitől.¹¹

Összességében megállapítható, hogy Oroszország számára az arab tavasz igencsak negatív konnotációval bír, egyet jelent a zavargásokkal, nyugtalansággal, káosszal és az extrémizmus jelenségével, amelyek korábban – gondoljunk itt a csecsen háborúkra – Oroszországban is nagy problémát okoztak.¹² Mindezek alapján érthetővé válik az orosz magatartás, holott meg kell említenünk azt is, hogy az elutasítás enyhülni látszik. A szíriai ellenzékiek 2011. év végi moszkvai látogatása is ezt bizonyítja, csakúgy, mint az is, hogy nem akadályozza az ENSZ emberi jogi tanácsában a határozathozatalt.

Az Arab Ligát is mindenképpen meg kell említenünk, még akkor is, ha 2011 novemberében kizárta Szíriát tagjai közül. Tagállamai között különböző megítélés alá esik Szíria: egyesek hallgatólágyan, mások nyíltan támogatják az ellenzékiet vagy éppen a kormányzatot, megint mások pedig csak a humanitárius kérdésekre koncentrálnak, de a vérontást és a belső harcokat mindannyian elítélik.¹³ Szíria azonban a kizárás után is jelentős szerepet kap a térségben. 2011 decemberében megfigyelő missziót küldött az országba, de ez sajnos nem járt sikerrel, majd az ENSZ-szel közösen kérte fel Kofi Annant, egykori ENSZ-főtitkárt, hogy különmegbízottként tárgyaljon a felekkel.

Megjegyzés:
Szíria
azonban

¹⁰ Ki kell hangsúlyoznunk, hogy ha Szírián keresztül nem tudja biztosítani Oroszország saját geopolitikai, geostratégiai érdekeit, akkor Irán kerülhet érdeklődésének középpontjába, amivel szemben a nemzetközi közösség szemében Szíria támogatása egyértelműen a kisebbik rossznak minősül.

¹¹ Margarete Klein: Russland und der arabische Frühling http://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/russland_und_der_arabische_fruehling.html

¹² Oroszország is levonta maga számára a következtetéseket az arab tavasz eseményeiről. A Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete keretein belül igyekszik felkészülni és a tapasztalatokat hasznosítani egy esetleges „Facebook-forradalom” megakadályozására. 2011-ben megalkottak egy információs és kiberbiztonsági stratégiát, illetve a 2014-es afganisztáni erő kivonásra felkészülve már most kibővítették a közös, gyorsreagálású erők bevetési lehetőségeit a belső alkotmányos rend működése védelmének opciójával.

¹³ Arab csúcstalálkozó új arcokkal, régi megosztottsággal <http://kitekinto.hu/velemeny/2012/04/05/arab-csucstalalkozo-uj-arcokkal-regi-megosztottsaggal/> [2012. április 8.]

Annán béketerve

Kofi Annan hat fő pontban fogalmazta meg béketervezetét, amely a remények szerint az első lépést jelentheti a rendezés felé vezető úton. A tervezetben szerepel

- a tűzszünet kihirdetése,
- a politikai párbeszéd megkezdése az elnök és az ellenzék vezetői között,
- a politikai foglyok szabadon engedése,
- az újságírók szabad mozgásának biztosítása, valamint
- a gyülekezés és tüntetés jogának biztosítása.

A béketervezet tulajdonképpen nem követel nagyobb változásokat a szíriai politikai rendszerben, nem szól az elnök lemondásáról, a harcoló csapatok külső pénzügyi és fegyveres támogatásáról, hanem a pillanatnyi helyzetet igyekszik rendezni. Természetesen a körülményeket figyelembe véve, már e tervezet elfogadása is hatalmas előrelépést jelent, de nem kielégítő az ellenzéki erők számára. Bár a tervezet április 10-i határidővel előírja a tűzszünet bevezetését és a nehéz fegyverek kivonását a városokból, a politikai szándék ennek végrehajtására mindeddig nem mutatkozott meg. Szergej Lavrov orosz külügyminiszter nyilatkozata sem volt kimondottan biztató ezzel kapcsolatban; kifejtette, hogy ultimátumok és mesterséges dátumok ritkán segítenek ilyen szituációkban.¹⁴ Az Egyesült Államok részéről is sürgető az igény a konfliktus rendezésére, az első helyen számára az emberi jogok megsértése miatti felelősségre vonás szerepel. Egy bizonyos mértékű együttműködés az orosz és amerikai fél között azonban mégsem kizárt,¹⁵ sőt, Leon Panetta amerikai védelmi miniszter kongresszusi beszéde szerint már meg is történtek az első lépések ebbe az irányba.¹⁶

Ha nem az ENSZ, akkor a NATO...

Az ENSZ nehéz helyzetben van, a BT tagjai nem tudnak megegyezni, az összecsapások továbbra is folytatódnak és nincs olyan megoldás, amely teljes mértékben alkalmas lenne a kialakult szituáció rendezésére. A nemzetközi közösségnek nem érdeke egy „második Afganisztán” megteremtése, viszont Franciaország, Kanada és Norvégia is egy, a líbiaihoz hasonló beavatkozásban látja a megoldást. A konkrét, elérendő politikai cél azonban csakúgy, mint Líbia esetében, egy szíriai beavatkozásnál is nehezen megfogalmazható és vitatható lenne.¹⁷ Az

¹⁴ Annan gibt Waffenruhe in Syrien ab 10. April bekannt
<http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/botschafter-warnen-vor-euphorie-annan-gibt-waffenruhe-in-syrien-ab-10-april-bekannt-11706080.html> [2012. április 8.]

¹⁵ Oroszország saját érdekei miatt is kénytelen támogatni Annan béketervét, hiszen az által elkerülhető a külső fegyveres beavatkozás és Aszad hatalmon maradhat, ami biztosítja az orosz befolyás és érdekérvényesítés további érvényesülését.

¹⁶ Kitekintő: Oroszország: Szíria a polgárháború küszöbén áll
<http://kitekinto.hu/europa/2012/04/24/oroszorszag-sziria-a-polgarhaboru-kuszoben-all&s=hl> [2012. április 28.]

¹⁷ Markus Kaim: Die Krise in Syrien – Möglichkeiten und Grenzen militärischen Eingreifens
http://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/syrien_militaerisch_eingreifen.html [2012. április 7.]

eddig legnagyobb eredmény ebben az ügyben az a döntés volt, amely a jelenleg csupán 13 fős megfigyelő missziót 90 nap alatt 300 főre növelné.¹⁸

Ugyanakkor az ENSZ tehetetlensége miatt felmerülhet a NATO tevékeny részvétele a szíriai helyzet rendezésében, adott esetben akár ENSZ-mandátum nélkül is. A „Responsibility to Protect” elv¹⁹ alapján a humanitárius vészhelyzet okot és felhatalmazást adhat regionális szervezeteknek, mint a NATO is, hogy beavatkozzanak és segítséget nyújtsanak az erőszakos cselekményeknek kitett lakosságnak. A Szövetség azt vallja, hogy az emberi élet védelme és a népirtás megelőzése nem függhet csak országhatároktól, a humánbiztonság megközelítésének ezen túl kell haladnia, ami akár egy NATO műveletet is magában foglalhat.²⁰ Ezt a megoldást támogatná az Egyesült Államok is, ahogy azt Hillary Clinton is kifejtette Párizsban a „Szíria barátai”²¹ elnevezésű koalíció találkozóján megtartott beszédében. Clinton szerint további lépésekre van szükség. A Biztonsági Tanácsnak újabb szankciókról kell szavaznia, ide értve a beutazási tilalmat a politikai vezetés számára, pénzügyi szankciókat illetve a fegyverembargó bevezetését, még akkor is, ha nagy az esély az orosz vétóra, a külső nyomásgyakorlásnak folytatódnia kell. E javaslatot Alain Juppe, francia védelmi miniszter is támogatja. Nyilatkozatában kifejtette, hogy az Annan-terv az utolsó esély a polgárháború elkerülésére. Amennyiben viszont az sikertelen lenne, a Biztonsági Tanácsnak komolyan fontolóra kell vennie egyéb opciókat is. Clinton Párizsban azt is felvetette, hogy az Egyesült Államok kész lenne egy segélyező központot létrehozni Törökországgal közösen a török-szír határnál, hogy segítse az ellenzéki csoportokat.²²

A nemzetközi közösség egyelőre még bizonytalan és hezitál, kérdéses, hogy milyen eseménynek kell bekövetkeznie, és hány civilnek kell még meghalnia ahhoz, hogy konkrét lépésekre szánják el magukat.

Minden nemzetközi fórumon felmerül a kérdés, hogy ha Líbiában megtörtént a beavatkozás, mi akadályoz meg egy szíriai közbelépést, hiszen a polgári áldozatok egyre növekvő száma indokoltá **tehetné** azt. Líbia esetében nem volt ilyen mértékű hezitálás a nemzetközi közösségben, azonban Szíria helyzete ennél bonyolultabbnak tűnik. A líbiai műveletek nem azt az eredményt hozták, amelyet mindenki várt volna és ez nagyobb óvatosságra inti a nemzetközi

Megjegyzés

¹⁸ Kitekintő: Az ENSZ-megfigyelők kudarca Szíriában? http://kitekinto.hu/islam/2012/04/30/az_ensz_megfigyelk_kudarca_sziriaban&s=hl [2012. május 1.]

¹⁹ Mahdi Darius Nazemroaya szerint azonban ez az elv nem több mint a modern imperializmus eszköze, amely az öböl-háború, a délszláv válság és a líbiai művelet után Szíriában is az euro-atlanti érdekszféra kiterjesztését szolgálja. Ezen kívül a szerző megkérdőjelezi Annan szerepét is az egész eseménysorban, hiszen ő is tevékenyen részt vett az „responsibility to protect” elvnek kidolgozásában, ehhez képest pártatlan „békekövetként” van jelen és tárgyal a felekkel. From Srebrenica and Racak to Benghazi and Homs <http://www.strategic-culture.org/news/2012/03/30/from-srebrenica-and-racak-to-benghazi-and-homs.html> [2012. április 27.]

²⁰ NATO Watch: Responsibility to Protect <http://www.natowatch.org/rtp> [2012. április 27.]

²¹ Oroszország ezeken a találkozókön nem vesz részt és hivatalosan nem is ismeri el ezeket a tárgyalásokat, mivel szerintük egyoldalúak, ugyanis a szír kormány képviselőit nem hívták meg sem a párizsi találkozóra, sem azt megelőzően a Tunéziában vagy Törökországban tartott egyeztetésekre.

²² Clinton sees NATO role in pressuring Syria's Assad-regime <http://www.businessweek.com/news/2012-04-19/clinton-raises-possible-nato-syria-role-as-un-increases-monitors> [2012. április 28.]

szereplőket, de ezen túlmenően is jelen vannak olyan tényezők, amelyek hátráltatják a döntést. Még akkor is, ha születne egy BT-határozat, vagy a NATO e nélkül avatkozna be, a fegyveres beavatkozás mikéntje és szükségessége több szempontból is vitatható. A kormányzati oldal igencsak jól fel van fegyverezve és folyamatos az utánpótlás is. Ha e mellé még az ellenzék fegyveres ereje is jelentős külső támogatást kapna, akkor az nem feltétlenül egy erősebb ellenálláshoz, hanem a harcok eszkalálódásához vezetne. Az eredeti cél - a lakosság megsegítése – pedig ellehetetlenülhet, mi több, a beavatkozás bármely formája tovább ronthat az amúgy is rossz helyzetet. A kormányzati erőkkel szemben álló ellenzék pedig annyira széttagolt, hogy ha sikerülne is megdönteni az Aszad-rezsimet, felmerül a nagy kérdés, hogy kinek a kezébe adják a vezetést? Ha továbbgondoljuk a legpozitívabb szcenáriót és feltételezzük, hogy sikeresen megdől a rendszer és még egy hiteles és elfogadott ellenzéki képviselő is veszi a kezébe a hatalmat, mi lesz a korábbi kormányzatot támogatókkal? Diszkrimináció? Megtorlás? Vagy folytatódnak a tüntetések és összecsapások, ezúttal fordított felállásban?²³

Összegzés

Szíria nincs könnyű helyzetben, már több mint egy éve tartanak a harcok és összecsapások az országban az ellenzéki és kormánypárti erők között. A szunniták és alaviták közti vallási ellentétek sajnálatos módon egybeesnek a társadalmi törésvonalakkal is, hiszen a kisebbségben lévő alaviták alkotják a politikai, katonai vezetői réteget, és ez csak tovább súlyosbítja a helyzetet. Már most általánosan elterjedt a nézet, amely kollektíven az alavitákat hibáztatja a történelemért. Ez arra enged következtetni, hogy ha az alavita vezetés, esetlegesen maga az elnök is kudarcot vall és elveszíti pozícióit, akkor az ellenzék kegyetlen bosszúhadjáratot fog indítani az egykori elnyomói ellen. Az elnöki hatalom és a rezsim mindezedig viszont nem mutatta gyengeség jeleit, ez ügyben a közeljövőben sem várhatunk releváns változást, marad az erőszak és az elszigetelődés. A nemzetközi közösség szankciókkal igyekszik nyomást gyakorolni az országra, azonban ezek sincsenek hatással az elnöki hatalomra és a politikára, csupán a lakosság életét nehezítik meg. Talán a gazdaság összeomlása lenne az egyetlen, amely el tudná mozdítani az elnököt és rendszerét a hatalomból, de Szíria gazdasága viszonylag stabil és elszigetelt körülmények között is fenntartható. A legegésőbb mindenképpen a humanitárius krízis. A polgárháborús körülmények miatt jelentős menekülthullám indult el a szomszédos országokba.

Ezen a ponton felmerül a nemzetközi közösség felelőssége. A fejlett nyugati demokráciák, melyek magabiztosan kiállnak a demokratikus elvek mellett, csak tétlenül figyelik a szíriai eseményeket. A nemzetközi béke és biztonság fenntartásának fő felelőse, az ENSZ Biztonsági Tanácsa, Oroszország és Kína nemleges szavazata miatt tehetetlen. Bár az orosz álláspont enyhülni látszik, kétséges, hogy sor kerülne egy határozat elfogadására. A NATO pedig egyelőre kivár. Mivel a konfliktus már több mint egy éve tart és eddig nem lépett közbe egy külső szereplő sem, a civilek védelme, a humanitárius segítségnyújtás továbbra is

²³ Helping Syria without war
http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2012/02/20/helping_syria_without_war [2012. április 28.]

csak jól hangzó, nemes elvek maradnak. A háttérben persze ott van az a dilemma is, hogy a nemzetközi közösség beavatkozása az elmúlt években nem mindig hozta meg a kívánt eredményt, például Afganisztán és Líbia esete sem a tervek szerint alakult. Ezek után beavatkozásra csak hosszas és alapos megfontolás után kerülhet sor. A harcok és a vérontás azonban folytatódik – az elmúlt egy évben a halálos áldozatok száma megközelíti a 10 ezres nagyságrendet. Minél jobban elhúzódik a konfliktus, annál inkább számolni kell az ellenzék radikalizálódásával, ami jelen esetben egyet jelent az iszlamizálódással.

Az egyetlen eredmény, amelyet sikerült elérni, az Kofi Annan béketerve, amelyet a szíriai kormányzat elfogadott ugyan, de amelynek teljesítését mindenki kétségbe vonja.

Az ellenzék határozott véleménnyel állt elő a tervezetet illetően. Természetesen számukra is prioritást élvez a harcok befejezése, az öldöklés megállítása, de úgy gondolják, hogy a béketerv nem más, mint lehetőség a kormány számára, hogy időt nyerjen. Annan elképzelése veszélyes az ellenzék számára, sőt bizonyos ellenzéki vezetők egyenesen hibának tartják. Véleményük szerint az ENSZ nem fogja megbuktatni Aszad elnököt; a tervezet csak a nemzetközi közösség lelkiismeretének megnyugtására szolgál. Aszad távozásában látják az egyetlen kiutat a jelenlegi feszült helyzetből.²⁴ Ha az elnök a helyén marad, az legitimálja az elnyomó, diktatórikus elvek alapján működő politikai rendszert. Ebben a véleményben pedig neves nyugati szakértők is osztoznak.^{25, 26}

Hogy a NATO közbelép-e ENSZ-mandátum nélkül, nem dőlt még el, de Törökország és az Egyesült Államok is ebbe az irányba igyekszik terelni a folyamatot. Azt viszont senki sem tudja biztosan, hogy mi lesz a tétlenség következménye, ahogy azt sem, hogy mi lehet a beavatkozás ára. Az április 10. óta érvényben lévő fegyverszünet nem makulátlan, ez után minden lépés nagy jelentőséggel fog bírni. Az elnöki rezsim részéről döntő lesz, hogy valóban véglegesen felhagy-e az erőszakos fellépéssel. A nemzetközi közösség – többek között Törökország és az ENSZ – pedig nagy felelősséget vállalt azáltal, hogy konkrét lépéseket helyeztek kilátásba, amennyiben nem jön létre vagy sérül a tűzszüneti megállapodás.²⁷

²⁴ Tunézia – mint testvéri nép - korábban már felajánlotta, hogy kész menedékjogot biztosítani Assad elnöknek. http://hvg.hu/vilag/20120308_tunezia_befogadna_aszadot [2012. április 9.]

²⁵ Hasonló véleményen van Robert Grenier, a CIA terrorizmus elleni központjának egykori vezetője és David Schenker, a washingtoni Közel-Kelet Politika Intézet munkatársa.

²⁶ Syrische Opposition gegen UNO-Vorschlag – Annans tödlicher Friedensplan <http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,824719,00.html> [2012. április 8.]

²⁷ Frist für Waffenruhe in Syrien – Erdogan droht Assad-Regime <http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,826309,00.html> [2012. április 8.]

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Andrew Rettman: Plan für NATO-Angriff auf Syrien enthüllt. Angriff auf Syrien sei militärisch und technisch möglich, erklärt französischer General <http://info.kopp-verlag.de/hintergruende/geostrategie/andrew-rettman/plan-fuer-nato-angriff-auf-syrien-enthuehlt-angriff-auf-syrien-sei-militaerisch-und-technisch-moegl.html>
- Damascus Declaration <http://www.demdigest.net/damascusdeclaration.html>
- Frankfurter Allgemeine Zeitung: Annan gibt Waffenruhe in Syrien ab 10. April bekannt <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/botschafter-warnen-vor-euphorie-annan-gibt-waffenruhe-in-syrien-ab-10-april-bekannt-11706080.html>
- Galamus-csoport: Szíria – a parlament a választások elhalasztását kéri Aszadtól http://galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=127503:sziria-a-parlament-a-valasztasok-elhalasztasat-keri-aszadtol&catid=77:kuelfoeldi-hirek&Itemid=114
- Heiko Wimmern: Syrien: Gefährliches Patt zwischen Regime und Opposition http://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/syrien_politisches_patt.html
- HVG: Szankciókon szigorít az EU Szíriával szemben http://hvg.hu/vilag/20120227_sziria_szerbia_eu
- HVG: Tunézia hajlandó befogadni Aszadot http://hvg.hu/vilag/20120308_tunezia_befogadna_aszadot
- Kitekintő: Arab csúcstalálkozó új arcokkal, régi megosztottsággal http://kitekinto.hu/velemeney/2012/04/05/arab_csucstalalkozo_uj_arcokkal_regi_megosztottsaggal/
- Kitekintő: Az ENSZ-megfigyelők kudarca Szíriában? http://kitekinto.hu/iszlam/2012/04/30/az_ensz-megfigyelk_kudarca_sziriaban&s=hl
- Kitekintő: Oroszország: Szíria a polgárháború küszöbén áll http://kitekinto.hu/europa/2012/04/24/oroszorszag_sziria_a_polgarhaboru_kuszoben_all&s=hl
- Magyar Nemzet Online: Az arab tavasz tüntetései sikeres katonai puccsok voltak <http://mno.hu/belfold/az-arab-tavasz-tuntetesei-siker-es-katonai-puccsok-voltak-1032170>
- Mahdi Darius Nazemroaya: From Srebrenica and Racak to Benghazi and Homs <http://www.strategic-culture.org/news/2012/03/30/from-srebrenica-and-racak-to-benghazi-and-homs.html>
- Marc Lynch: Helping Syria without war http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2012/02/20/helping_syria_without_war

- Margarete Klein: Russland und der arabische Frühling http://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/russland_und_der_arabische_fruehling.html
- Markus Kaim: Die Krise in Syrien – Möglichkeiten und Grenzen militärischen Eingreifens http://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/syrien_militaerisch_eingreifen.html
- Muriel Asseburg, Heiko Wimmen: Der gewaltsame Machtkampf in Syrien http://www.swp-berlin.org/de/publikationen/swp-aktuell-de/swp-aktuell-detail/article/syrien_szenarien_und_einwirkungsmoeglichkeiten.html
- NATO Watch: Responsibility to Protect <http://www.natowatch.org/rtp>
- Nicole Gaouette, Flavia Krause-Jackson: Clinton sees NATO role in pressuring Syria's Assad-regime <http://www.businessweek.com/news/2012-04-19/clinton-raises-possible-nato-syria-role-as-un-increases-monitors>
- Reuters: Syria Crisis <http://reuters.tumblr.com/post/17214194022/this-reuters-graphic-shows-there-have-been-6-519>
- Ulrike Putz: Syrische Opposition gegen UNO-Vorschlag – Annans tödlicher Friedensplan <http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,824719,00.html>
- Wayne Madsen: The Coming U.S. and NATO Occupation of Northern Syria: Iraq Redux <http://www.strategic-culture.org/news/2012/04/11/the-coming-us-nato-occupation-of-northern-syria-iraq-redux.html>

AZ IRAK-IRÁNI HÁBORÚ (1980-1988) MINT A NEMZETKÖZI BÉKÉT ÉS A KÖZEL-KELET BIZTONSÁGÁT VESZÉLYEZTETŐ FEGYVERES KÜZDELEM ÉS ANNAK GAZDASÁGILAG MOTÍVÁLT POLITIKAI VETÜLETEI

Rezümé

A következő évben lesz negyed százada, hogy véget ért a II. világháború után, idejében a leghosszabb, a legnagyobb emberáldozatokat követelő, és a legjelentősebb gazdasági károkkal járó regionális fegyveres konfliktus: az Irak-iráni háború (Első Öböl Háború).

Munkájában Torma Béla értékeli a háború kitöréséhez vezető okokat és részletesen áttekinti a fegyveres konfliktus történetét:

- az iraki támadást (1980-1982),
- az iráni ellentámadást (1982-1984),
- az iráni támadások kifulladását (1984-1987),
- az olaj szerepét a konfliktusban („A tanker háború”) (1984-1987),
- az iraki hadászati védelem stratégiáját és vegyi fegyver bevetését (1984-1987),
- a nagyhatalmak fokozatos bevonását a háborúba és
- az ENSZ szerepét a háború befejezésében.

Ebben a számban megjelent cikk, első fejezete egy öt részből álló sorozatnak, amely áttekintést ad Szaddam Husszein Irakjának történetéről az Iraki Szabadság Hadműveletig (2003), mikor a Koalíciós Erők megdöntötték a diktátor hatalmát.

Az utolsó részben a szerző a leírtak alapján értékeli az USA hírszerzés együttműködését az ENSZ szankciókat ellenőrző csapataival (ENSZ Megfigyelő, Ellenőrző és Felügyeleti Bizottságtól és a Nemzetközi Atomenergia-ügynökségtől).

Kulcsszavak: Irak-iráni háború (1980-1988) Tanker háború. Vegyi fegyverek bevetése. ENSZ Megfigyelő, Ellenőrző és Felügyeleti Bizottság (UNMOVIC), Iraki Szabadság Hadművelet.

Résumé

In the next year, there will be the 25th anniversary of the end of the Iraq-Iran War (the First Gulf War), which was the longest regional armed conflict, claiming the greatest casualties and economic damages after the Second World War.

In his work, Béla Torma evaluates the events leading to the war and reviews in detail the following history of the armed conflict:

- Iraqi offensive (1980-1982);
- the Iranian counterattacks and the Iraqi retreat (1982-84);
- the exhaustion of Iranian attacks (1984-1987);
- the role of the oil in the conflict (the Tanker War) (1984-87);
- Iraq's defense strategy and Iraqi use of chemical weapons (1984-87);
- gradual involvement of the superpowers in the war;
- UN role in putting an end to the war.

This article is the first chapter of a series of five studies, which provides an overview of the history of Saddam Hussein's Iraq until the Iraqi Freedom Operation (2003), when the Coalitions Forces overthrew the power of Saddam Hussein.

In the concluding part of this article, the author – in the light of the foregoing – assesses the cooperation between the U.S. Intelligence and the UN sanction teams (composed of the representatives of the United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission – UNMOVIC and the International Atomic Energy Agency – IAEA).

Keywords: the First Gulf War, Tanker War, the use of chemical weapons, UN Monitoring, Verification and Inspection Commission – UNMOVIC, Iraqi Freedom Operation.

2013-ban lesz egynegyed százada, hogy véget ért a II. világháború után lezajlott – méreteiben a legnagyobb, időtartamában a leghosszabb, élőerő veszteségeiben a legtragikusabb és gazdasági károkban a legjelentősebb – regionális fegyveres konfliktus, a nyolc évig tartó irak-iráni háború, amelynek következményei átnyúlnak napjainkba is. A két ország közötti ellenségeskedés befejezése érdekében meghatározó szerepet vállalt magára az ENSZ. Erőfeszítései eredményeként 1988-ban mindkét fél elfogadta az általa javasolt tűzszüneti egyezményt, amelynek ellenőrző szervezeteiben jelentős szerepet kaptak a magyar békefenntartó katonák. Munkájukról, szakmai fölkészültségükről mind a világszervezet, mind az érintett országok együttműködő szervei megaláddalással nyilatkoztak. Szerepvállalásuk jelentőségének fontosságát ebben a történeti áttekintésben szándékozom ismertetni.

Az irak-iráni háború. (1980-1988)

A nyolc évig tartó (1980-1988) irak-iráni háború kitörését több indíték táplálta. Ezek közül a legrégebben jelen lévő feszültségforrást: a területeiken élő etnikai kisebbségek, valamint az évszázados síita-szunnita vallási ellentét képezte.

Az etnikumot illetően Irak lakosságának többsége arab, azonban Iránnak Irakkal szomszédos Khuzestán¹ tartományában is nagy létszámú arab népesség él. Szaddam ennek, az egyébként olajban gazdag területnek a birtoklására igényt tartott.

¹ Khuzestán: Irán egyik tartománya, az ország délnyugati részén, ahol határos Irak Basra tartományával és a Perzsa-öböllel. Fővárosa *Ahwaz*, területe 63 238 km². Az Irak-iráni háború alatt Khuzestan szenvedte el a legnagyobb veszteségeket. Abadanban működött Irán legnagyobb kőolaj finomítója, melyet az iraki légierő megsemmisített. (Az arab nevek átírásánál az angol fonetikát követtem (Pl. a Jalal, magyar fonetikával Dzsasal))

Irak folyamatosan támogatta a szeparatista mozgalmakat Khuzestan és a szomszédos Baluchestan² iráni tartományokban.

Bonyolította a helyzetet, hogy Irak északi területeit kurd etnikum népesíti be. A térség Irakkal határos iráni területeit is kurd kisebbség foglalja el. Mindkét ország bátorította a kurd nacionalisták szeparatista aktivitását a másik ország ellen. Az irak-iráni háborút megelőző néhány évben az iraki kormány megkísérelte fellázítani a kurdokat Irán ellen.

Az akkor 18 millió népességű Irakban a lakosság mintegy 97 %-a az iszlám vallású volt. Ezen belül 65-70 % a síita³, 30-35 %⁴ pedig a szunnita irányzatot követte. Irakban jóllehet a síiták alkották a lakosság többségét, azonban a politikai vezetést a kisebbségben lévő szunniták⁵ gyakorolták. Ezzel szemben Irán hivatalos államvallása a lakosság többsége által vallott és gyakorolt síita iszlám.

Mindezekén túl a feszültségforrások közé kell sorolnunk az iraki rezsim erőfeszítéseit, hogy az arab világ vezető hatalmává váljék és elhódítsa Irántól az Arab-öböl (vagy Perzsa-öböl) feletti fennhatóságot. Mindkét ország regionális hatalmi pozícióra törekedett a térségben. Jó példa erre, hogy a britek kivonulását követően, az 1970-es évek elején Irán megszállta az Abu Musa⁶, Greater Tunb és Lesser Tunb szigeteket⁷ a Perzsa-öbölben, és katonai bázisokat létesített rajtuk. Ezzel kedvező pozícióba került a stratégiai jelentőségű Hormuzi-szoros ellenőrzésére. Ezt követően 1971-ben Irak megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Iránnal.

² Baluchestan: legnagyobb iráni tartomány (területe 181 785 km², lakossága 2,4 millió), az ország délkeleti részén és határos Pakisztánnal és Afganiszánnal. Fővárosa Zahedan.

³ Az iszlám történeti fejlődése során három elkülöníthető áramlatra tagolódik: Szunnita (87–90%), Síita (10-13%), Háriidszita és egyéb irányzatok (1-3%), amelyek bár elismerik egymás létezését, tagjainak muszlim mivoltát, örökös ideológiai harcban állnak egymással.

A síita iszlám vagy röviden sia az iszlám legnagyobb vallási kisebbsége. Egyedül Mohamed vér szerinti leszármazottait, Alit (656-661), Mohamed unokatestvérét és vejét, illetve a próféta lányával, Fátimával való házasságából származó, vér szerinti sarjait ismerik el a próféta jogos utódaiként és a közösség vezetőjeként.

⁴ A vallási irányzatokat követők százalékos megoszlására a források nagyon eltérő adatokat közölnek. Egyesek beszámítják a kurdokat, ahol a szunnita irányzat az uralkodó. Azonban az eltérő becslések megegyeznek abban, hogy Irakban a szunniták kisebbséget alkotnak. Példa a forrásokból: a Wikipedia/Iraq 2012. április 6-án módosított adatai szerint 51 % síita, 49 % szunnita; a Midi világtalasz 2004-es adatai szerint síita 63 %, szunnita 34 %

⁵ A szunniták onnan kapták a nevüket, hogy szerintük a szunnát (Mohamed és társainak Koránban nem rögzített hagyományait, a hadiszokat) ők követik a leghívebben. A szunniták szerint a kalifának kiváló emberi tulajdonságokkal kell rendelkeznie, de nem fontos, hogy a Próféta vér szerinti utódai közül származzon, a közösség konszenzus alapján is megválaszthatja. A szunniták Mohamed prófétát Isten végrehajtójának tekintik, és nem zárják ki a személyéhez közvetlenül intézett áhítatos tiszteletet.

⁶ Abu Musa 12 km²-es szigetcseke, egyike a kilenc szigetből álló szigetcsoportnak a Perzsa-öböl keleti térségében, a Hormuzi-szoros bejárata közelében. A sziget iráni fennhatóság alatt áll, mint Hormozgān tartomány része, azonban igényt tart rá az Egyesült Arab Emírátsok is.

Hormozgān egyike a 30 iráni tartománynak, az ország déli részén, szemben Ománnal. Terület 70 697 km². Fővárosa Bandar Abbas. A tartományhoz a Perzsa-öböl 14 szigete tartozik.

⁷ Greater Tunb és Lesser Tunb egymástól 12 km-re fekvő kettő szigetcseke a Perzsa-öböl keleti térségében, közel a Hormuzi-szoroshoz. Ezek a szigetek is iráni fennhatóság alatt állnak, mint Hormozgan részei.

Greater Tunb és Lesser Tunb szigetek

A háború kitörését közvetlen megelőzően Irak és Irán között 1979-re kiújult a régóta szunnyadó ellenségeskedés a Shatt al-Arab vízi út és határ vitában. A Shatt al-Arab mint a Perzsa- öböl bejárata rendkívül fontos volt mindkét ország számára az olajexport lebonyolításában.

Irak a folyót az iráni partig magának követelte. Egy 1937-es egyezmény értelmében a határ a folyó iráni partszakaszán húzódik, ami azt jelentette, hogy az iraki ellenőrzés a folyó egészére kiterjedt. Azonban Irán egy 1975-ös szerződésre hivatkozva a két ország közötti határt a folyó középvonala mentére értelmezte. Az 1975-ben megkötött, az iráni sah és Szaddam Husszein (akkor az Iraki Forradalmi Parancsnoki Tanács alelnöke) által aláírt Algíri Egyezményben⁸ – egy 1913-as konstantinápolyi megállapodás alapján – a folyó középvonalát fogadták el határnak. Irak azonban az 1975-ös szerződést tűzszüneti vonalként és nem határként értelmezte.

A Shatt al Arab és Al Basrah

⁸ Az Algíri Egyezmény: 1975. március 6-án, Algírban az OPEC értekezlet idején Irak és Irán vitatott határkérdéseikben (Shatt al-Arab, Khuzestan) megállapodásra jutottak. Ez képezte alapját a két ország közötti kétoldalú szerződésének, melyet az 1975. december 13-án és 26-án írtak alá. Ebben – többek között – elfogadták, hogy határaik vonalvezetését az 1913 évi Konstantinápolyi Protokollban, valamint az 1914 évi Határkijelölő Bizottság rendelkezései szerint veszik figyelembe (Constantinople Protocol of 1913 and the Proceedings of the Border Delimitation Commission of 1914). Ennek értelmében a *Shatt al-Arabon a határ a folyómeder közepén húzódik*. Mindkét fél föl vállalta, hogy a határaik mentén helyreállítják a biztonságot és a kölcsönös bizalmat.

A háború kitörésének okai között azonban döntő szerepet játszott az iráni iszlám forradalom győzelme, amelynek hatását Irakra tovább mélyítette a személyes ellenségeskedés Szaddam Husszein és Khomeini ajatollah között⁹.

Az iráni iszlám forradalom (röviden iráni forradalom) 1978-ban tört ki, Mohammad Reza Pahlavi sah diktatórikus, és korrupt uralma ellen. 1979 elején a sah ellen lázadók elűzték az uralkodót, és Ruhollah Khomeini ajatollah¹⁰ vezette síita vallási irányzatot juttatták hatalomra. Február 9-én harc tört ki a kormányhoz (és sahhoz) hű, illetve a Khomeinit támogató seregrészek és a forradalmi tömegek között. A felkelés február 11-én az iszlámisták győzelmével végződött. Iránban február 11. a forradalom győzelmének ünnepe és munkaszüneti nap. Az új vezetés 1979. április 1-jén kikiáltotta az Iráni Iszlám Köztársaságot, és december 3-án elfogadták annak alkotmányát.¹¹

Az ajatollah az ellenforradalmárok elleni fellépés céljával 1979. május 5-én alapította meg néhány ezer fővel az *Iszlám Forradalmi Gárdát*¹². A napjainkban is működő testület időközben hadseregnyivé terebélyesedett, és az új állam legfőbb támaszává vált.

Irán muszlim síita teokratikus állammá alakult. Ez az iraki kormányzat szemében veszély forrását jelentette, mert Irak többségében síita lakossága fölött uralkodott Husszein kormánya, amelynek élén világi, pánarab ideológiát valló szunniták álltak. A helyzetet tovább bonyolította, hogy az ország síita lakossága is megosztott volt a Baath párt szimpatizánsai, valamint az iráni fejleményekkel rokonszenvezők között.

A két ország közötti kapcsolatok 1980. márciusig folyamatosan romlottak. Irán egyoldalúan visszahívta nagykövetét Bagdadból és hasonló lépést követelt Iraktól is. A feszültség tovább fokozódott áprilisban, amikor az iraki

⁹ Khomeini és Szaddam személyi ellentétei a 70-es évekre vezethetők vissza, mikor Khomeini a sah üldözése elől Irakba menekült, és a síiták szent városában, Al Nadzsafban szervezett erős politikai, vallási közösséget. Amikor az 1970-es évek második felében az iráni sah Irakkal a kapcsolatok javítására törekedett, Szaddam kiűzte Khomeinit Irakból. Ez a személyes ellenségeskedés is motiválhatta, hogy az iszlám forradalom győzelme után Khomeini Szadam megdöntésére törekedett.

¹⁰ Ruhollah Khomeini 1965-től az iraki síita központban, Nadzsafban száműzetésben élt. Khomeini már régóta foglalkozott az államvezetés kérdésével. Elképzelésének alapja a síita iszlámban gyökerezett. Teóriája a tanítványai által 1971-ben kiadott könyvből, mint a „vallástudós állama” néven vált ismertté, amelynek címe: *A vallástudós állama, avagy az iszlám kormányzás*. Tevékenysége elleni tiltakozáshullám kiszélesedésével párhuzamosan az iraki kormányzat felszólította Khomeinit, hogy hagyjon fel a politikai tevékenységgel. Erre nem volt hajlandó, és 1978. októberben Kuvaitba indult, majd miután ide nem engedték belépni, Franciaországban telepedett le, ahol a Párizs közelében fekvő Neauphle-le-Château városában élt. Innen különgéppel – 15 évi száműzetés után – valóságos diadalmenetben érkezett Teheránba 1979. február 1-jén, ahol hatalmas ünneplő tömeg fogadta.

¹¹ Az eseménysorozat jelentős szerepet játszott az iszlám fundamentalizmus nemzetközi szintű politikai tényezővé válásában.

¹² Az Iszlám Forradalmi Gárda: (hivatalos neve angol fordításban Islamic Revolutionary Guard Corps – IRGC, népszerű nevén *Pasdaran*) az iráni fegyveres erők része. Az iráni fegyveres erökhöz tartozik még a *Basij* (Mozgósított Népi Haderő vagy Néphadsereg) 1979 novemberében Khomeini Ajatollah parancsára önkéntesekből álló miliciaként jött létre. Eredetileg az Iráni Forradalmi Gárda alárendeltségébe tartozott, irányítása innen és Khomeini parancsai alapján történt. Khomeini az iráni nép legnagyobb reménységeként jellemezte a Basijt. Tagjainak zömét fiatalok tették ki és szép számmal nők is csatlakoztak a szervezethez.

külgügyminiszter, Tariq Aziz ellen merényletet¹³ követtek el. A helyzet tovább eszkalálódott. Szeptember elején, a határ középső szakaszán, a két fél között fegyveres összetűzésekre került sor. Szeptember 4-én iráni repülőgépek és tüzérség határ menti településeket bombázott. Az irakiak viszonzták a tüzet, de határátlépés egyik fél részéről sem történt.

Szeptember 17-én az Iraki Parlamenthez címzett nyilatkozatában Szaddam Husszein megállapítja, hogy: *”Mivel Irán gyakran és durván megsérti Irak szuverenitását... az 1975 évi Algiri Egyezményt semmissé nyilvánítom... Ennek a folyónak (Shatt al Arab) ... vissza kell adni az iraki-arab identitását, ahogy a történelem során névben és valójában minden joggal megillette, ami Iraknak a folyó feletti teljes szuverenitásból fakad.”*

Husszein kijelentette, hogy iráni erők meg akarják dönteni kormányát, egyúttal úgy gondolta, hogy előnyt tud kovácsolni az iráni forradalom káoszából és megtámadta a 68 milliós lakost számláló Iránt.

A háború kitörésekor Iraknak 14 hadosztálya és öt dandára¹⁴ állt hadrendben. Az iráni hadseregnek ezzel szemben hét hadosztály és hat dandár állt rendelkezésre. Irak összesen 2 700 harckocsival, 332 harci repülőgéppel, 41 helikopterrel és 1000 tüzérségi löveggel, Irán pedig 1 740 harckocsival, 445 harci repülőgéppel, 500 helikopterrel és 1 000 löveggel rendelkezett. Ha összevetjük a haderő- és fegyvernemek fegyverzetét, látható hogy Irak harckocsi fölényével szemben Irán légierije számbeli fölényrel bírt. Azonban az iráni hadsereg, és főleg a légierő harcképességét jelentősen csökkentette az iráni hadsereget támogató nagyszámú amerikai szakértő távozása. Az iszlám forradalom győzelmét követően röviddel kivégezték a hadsereg magasabb rangú tisztjeit és a beosztott tisztek százaikat börtönözték be. A háború kezdetekor a légierő bevetetősége érdekében 200 repülőgép vezetőt kellett szabadon bocsátani és újra szolgálati viszonyba helyezni. Az iráni reguláris hadseregben nem bízott az új vallási vezetés.

Az iraki offenzíva sikerei (1980-1982)

Irak bízott jól kiképzett szárazföldi hadereje fölényében, és a légierőnél mutakozó iráni erőfölény meggyengítése érdekében 1980. szeptember 22-én szovjet gyártmányú vadászbombázó (MIG-23-as és -21-es) kötelékeivel támadta meg az iráni Mehrabad és Doshen-Tappen és Teherán melletti légi bázisokat, valamint Tabrizt, Bakhtarant, Ahwazt, Dezfult, Urmiat, Hamadant, Sanandajt és Abadant. Ezzel kezdetét vette a nyolc évig tartó háború. A légi csapások, amelyek célja az iráni légierő repülőtérei megsemmisítése volt, azonban nem hozták meg a várt sikert. Az iraki légitámadások csupán a kifutópályákban, üzemanyag- és lőszerraktárakban okoztak károkat. A különlegesen megerősített hangárokban parkoló iráni

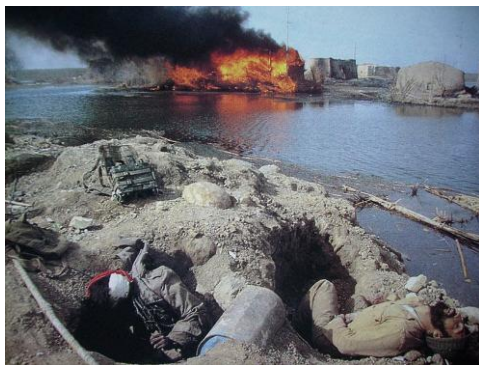
¹³ 1980 áprilisában merényletet követtek el Tariq Aziz iraki külgügyminiszter ellen Dél-Irakban. Az állítólagos orrgyilkossági kísérlettel Szaddam Husszein Iránt vádolta.

¹⁴ Az iraki és az iráni haderő állományáról a háború kezdetén különböző becslést adatok állnak rendelkezésre. Az itt közölt adatok forrása: Air Combat Information Group's Arabian Peninsula and Persian Gulf Database.

repülőgépek nagyobb része sértetlen maradt, számottevő veszteség nélkül vészelték át a támadást és a nagyobb repülőterek sem váltak használhatatlanná. Az iráni légierő F-4 Phantomjai a fentiek ellenére hatékonyan támadták a stratégiaileg fontos iraki célokat a nagyobb városok közelében és kevés veszteséget szenvedve visszatértek.

Másnap, szeptember 23-án, Irak páncélos- és gépesített hadosztályaival három irányban indított szárazföldi támadását Irán ellen.

A támadás fő erőfelfejtése a *délen* bontakozott ki, ahol két támadási irányban négy páncélos és egy gépesített hadosztály tört be Khuzestan tartományba. Az egyik Basra¹⁵ közelében a Shatt al-Arabot keresztezte, amely végül Khorramshahr¹⁶ ostromával és a város elfoglalásával ért véget. A másik támadási iránynak a célja Ahwaz¹⁷, Kuhzestan jelentős katonai bázisa volt. Az iraki páncélos egységek könnyen átkeltek a Shatt al-Arabon és menetből betörték Khuzestan tartományba és több kisebb várost gyorsan elfoglaltak, hogy megakadályozzák az iráni csapaterősítést Bakhtaranból¹⁸ és Teheránból.

(Elesett katonák az irak-iráni határ mentén)

További két hadosztály az irak-iráni határ északi és középső szakaszán került bevetésre, azzal a feladattal, hogy biztosítsa a délen támadó főcsoportosítás bal szárnyát, azaz megakadályozzon egy iráni ellentámadást. Ennek érdekében, *északon* egy gépesített hegyi hadosztály Sulaimániah¹⁹ és Khanaqin²⁰ térségéből

¹⁵ Al-Basra Irak második legnagyobb városa, Basra tartomány fővárosa.

¹⁶ Khorramshahr Irán Khuzestan tartományának kikötő városa, az ország délnyugati részén. Abadantól mintegy 10 km-re északra, a Shatt al-Arab jobb partján fekszik, a Karun folyó Haffar ágának befolyásánál.

¹⁷ Ahwaz 120 kilométerre északnyugatra fekszik Abadantól és külön repülőjárdatán túl megközelíthető a Teherán Khorramshahr nemzeti vasútvonalon, az Ahwaz – Abadan országúton (145 km), valamint az Ahwaz – Andimeshk és az Ahwaz –Bandar Imam Khomeini főútvonalon. Ahwazt a Karun folyó osztja két részre.

¹⁸ Kermanshah Irán egyik tartománya. 1969-1986 között Kermanshahan tartományként, majd 1986-1995 között Bakhtaran tartománynak nevezték.

¹⁹ Sulaimaniyah az Iraki Kurdistan területén fekvő város, a Sulaimaniyah-i Kormányzóság fővárosa. Az Azmar hegylánc határolja. Irak autonóm Kurdistan régiója 1970-ben alakult meg. Az autonómiáról szóló egyezmény 1970 márciusában a kurdistan ellenzék és az iraki kormány közötti megállapodással született meg, évekig tartó súlyos harcok után. Határai: keletről Irán, északról Törökország, nyugatról Szíria és délről Irak.

mért csapást a Qasr-e Shirin iráni határőr helyőrségre és egy keskeny sávban, 30 km mélyen, benyomultak Irán területére a Zagros-hegység²¹ irányába. A térség fontosságát a Teherán- Bagdad főútvonal adta meg, valamint a Kirkuk²² térségében üzemelő olajkomplexumok védelme. A határ *középső szakaszán* az iraki erők a Zagros-hegység nyugati felén elfoglalták az Ilam-i tartományhoz tartozó Mehránt²³. Mehran fontos pozíciót foglalt el az észak-dél vonalvezetésű úton, közel a határhoz az iráni oldalon. Ezzel a sikerrel tulajdonképpen lezárták a másik, Teherán-Bagdad (történelmi) felvonulási útvonalat.

Délen, ahol az offenzíva főerőkifejtése kibontakozott, október közepére egy teljes hadosztály nyomult előre Khorramshar-Abadan²⁴ irányába a közeli olajmezők felé tartva. Másik hadosztályok Ahwaz felé, a tartomány fővárosa és egy légi erő bázis irányába törtek előre. Erős tűzérzségi tűztámogatás mellett az iraki csapatok néhány nap alatt nyolc kilométer mélyen hatoltak be Irán területére.

A helyzetre azonnal reagálva – még szeptember 28-án – az ENSZ BT elfogadta a 479 (1980) sz. határozatát, amelyben felszólította Irakot és Iránt, hogy vessenek véget a harcoknak és fogadják el a világszervezet közbenjárását. Azonban Irán elutasította az ENSZ békeajánlatát és a harcok folytatása mellett döntött, mindaddig, míg ki nem űzik az iraki megszállókat Irán területéről.

A harcok tehát tovább folytak, és november 3-án az iraki erők elérték Abadant. Itt azonban a Pasdaran egységek visszaverték őket. Ezt követően az irakiaknak mégis sikerült három oldalról bekeríteni és egy részét elfoglalni a városnak. Erőik végül is nem tudtak felülkerekedni a védők makacs ellenállásán. Az iráni csapatok által szilárdan tartott városrészbe éjjel hajókon és csónakokon folyamatosan érkezett az utánpótlás.

November elején az irakiak egy véres városi (házról házra) harcban elfoglalták Khorramshart. Ennek a győzelemnek az ára magas volt mindkét fél részéről. Az támadók élőerő veszteségét 6000 főre becsülték, és ettől többre az iráni oldalon elesettek.

²⁰ Khanaqin. Kurd város Dél-Kurdisztánban, közel az iráni határhoz és közigazgatási központja Khanaqin kerületnek.

²¹ A Zagros hegység 1 500 km hosszú hegylánc. A hegyvonulat Irán északnyugati végétől, nagyjából párhuzamosan a határral, délen egészen a Hormuzi-szorosig nyúlik le. Legmagasabb pontja a 4 548 méter magas Zard Kuh.

²² Kirkuk városa ma Észak-Irak olajbányászati központja.

²³ Mehran 50 ezer fős iráni város Ilam tartományában helyezkedik el, közel az ország nyugati határához. Mehran kiemelkedően fontos pozíciót foglalt el az észak-déli vonalvezetésű, határ közeli főútvonalon Iránban..

²⁴ Abadan Khuzestan tartomány egyik nagy városa. Nyugatról a Shatt al-Arabbal és kelet felé a Bahmanshir csatornával áll összeköttetésben. Közel fekszik az irak-iráni határhoz. Az Abadan járás fővárosa. A háború alatt a város nagyobb része súlyosan sérüléseket szenvedett, beleértve a világ egyik legnagyobb kőolaj finomítóját (naponta 680 000 barrel teljesítménnyel), melyet az iraki légitámadások leromboltak.

1980, szeptemberben, Irak Khuzestan ellen intézett meglepetésszerű támadása során csaknem az egész várost elfoglalták az iraki csapatok. A város 18 hónapig megszállás alatt volt, de végelegesen nem tudták bevenni. A háború előtti lakosság lélekszáma 300 000 fő volt, mely többsége elmenekült a városból Irán déli területeire.

Végül is délen, a főirányban, az iraki csapatok jobb szárnya birtokba vette a Shatt el Arabot, elfoglalták Khorramshart, eljutottak Abadanig, és a Karun folyóig megszállták az iráni területeket. Az iraki főcsoportosítás balszárnyán támadó csapatok kijutottak Ahwaz és Dezful²⁵ előteréig. Ebben a helyzetben a szakértők úgy gondolták, hogy Irak – a szétszórta és demoralizált iráni haderő elleni kezdeti sikerei után – pár héten belül megnyeri a háborút.

Azonban az iraki elvárás, hogy támadásuk elősegít egy iráni elégedetlenséget, amely lázadásba torkollik, és a felkelők az ajatollah ellen fordulnak, nem vált be. Irán népessége az egész országban egységesen fordult szembe a támadókkal és szilárd ellenállást tanúsított. Novemberben további, ideológiailag megbízható önkéntesekből álló, 200 000 főre becsült Basij csapatok érkeztek a frontra. Az iraki invázió hamarosan nem várt ellenállásba ütközött és 1981. márciusára kifulladt. Irán a Basij önkéntesek „humán hullám”²⁶ rohamával végrehajtott korlátozott célú ellenlökéseivel a Karun folyónál megállították az iraki erőket.

Fordulat a háborúban, iráni ellentámadás (1982-1984)

Irán első katonai sikerét akkor könyvelhette el, amikor Khomeini kezdeményezésére a hadsereg és a Pasdaran abbahagyta a rivalizálást és együttműködésük eredményeként 1981 szeptemberében győzelmet arattak délen, Abadannál. Ezt követően 1981. decemberben és 1982. januárban északon, Qasr-e Shirin térségében is vereséget szenvedtek az iraki csapatok.

1982. márciusban átfogó iráni ellentámadás bontakozott ki, amely délen, az iraki főcsoportosítás erőit visszavonulásra készítette. Irán 1982 márciusában indította a „Kétségtelen Győzelem” fedőnevű hadműveletét, amely fordulópontot jelentett a háborúban, mert délen áttörte az iraki védővonalakat. Az irániak Susangerd (Ahwaz északnyugat 60 km) közelében beekelődték az iraki védelembe és ezzel kettéválasztották a Khuzestan tartományba betört iraki főcsoportosítás erőit. A harcokban részt vevő Köztársasági Gárda három hadosztálya nagy veszteségeket szenvedett és visszavonták Irak területére.

Ezzel a győzelemmel Irán átvette a hadászati kezdeményezést Iraktól. Az iráni sikerben meghatározó szerepet játszott a Pasdaran és a Basij.

Az ellentámadás különösen jelentős ütközete zajlott le Khorramshárnál (1982. április 24 - május 24), mely „Khorramshahr felszabadítása” néven került be Irán háborús történetébe. A háború alatt a városnak súlyos károkat okoztak az iraki erők. A háború előtt Khorramshahr rohamosan fejlődött és Irán elsődleges „nem olaj kikötőjévé” vált. A város volt a színhelye a háború elején Irak és Irán közötti első nagy ütközetnek. Az irakiak által 1980 novemberében elfoglalt város 1982 áprilisáig volt megszállás alatt, amikor Irán elindította a Beit ol-Moqaddas hadműveletét Khuzestan tartomány visszafoglalásáért. Az első támadásban (április 24 - május 12)

²⁵ Dezful Khuzestan tartomány városa a Dez folyó mellett, Ahwaz ÉÉNY ~ 100 km-nél, a határ mögött ~ 60 km-re.

²⁶ A „humán hullám” vagy „élő hullám” roham (a nemzetközi szakirodalomban angolul: „human wave attack”) a gyalogság tömeges rohamát jelenti az ellenség védelme ellen a céllal, hogy a védőket a rohamozók számbeli fölényével győzzék le, tekintet nélkül a veszteségekre.

70 000 Pasdaran harcost vetettek be, és sikerült az iraki csapatokat kiszorítani az Ahwaz-Susangerd térségéből. Az irakiak csapataikat Khorramshahrig vonták vissza és május 20-án ellentámadásba mentek át, melyet az irániak visszavertek. Az iráni erők ekkor teljes front szélességben támadást indítottak a város ellen, és áttörték az iraki erők két védővonalát Pol-e No és Shalamchen körzetében. Az iráni csapatok a Shatt Al-Arab térségébe összpontosultak, bekerítették a várost és végül két napig tartó elkeseredett harcok után, május 24-én végleg visszafoglalták. Foglyul ejtettek 19 000 demoralizált iraki katonát. A város számos nőjén elkövetett nemi erőszak megtorlásául közülük kettőezret kivégeztek. Ezt a napot Irakban a „Mártírok napjaként” tartják számon, míg Iránban.

Szaddamot megdöbbenette a nem várt khorramshahri vereség. Elrendelte a vereségért felelős, vezető katonatisztek kivégzését. Az ütközetben 7 000 iraki életét veszítette és 19 ezren estek fogságba. Az iráni veszteség 10 000 főre becsülhető. A győzelem után az irániak fenntartották a nyomást az Iránban maradt iraki csapatokon és 1982 júniusára az Irán visszafoglalta azokat a területeket, melyeket a háború elején Irak elfoglalt.

Hadifogságba esett iraki katonák Khorramshar visszafoglalása után

Szaddam Husszein elnök ekkor bejelentette, hogy az iraki egységeket visszavonja az elfoglalt iráni területekről. Elrendelte az iraki csapatok visszavonulását a nemzetközileg kijelölt határok mögé, azt remélve, hogy Irán ezzel elfogadja a háború végét. 1982 júniusában Bagdad diplomáciai úton is kinyilvánította hajlandóságát a tárgyalásokra, és hogy minden csapatát kivonja Iránból. Az iraki csapatkivonás június 20-30. között zajlott le. Azonban Irán a tárgyalásokat visszautasította.

Khomeini nem méltányolta Szaddam gesztusát. Június 21-én kijelentette, hogy Irán rövidesen megtámadja Irakot, és június 22-én az iráni vezérkari főnök, Shirazi deklarálta, hogy „a háborút addig folytatjuk, míg Szaddam Husszeint meg nem döntjük ...” Mindez teljesen egybeesik Khomeini nyilatkozatával, miszerint „Nincsenek feltételek. Az egyetlen feltétel, hogy a bagdadi rezsimet meg kell dönteni és helyébe iszlám köztársaságot kell állítani.”

A „Háború, háború a győzelemig!” és „Az út Jeruzsálembe Karbalán át vezet!” jelmondatokat hangoztatva Irán tovább támadott. Ennek az előnyomulásnak

a taktikáját, a „humán hullám” rohamokat végrehajtó ifjú Basij önkéntesek önfeláldozó bátorságát az egész világ megismerte. Többségük az iraki állások elleni mártírjává vált.

1982. júliusban nagyszámú iráni erő lépte át a határt, azzal a céllal, hogy elfoglalja Irak második legnagyobb városát Basrát. Július 13-án Basra térségében Irán megkezdte a Ramadán hadműveletet. A Pasdaran és Basij „humán hullám” rohamaival indították a támadást a város védői ellen, közben Khomeini egy felkelésre várt, amely megdönti Szaddám Husszein hatalmát. Azonban az irakiak már a háború előtt jól kiépített betonbunkereik és előkészített tüzelőállásaik mélyen lépcsőzött védelmi sávjában megvetették a lábukat.

Az iráni rohamokban tíz-tizenöt éves kiképzetlen lelkes gyerek-katonák rohmozták az iraki állásokat, és hatalmas veszteségeket szenvedtek. A Basra elleni offenzívában öt „humán hullám” rohamot hajtottak végre az önkéntesek. Minden ilyen rohamot heves iraki tüzérségi tűz fogadott. További súlyos veszteségeket okoztak az iráni élőrőben az itt bevetett iraki vegyi fegyverek.

A hatékony iraki védelem 1982 után a front egész szakaszán hatalmas veszteségeket okozott az iráni élőrőben. Az iráni katonák tízezrei estek áldozatul a légi és tüzérségi tüztámogatás nélküli rohamoknak. Az irakiak pedig megtartották védősávjukat. Ráadásul 1982 végére Irak jelentős mennyiségű fegyvert vásárolt a Szovjetuniótól²⁷, és ezzel a szárazföldi hadműveletek új szakaszba léptek. Irak a szovjet fegyverzettel megerősödve, egy mélyen lépcsőzött védelmet szervezett. Az iraki műszaki hadtest aknamezőket telepített a veszélyeztetett irányokban és új megerősített védelmi vonalakat létesített a védelem mélységében.

1983-ban Irán több nagyobb, sikertelen „humán hullám” támadást indított a front központi és északi szakaszán, de a hatékony iraki védelmet nem sikerült áttörnie és élőrőben, valamint fegyverzetben elszenvedett veszteségei tovább nőttek. 1983 végére az iráni veszteségek elérték a 120 000 főt. Az iraki veszteségeket ennek felére, 60 000 főre becsülték a források.

Iraki hadászati védelem stratégiája (1984-1987)

1984 elején Irán újból Basra elfoglalását tűzte ki célul (Khaibar hadművelet). A támadásra mintegy 250 000 fős csoportosítást hozott létre, melynek zömét továbbra is a Pasdaran és Basij erők alkották. Február 24. és március 1. között itt zajlott le a háború egyik legnagyobb csatája. A tüzérséggel, harckocsikkal megerősített és páncéltörő helikopterekkel támogatott, mélyen lépcsőzött iraki védelem óriási veszteségeket okozott a rohmozó iráni élőrőben, és megvédték Basrát. Az iraki hadvezetés februárban újból elrendelte a vegyi fegyver bevetését. 1984, február végén és március elején, mintegy négy hét lefogása alatt – iraki jelentések szerint – a harcokban mintegy 40 000 iráni és 9 000 iraki esett áldozatul.

²⁷ Irak T-55 és T-62 típusú harckocsikat, BM-21 típusú sorozatvetőket, valamint Mi-24-es páncéltörő helikoptereket vásárolt a Szovjetuniótól.

Ugyancsak sikertelenül végződtek a front középső szakaszán, februárban indított Dawn-5 és -6 (Hajnal-5 és -6) hadműveletek, melyek célja a Bagdad-Basra főútvonal egy szakaszának elfoglalása volt. Azonban ezt a célt sem érték el.

Az 1984-es év azonban azzal az iráni sikerrel zárult, hogy februárban elfoglalták Majnoon-sziget²⁸ egy részét, mely olajmezői gazdasági és stratégiai jelentőséggel bírtak.

A következő évben, 1985-ben a szárazföldi harcok intenzitása csökkent. Irán ebben az évben a déli frontszakaszra koncentrált, és a Badr hadművelet keretében újabb sikertelen támadást hajtott végre Basra elfoglalásáért.

1985-ben mindkét fél részéről megnőtt a légitámadások intenzitása. Elsőrendű célpontokká váltak a sűrűn lakott területek és ipari központok. Irak légereje 60 hullámban támadta a Kharg sziget olajlétesítményeit.

1986-ban Irán hat nagyobb támadást indított (Hajnal-8 és -9, Karbala-1,-2, -3 és -4). Ezek közül a Hajnal-8 (február 9-25) ért el sikert. A déli frontszakaszon elfoglalták Al Faw²⁹ félszigetet. Al-Faw elsősorban fontos stratégiai elhelyezkedése miatt került a harcoló felek figyelmének középpontjába és vált sok heves csata színterévé. Al-Faw elfoglalása kedvező helyzetet teremtett Basra elleni támadások indításához. Azonban a Basra ellen indított Karbala-4 (december 24-26) hadművelet újabb vereséggel végződött.

1987. januárban Irán végrehajtotta Basra elleni „végső támadását” (Karbala-5 hadművelet), mely kezdeti sikerek után, február végére Irak utolsó védelmi vonalai előtt kifulladásra kényszerült.

Az 1984-87 között történtek azt mutatják, hogy Irak új stratégiája, a szilárd hadászati védelem – melynek célja abban foglalható össze, hogy védelmi sávjának megtartásával, a támadó iráni erőknél hatalmas veszteséget okozzon – bevált. Mindezt sikeresen valósította meg az egymást követő iráni támadások visszaverésével 1987-ig még annak ellenére is, hogy az iráni csapatok elfoglalták a Majnoon szigetet, valamint az Al-Faw félszigetet és egészen Basra város kapuiig nyomultak előre.

Iraki stratégiaváltás és a háború befejezése (1987-1988)

Az Al-Faw félsziget elvesztését követő zavar és Irak második legnagyobb városát, Basrát fenyegető veszély Szaddam Husszeint arra készítette, hogy változtasson az addigi, alapvetően sikeres védelmi stratégián, melyben az iraki csapatok

²⁸ A Majnoon sziget (vagy Majnun) Dél-Irakban, a Hawizah-mocsárban, Al Qurnah térségében található. A sziget az iraki olajtermelés egyik központja.

²⁹ Al-Faw egy mocsaras félsziget és a Perzsa-öböllel határos, Irak délkeleti végén, Basra és Abadan (Irán) között, Basrától délkeletre. Számos olajfeldolgozó létesítmény található területén. Stratégiai jelentősége abban rejlik, hogy innen lehet ellenőrizni a belépést a Shatt al-Arab vízi útra és Basra kikötőjébe.

aktivitása csak ellenlökésekre korlátozódott. Bagdad átértékelte stratégiáját, és a rendelkezésére álló erők, valamint a rendszerbe állított új, korszerű fegyverzet birtokában, *a támadó stratégiára váltottak*. Erre az időre Szaddam Husszein mintegy megkésztette az iraki haderőt. Az 1981-ben rendelkezésére álló 250 000 katonáról 1985-re 650 000 fős állományra³⁰ duzzasztotta föl haderejét, mellyel szemben mintegy 800 000 iráni harcos (reguláris haderő és Pasdaran) állt. Látványosan tolódtak el az erőviszony Irak javára a haditechnika területén (légierő 6:1, harcokcsi 5:1, tüzérség 3:1).

A változást jól fémjelzi az iraki katonai képesség fejlődése is a fegyveres erők vezetését és a csapatok hatékony alkalmazását illetően. Mindez gyakorlatilag kiküszöbölte az iráni élőerő fölényt.

1987, július 20-án, az ENSZ Biztonsági Tanácsa elfogadta 598 (1987) sz. határozatát, mely felszólította a feleket a harcok azonnali befejezésére szárazföldön, tengeren és levegőben, továbbá csapataik visszavonására a háború előtti határaik mögé. Irak, mivel elveszítette országa fontos, olajban gazdag területeit (Majnoon sziget és Al-Faw félsziget), elfogadta a határozatot. Azonban Irán vonakodott lemondani háborús céljairól, hiszen a végső győzelme ekkor még közelinek tűnt.

A háború végén a négy legnagyobb csatát 1988 áprilisától augusztusáig vívták. Ezek iraki offenzívák voltak és iraki győzelemmel értek véget. Az első, az „Áldott Ramadan” fedőnevű offenzíva³¹ eredményeként – melyben az Iraki Köztársasági Gárda és a reguláris haderő egységei vettek részt –, Irak visszafoglalta Al-Faw félszigetét. Az ütközet 36 órán át tartott, és két támadási irányban hajtották végre. A támadásban részt vevő helikopterszállítású egységeket, valamint kétélűtűekről partraszálló deszant csapatokat, alacsonyan támadó harci repülőgép kötelékek támogatták. Ebben az ütközetben az irakiak újból bevetették vegyi fegyvereiket, melyek hatalmas veszteségeket okoztak az iráni vezetési pontok, tüzérségi tüzelőállások, továbbá hadtápellátó pontok élőerőiben.

A második és harmadik offenzívát az irakiak a Fish Lake-nél és a Basra közelében fekvő Shalamjah térségében hajtották végre, és visszafoglalták az olajban gazdag Majnoon-szigetet. A negyedik és egyben az utolsó nagy offenzívát tűzszünet előzte meg 1988 augusztusában. A támadásra északon került sor, mikor is az iraki páncélos és gépesített erők mélyen betörték Irán területére és nagy mennyiségű páncélozott járművet, harcokcsit és tüzérségi fegyverzetet zsákmányoltak.

Az irak-iráni háború közel nyolc évig tartott 1980. szeptembertől 1988. augusztusig. Akkor ért véget, amikor először Irak, majd Irán is elfogadta az ENSZ

³⁰ A források eltérő adatokkal szolgálnak az iraki haderő állományát illetően 1985-re. Egyes források 1 050 000 fős iraki haderőről is szólnak.

³¹ 1988. április 17-én az iraki haderő a Ramadan Mubarak elnevezésű hadművelete keretében célul tűzték ki a félsziget visszafoglalását. Több mint 100 000 fős csapatösszevonást hajtottak végre a nagy harci tapasztalatokkal rendelkező Iraki Köztársasági Gárda erőiből a félszigetet védő 15 000 iráni Basij harcos ellen. A csata félelmetes tüzélkészítéssel kezdődött, és a légierő támogatásával folyt. A győzelmet Szaddam nemzeti ünneppé nyilvánította és Faw város Felszabadítási Napjaként ünnepelték.

Biztonsági Tanács 598 (1987) sz. határozatát, mely értelmében 1988. augusztus 20-ikától tűzszünet lépett érvénybe.

A hihetetlenül nagy háborús veszteségekről csupán becslések állnak rendelkezésünkre. A halálos áldozatok száma egy millió körül becsülhető. A nyolc évig tartó harcokban 600 000 iráni és 400 000 iraki veszítette életét. Ettől sokkal több a sebesült és milliókra tehető a hadifoglyok száma. A mindkét fél részéről elszenvedett gazdasági veszteséget a források 1 200 milliárd amerikai dollára becsülik.

A nagy veszteségekkel járó háború után egyik fél sem könyvelhetett el döntő sikereket, hiszen azok az okok és körülmények melyek a háborúhoz vezettek, lényegében változatlanok maradtak.

Irak legfontosabb pénzügyi támogatói a Perzsa-öböl országai közül kerültek ki: Szaud Arábia 30,9 milliárd dollárral, Kuvait 8,2 milliárd dollárral és az Egyesült Arab Emírátsok nyolcmilliárd dollárral támogatta Szaddam Husszein háborúját.

A támogatásoknak is köszönhetően is, a háború végére Irak jelentős katonai erőfölényre tett szert Iránnal szemben. Fegyveres erejét milliós nagyságrendűre duzzasztotta fel és az ország infrastruktúráját a katonai igényeknek megfelelően alakította át. Az Economist³² értékelése szerint 1987-ben fegyverzet területén az irak-iráni erőviszony harckocsikban 4 500-1 000, harci repülőgépekben 500-65, helikopterben 150-60 és tüzérségi lövegben 4 000-1 000 fölényt mutatott Irak javára.

Szaddam Husszein ennek az erőfölénynek a tudatában támadhatta meg 1990-ben, az Irán elleni háborúban öt támogató Kuvaitot, de erről, majd később.

Az olaj, a nagyhatalmi érdekek és az ENSZ

Az ENSZ egyre aktívabb fellépését a háború befejezéséért a humanitárius szemponton túl az is sürgette, hogy a két ország közötti ellenségeskedés magában hordozta a háború eskalációjának lehetőségét. Ennek oka az olajban keresendő.

A háború és az olaj

Mindkét ország vonatkozásában az olajexport fedezte a háború tetemes költségeit. Irak költségvetésének 60 %-át, Irán pedig 43 %-át fordította erre a célra. A háború alatt Irak elveszítette olajexportáló képességének nagy részét, egyrészt a háborúban az olajkitermelésre és kivitelére irányuló támadások következtében, másrészt 1982-ben Szíria (a háborúban Irán szövetségese) elzárta a 800 km hosszú és 300 000 b/d³³ (barrel/day) kapacitású Banias olajvezetékét³⁴, mely Irak számára a

³² Az Angliában és Welsben bejegyzett, irányadó hetilap, cikkeiben főleg a nemzetközi politikára és üzleti és gazdasági hírekre és véleményekre összpontosít

³³ Barrel per day (b/d) – napi barrel termelés (egyéb rövidítései BPD, bpd, bd, b/d, bbl/d), egy napi olajkitermelés mértékegysége barrelben kifejezve 1 barrel=158,984 liter. Szemléltető példaként: egy olajmező napi termelése 100 000 bpd, egy országé 1 000 000 bpd.

legfontosabb olajszállítási lehetőség volt a Földközi-tenger térségébe és az európai piacra. 1981-1983 között Irak kőolaj export képessége csupán 700 000–800 000 b/d-t tett ki, mintegy 30 %-át a működő olajkútjai termelő kapacitásának³⁵.

Irán olajtermelése az 1978/1979 iráni forradalom alatt és az azt követő irak-iráni háború alatt lényegesen visszaesett. Az iráni szárazföldi nyersolaj termelésének zöme a Kharg szigeti terminálról került exportálásra. A 6,8 b/d kapacitású terminál, – amely az iráni kőolajexport 80 %-át bonyolította le – csaknem teljesen megsemmisült a háborúban, a szigetet ért több ezer iraki bombatámadás következtében.

Mindez súlyos hatással volt a világ gazdaságára, hiszen az 1980-as évek elején Japán olajimportjának 70, Nyugat-Európa olajimportjának 50, Amerika olajimportjának 7 %-a a Perzsa-öbölből származott. 1982-re az olaj világpiaci ára az egekbe szökött, és hordónként az 53,5 amerikai dollárt ostromolta.

A szembeálló felek a háború kezdetétől folyamatosan támadták egymás olajlétesítményeit.³⁶ 1981 májusában Bagdad a Perzsa-öböl északkeleti részét háborús zónává nyilvánította és hivatalosan figyelmeztetett minden iráni kikötőbe tartó és onnan induló hajót, hogy maradjon távol a zónától. A háborúnak ebben a szakaszában megsemmisítette az Abadanban üzemelő, 628 000 b/d kapacitású olajfinomítót. Irak további fő célpontjai a Bandar-e Khomeini³⁷ és nem messze tőle a Bandar-e Mashur kikötők, valamint a tiltott zónában tartózkodó kereskedelmi hajók voltak. 1984 előtt nagyon kevés hajót ért támadás a zónán kívül.

1983, júliusában Tarik Aziz bejelentette, hogy Irak kiszélesíti az iráni olajlétesítmények elleni támadásait. Bagdad 1984. március-áprilisától folyamatosan támadta a Kharg-sziget³⁸ felé tartó olajszállító tankhajókat és a sziget olajterminálját. Erre Irán áthelyezte hajózási kikötőjét a Larak szigetre³⁹ a Hormuzi szorosba, és válaszként Irak Perzsa-öböl béli gazdasági szövetségeseinek, Kuvaitnak és Szaud Arábiának a tankhajóit támadta. Ezzel kezdetét vette az un. „tanker háború”.⁴⁰

³⁴ Kirkuk-Banias csővezeték egy nyersolaj vezeték, a kirkuki olajmezőtől szállítja az olajat Szíria Banais kikötőjébe. Hossza mintegy 800 km. A csővezetékét 1952, április 23-án nyitották meg.

³⁵ 1979-1980-ban, a háborút megelőzően Irak kőolaj-kitermelése elérte a 3 millió b/d kaacitást.

³⁶ Irak olajtermelő létesítményeit az iráni légitámadások már 1980 végén támadták és lerombolták, közülük különösen nagy károkat szenvedtek Basra, Kirkuk, valamint Mosul térségében lévők, aminek következtében az 5,3 millió barrel/nap eredeti össztermelés 1,9 millió barrel/nap-ra csökkent. Miután Szíria (Irán kevés szövetségeseinek egyike) 1982 április 10-én az ország területén átfolyó olaj szállítását megtiltotta (elzárta az olajvezetékeket), Irak exportkvótáját 600 000 barrel/nap-mennyiségre csökkentette. Az Öbölháború kezdetén alapított Öböl-Együttműködési Tanács 50 milliárd dollárkölesönnel és adománnyal támogatta Irakot olajlétesítményei kiesése kárpótlásául.

³⁷ Bandar Imam Khomeini egy kikötőváros Irán Khuzestán tartományában, a Perzsa-öbölben. Az 1979 évi iráni forradalom előtt Bandar Shahpur volt a neve. Új nevét Khomeini ajatolláról kapta.

³⁸ Kharg sziget Iránhoz tartozó, kis sziget a Perzsa-öbölben. 25 km-re található az iráni partoktól és 483 km-re északnyugatra a Hormuzi-szorostól. Közigazgatásilag a Busher tartományhoz tartozik. A sziget ollajkikötővel rendelkezik és kiterjeszti Irán felségvíz területi igényeit a Perzsa-öböl olajmezői felé. A Kharg sziget a világ egyik legnagyobb nyersolaj szállító tengeri terminálja.

³⁹ A Larak sziget Iránhoz tartozó Perzsa-öböl béli sziget. 1987 óta az egyik legfontosabb iráni olaj-exportáló hely. A háború során Irak 1986, novemberben és decemberben bombázta a szigetet.

⁴⁰ A tanker háború alatt 1984 -ben az iráni olajexport 1 millió és 1,7 millió barrel/nap között ingadozott. 1985-ben a tanker háború következtében 750 000 barrel/napra esett vissza. Összehasonlítva az 1982 évi 3,2 millió barrel/nap csúcsteljesítménnyel, vagy az 1980 évi 1,2 millió barrel/ nap átlagkitermeléssel a csökkenés mérvadó.

Ezek a hosszantartó támadások közel felére csökkentették Irán olaj-exportját, az Öböl hajóforgalmát pedig 25 %-kal. Mindennek következtében lelassult a világ olajellátása. A Lloyds of London⁴¹ (a Londoni Lloyd Hajóbiztosító Társaság) megnövelte a tankerek biztosítási összegét. Azonban 1984-ben, mikor Szaúdi felségvizeken lelőttek egy iráni Phantom harci gépet, az esemény előre vetítette a tanker háború nemzetközivé terebélyesedésének veszélyét. Ekkor Irak és Irán még elfogadta az ENSZ által támogatott, a civil hajók meg nem támadásáról szóló moratóriumot.

Támadás egy teherhajó ellen a Tanker háborúban

Elsőként Irak szegte meg az egyezményt. Amint az hatályba lépett, fokozta légitámadásainak számát az Iránt kiszolgáló tankerek, és az iráni olaj-export létesítmények ellen. Irán válaszul kiterjesztette támadásait az Öböl kikötőit használó hajók ellen. Mivel a kuvaiti hajók gyakran estek célpontul a megtorló támadásoknak, a kuvaiti kormány 1986-ban a nemzetközi közösség védelmét kérte. A Szovjetunió vette figyelembe leghamarább a kérést, és 1987-ben három olajszállító tartályhajóját bérbe adta Kuvaitnak és védőkíséretet biztosított melléjük. Washington csak akkor szánta rá magát erre a lépésre, amikor 1987. május 17-én iraki rakétatámadás érte az amerikai Stark-ot⁴², melyben 37 tengerész vesztette életét. Az USA ekkor csatlakozott a kuvaiti kéréshez. 11 kuvaiti hajót átlobogóztak és ezek amerikai védőkíséretet kaptak.

Ezt követően rohamosan fokozódott az idegen flották jelenléte. Az idegen hadihajók megjelenésével rendkívül feszültté vált az Öbölben a nemzetközi helyzet. Az Öbölben szolgálatot teljesítő hadihajók száma hamarosan 70 fölé emelkedett. Az Egyesült Államok, Franciaország, Anglia és a Szovjetunió hajói juttatták kifejezésre országaik érdekeit a térségben.

1988 elejére a Perzsa-öböl hadműveleti szintérré vált. A heti gyakorisággal előforduló incidensekben kereskedelmi hajók sora szenvedett súlyos sérüléseket. A Bahrainben és az Egyesült Arab Emírátsokban működő hajójavító dokkok

⁴¹ A Lloyd's - Lloyd's of London-ként is ismert biztosító és viszonbiztosító társaság.

⁴² **USS Stark (FFG-31)**, az irányított rakéta fregattok Oliver Hazard Perry osztályának 23. hajója. 1987-ben egy iraki vadászbombázó – vitatott körülmények között – megtámadta. A támadás következtében 37 amerikai tengerész életét vesztette.

képtelenek voltak kijavítani a sok sérült hajót. A londoni hajóbiztosítási társaság és egy brit biztosítási társaság a tanker-háború veszteségeit 546 kereskedelmi hajóra és a hajókon szolgáló, áldozatul esett tengerészek számát 430 főre becsülte.

A Perzsa-öbölben kialakult feszült helyzet is közrejátszott abban, hogy 1987. július 20-án az ENSZ Biztonsági Tanács (ENSZ BT) meghozta 598. számú határozatát.

Nagyhatalmi érdekek

A háború során mindvégig kitapintható volt a nagyhatalmi érdekek érvényre juttatása, és a háború kitörését követően, hamarosan kinyilvánították érdekeltségeiket a térségben. Mindezt politikai nyilatkozataikkal és személyes jelenlétükkel is alátámasztották. 1984 után, Irán katonai céljai Irakkal szemben arra késztették a nagyhatalmokat, hogy fokozzák befolyásukat a háborúra. Aggályaik akkor kerültek előtérbe, amikor az iráni egységek 1986. februárban elfoglalták az olajlétesítményekkel kiépített Al Faw kikötőjét, mely Irak legnagyobb olajexportáló kikötője volt. 1987 tavasza végére a nagyhatalmak egyre jobban belebonyolódtak a háborúba. Attól féltek, hogy Basra eleste egy Irán-barát iszlám köztársasághoz vezetne a többségében siita lakosságú Dél-Irakban. 1987 elején mindkét nagyhatalom állást foglalt a térség biztonsága mellett. A szovjet külügyminiszter helyettes, Vladimir Petrovsky 1987 májusában tett közel-keleti körútján kifejezte országának aggodását az irak-iráni háború miatt. Richard Murphy, az Egyesült Államok külügyminiszter helyettese öböl-térségi körutazásán az USA elkötelezettségét hangsúlyozta a baráti arab államok felé.

A két nagyhatalom közös diplomáciai erőfeszítés nyilvánult meg abban, hogy egységesen támogatták az ENSZ BT-nek a háború befejezését szorgalmazó 598. sz. határozatát.

ENSZ erőfeszítések a háború beszüntetéséért

Az ENSZ első lépései annak érdekében, hogy véget vessen a háborúnak, már 1980-ban megtörténtek. Irak és Irán között a fegyveres konfliktus kitörése arra készítette Kurt Waldheim ENSZ főtitkár⁴³, hogy felajánlja a szervezet közbenjárását a konfliktus békés rendezése érdekében. Az ENSZ Alapokmánya 99. cikkelyének megfelelően, 1980. szeptember 23-án a főtitkár felhívta a Biztonsági Tanács figyelmét, a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető veszélyre, melyet a konfliktus hordozott. A BT 1980. szeptember 28-i **479. sz. határozatában** – többek között – felszólította Irakot és Iránt, hogy tartózkodjanak a fegyveres erők alkalmazásától és a továbbiakban vitáikat a tárgyalóasztal mellett rendezzék. A figyelmeztetés – mint láttuk – nem járt eredménnyel.

November 11-én a főtitkár Olof Palmét, korábbi svéd miniszterelnököt jelölte ki különleges megbízottjának Irakba és Iránba. Kinevezése után röviddel megkezdte misszióját a térségben. Ennek első eredményként 1981 és 1982-ben némi

⁴³ Az 1980-1988 között lezajlott irak-iráni háború alatt ENSZ főtitkárok voltak: Kurt Waldheim, osztrák diplomata (1972-1982) és Javier Perez de Cuellar, perui diplomata (1982-1991)

haladást lehetett kimutatni a szabadkereskedelmi hajózási forgalomban a Shatt al-Arabon, melyet az irak-iráni ellenségeskedés akadályozott. Korlátozott számú hadifogoly cserére is sor került. Valójában a békéltetési misszió nem hozott időtálló és sorsfordító eredményeket.

Amíg az ENSZ erőfeszítései nem jártak sikerrel a háborúért való felelősség vitájában és a Shatt al-Arab ellenőrzésének kérdésében, eredményt könyvelhetett el a városok polgári lakossága kölcsönös bombázásának kérdésében.

Az iraki légierő már az összecsapás elején bombázni kezdte az iráni városokat, elsősorban Teheránt. Annak érdekében, hogy ellensúlyozza a háború kezdetén légi fölényt birtokló iráni légierő okozta veszteségeket, Irak Scud típusú föld-föld rakéta⁴⁴ támadásokat hajtott végre iráni városok ellen. Erre válaszul Irán Líbiától és Szíriától beszerzett Scud rakétákkal lőtte Bagdadot. *Ezeket az egymás elleni repülő- és rakétatámadásokat nevezik a városok háborújának.* Öt ilyen bombatámadás sorozatot ismerünk. Ilyen volt például, amikor 1983. februárban Szaddam légi és rakétatámadást rendelt el az általa kijelölt 11 iráni város ellen, Irán azonnal bosszút állt és iraki városközpontokat bombázott.

A városok elleni támadások súlypontja 1985-re esett. Az iráni Karabala-5 hadművelet (Basra elleni támadás 1985. január/február) megtorlásául az iraki légierő 65 várost bombázott 42 napon át összesen 226 hullámban. Ezen túl nyolc iráni várost értek el az iraki rakétacsapások. Válaszul az irániak Bagdad elleni rakétatámadásokkal válaszoltak. Mindkét támadásnak diákok is áldozatul estek.

A háború folyamán Irak összesen 520, Irán 177 Scud rakétatámadást indított iráni, illetve iraki városok (elsősorban egymás fővárosai) ellen. 1986 októberében az iraki légierő polgári vasúti szerelvényeket és légi járatokat támadott.

1984. június 9-én Javier Pérez de Cuéllar ENSZ főtitkár azzal a kéréssel fordult a szembenálló felekhez, hogy tartózkodjanak a katonai akciók kezdeményezésétől a polgári települések ellen. Amikor Irak és Irán is beleegyezett ebbe, a főtitkár tájékoztatta a BT-t arról a döntéséről, hogy ellenőrző (inspekciós) csapatokat küld a térségbe. Feladatként a polgári térségek elleni támadások kivizsgálását szabták meg részükre. Ez az ENSZ misszió a „városok háborújának” fegyverszüneteként vált ismertté és mintegy kilenc hónapig tartott.

1984. június végén kettő, három tisztből álló csapat az ENSZ Fegyverszüneti Ellenőrző Szervezet (United Nations Truce Supervision Organization - UNTSO) katonai állományából, és egy fő magas rangú ENSZ tisztviselő a világszervezet Titkárságtól kezdte meg működését mindkét országban. Négy évig tartó jelenlétük a két fővárosban elősegítette az UNIIMOG⁴⁵ gyors megalakulását.

1987. januárban a főtitkár új diplomáciai lépést kezdeményezett a felek közötti megállapodás érdekében. Megszerezve a BT minden tagjának a hozzá-

⁴⁴ Scud - a Szovjetunió által kifejlesztett, és több országba exportált harcászati ballisztikus rakéta. Az elnevezés a rakéta SS-1 Scud NATO jelölésből származik.

⁴⁵ UNIIMOG. United Nations Iraq-Iran Observer Group rövidítése (jelentése: ENSZ Irak-Irán Megfigyelő Csoport)

járulását, 1987. január 23-i ülésen egy sor javaslatot tett. Ezt követően július 20-án, intenzív vita és konzultáció után, a BT elfogadta az 598 sz. határozatot.

Az 598 sz. (1987) határozat előszavában a BT megerősíti 582 sz. (1986) határozatát, amelyben többek között felszólít az azonnali tűzszünetre, mindkét fél csapatainak késlekedés nélküli visszavonására a nemzetközileg elismert határok mögé, és egy széles körű hadifogoly cserére. A határozat hangsúlyozza mély aggodalmát, hogy Irak és Irán között a konfliktus folytatódik, és nem csökkent az emberáldozatok nagy száma, sem az anyagi javak rombolása. Mély aggodalmát fejezi ki, a polgári települések bombázása ellen, a semleges hajók és polgári repülőgépek elleni támadások, a nemzetközi emberi jogok és a fegyveres konfliktusokra vonatkozó más törvények megsértése, továbbá a vegyi fegyvereknek az 1925 évi Genfi Jegyzőkönyv tiltása ellenére történt alkalmazása miatt. Mélységes aggodásának adott hangot, a konfliktus további kiszélesedésének lehetősége miatt, és kinyilvánította eltökélt szándékát a két ország között katonai konfrontáció véget vetését illetően, továbbá meggyőződését, hogy egy tisztességes és tartós megegyezés Irak és Irán között elérhető.

A határozat végrehajtandó paragrafusai szerint a BT azt igényelte, hogy első lépésként Irán és Irak léptessen életbe egy azonnali tűzszünetet, szakítson meg mindennemű katonai akciót szárazföldön, vízen és levegőben, továbbá késedelem nélkül vonja vissza mindkét fél csapatait a nemzetközileg elismert határok mögé. A BT felkérte a főtitkárt, hogy küldjön ENSZ megfigyelőkből álló csapatot, hogy ellenőrizze és felügyelje a tűzszünetet, valamint a csapatkivonást, továbbá tegyen megfelelő intézkedéseket a felek közötti konzultációra és terjesszen elő erről jelentést a BT-nek. Sürgette a hadifoglyok késlekedés nélküli hazatelepítését az aktív ellenségeskedés megszűnése után. Felszólította Iránt és Irakot, hogy működjön együtt az ENSZ főtitkárral a határozat megvalósításában. Az ENSZ Alapokmánya szellemének és elveinek és minden állam elvárásának megfelelően tartózkodjanak minden akciótól, ami a konfliktus kiszélesedéséhez vezet.

Irak elfogadta a határozatot és tájékoztatta a főtitkárt, hogy együttműködik vele és a BT-vel a határozat végrehajtásában. Irán viszont – a győzelem reményében – „alapvető hibákra és összeegyeztethetlenségre” hivatkozva, visszautasította azt. Azonban az 1988 évi iraki győzelmek rádöbbenették Khomeinit, hogy Irak fegyveres erői megerősödtek, ugyanakkor Irán háborús tartalékai olyannyira kimerültek, hogy a további harcok értelmetlenné váltak és az 1982-ben megfogalmazott háborús céljait nem képes megvalósítani.

Július 17-én Irán értesítette a főtitkárt, hogy hivatalosan elfogadta az ENSZ 598. (1987) sz. határozatát, hangsúlyozva az életek megóvásának szükségességét, az igazságosság, a regionális és a nemzetközi béke és biztonság megteremtését. (A következő nap Irak újra megerősítette a határozatba foglalt elvek elfogadását.)

A tűzszünet hivatalos elfogadását követően, július 25-től augusztus 2-ig a főtitkár egy technikai előkészítő csapatot küldött Iránba és Irakba, azzal a céllal, hogy dolgozza ki és tegyen javaslatot az ENSZ megfigyelő csoport kiküldésének

lehetőségeire. A missziót Martin Vadset norvég tábornok, az UNTSO⁴⁶ vezérkari főnöke vezette, melynek tagja volt egy magas rangú politikai tanácsadó, egy polgári logisztikai szakértő és négy katonai megfigyelő. Küldetésüket az UNTSO-tól 1984 óta Bagdadban és Teheránban állomásozó két kis csapat támogatta. A két fővárosban négy nap alatt szerzett tapasztalatok alapján az előkészítő csapatok Bagdadban és Teheránban részletesen megvitatták az állami és katonai hatóságokkal az 598. sz. határozatnak megfelelően felállításra kerülő katonai megfigyelő csapatok működésének kereteit mindkét országban és azoktól együttműködést és a megfigyelő csoportok munkájához elengedhetetlenül szükséges létesítmények biztosítását kérték.

Az ENSZ a technikai előkészítő csoport által megszerzett információkat és alkalmazási javaslataikat használta fel az UNIIMOG működési koncepciójának és szabályainak kidolgozásához. Augusztus 7-én a főtitkár a BT elé terjesztette javaslatait az UNIIMOG összetételére és mandátumára. Augusztus 8-án mindkét fél elfogadta a tüzszünet érvénybe lépését, augusztus 20-án 03,00-tól (GMT időben).

Nagyon gyorsan, már másnap 1988, augusztus 9-én a **BT 619. sz. határozatában** jóváhagyta a főtitkár javaslatát az UNIIMOG azonnali megalakításáról és döntött hat hónapos mandátumáról. A UNIIMOG Vezető Katonai Megfigyelő (Chief Military Observer) beosztásba Slavko Jovic vezérőrnagyot (Jugoszlávia) nevezték ki. Az UNIIMOG ebben a felállásban működött 1990, novemberig, mikor S. Anam Khan dandártábornok (Bangladesh) vette át a parancsnokságot. Állománya kezdetben mintegy 400 főből állt, melyből 350 katonai megfigyelőt Argentína, Ausztrália, Ausztria, Banglades, Kanada, Dánia, Finnország, Ghána, *Magyarország*, India, Indonézia, Írország, Olaszország, Kenya, Malajzia, Új-Zéland Nigéria, Norvégia, Peru, Lengyelország, Szenegál, Svédország, Törökország, Uruguay, Jugoszlávia és Zambia delegált a szervezetbe.

A két országban működő UNIIMOG részlegek vezetési pontjait Bagdadban és Teheránban rendezték be.

A vezető katonai megfigyelő (lényegében a csoport parancsnok) és törzse hetenként váltotta főhadiszállásának helyét Bagdad és Teherán között. A csoportparancsnok egy-egy helyettese (Assistant Chief Military Observer) a két fővárosban berendezett harcálláspontról vezette folyamatosan az UNIIMOG műveleteket az érintett ország területén, a csoport parancsnok mindenre kiterjedő hatáskörével és felelősségével.

A katonai megfigyelők az iráni oldalon négy szektorban hajtották végre feladataikat: Saqqez, Bakhtaran, Dezful és Ahwaz szektorvezetési pontokkal. Irakban három szektor működött: Sulaymaniyah, Ba'qubah és Basra szektorvezetési pontokkal. Mindegyik szektor alárendeltségébe csapatkörletek (team sites) tartoztak. Ezeket olyan közel jelölték ki a tüzszüneti vonalhoz amennyire csak lehetett azért, hogy lecsökkentsék a katonai megfigyelők kiérkezési idejét a tüzszünetesértés

⁴⁶ UNTSO_ United Nations Truce Supervision Organisation (ENSZ Fegyverszünet Ellenőrző Szervezet). 1948. május 29-én lett alapítva a közel-keleti békefenntartás céljából.

helyéhez. Egy csapatkörlet által megfigyelt tűzszüneti vonal hossza, a déli területek 70 km-étől az északi területek 250 km-éig váltakozott.

A mintegy 1 400 km hosszú tűzszüneti vonal különböző jellegű terepeket szel át. A UNIIMOG járőrözésének módszerei ehhez igazodtak. Kettő vagy három katonai megfigyelőből álló kis csapatok mobil járőrözést gépkocsival, helikopterrel vagy a déli területeken éppen kis hajókkal (csónakkal) hajtották végre, vagy a hegyekben öszvér háton és gyalog. A UNIIMOG napi átlagban 64 járőrrel dolgozott 24 órán át.

A járőrök elsődleges feladata a részükre kijelölt tűzszüneti vonalszakasz ellenőrzése volt. Ezt az előretolt védelmi állások rendszeres megfigyelésével és a másik oldal panaszaik kivizsgálásával hajtották végre, melyeket az érintett határszakaszon átjuttattak a másik fél részére. Mindenütt arra törekedtek, hogy a helyszínen a parancsnokokkal folytatott tárgyalásokkal visszaállítsák a „status quo”-nak megfelelő állapotot. Ahol ez nem járt eredménnyel, jelentették az illetékes szektor parancsnoknak, aki felvette az összeköttetést az érintett fél előljáró hivatalaival.

A tűzszünetisértések kivizsgálásán túl, a katonai megfigyelők olyan humanitárius és bizalomépítő akciókat szerveztek, mint a csatatéren elesettek tetemeinek cseréje.

Ez a rövid áttekintés is mutatja az ENSZ humanitárius szempontú, következetes erőfeszítéseit és annak eredményességét, amit a háború befejezése és a két ország kibékítése érdekében tett.

Az UNIIMOG nemzetközi csapata hatékonyan és mindkét fél érdekeit szem előtt tartva teljesítette küldetését, mely eredményeként, 1990. szeptember végére nagyrészt befejeződött az iraki és az iráni csapatok visszavonása a nemzetközileg kijelölt határok mögé.

Azonban az UNIIMOG feladatának további végrehajtását, alapvetően befolyásolta, hogy Irak 1990. augusztus 2-án lerohanta és megszállta Kuvaitot. Az iraki inváziót lereagálva, a BT november 29-én egyhangúlag megszavazta 678 (1990) sz. határozatát, mely felhatalmazott egy többnemzetiségű koalíciót minden szükséges eszköz bevetésére, ha Irak nem vonja ki csapatait 1991. január 15-ig Kuvaitból. Ekkor az UNIIMOG részletes terveket készített állománya biztonságának védelme érdekében, anélkül, hogy az befolyásolta volna műveleti hatékonyságát. 1991. január második hetében a helyzet rosszabbodásával – a főtitkár ez irányú, január 12-13-i bagdadi látogatását követően – az a döntés született, hogy az UNIIMOG Bagdadban csökkenti katonai és civil állományát, és azt ideiglenesen áttelepítik a határhoz közelebb eső szektorokba. A maradék törzs parancsnoki csoportját január 14-én Teheránba telepítették át. A szövetségesek Desert Storm fedőnevű, Irak elleni hadműveletének megkezdését követően (1991. január 17.) az *UNIIMOG még Irakban tartózkodó teljes állományát részben Ciprusra, részben Iránba evakuálták.*

A UNOSGI⁴⁷ megalakulása

Az UNIIMOG mandátuma 1991. február 28-án járt le. Azonban Irak és Irán között továbbra is fennállt a feszültség, gyakoriak voltak a tűzszünetértések. Ezért a térség amúgy is bonyolultabbá váló helyzetének nyomon követése, valamint stabilitásának és biztonságának növelése érdekében, az ENSZ főtitkár Irakkal és Iránnal konzultálva, egy pártatlan testületre, a UNOSGI-ra bízta a köztük keletkezett konfliktusok kivizsgálását. A UNOSGI megalakítására az UNIIMOG mandátuma megszűnésének napján került sor.

Ugyanezen napon az ENSZ Biztonsági Tanács hozzájárulásával, a főtitkár február 28-án Irakban Bagdad és Iránban Teherán székhellyel állította fel a UNOSGI egy-egy civil irodáját.

A UNOSGI megalakítására a BT 598. (1987) sz. határozata képezte a jogalapot. A határozat a főtitkárt a térség feszültségét enyhítendő és rendezendő alapvető politikai feladatok teljesítésével ruházta fel, melyek szerint: a főtitkár folyamatosan nyomon követi a térség helyzetét, továbbá a stabilitás és biztonság növelése érdekében intézkedéseket léptet érvénybe. Irakkal és Iránnal konzultálva egy pártatlan testületre bízta a köztük keletkezett konfliktusok kivizsgálását és szakértői csapatot jelöl ki a megbékélés érdekében.

A UNOSGI 1991 áprilisában kezdte meg tényleges munkáját. A katonai szakértelmet igénylő kérdések tisztázására mindkét irodát három-három fő katonai megfigyelővel erősítették meg. A hivatal felállításának szükségességét jelzi az ENSZ főtitkár 1991. november 21-i jelentése, mely megállapítja, hogy *az irak-iráni határon tovább él a feszültség*. Ezt alátámasztandó a főtitkár felhívta a figyelmet az állítólagos (a felek által jelzett) tűzszünet sértések hosszú listájára, mely szerint a Bagdad által jelzett 37 tűzszünet sértésből a UNOSGI 31-et, a Teheránból észlelt 11 sértésből az ottani UNOSGI nyolcat erősített meg. A tűzszünetértések többségét a határsávban nem engedélyezett fegyveres jelenlét (pl. új határőr posztok megjelenése) vagy szórványos lövöldözések (gyalogsági tűzpárbaj) tették ki.

Az UNIIMOG-ban szolgálatot teljesítő magyar békefenntartók úgy emlékeztek, hogy az iraki nép boldogan fogadta megjelenésüket az országban. Szerepvállalásuk az iraki emberek számára a háború befejezését jelentette, azt hogy a szülők visszakapták fiaikat, az asszonyok férjeiket és az elesettek hozzátartozói, halottaikat.

Azonban ez a hangulat lassan elolvadt. Irak történetében egy olyan tragikus eseménysorozat következett be, amely megváltoztatta az iraki nép vélekedését az ENSZ irányába. Ezt pedig az Öbölháború (1991)⁴⁸ és következményei alapozták meg.

⁴⁷ UNOSGI – United Nations Office of the Secretary General in Iraq/Iran. Az ENSZ főtitkár közvetlen alárendeltségébe tartozó iroda egyik része Teheránban, a másik pedig Bagdadban működött.

⁴⁸ Az Arab- vagy Perzsa-öböl térség háborúit a nemzetközi szakirodalomban Öbölháborúként ismerik, és különböző sorszámozással különböztetik meg. A német fölfogás szerint az 1. Öbölháború az irak-iráni háború (1980-1988), a 2. Öbölháború Kuvait felszabadítása az iraki megszállás alól (1991), a 3.

A UNOSGI működését az ENSZ főtitkár – a világszervezet gazdálkodási helyzetére hivatkozva – 1992. decemberben fölszámolta.

FELHASZNÁLT ÉS IDÉZETT IRODALOM

- Encyclopedia of the United Nations and International Agreements,
- Rostoványi Zsolt, Irak 3 háborúja, Rubicon 2003/3-4,
- Babos László, Az irak-iráni háború (1980-1988),
- Iran – Iraq War (Internet/Wikipedia),
- Erster Golfkrieg (Internet/Wikipedia),
- Efrain Karsh, The Iran-Irak War, 1980-1988,
- United Nations, Iraq-Iran – UNIIMOG, Background (Internet),
- Shatt al-Arab (Internet/Wikipedia),
- United Nations, Yearbook of the United Nations – 1991 (45. kötet),

Öbölháború Szaddam Husszein megdöntése (2003) volt. Az angolszász szakirodalom 1. Öbölháborúként Kuvait fölszabadítását tartja számon.

A KRITIKAI GONDOLKODÁS SZEREPE A HÍRSZERZŐ ÉRTÉKELŐ-ELEMZŐ MUNKÁBAN

Rezümé:

A szerző a Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének egyetemi adjunktusa, a hírszerző elemző-értékelő elmélet oktatója, aki ezen a területen folytat kutatásokat a hírszerzés elméletének korszerűsítése érdekében. Tanulmányában a hírszerző elemző-értékelő elméletének egyik Magyarországon még nem publikált új eljárását mutatja be. Az elmélet adaptálása során a gyakorlati alkalmazásának lehetőségeire helyezi a hangsúlyt.

A kritikai gondolkodás alkalmazása a hírszerző elemző-értékelő munkában egy újszerű megközelítés, annak érdekében, hogy az elemző-értékelő ellenőrizze a gondolkodási (elemzési) folyamatát. Az elméletet eredetileg az Amerikai Egyesült Államokban dolgozták ki, amely először az emberi gondolkodásban a logikai következtetés folyamatának vizsgálatára irányult, majd 2000-es években alkalmassá tették a hírszerző elemző-értékelő munkában történő alkalmazásra.

A hírszerzés elemzés-értékelés során a kritikai gondolkodás célja, hogy javítsa a hírszerző elemző-értékelő munkáját, valamint csökkentse a logikai következtetések során elkövetett hibák számát. A módszer alkalmazása során a kritikai gondolkodás nyolc eleme segítséget nyújt az elemző-értékelőnek, hogy a problémamegoldás során a gondolkodó ne kövessen el hibás gondolati ugrásokat, valamint minden olyan tényezőt figyelembe vegyen, amely szükséges a valós eredmények eléréséhez. A szerző a terrorfenyegetettséggel kapcsolatos példán keresztül mutatja be az elmélet gyakorlati hasznát. A gondolkodási szabályok ellentétpárjai pedig segítséget nyújtanak ahhoz, hogy a probléma megoldásának folyamatában az adott gondolat/következtetés mennyire segíti az eredmény elérését. A szerző erre afganisztáni példákat hozott fel.

A tanulmányt elsősorban a nemzetbiztonsági elmélet oktatásában, valamint a hírszerző elemző-értékelő munkában ajánljuk, de mindenki számára értékes lehet az elmélet megismerése, aki javítani szeretné a logikai következtetéseit.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, hírszerzés, elemző-értékelő munka, kritikai gondolkodás, terrorizmus

Résumé:

The author is an Assistant Professor of the Institute of National Security at the National University of Public Service. He instructs the theory of intelligence analysis and conducts researches into this domain in order to modernize the theory of intelligence. In his study, the author presents one of theories of the intelligence analysis so far unpublished in Hungary. He focuses on the practical application of this theory.

The use of the critical thinking in intelligence analysis is a new approach to verify the analytical thinking process. The theory was originally developed in the US with the initial intention to study and assess the process of logical reasoning in human thinking. Later, in the 2000's, the theory was adapted to the daily activity of intelligence analysis and assessment.

The practical essence of critical thinking in the process of intelligence analysis is to improve the intelligence analyst's work and reduce the errors in logical reasoning. When adapting the method in the daily practice of analysis, the eight elements of critical thinking help the analyst in avoiding erroneous logical leaps, while solving a problem and taking into account all the factors necessary to arrive at concrete results. The author presents the practical values of the theory by using a case study on terrorist threat. The dichotomy of thinking helps the analyst in precisely solving the given problem. The author's examples are taken from the recent events in Afghanistan.

The study is primarily recommended to experts teaching national security theory and intelligence analysis and assessment; however, it can be valuable to anyone intending to improve his logical skills in order to arrive at proper conclusions.

Keywords: national security, intelligence, intelligence analyst's work, critical thinking, terrorism.

A hírszerzői elemző-értékelő munka hatékonyságának növelése, valamint a hibás következtetések és megállapítások elkerülése érdekében érdemes olyan logikai módszereket alkalmazni, amelyek elősegítik az elemzés-értékelés eredményességét, valamint minimalizálják a hibázás lehetőségét. Az elemző-értékelő tevékenység javításának egyik módszere a kritikai gondolkodás¹ alkalmazása, de a gondolkodást segítő módszerek ellenére sem zárható ki a tévedés lehetősége. Ezek többsége független azoktól a gondolkodási eljárásoktól, amelyeket az elemző-értékelők alkalmaznak, mert azokat más tényezők idézik elő, mint a nem megfelelő mennyiségű és minőségű információ vagy a hírszerzés rendszeréből fakadó ellentmondások.

A különböző tudományágakban a kritikai gondolkodás alatt más-más folyamatot értenek és a kifejezés lassanként elcsépelet közhelyé válik. A Pécsi Tudományegyetemen a kritikai gondolkodás fejlesztésére vonatkozó kutatások² a pedagógusi és tanári állomány számára biztosít módszert a tanítás és a diákok tanulási hatékonyságának növelésére. Ebben a kérdéskörben a kritikai gondolkodás a kíváncsiságot és a kérdés hasznosságát jelenti. A Budapesti Műszaki Főiskolán készült előadás³ szerint a kritikai gondolkodást a főiskolai képzés hatékonyságának növelésében lehet alkalmazni, amely szerint a kritikai gondolkodás egyrészt „az események elemzésének, az ötletek rendezésének, vélemények megfogalmazásának, hasonlóságok felállításának, következtetések levonásának, érvek mérlegelésének és

¹ Critical Thinking

² Bárdossy-Dudás-Pethőné Nagy-Priskinné Rizner: A kritikai gondolkodás fejlesztése (Pécsi Tudományegyetem, 2002, Pécs) – ISBN 963 641 920 5. A kritikai gondolkodásra, fogalmára vonatkozó rész 113. oldalon.

³ http://tanarkepzo.fmk.nyme.hu/uploads/media/Tulics_Helga.pdf (letöltési idő: 2012.08.24.)

a problémák megoldásának képessége.”⁴ Számos egyéb helyen a kritikai gondolkodást a kritikus gondolkodás szinonimájaként alkalmazzák, így vita, elemzés, érvelés és logika összefoglalójaként azonosítják. Talán az egyik legjobb megközelítést szintén a Budapesti Műszaki Főiskola Tanárképző és Mérnök-pedagógiai Központjának egyik munkatársa⁵ adja, amikor a kritikai gondolkodást a problémamegoldó gondolkodás részeként elemzi a magasabb rendű gondolkodás egyik elemeként.

A tanulmányban a kritikai gondolkodás elemei közé sorolja:

- „a kognitív feladat vagy probléma interpretálását;
- az ismeret megértését, interpretálását;
- az ismeret pontosságának és relevanciájának becslését;
- a feltevések és eltérések azonosítását;
- a téves következtetések és eltérések detektálását;
- az induktív következtetések származtatását, kiértékelését;
- a következtetések deduktív megítélését és validitásának előrejelzését;
- stratégiák alkalmazását érvek és elképzelések összehasonlítására, szembeállítására, tökéletesítésére, megerősítésére.”⁶

A kritikai gondolkodás fenti értelmezése csak részben alkalmazható a hírszerző elemző-értékelő munkában, mert a fogalom metakognitív⁷ oldalról való megközelítése is szükséges. Erre lehetőséget biztosít Dr. Richard W. Paul elmélete a kritikai gondolkodásról. Paul professzor 1968-ban doktori (PhD) értekezésében tett kísérletet arra, hogy filozófiai, elméleti oldalról vizsgálja az emberi gondolkodást (a logikai következtetés folyamatát), és megpróbálja annak tökéletesítését. Az elmélet alapjainak kidolgozását az 1980-as években fejezte be, amelyet követően megalapította a Kritikai Gondolkodás Központját⁸, ahol biztosítottá vált az elmélet továbbfejlesztése, alkalmazása, valamint az oktatás területén történő meghonosítása. A kritikai gondolkodás elméleti iskolájában az 1990-es években következett be jelentős előrelépés, amikor a filozófiai, gondolkodáselméleti területről kilépve egyre több tudományágban megjelent a kritikai gondolkodás elméletének alkalmazása. 2000-es évek közepére az amerikai hírszerzés elméletében is megjelent a kritikai gondolkodás. Eredetileg Francis J. Hughes, a Nemzeti Védelmi Hírszerző Főiskola⁹ professzora hozta be a hírszerzés elméletébe azt követően, hogy részt vett a Kritikai Gondolkodás Központjának egyik konferenciáján. A hírszerzésen belül először a Nemzetbiztonsági Ügynökségnél¹⁰ alkalmazták a kritikai gondolkodást, ahol az

⁴ u.o. 6. vázlat

⁵ Dr. Tóth Péter: A problémamegoldó gondolkodás fejlesztésének módszertana (letöltési hely: http://www.fovpi.hu/data/cms42055/tp_pmgondolkodas.pdf, letöltési idő: 2012.08.24.)

⁶ u.o. 2. oldal

⁷ A gondolkodás magasabb szintje, amelyet tudatos gondolkodásnak is lehet tekinteni.

⁸ A Kritikai Gondolkodás Központ honlapja: <http://www.criticalthinking.org/>

⁹ National Defence Intelligence College - NDIC

¹⁰ National Security Agency – NSA

elmélet egyik fő képviselője David T. Moore¹¹ volt, aki elkészítette „A kritikai gondolkodás és a hírszerzés elemzés-értékelés”¹² című tanulmányt.

A kritikai gondolkodás alkalmazásánál fel kell hívni a figyelmet, hogy a kritikus gondolkodás nem egyezik meg a kritikai gondolkodással. Tehát egy probléma formál-logikai, vagy logikai modellek alkalmazásával történő megoldása nem követeli meg a kritikai gondolkodás jelenlétét. Tehát a problémamegoldás nem minden esetben történik kritikai gondolkodás felhasználásával, mert a kritikai gondolkodás nem gondolkodási eljárás, hanem a gondolkodás szabályozásának egyik elve. Ennek következtében nem azonos értelmű a magyar tudományos életben a kritikai gondolkodás fogalmi köre.

A kritikai gondolkodás alkalmazása a hírszerző elemző-értékelő munkában javítja az elemző-értékelők gondolkodását (a logikai következtetés folyamatát). A kritikai gondolkodás egyszerre követel meg kognitív¹³ (gondolkodás) és meta-kognitív¹⁴ (gondolkodás a gondolkodásról) szemléletet. Az elemző-értékelő tehát folyamatosan vizsgálja és ellenőrzi a gondolkodási folyamatát addig, amíg a következtetési folyamata során eljut a végeredményig, vagyis a végső konklúzióig. Ez tudatos gondolkodást követel meg. Erre azért van szükség, mert az elemző-értékelő nem követhet el hibát a következtetése során. Ennek érdekében folyamatosan korrigálja és irányítja a gondolkodását, mert a legpontosabb eredmény elérésére törekszik.

A jelenleg érvényben lévő 1987-es meghatározása szerint a kritikai gondolkodás egy tudatosan fegyelmezett folyamat, ami hatékonyan meghatározza, alkalmazza, elemzi, szintetizálja és értékeli az információkat, amelyeket a gondolkodó megfigyelés, tapasztalat, gondolkodás, következtetés vagy interakciók során gyűjt össze. A kritikai gondolkodás az egyetemes szellemi értékeken alapul, mint az egyértelműség, a pontosság, a precizitás, az összefüggés, a fontosság, a hiteles bizonyítékok, a józan ész, a gondolati mélység és szélesség, illetve a pártatlanság.¹⁵

A hírszerző elemző-értékelő munkában elsődlegesen a gondolkodási folyamat azon nyolc elemét lehet felhasználni, amelyet a kritikai gondolkodás meghatározó személyiségei, Dr. Richard W. Paul¹⁶ és Dr. Linda Elder¹⁷ dolgoztak ki. Ez abban nyújt segítséget, hogy az elemző-értékelő a gondolkodási folyamatában mely kérdésekre fókuszáljon, így javítva az elemző-értékelő tevékenységet.

¹¹ David T. Moore az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Biztonsági Ügynökség (NSA) elemző főmunkatársa, technikai igazgatója. Moore a Nemzeti Védelmi Hírszerzési Főiskola (Washington DC.) tanára.

¹² David T. Moore: Critical Thinking and Intelligence Analysis (NDIC, 2007, Washington)

¹³ A kognitív szemlélet a középpontjában a megismerés áll, amely során a gondolkodási folyamatot térképezi fel.

¹⁴ A meta-kognitív szemlélet gondolkodási folyamatot elemzi és ellenőrzi annak helyességét.

¹⁵ A definíciót 1987-ben a kritikai gondolkodásról szóló konferencián Michael Scriven és Richard Paul fogalmazta meg.

¹⁶ Dr. Richard Paul életrajzi forrás: <http://www.criticalthinking.org/data/pages/37/ff640b6d016307b54cad91e5a9d4edfd4f18adb74215a.pdf> (letöltés: 2012. március 15.)

¹⁷ Dr. Linda Elder életrajzi forrás: <http://www.criticalthinking.org/pages/dr-linda-elder/819> (letöltés: 2012. március 15.)

A módszer meghatározó feltétele, hogy az elemző-értékelő a gondolkodását ne cél nélkül, hanem egy konkrét cél vagy végeredmény elérése érdekében folytassa. Továbbá fontos, hogy a gondolkodási folyamat során mind a tudatos, mind a tudatalatti hipotéziseket is figyelembe kell venni, mert azok elősegítik a problémák (felvetett kérdések) pontos megválaszolását. A gondolkodási folyamat részei azok a konklúziók is, amelyek a tényekről és a valóságról alkotott rendszerezett megállapításokban jelennek meg. A konklúziók egészen a probléma megoldásáig keletkeznek, amelyek hozzásegítenek a következtetések eléréséhez. A következtetések eredményeként megfogalmazott sejtések döntési pontokhoz (események bekövetkezési lehetőségeihez) vezetnek, az esemény bekövetkezése azonban egyszerre döntést is eredményez.

A kritikai gondolkodási folyamat nyolc eleme (a sorrendiséget is fontos betartani):

1. A GONDOLKODÁS CÉLJA *(Mit vizsgál az elemző-értékelő?)*
2. A VIZSGÁLAT TÁRGYA *(Miről van szó?)*
3. TÉNYEK *(Melyek a releváns adatok és tapasztalatok? Mely tapasztalatokat kell felhasználni az elemzés-értékeléshez?)*
4. KÖVETKEZTETÉSEK és ÉRTELMEZÉSEK *(Mire lehet következtetni a tényekből, adatokból?)*
5. KONCEPCIÓ *(Melyek azok az elméletek, megállapítások, axiómák, törvények, elvek vagy modellek, amelyek alapját képezik a problémának?)*
6. FELTÉTELEZÉSEK, HIPOTÉZISEK *(Mely feltételezések megbízhatóak?)*
7. SEJTÉS és KÖVETKEZMÉNY *(Mi történhetett? Mi történik?)*
8. MÁS NÉZŐPONTOK *(Milyen más tényezőket, nézőpontokat kell figyelembe venni?)*

Az adott társadalmi környezetben az aktív (valós) kérdések alapvető eszközei a kritikai gondolkodásnak (kutatásnak). A kérdésfelvetések megjelennek a célokban, a hipotézisekben, a következtetésekben és a más nézőpontok vizsgálatában is. A kritikai gondolkodás fenti nyolc eleme irányt mutat az elemző-értékelőnek, hogy az adott témában vagy kérdéskörben alapos, teljes, logikus és objektív következtetésekre jusson. Az egyes kérdések feltevésékor figyelemmel kell lenni a fent felsorolt egyetemes szellemi értékekre. Az egyértelműség érdekében további eseményekre, konkrét példákra vagy az esetek konkrét bemutatására kell helyezni a hangsúlyt. A pontosság esetében az ellenőrzést, a valóságtartalmat és az igazság megállapítását kell vizsgálni. A precizitás alatt pontosságot, a részletességet és a meghatározottságot kell érteni. Az összefüggés vizsgálatához a meg kell állapítani, hogy az adott tény hogyan kapcsolódik a problémához, milyen hatást fejt ki rá, valamint milyen segítséget nyújt a probléma megoldásához? A fontosság meghatározásához szükséges áttekinteni, hogy a probléma megoldása mennyire elengedhetetlen a cél eléréséhez? A hiteles bizonyítékok, azok olyan tények és adatok, amelyek valóságtartalma a lehető legnagyobb. A józan ész (a logikus gondolkodás) megköveteli azt, hogy áttekintsük, hogy van-e értelme mindennek, milyen összefüggés van az első és az utolsó tény között, mik lehetnek a következő

tények? A gondolati mélység alatt az összetettséget, a nehézséget, valamint azt kell érteni, hogy a tények mennyire teszik bonyolulttá az adott problémát? A gondolati szélesség keretében azt kell elemezni, hogy más szemszögből és szempontból milyen megoldást lehet meghatározni? A pártatlanságot az tartalmazza, hogy mely csoportok érdekeltek a probléma megoldásában, valamint vannak-e már megoldások és ezek mennyire relevánsak a problémára? A kritikai gondolkodás elemeinek, valamint az egyetemes szellemi értékek figyelembe vétele biztosítja a gondolkodás/következtetés minőségi mutatóinak folyamatos ellenőrzését, valamint az elemző-értékelő munka folyamatának javítását.

A kritikai gondolkodási folyamat nyolc elemének érthetőségét és gyakorlati alkalmazását egy konkrét példán keresztül ábrázolom, amely a terrorizmus általi fenyegetettség témaköréhez tartozik. *(A példa természetesen nem teljesen kidolgozott, mert a példának nem az a célja, hogy az adott problémát megoldja, hanem, hogy bemutassa a kritikai gondolkodás nyolc elemének működését.)*

1. Magyarország terrorfenyegetettségének megállapítása.
2. Hazánk és a lakosság biztonságának felmérése.

3. Magyarországon nem működik terrorista csoport. A nemzetközi terrorista csoportok tevékenységi körzetei távol esnek az országtól, de az országban terroristák tartózkodhatnak átutazóként vagy felkészülőként. Magyarország katonai szerepet vállal olyan béketámogató műveletekben, amelyek a nemzetközi terrorista csoportok báziskörzeteiben települnek. Utoljára több mint két évtizede volt klasszikus, sikeres terrortámadás az országban, de azt követően is történtek olyan akciók, amelyet terrorizmusnak minősítettek. 2012 nyarán történt egy terrortámadás Bulgáriában, amely korábban Magyarországhoz hasonló fenyegetettségi szinttel rendelkezett. 2001 óta szigorú terrorellenes intézkedések vannak érvényben az országban. A szélsőségesesség jelen van Magyarországon, amelyet az elmúlt évek eseményei is alátámasztanak (romák elleni támadások, szélsőjobboldali demonstrációk stb.). Európában is jelen van a terrorizmus új ága, a magányos elkövetők általi terrorakciók.

4. A nemzetközi terrorista csoportok számára Magyarország jelenleg nem fő célpont, de azzá válhat, ha olyan tényezők válnak elsődlegessé, amelynek következtében a terroristák célpontnak határozzák meg hazánkat. Az ország nemzetközi katonai szerepvállalása növelheti a fenyegetettséget. A hazai szélsőséges csoportok, valamint magányos terroristák általi fenyegetettség fenn áll, amely elleni fellépés rendkívül nehéz.

5. A terrorizmus jelen van a mai világunkban, a globalizáció hatásai miatt megszűntek a nagy távolságok, mert rövid idő alatt bárki akadályok nélkül meg tehet hatalmas távolságokat. Magyarország a nyugati demokráciákhoz tartozik, amelyeket ellenfélnek tekintenek az iszlám terrorista csoportok. A gazdasági válság hatására Európában erősödnek a szélsőséges csoportok. Az elmúlt években hatalmas veszélyt jelentenek a magányos terroristák, akik nincsenek kapcsolatban konkrét terrorszervezetekkel. A terroristák továbbra is politikai, társadalmi, erkölcsi és gazdasági céljaik

elérése érdekében terrortámadásokat követnek el. Nem csak a terrorista szervezetek alkalmazzák a terrorizmus eszköztárát.

6. Magyarország rendelkezik terrorfenyegetettséggel, de annak a mértéke alacsony. Ugyanakkor nem zárható ki terrortámadások elkövetésének lehetősége.

7. Továbbra is szükséges fenntartani a szigorú terrorellenes intézkedéseket, valamint folyamatosan elemezni kell azokat a tényezőket, amelyek célponttá tehetik az országot. Figyelemmel kell kísérni a nemzetközi terrorizmus helyzetét, hogy fel lehessen készülni egy terrortámadás megakadályozására.

8. A kormányzati intézmények (rendvédelmi szervezetek), valamint a kutatóintézetek között jelentős nézeteltérés van az ország terrorfenyegetettségével kapcsolatban. A kormányzati szervezetek szerint fennáll a terrortámadás veszélye, míg a kutatóintézetek szerint elenyésző a terrorfenyegetettség, de egyik sem zárja ki a bekövetkezés lehetőségét.

Természetesen az elemző-értékelőnek nem kell minden esetben írásban feldolgoznia az adott problémakört, de gondolataiban át kell tekintenie a fenti nyolc kérdéskört, így minden olyan tényezőt figyelembe tud venni, ami a probléma megoldásához vezethet. Ezzel el tudja kerülni az akaratlan gondolati ugrásokat, amelyek hibás eredményekhez vezethetnek.

A kritikai gondolkodás elméletének alkalmazása során, a nyolc elem által felhasznált tények pontosabb meghatározása érdekében Paul professzor csapata kidolgozta a gondolkodási szabályokat, amelyek segítséget nyújtanak a gondolkodás egyes tényezőinek (mozzanatainak) besorolásához és minősítéséhez. Ezek a gondolkodási szabályok ellentétpárokat tartalmaznak, amelyek egy negatív és a pozitív sarokpontokat foglalnak magukba. Így megállapítható, hogy az adott gondolati folyamat, kérdés vagy tény mennyiben használható a probléma megoldásához.

A gondolkodási szabályok ellentétpárjai:

Negatív		Pozitív
Bizonytalan/homályos	-	Nyilvánvaló/világos
Pontatlan	-	Pontos
Nem hiteles	-	Hiteles
Lényegtelen	-	Fontos
Felszínes	-	Alapos
Korlátozott	-	Széles
Logikátlan	-	Logikus
Triviális	-	Lényegi
Részrehajló	-	Tárgyilagos

A gondolkodás szabályainak megértését néhány gyakorlati példa segít¹⁸. A fenti ellentétpárok mind kapcsolódnak egymáshoz, de részben függetlenek is

¹⁸ A példák David T. Moore által alkalmazott esetek továbbgondolásával kerültek felvázolásra.

egymástól, mert csak így biztosítják, hogy megfelelő szinten meg lehessen állapítani, hogy az adott tény valóban támogatja a sikeres gondolkodási folyamatot, vagy csak lassítja és tévútra viszi. Egy tényről/gondolatról azonban az összes ellentétpár áttekintését követően lehet levonni megállapítást, mert egy bizony-talan/homályos tény/gondolat is lehet pontos, de a világos/egyértelmű tény is lehet pontatlan. Erre a legjobb példa a „föld lapos” kifejezés, ami egyértelműen hibás. Egy következtetés is lehet világos és első vizsgálatra pontos, de ha a részletek szintjén megvizsgáljuk, akkor pontatlanságokat lehet felfedezni benne. A pontosság kiemelten fontos az elemző-értékelő tevékenység során, mert a pontos meghatározások eldönthetik, hogy valós eredményt kapunk-e vagy sem?

A kritikai gondolkodás ellentétpárjainak alkalmazására másik példa lehet az afganisztáni válságkörzetben történt események. Az ellenálló fegyveresek házilagos készítésű robbanószerkezetekkel (IED¹⁹) kapcsolatos harceljárásaival elleni harcban rendkívül fontos tény a szállító útvonalakra telepített az IED-ek pontos helyszíne, mert az meghatározza a szövetséges szállítóoszlop fenyegetettségének mértékét is. Ez a világos, pontos és hiteles tény, amely által a meghatározott következtetés lényegtelené válhat, mert a szállítási útvonalakra telepített IED-ek nem jelentik azt, hogy a légi szállítás biztonságosabb lenne. A légi szállítás kockázatának megállapításánál az IED-ek által jelentett fenyegetés lényegtelen. Ez alapján a logika és lényegi tényezők is fontosak, mert ha a tények azt mutatják, hogy nincs közvetlen összefüggés közöttük, akkor a következtetés illogikus lehet. Ennek ellenszere, hogy csak a releváns tényeket kell figyelembe venni. Például, ha terroristák IED-eket alkalmaznak és rendelkeznek légvédelmi rakétákkal, akkor a csapatok szállításának fenyegetettségi szintjét külön-külön kell vizsgálni.

Az elemzés-értékelés során figyelembe kell venni a probléma összetettségét (komplexitását) és más szempontok befolyását (kiterjedését) is. Ez leginkább akkor elengedhetetlen, amikor rendszereket vizsgálunk, mert a rendszerek működése egy láncra felfűzött tényezőktől függ, amelyek a következményeket időben és térben is kiterjesztik. Az elemző-értékelő munka során gyakran kell rendszereket elemezni, ilyen például: a terrorista szervezetek tevékenysége.

Az elemző-értékelő gondolkodás akkor is hibás, amikor a valós tényekhez vagy kérdésekhez fűzött alternatív magyarázatokat (nézőpontokat) nem veszi figyelembe. Erre példa az iraki tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos tévedés, ahol csak a fegyverek létezését alátámasztó tényeket értékelték, míg az ellene szólókat nem. A kritikai gondolkodás alapjai alapján nélkülözhetetlen a más nézőpontok vizsgálata, mert azok ismerete vezethet el a jó megoldásig.

A kritikai gondolkodás nyolc eleme és a gondolkodás szabályai nem elegendőek az elemzés-értékelés színvonalának és hatékonyságának javítására, ha az elemző-értékelők nem rendelkeznek olyan tulajdonságokkal és szándékkal, hogy alkalmazzák a kritikai gondolkodás elméletét. A szükséges tulajdonságokról és jellemzőkről nincs közös álláspont a kritikai gondolkodás kutatói között, mert

¹⁹ Improvised explosive device

összefüggésbe kell helyezni az elemző-értékelők alapvető kompetenciájával²⁰. A megkívánt tulajdonságok közé tartoznak²¹:

- a független gondolkodás képessége;
- az objektivitás (pártatlanság) képviselése;
- az egocentrikus és a társadalom-centrikus viselkedés felismerése;
- alázat;
- előítélet mentesség;
- bátorság;
- hit a jóban és a tisztességben;
- kitartás;
- bizalom a józan észben;
- a gondolatok feltárásának képessége;
- az érzések alapjaira vonatkozó gondolatok felismerése;
- kíváncsiság.

A fenti tulajdonságok egy-egy elemének fontossága vitatható, mert azok közvetlenül nem segítik az elemző-értékelő munka hatékonyságát, esetenként hátráltathatják is. Ezek közé sorolható a hit a jóban és a tisztességben, valamint bizalom a józan észben, mert ezek a tényezők megtéveszthetik az elemző-értékelőt a célobjektum vizsgálatában, amely egyik bekövetkezési módja a kulturális előítélet.

Összefoglalva

Az elemző-értékelő munka egyik fő feladata a problémamegoldás, amelynek tökéletesítéséhez hozzájárulhat a kritikai gondolkodás alkalmazása, mert az elemzés-értékelés minden mozzanatában felhasználható, többek között az egyszerű logikai vagy a komplex modellek alkalmazásánál. A kritikai gondolkodás egymagában nem helyettesítheti az elemző-értékelő eljárásokat, de azok eredményességéhez hozzájárulhat, valamint csökkentheti a problémák megoldására felhasznált időt, mert nem engedi téves mellékírányokba az elemző-értékelőt. Az elemzés-értékelés számára rendkívül hasznos a kritikai gondolkodás nyolc eleme, valamint a kritikai gondolkodás szabályai is. A nyolc elem a problémamegoldás keretében nyújt olyan jellegű támogatást, amely segíti a gondolati folyamatok kiesésének elkerülését, míg a gondolkodás szabályai eligazodást adnak, hogy csak azokat a gondolati folyamatokat és tényeket használjuk fel a problémamegoldáshoz, amelyek valóban szükségesek ahhoz. A fentiek alapján a kritikai gondolkodás alkalmazása a XXI. századi, korszerű hírszerző elemző-értékelő munka során elkerülhetetlen, ezért szükségessé vált az elmélet adaptálása a hazai elemző-értékelő munka elméletében. Az elmélet oktatása elkerülhetetlen a nemzetbiztonsági tanulmányokban.

²⁰ A sikeres hírszerző elemző-értékelő tulajdonságaira vonatkozó kutatásokat Lisa Krizan végzett.

²¹ David T. Moore: Critical Thinking and Intelligence Analysis 15-16. oldal

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- David T. Moore: Critical Thinking and Intelligence Analysis (National Defense Intelligence College, Washington, 2007/2010, ISBN 978 144 044 1271)
- Linda Elder: Richard W. Paul – A Biographical Sketch (The Foundation for Critical Thinking, 2010)
- Dr. Richard Paul – Dr. Linda Elder: Critical Thinking Concepts and Tools (The Foundation for Critical Thinking, 2006)

EGY KÉMÜGY NYOMOZÁSA (ESETTANULMÁNY)

Rezümé

A külföldi források felhasználásával készült esettanulmány a hidegháború időszakának egy kiemelkedő kémügyét, a Conrad hálózat történetét mutatja be kémelhárítási oldalról. A tanulságokban és fordulatokban gazdag nyomozati elemzés rávilágít azokra az óriási erőfeszítésekre, tévutakra és sikerekre, amelyek végül az elhárító szervek számára hosszú évek után eredményt hoztak. Az események elemzése feltárja azokat a hibákat is, amelyeket a hálózat részéről elkövettek, de érzékelteti a különböző szolgálatok közötti együttműködést egy olyan helyzetben, amikor a forrás és a hálózat tagjainak leleplezésére több külföldi országban kerül sor, jelentősen megnehezítve ezzel a nyomozati munkát és magát az ügy „realizálását”. Az esettanulmány előnye, hogy az ügyet a kezdetektől dolgozza fel, bemutatja a hálózat létrehozását, vezetését és tevékenységét, majd azt az időszakot, amikor árulások következtében elkezdődött az aktív nyomozati munka. Ennek során egyre több információ jutott az elhárítás birtokába, ami végül a hálózat felszámolásához vezetett.

Kulcsszavak: kémhálózat, kémelhárítás, leleplezés, felszámolás

Résumé

Based on foreign sources, the case study presents a prominent spy story of the cold war, the history of the Conrad espionage network, from the standpoint of counter-espionage. The analysis of the investigating process – which is rich in lessons and turning points – throws light on the huge efforts, errors and successes, which finally (after long years) brought concrete results for the security services. The analysis of the events discloses the mistakes committed by the spy network. At the same time, it demonstrates also the delicate cooperation among different foreign services in such a case in which the rolling up of the spy network happens in several countries, thus making the investigation and the „realization” of the affair more difficult. It makes the study more valuable that it follows the case from the very beginning, describing how the spy network was established and managed, and the period in which the really active investigation began, thanks to several betrayals. In the course of the investigation, the security services got more and more pieces of information, which led to the final elimination of this spy network.

Key words: spy network, counter-espionage, detection, elimination.

Egy kémügy felderítése szakmai berkekben köztudottan rendkívül kényes, összetett és bonyolult tevékenység, amely gyakran több évet vesz igénybe, kudar-

cokkal, tévutakkal járhat, nehéz a bizonyítás és számtalan meglepetéssel, váratlan fordulattal lehet találkozni. Ennek alátámasztására szándékozom tanulmányomban a magyar katonai hírszerzés talán legnagyobb kémügyét, a Szabó- Conrad hálózatot bemutatni, elsősorban kémelhárító oldalról. Érzékeltetni szeretném azt az óriási munkát, amit az amerikai elhárító szervek több éven keresztül folytattak a hálózat felgöngyölítése érdekében. Nem kívánok foglalkozni az ügy politikai oldalával, hiszen az események a hidegháború idején zajlottak, amikor két világrendszer állt szemben egymással. Azt viszont feltétlen ki akarom emelni, hogy a hálózat tevékenysége egyértelmű és dokumentált formában mutatta meg azt, hogy a NATO a hidegháború idején sem rendelkezett támadó tervekkel a Varsói Szerződés ellen, így alaptalan volt a szovjet blokk azon állítása, hogy a NATO a keleti országok katonai eszközökkel történő elpusztítására törekedett. A hálózat több éves tevékenysége ezzel (még ha nem is szándékosan) hozzájárult a hidegháború megszűnéséhez. Katonai szempontból hibás volt az a feltételezés is, hogy a NATO haderő belép a semleges Ausztriába, ami indokoltá teszi a Varsói Szerződés csapatainak belépését Ausztriába (Duna-völgyi hadműveleti irány). Mai fogalmaink szerint a hírszerzés megfelelt annak az elvárásnak, hogy előre jelezzen eseményeket.

A kémügy dióhéjban összefoglalva: az 1956-ban Ausztriába, majd az Egyesült Államokba kivándorolt szülők gyereke Szabó Zoltán bevonult az amerikai hadseregbe, majd a magyar katonai hírszerzés beszerzte. 17 éves tevékenysége során előbb dokumentációt szolgáltatott, majd kutató-tanulmányozó munkát folytatott. Ennek eredménye több forrás, köztük a legkiemelkedőbb és leghatékonyabban dolgozó Conrad Lee Clyde, aki kiváló lehetőségének és pénzéhségének köszönhetően több éven keresztül magas szintű dokumentációkkal, például hadtest szintű hadműveleti tervekkel látta el megbízóit. A forrás működtetése egy összekötői csoporton keresztül történt, akik az anyagokat átvették és továbbították a központ felé. Az elhárítás számára a legnagyobb kihívást a forrás megtalálása jelentette, ugyanis az eredeti amerikai állampolgár volt, ezért a keresés nagyon hosszú ideig tartott. A másik nagy kihívást a bizonyítékok összegyűjtése jelentette. A titkos anyagok kiszivárgása és a célszemély letartóztatása között tíz év telt el. Erre az időszakra koncentrált a tanulmány, melynek forrása főként külföldön megjelent anyag.

A főbb szereplők

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően sok honfitársához hasonlóan hagyta el hazáját Szabó Lajos, felesége Klára és fiuk Zoltán. Először Ausztriába mentek, majd az Egyesült Államokban telepedtek le. Zoltán az Egyesült Államok szárazföldi haderejében szolgált páncélosként, majd áthelyezték az NSZK-ba Bad Kreuznachba az V. hadtest alárendeltségében lévő 8. gyalog hadosztály törzsébe. 1967-ben avatták tiszté. Szolgált Vietnamban is, harckocsizó tisztként századosi rendfokozatot ért el. Az NSZK-ba való visszatérését követően üzemanagyjegyekkel manipulált, ezért a hadseregből eltávolították. Szülei Magyarországtól nem szakadtak el. Zoltánt a katonai hírszerzés 1971-ben Ausztriában szervezte be, bevonása szülei segítségével történt, motivációi között szerepelt az

amerikai hadseregből történt eltávolítása is. 1972-től 1988-ig tevékenykedett, ameddig lehetősége volt szállított anyagokat, majd kutató munkát folytatott.

Szintén 1956-hoz köthető a hálózatban összekötői feladatot ellátó Kercsik Sándor, (Alex) aki Svédországban telepedett le. Orvosi diplomát szerzett. Beszervezése 1967-ben történt, 1988-ig dolgozott. Semleges ország állampolgárként szabadon utazhatott. Beszervezésében szerepet játszott a Magyarországon élő édesanyjáról való gondoskodás. Az együttműködés feltétele volt, hogy soha nem dolgozik Svédország ellen. Összekötőként több száz utazást tett. 1980-ban öccse Viktor is kivándorolt. Mindkét család Göteborgban lakott. A testvérpár tevékenységének kapcsán fontos megjegyezni, hogy 1987-ig egyikük sem került az amerikai elhárítás látókörébe!

A kémügy főszereplője Clyde Lee Conrad SFC (sergeant first class első osztályú őrmester, amely a legmagasabb tiszthelyettesi rendfokozat). 1947-ben Berholzban (Ohio állam) született, 1965-ben lépett be a hadseregbe, ügyes, jó kinézetű, kerek arcú férfi volt. Elhárítási szempontból a nyomozást végzők water walker-nek minősítették, ami azt jelenti, hogy minden gyanú fölött állt. Rendkívül tehetséges, nagy tekintélyű tiszthelyettesként ismerték, kiválóan dolgozott és jó vezetői képességgel volt megáldva. 120-as IQ teszttel rendelkezett. Húsz év aktív katonai szolgálat állt mögötte, közte szolgált Vietnamban is. 42 éves korában, 1985 augusztusában került nyugállományba. Megbízhatósági minősítése: szigorúan titkos. A nyomozást vezető számára meglepő volt, hogy az alapképzést követően folyamatosan Németországban szolgált és legtöbb idejét a 8. gyalog hadosztály állományában töltötte. Nyugállományba vonulása előtt is a 8. gyalog hadosztály G3 (hadműveleti tervező) osztályán dolgozott. A nyomozókat meglepte az is, hogy húsz éves katonai karrierje során 16 évet szolgált az NSZ-ban Bad Kreuznachban. 1970-től 85-ig beosztásaiban hozzájuthatott minden olyan anyaghoz, amely az ellopottak listáján szerepel. Személyi anyagát tanulmányozva azt is meglepődéssel állapították meg, hogy Conrad 1967-től három alkalommal kötelező jelleggel visszatért az Egyesült Államokba, ahol tanfolyamokon, köztük német nyelvtanfolyamon vett részt, valamennyi útját igyekezett megszakítani és a legrövidebb időn belül visszatért Németországba, minden alkalommal a 8. hadosztályhoz és ezen belül is a hadműveleti osztályra.

A kémelhárítás látókörébe kerülés körülményei

Az első információt a CIA 1978-ban egy szovjet ügynökétől Vladimir Vasiljevától kapta, aki arról számolt be, hogy Moszkva hadműveleti terveket kapott. Ezt CIA magyar ügynökének számolója is megerősítette, amely szerint nagymennyiségű hadműveleti terv Magyarországra, majd a Szovjetunióba került. Az anyagok súlya kilogrammokban mérhető, a GRU egyik tisztjét (légügyi attasé) ezek előzetes értékelésére helyezték Budapestre. Egy harmadik, szintén CIA forrás megerősítette, hogy a kémtevékenység több év óta folyik. Egy negyedik forrás arról számolt be, hogy 1978-ban a forrás egy dokumentumért (Közép-Európára vonatkozó hadműveleti terv) 50 ezer dollárt kapott.

Az elhárítás fő feladata egyértelmű és világos volt: meg kell találni a forrást és meg kell szüntetni tevékenységét. Különleges csoportot hoztak létre, amely konspiratív módon dolgozott. Erős volt annak a gyanúja, hogy a keresett személy katona. Személytől függetlenül feltételezték, hogy hozzáférése volt nagymennyiségű anyaghoz és évek óta az NSZK-ban dolgozik. A szűrő munkát nagyon megnehezítette a váltások gyakorisága, így óriási tömeget kellett vizsgálni. A kutatás éveken keresztül eredménytelenül folyt. A CIA besegített, együttműködött a hadsereg vezetésével, a cél elérése érdekében CIA ügynököket küldtek az NSZK-ba. A forrás felfedését célzó tevékenység 1985-ben, a CIA bekapcsolásával új lendületet kapott. Kiemelt cél volt legalább a helyőrség felfedése, ahonnan az anyagok eltűntek. A CIA megerősítette, hogy a forrás amerikai, nem zárható ki, hogy nyugdíjas, aki beszervezte elődjét. Megnézték, melyek a titkos és szigorúan titkos tervek. Megállapították, hogy a legmagasabb szintű és legtitkosabb dokumentumok kerülhettek ki, amelyek a békehelyzetből a háborús helyzetbe való átállás teljes részleteit tartalmazták. Washingtonban csak a vezetők szűk körét tájékoztatták arról, hogy milyen anyagok kerülhettek ki. Valamennyi vezető támogatta, hogy mindent el kell követni a forrás felfedése érdekében. Mivel az anyagok kiadásukat követően egy-két hónapon belül megjelentek Moszkvában, a nyomozók arra a következtetésre jutottak, hogy a forrásnak azonnali és korlátlan hozzáférése van az anyagokhoz. Azt is feltételezték, hogy a forrás feltehetően a G-3 (hadművelet), vagy a G-2 (hírszerzés) állományában, vagy egy magasabb parancsnokság hasonló pozíciójában dolgozhatott.

A nyomozást végző tisztek a korábbi esetek alapján tanulmányozták a magyar hírszerzés módszereit. Ebből azt a következtetést vonták le, hogy a módszerek merevek voltak, a hírszerzés a magyar etnikumú személyeket igyekezett megközelíteni. Találkozóikat az ügynökeikkel többnyire a semleges Ausztriában bonyolították le. A németországi ügynökökkel a kapcsolatot rádióon, vagy futár útján tartották fenn. Új elem a nyomozásban tehát a magyar etnikum és az ausztriai utazás.

1985-ben az elhárítás egy magyar származású tiszthelyettest keresett, aki aktív szolgálatot teljesít, hadműveleti tervekkel dolgozik, több pénzzel rendelkezik, mint amennyit a keresete biztosít és a 70-es évektől kezdve folyamatosan az NSZK-ban dolgozik, valamint gyakran utazik Ausztriába. A nyomozók feltételezték, hogy a kiinduló elemek között lehet olyan, ami hibás, de legalább kezdeti támaszként szolgál a további munkához. 1970-től 25-30 ezer tiszthelyettes volt, akik az NSZK-ban szolgáltak és hozzájuthattak a kérdéses dokumentumokhoz. Ezek közül a forrás megtalálása nem volt egyszerű feladat. Maga a magyar származás megállapítása sem volt egyszerű kérdés. Ha a személy Magyarországon született, ez rajta volt a törzslapján. Ha azonban az Egyesült Államokban született, de az apja magyar volt, nehezebbé vált a keresés. Még nehezebb volt bizonyítani a származást, ha például az illető anyja volt magyar származású, de az apja pl. O'Brien volt. Arra a következtetésre jutottak, hogy a magyar entitás alapján indított kutatás nem vezet sikerre. Közben a nyomozó csoportot olyan új munkatársakkal frissítették, akik komoly szakmai sikerekkel büszkélkedhettek.

Az erőfeszítések ellenére a nyomozás gyakran jutott zsákutcába és új módszereket kellett bevetni. Abból a feltételezésből kiindulva, hogy a forrás

beszervezhette utódját, felmerült annak a lehetősége, hogy vizsgálják meg azokat az eseteket, amelyekben az állományból valaki jelentette, hogy megkísérelték beszervezni. Több száz jelentést vizsgáltak át, de a munka semmi eredményt nem hozott. Megvizsgáltak eseteket abból a célból, hogy kiszűrjék a feljelentésekből az érdekeseket. Ez sem hozott semmi eredményt. 1970-től kezdve megvizsgáltak valamennyi esetet, amelyben magyar származású katonák voltak bevonva. Ez sem vezetett célra. Feltételezték, hogy az ellenőrzésekkel legalább a helyőrség közelébe juthatnak, ahonnan az anyagok kiszivárogtak. Az alakulatok átszűrése sem hozott eredményt, pedig még azt is vizsgálták, hogy magyar cégek tanúsítanak-e érdeklődést a helyőrségekben. A nyomozás rengeteg időt, pénzt és erőfeszítést vett igénybe.

A nyomozók munkáját ismételtelen a CIA információi segítették. 1984-85-ben a vasfüggönyön túli ügynökeik jelezték, hogy a kémtevékenység az 1970-es évek közepén kezdődött és folytatódott a '80-as évek közepén. Az ellopott anyagok listája ijesztő volt, hiszen ebből kiderült, hogy a hadművelati tervek módosításai is azonnal kikerültek külföldre és gyakorlatilag a módosításokat a parancsnokokkal egy időben olvashatták Magyarországon is (illetve adták tovább Moszkvának). A tervek olyan kérdéseket is tartalmaztak, hogy háborús helyzet esetén melyik alakulat milyen összpontosítási területet foglal el. A nyomozók nehezen értették meg azt, hogy milyen katona lehet az, aki elárulja, hogy háborús helyzetben saját alakulata hová megy, ami a saját biztonságát is érintheti. Kezdtett megerősödni a gyanú, hogy a kém valahol az V. hadtest állományában tevékenykedik. Jóllehet anyagok vonatkoztak a VII. hadtestre is, legtöbbjük azonban az V. hadtesttől származott. Legalább olyan veszélyesnek értékelték a nyomozók, hogy a forrás (vagy ha sikerült beszerveznie, akkor az utóda) továbbra is hozzájut a legmagasabb szintű anyagokhoz. A CIA listák tartalmazták, hogy az V. hadtest több egységének 1982-es és 1984-es módosított védelmi tervei Moszkvában vannak.

A nyomozók igyekeztek pontosítani és feltételezték, hogy az árulót valószínűleg a 3. páncélos hadosztálynál, a 8. gyalog hadosztálynál, vagy ezek valamelyik támogató eleménél kell keresni. Az is nagyon valószínűnek tűnt, hogy a keresett személy törzsben dolgozik, ahol hozzájuthat szigorúan titkos hadművelati tervekhez. Személyi anyagában bizonyára szerepelnie kell, hogy több alkalommal kapott beosztást Németországban. Az sem lenne meglepő, ha az illető rendelkezne magyar háttérrel. Ezekkel a hipotézisekkel a kör szűkülni kezdett. Ilyen körülmények miatt azonban a nyomozók gyakran idegesek voltak. Valamennyien tisztában voltak azzal, hogy egy rossz lépés és a keresett személy Budapestre távozik, így az elhárítás teljes munkája veszendőbe megy, amint az már előfordult egy Moszkvának dolgozó ügynök esetében. Egy ilyen helyzettől való félelem még jobban összekötötte a kanaszta játékos nyomozásába bevont csapatot (a kanaszta játékos kifejezéssel a forrást illették).

1986-tól kezdve a wiesbadeni központban dolgozó csapat intenzív munkába kezdett az áruló profiljának meghatározása érdekében. Felmérték, hogy a kijutott anyagok 1982-84 között milyen alakulatoknál fordultak elő, illetve kik juthattak hozzá. A szűrő munka során igyekeztek a kört szűkíteni. A listát több alkalommal finomították és kizárták azokat, akik nem jutottak hozzá az anyagokhoz. A kiszűrt személyeket alapos ellenőrzésnek vetették alá, ami hat hónapot vett

igénybe. A nyomozást vezetők ennek során egy tiszthelyettesre gyanakodtak, aki nagy valószínűséggel célszemély lehet. Ez a feltételezett személy Clyde Lee Conrad volt. Erre a feltételezésre egy *nyolc éves* kutató munka után jutottak el. Az elhárítás számára teljesen világossá vált, hogy egy ilyen személy felkeltheti a magyar hírszerzés érdeklődését.

A célszemély aktív tanulmányozása

Ettől kezdve Conrad aktív tanulmányozás alá került. A nyomozók feltételezték, hogy ha a gyanú alapos, akkor utazásai, anyagi helyzete, kapcsolatrendszere, tevékenysége, életstílusa talán leleplezhető. Rendkívüli módon ügyeltek arra, hogy ne juthasson vissza semmilyen információ a célszemélyhez, mert ez az ügy vesztét okozhatja. Nyugdíjba vonulásáig munkatársai a Mr. Plan (Terv úr) becenevet adták neki, aktívan részt vett a fiatalok képzésében, részleteiben ismerte a hadműveleti terveket, önmagát pedig nélkülözhetetlenné tette, elsősorban azért, hogy ne kelljen visszatérnie az USA-ba. Német tudását az alakulata felhasználta a gyakorlatok során is. Egyik tiszt úgy jellemezte, hogy Conrad mindig a hivatalban tartózkodott, gépelt, másolt és minden papírmunkát elvégzett, szinte munka mániákus volt. A terveket többnyire tiszték készítették, de Conrad kivétel volt, ugyanis önállóan is képes volt a tervek megírására. Egy másik vélemény szerint egy tiszt távolléte esetén Conrad átvette a feladatokat és kiválóan oldotta meg azokat. Előjárói és munkatársai véleményei minden esetben pozitívak voltak. Munkakörében kb. ezer darab szigorúan titkos, titkos és bizalmas minősítésű anyag felügyeletéért, kezeléséért volt felelős.

Magánélete is rendezett volt. 22 éves korában nősült, német nőt vett feleségül, aki korábban egy amerikai katona felesége volt. A nő előző házasságából két lánygyermek származott, közös gyermekük egy fiú volt, aki 1975-ben született. A hadsereg által biztosított lakásban laktak, átlagos, vagy inkább annál rosszabb körülmények között. Előfordult, hogy segélyért folyamodott alakulatánál.

A '70-es évek közepétől azonban *utólagos* észrevételek szerint feltűnt, hogy a lányok a legmodernebb ruhákban kezdtek el járni. Az a Conrad, aki eddig alig tudta a kintinban kollégáit meghívni, lelkes éremgyűjtővé vált. Mások jelezték, hogy a '70-es évek végén értékes olajfestményeket vásárolt Hollandiában. A '70-es évek közepén, büszkén mutatta meg egyik kollégájának Krugerrands éremgyűjteményét. A gazdagodást azzal magyarázták, hogy felesége volt apósától sok pénzt örökölt. Több tanú a lakás pazar berendezéséről számolt be. Leleplezőnek bizonyult Conrad számláinak ellenőrzése is. 1985 decembere és 1986 februárja között az éppen nyugállományba került tiszthelyettes számlájára 24 ezer dollár készpénz került, gondosan szétosztva úgy, hogy valamennyi befizetés 10 ezer dollár alatt legyen, nehogy a bank bejelentést tegyen. Havi fizetése 764 dollár volt, ami az NSZK-ban nem biztosított túl magas életszínvonalat. Nyugdíjazása után nem keresett munkát, felesége is munkanélküli volt. Ennek ellenére a család Bosenheimban 400 dollárt fizetett havonta lakásuk bérléséért. Két gépkocsit tartottak, Conrad számára egy Audit sedant, míg felesége Volkswagennel járt, amelynek ajtóiba az asszony nevének kezdőbetűjét arannyal írták be. 1986-ban a nyugdíját adminisztratív hibából nem utalták át számlájára, ami előfordult más

esetekben is, de az érintettek azonnal reklamáltak. Conrad ezt nem vette észre és nem is reklamált, ami *utólag* azt bizonyította a nyomozóknak, hogy valószínűleg nem is hiányzott a pénz a családi kasszából. A nyomozók Conrad utazásainak ellenőrzése során megvizsgálták, hogy a repülőtéri bejelentéskor mennyi pénz USA-ba történő beviteléről tett nyilatkozatot, miután a nyomozók sok-sok órát eltöltöttek a New-York-i Világkereskedelmi Központ alagsorában és vizsgálták a bejelentéseket. Megállapították, hogy bár Conrad igen ritkán utazott az USA-ba, egy osztálytalálkozóra való utazása során 1978-ban 10 ezer dollár készpénzt jelentett be. Összességében az alapos pénzügyi ellenőrzésekből a nyomozók azt a következtetést vonták le, hogy 1975-től Conradnak *fizetésén kívül máshonnan is származhat jövedelme*, ami indokoltá tette a további vizsgálatokat.

A családi kapcsolatok elemzése nem erősítette meg azt a korábbi hipotézist, hogy Conradnak bármilyen magyar őse lenne. Egyik őse esetében nyomon követhető volt Csehszlovák eredet, de magyar nem. Conrad személyi anyagának áttekintése újabb fejleményt hozott a nyomozásban. Az anyagból kiderült, hogy 1975-76-ban egyik előjárója egy Szabó Zoltán nevű tiszthelyettes volt, ami a rejtvény megoldásában nagy segítséget nyújtott. Szabó anyagából nem következett az, hogy ő lenne az a személy, aki a 80-as években anyagokat szállíthatott volna a magyarok részére, hiszen 1979-ben nyugállományba vonult. A dokumentumok alaposabb tanulmányozása azonban felfedte, hogy Szabó is a G-3 részlegnél dolgozott, ugyanúgy, mint Conrad. A nyomozók szerint a CIA-tól származó 1979-es információ szerint a profil ráillett Szabóra is. Két kérdés merült fel: lehetséges-e, hogy az eredeti áruló Szabó, akiről a CIA információ szolt, vagy Szabó beszervezhette-e Conradot, mint utódját? Szabó előtérbe kerülésével a nyomozók újabb szívfájdító tényre bukkantak. Szabó 20 év szolgálat után történő nyugdíjba vonulásától, 1979-től kizárólag a semleges Ausztriában élt, ami az amerikai hatóságok számára nem tette lehetővé tanulmányozását. Érdekes adat volt a nyomozók számára, hogy Szabó az ausztriai Weiden am See településen élt magyar származású második feleségével, néhány kilométerre a magyar határtól. A több éves munka meghozta eredményét.

1985-től a CIA és az NSZK-ban tevékenykedő katonai elhárítás heti gyakorisággal egyeztetett a Szabó-Conrad ügyben. 1986 áprilisában a CIA jelezte, hogy az USA bécsi nagykövetségén a postaládába bedobtak egy magyar nyelven írt levelet, amelyben David aláírással egy férfi jelezte, hogy a magyar hírszerző szolgálat tagja, aki készen áll üzletkötésre a CIA-val. David leírta, hogy van egy barátja, aki szintén magyar hírszerző tiszt és szeretne Nyugaton letelepedni. Pénzért és egy nyugati letelepedést biztosító garanciáért az illetők hajlandók az amerikaiaknak információt adni a magyar hírszerző szolgálat amerikai behatolásáról. Szándékuk komolyságát bizonyítandóan a szerző a levélhez csatolt néhány minősített anyag kivonatát, amit a magyar hírszerzés az amerikai ügynököktől szerzett meg. David a kapcsolatfelvételre azt javasolta, hogy a CIA a Frankfurter Allgemeine Zeitungban adjon fel egy elveszett kutyára vonatkozó hirdetést Alfred Martin névre és adjon egy telefonszámot, amelynek segítségével a CIA ügynökökkel meg lehet szervezni a találkozót. Magyarul beszélő CIA ügynökök megállapították, hogy a levelet született magyar írta. A lehetőség kettős: vagy egy magyar

provokációról van szó, vagy valóban egy kiváló lehetőségről az áruló leleplezésére. Az elhárítók számára ugyan már rendelkezésre állt néhány adat, de ez az ajánlat egy gyors áttöréshez csábítónak tűnt. A levélhez nyolc anyag kivonatát csatolták. A nyomozók ellenőrizték az anyagok hitelességét, amit úgy kellett végrehajtani, hogy a forrás kilétét ők sem ismerhették, erre igen szigorú szabályok voltak érvényben. A vizsgálat gyorsan megállapította, hogy a CIA által produkált anyagok közül négy darab a 8. gyalog hadosztály G-3 (hadműveleti) részlegétől, ezen belül pedig nagy valószínűséggel a rendkívüli helyzetek részlegéből származik, ahol a legérzékenyebb anyagokat kezelik, beleértve az atomeszközökkel kapcsolatos eljárásokat is. Ez az illetékesek számára nyilvánvalóvá tette, hogy a 8. gyalog hadosztályba ügynöki behatolás történt. Az elhárítók jelezték a CIA felé, hogy a titkos anyagok hitelesek, frissek, rendkívül érzékenyek és a 8. gyalog hadosztály parancsnokságáról származnak. A David által adott anyagok közül az egyik 1986-os évszámmal volt ellátva. Conrad 1985-ben vonult nyugdíjba, tehát nagy valószínűséggel beszervezett valakit, aki továbbra is biztosította az anyagokat.

A haderőtől érkezett válasz döntő befolyással bírt a CIA további lépésére, a vezetés engedélyezte, hogy az európai ügynökök felvegyék a kapcsolatot Daviddal. Elhelyezték az újsághirdetést, amelyre David jelentkezett, kérve, hogy a CIA szándékának megerősítésére fizessen pénzt. A találkozóra 1986. május közepén Zürichben került sor. David személytelen kapcsolatfelvételt javasolt először, amelynek célja az volt, hogy a CIA ügynök helyezzen el 100 ezer márkát egy meghatározott helyen adott időben. Személyes kapcsolatfelvételre később sor került, de az akció sikertelen volt. David részére a CIA átadott összesen 220 ezer márkát, de a személy eltűnt, így nem derült ki, hogy valójában ki és milyen céllal szervezte ezt az akciót.

Az elhárítás Conrad személyére vonatkozó gyanúját a washingtoni vezetés elfogadta, de utasítást adtak a bizonyítékok előteremtésére, mégpedig olyan bizonyítékokra, ami megdönthetetlen. Mikor és hol adott át anyagot külföldi hatalom képviselőjének saját érdekből, mégpedig oly módon, hogy tudatában volt annak, hogy cselekedete káros az Egyesült Államok nemzetbiztonsága szempontjából? Milyen különleges anyagot adott át és kinek, milyen külföldi hatalomnak? Elegendő ténymegállapításra van szükség, amely megáll a bíróság előtt. Ez igen nehéz problémát jelentett az elhárítás számára, hiszen nem mellőzhető az a körülmény sem, hogy nem otthon, hanem külföldön tevékenykedtek. Jóllehet az NSZK baráti állammal számított, de műveleti szempontból számoltak azzal is, hogy számos NDK-s ügynök tevékenykedett a hidegháború idején az NSZK-ban. Választ kellett adni olyan kérdésre is, vajon az ügynök egyedül ténykedett, vagy voltak segítői? Gyanították, hogy Conrad Szabóval dolgozott, viszont Szabó a semleges Ausztriában élt. Bármilyen amerikai nyomozó tevékenység megsértené Ausztria semlegességét, amitől az amerikai elhárítás igen ódzkodott.

A nyomozás iránya ezért a bizonyítékok begyűjtésére irányult, kényesen ügyelve arra, hogy az adatgyűjtés ténye ne hogy visszajusson Conradhoz, ugyanakkor a németek se figyelhessenek fel a művelet végrehajtására. Az is fontos volt, hogy a különböző szervezetek vezetői, eljárók és nem eljárók is legyenek tájékoztatva a szükséges mértékben. Ezek közé tartozik a szárazföldi erők parancsnoka és törzsfőnöke, a szárazföldi erők hírszerző főnöke, a szárazföldi haderő főügyésze, az Európában állomásozó USA erők parancsnoka, az V. hadtest parancsnoka (ebben

az időben Collin Powell tábornok). Az ügyről természetesen tudott Richard Cheney védelmi miniszter, aki a nyomozásról tájékoztatta Bush elnököt.

Az ügyben eljáró nyomozók diszkrét beszélgetéseket folytattak azokkal a személyekkel, akik együtt dolgoztak Conraddal. A beszélgetések során igyekeztek feltárni a gyanúsított aktív szolgálatának sajátosságait, különös tekintettel a hadosztálynál lévő kapcsolataira, külföldi utazásaira, pénzügyi helyzetére, baráti körére. A legnagyobb félelem az volt, nehogy valaki a megkérdezettek közül tájékoztassa Conradot, aki azonnal Ausztriába, vagy Magyarországra távozna. A nyomozás során kiderült, hogy Conrad kaméleon életet folytatott. Előljárói szemében mindenképpen mintakatoná volt. Az interjúk során az egyik katona elmondta, hogy egy gyakorlat során Conrad pihenőidőben egy fa alatt ülve megkérdezte tőle, hogy becsületes ember-e, szeretne-e pénzt keresni (havi ezer dollárt) úgy, hogy pénzt szállít egyik országból a másikba. A katona rövid hezitálás után biccentett, hogy igen. A beszélgetésnek nem lett folytatása, de a katona, aki erről nem tett jelentést, érezte, hogy nem tiszta dolgról van szó. Több katona is tett említést arról, hogy Conrad a '70-es évek közepén és végén üzleti lehetőséget kínált, ami többnyire utazásokkal és szállításokkal volt összefüggésben. Valamennyi katona arról számolt be, hogy az ajánlatot elutasította. Nem derült ki pontosan, hogy Conrad mit akart, többen kábítószert, vagy egyéb fekete piaci terméket sejtettek, illetve valamilyen anyag csempészetére gondoltak az NSZK-ból az NDK-ba. Egy katona említést tett arról, hogy egy szervezetnek kellene dolgozni, de soha nem esett szó kémtevékenységről. Több katona elmondta, hogy Conrad mentora volt a '70-es években Szabó Zoltán őrmester, aki nyugdíjazását követően elköltözött Bad Kreuznachból. Conrad sok fiatal katonát vett gondozásba és istápolta őket. A beszélgetésekből a nyomozók azt a következtetést vonták le, hogy ha Szabó volt Conrad elődje, akkor évek során komoly hálózatot építhettek ki, ami a harmadik generációt is jelentheti. Figyelemre méltóak voltak azok a jelzések, hogy Conrad vonzó üzletekre tett utalást. Ugyanakkor a '70-es években a katonák között a kábítószerezéssel folytatott kereskedelem jövedelmező tevékenységnek számított. 1985-ben Conrad számára utód toborzása nagyon fontos volt, mert augusztusi nyugdíjazásával lezárult volna számára a titkos anyagokkal folytatott kereskedelem. Feltételezték, hogy Szabóhoz hasonlóan Conrad is megkísérli beszervezni utódját. A nyomozás komolysága és súlya megkövetelte a különböző ügynökségek szoros együttműködését. Ennek megfelelően a külföldi kémelhárító részleg wiesbadeni központja szoros kapcsolatot épített ki a CIA-val, az FBI-al, a Pentagonnal, az Igazságügyi Minisztériummal és természetesen a Hírszerzési és Biztonsági Parancsnoksággal. A németekkel való titkosszolgálati kapcsolatok kiépítése a II. világháború óta igen kényes területnek számított, mert az amerikaiak feltételezték, hogy az NSZK szolgálatai mélyen behatoltak a keleti országokba, emellett a németeknek is megvoltak a saját problémáik. Rendszabályok bevezetése például telefonlehallgatásra, vagy levéllenőrzésre az Egyesült Államokban nem okozott volna semmilyen problémát, de mindez az NSZK-ban a németek bevonása nélkül lehetetlen volt.

Az elhárító csoport ezért úgy döntött, hogy időszakos megfigyelés alá veszi Conrad bosenheimi lakását. Időnként elmentek Conrad háza előtt, a rendszámokból pedig igyekeztek adatokat gyűjteni látogatóiról. A figyelések egyre több adatot

szolgáltattak Condról. Megtudták, hogy erős sörfogyasztó, pókerezik, igen gyorsan hajt, gyakran jár uszodába. Nyugdíjazása után volt kollégáival főként a póker klubban rendszeresen találkozott, szeme és füle mindenütt ott volt Bad Kreuznachban.

Az elhárítás megkísérelt egy fedett ügynököt beépíteni a hadműveleti osztályra, abban a reményben, hátha felkelti Conrad érdeklődését. de a próbálkozás nem járt sikerrel, mert a személy alkalmatlannak bizonyult a feladatra.

Conrad 1975-ös nyugdíjba vonulását követően depresszióba esett, mert jövőjét - különös tekintettel a külön pénzekre - bizonytalannak érezte. Idegességéhez hozzájárult az is, hogy Kaliforniában élő mostohalánya jelezte, hogy a hatóságok érdeklődtek felőle, sok kérdést tettek fel, többek között Condrára vonatkozóan is. Családját azzal nyugtatta meg, hogy valószínűleg az adóhatóság érdeklődött, de ebben ő sem volt biztos. Átgondolva helyzetét arra a következtetésre jutott, hogy Szabótól bizonyára nem juthatott semmi a hatóságok tudomására, hiszen ezzel saját magát is lebuktatná. Érezte, hogy valami nincs rendjén. Egyik volt kollégája is megfordult a fejében, aki kábítószer fogyasztott és esetleg elárulhatott valamit. Arra is gondolt, mi történhet, ha átkutatják bosenheimi lakását, ahol egy kis helységben megtalálhatják drága fotófelszerelését, rövidhullámú rádióját, számítógépét, ami tele van adatokkal, előkerülnek pénzügyi és egyéb pénzügyi bizonylatai. Úgy döntött, hogy biztonsági lépéseket tesz, ugyanakkor azzal nyugtatta magát, hogy az amerikai hatóságok az NSZ-ban nem tudnak komoly lépéseket tenni, a németektől pedig maximum 18 hónap börtönbüntetést kaphat.

A nyomozók közben személyiségét illetően sok új adathoz jutottak a bevezetett interjúk eredményeképpen és a világ különböző részén készített számos interjúból. Személyes kapcsolatai közül elsősorban a nem teljesen feddhetetlen Szabóhoz való viszonya váltotta ki a legnagyobb érdeklődést. Szabó agresszív szervező munkája felkeltette az érdeklődést, de nem jutottak kézzel fogható bizonyítékokhoz. Nem tudtak semmit a magyarokról, a pénzről, valamint arról, hogyan lehetne bizonyítani a kémkedést. Továbbra is úgy vélték, hogy Conrad az igazi emberük, de mi a bizonyíték? Az eredmény elérése érdekében a németországi elhárítókra Washingtonból is egyre nagyobb nyomás nehezedett. A nyomozást rendkívül konspiráltan kellett megszervezni, mert a végrehajtók attól tartottak, hogy ha Conrad megsejt valamit, azonnal a vasfüggöny mögé menekül és minden munka kárba vész.

1986 áprilisában a kitarató figyelő munka eredményt hozott. Egy szombat délutáni rutinellenőrzés során észlelték, hogy Conrad bosenheimi lakása mellett Conrad ezüst Audijának takarásában egy müncheni rendszámú, eddig ismeretlen, fehér színű Opel gépkocsi parkolt. Először arra gyanakodtak, hogy Szabó gépkocsija lehet, de eddig Szabó 1979-es nyugdíjazásától nem volt bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a két személy tartaná egymással a kapcsolatot. A figyelő este ismét elment a ház előtt, a gépkocsi még mindig ott állt, így feltételezték, hogy a vendég éjszakára is Condránál maradt. A müncheni kollégák segítségével megállapították, hogy bérelt gépkocsiról van szó, amelyet pénteken béreltek a müncheni repülőtéren. A bérlő dr. Kercsik Sándor volt, akiről megállapították, hogy svéd állampolgár, 1940-ben Budapesten született, Svédországban, Göteborgban lakik. A két napos

bérlés alatt a gépkocsi 1500 km-t tett meg. A nyomozók körében nagy volt az öröm, mert azt sejtették, hogy megtalálták a futárt. A Svédországban dolgozó CIA emberek megtudták, hogy Kercsik Sándor eredetileg magyar állampolgár volt, belgyógyászként dolgozott Göteborgban. A 48 éves orvos 1956-ban emigrált Magyarországról, azt is megtudták, hogy van egy szintén orvos öccse Imre, aki szintén Göteborgban praktizált.

A hitelkártya segítségével megállapították, hogy a Kercsik testvérek gyakori utazók, Frankfurtba, vagy Münchenbe utaznak és gépkocsit bérelnek. Az útvonal sokat elárult, mert gyakran repültek Bécsbe és Budapestre is. Erős volt a gyanú, hogy Conrad és budapesti megbízói között a kapcsolatot a testvérpár tartja. A státuszszimbólumokat tisztelő európaiak számára a doktori cím és a semleges állampolgárság minden gyanú fölötti utazási lehetőséget biztosított a testvérpár számára. A nyomozók számára zavart csak az okozott, hogy a hírszerzésben nem igen fordul elő, hogy a futár az ügynöknél töltsen az éjszakát, mert ez komoly biztonsági kockázat. Feltételezték azonban, hogy a fiúk megszegték a szabályokat. Erősen gyanították, hogy Szabóhoz hasonlóan a svéd testvérpárnak is kötődése lehet Magyarországhoz.

A nyomozás során abból a megállapításból kiindulva, hogy Conrad számos kollégájának ajánlatot tett „üzlet” létrehozásra, amit a kollégák az interjúk során megerősítettek, arra a következtetésre jutottak, hogy miért ne lehetne ezek közül valakit beszervezni és Conradra állítani?

A körülmények alapos mérlegelését követően úgy döntöttek, hogy a „csali” szerepét Conrad egyik volt munkatársára Danny Wilsonra bízják, akit közös szolgálatuk idején Conrad már tanulmányozás alá vett. Wilson Arizonában szolgált a szárazföldi erők hírszerző központjában és iskoláján. A bevetése kapcsán nehézséget okozott, hogy jóllehet Conrad tett számára ajánlatot, de nem volt szó kémkedésről, Conráddal szemben azonban elutasító volt. A felkészítés során Wilsonnak megmondták, hogy Conradot kémkedéssel gyanúsítják, amit Wilson kétkedéssel fogadott, sőt vehemensen visszautasított, azt mondta, hogy ez nem lehetséges. Azzal nyugtatták meg, hogy ez csak feltételezés, ő talán tisztázni tudja, hogy a feltételezésnek nincs alapja. Wilson a megbízást elfogadta és az ellenőrzött forrás (Controlled Source) 170-es kódot kapta meg (a továbbiakban CS170). Európába való vezénylése előtt a feladatra alaposan felkészítették. A poligráf vizsgálaton is megfelelt. A feladata rendkívül bonyolult és felelősségteljes volt. Egyik oldalon meg kellett felelnie az elhárítás igényeinek, míg a másik oldalon pedig Conrad bizalmát kellett nemcsak megnyernie, hanem erősítenie is. Az elhárítás szándéka egyértelmű és világos volt, el kell érni, hogy Conrad beszervezze azzal a céllal, hogy Magyarországnak kémkedjen. Az elhárítás természetesen Wilson minden lépését ellenőrizte. A kettős ügynök beszerzése újabb lendületet adott a nyomozás számára. CS170-et 1987 elején Arizonából áthelyezték Stuttgartba az 527. katonai hírszerző zászlóalj állományába, amely Bad Kreuznachtól két óra autóútra volt. Felkészítői elmagyarázták neki, hogy ha a magyarok szolgálatába lép, sok képzést fog kapni az elhárítás munkatársától (kezelőtisztjétől) a kapcsolat tartás szabályairól és a figyelés felfedéséről. A találkozók konspirált körülmények között, főként hétvégeken és az esti órákban szervezték. CS170 Conráddal a

kapcsolatot 1987 áprilisában vette fel. A kapcsolatfelvétel egy kidolgozott legenda alapján történt, Bosenheimben, az Elfelderstrasse 16 szám alatti lakásán kereste meg Conradot. A cél nem a gyors előretörés, hanem inkább a lassú haladás. A fogadtatás nem kifejezetten baráti volt, hűvös kézfogás után Conrad megkérdezte, hogy magadtól jöttél, vagy küldtek? CS170 nem esett pánikba, hanem a fedőtörténetnek megfelelően viselkedett. „Hogy gondolsz ilyet? Természetesen magamtól jöttem. Ideiglenesen áthelyeztek az államokból három hónapra, erre jártam és beugrottam. Meghívsz egy sörre, vagy nem? Azzal a feladattal küldtek, hogy segítsék átírni az 527. katonai hírszerző zászlóalj hadműveleti tervét.” Conrad új erőre kapott, megállapodtak, hogy tartani fogják a kapcsolatot. CS170 visszatért Stuttgartba és továbbra is az volt a véleménye, hogy Conrad nem lehet kém. A közös emlékek és ismeretség alapján többször találkoztak és megbeszéltek, hogy az egész hadsereg egy játék, karrierista tisztekkel, akik csak saját karrierjükkel törődnek, mindezt az alacsonyabb rangú állomány rovására. Több alkalommal találkoztak 1987-ben, ami Conrad életében egy olyan időszak volt, amikor már nem tudott anyagokhoz hozzájutni. Szüksége volt egy barátira, aki segíthet neki. Ezt a barátot találta meg számára a katonai elhárítás. A többszöri találkozás és sörözés közben (amelyből Conrad tekintélyes mennyiséget volt képes elfogyasztani) Conrad elmondta, hogy információ-kereskedéssel foglalkozik, a szabad világ és a kommunizmus közötti szembenállást teljesen apolitikus módon szemléli. Filozófiájának alátámasztására meg említette, hogy 11 éves fiát elvitte Nyugat-Berlinbe a határra és megkérdezte tőle, hogy mi a különbség a határ két oldalán élő emberek között, mire fia úgy válaszolt, hogy semmi. Fia döbbsentette rá, hogy minden politikai rendszer egyforma, egyik sem jobb, vagy rosszabb a másiktól. Miért nem használjuk ki ezt mi a saját előnyünkre, kérdezte Conrad CS170-től. A sok beszélgetés eredményeként 1987 nyarára CS170-ben megerősödött, hogy Conrad a kommunistáknak dolgozik. Egyre többet beszélt kettős életéről, felhalmozott vagyonáról, elmondta, hogy nyugdíjazása előtt éveken keresztül mindent odaadott a magyaroknak, amit csak akartak. Az anyagokat a magyarok átadták a szovjeteknek, akik annyira elégedettek voltak, hogy magyar tartó tisztjét a szovjetek kitüntették. A nyugdíjazása azonban komoly változást hozott, nincs többé abban a helyzetben, hogy anyagokhoz jusson. Elmondta, hogy Szabó Zoltán hozta össze a magyar katonai hírszerzéssel a '70-es évek közepén. Szabó Budapest óvatos, de alkalmazkodó kiszolgálója volt, kevés fantáziával rendelkezett és az üzletben nem rendelkezett innovatív képességekkel. Ő viszont egy kémhálózat létrehozásán töri a fejét, ami sok pénzt hozhat. Elmondta, hogy több mint két millió márkája van svájci bankfiókokban. Megmutatta Casio típusú számítógépét, amihez a jelszó ismerete nélkül senki sem tud hozzáférni. Megmutatta, hogyan lehet vész helyzetben egy gomb benyomásával minden információt eltüntetni a gépéről. Megmutatta magyar kezelőtisztjének, Miklósnak a telefonszámát. Az adatokat CS170 igyekezett memorizálni, majd megbízóinak továbbítani. Egy sőralátétre több telefonszámot felírt Conrad, köztük a magyar és a csehszlovák biztonsági szolgálatok és kezelőtisztje számait. Az elhárítás új ismerethez jutott azzal, hogy Conrad elmondta, hogy Szabóval együttműködve ugyan-azokat az anyagokat a csehszlovák és a magyar szolgálatok felé is értékesítették. A beszélgetéseket a CS170 testére rögzített lehallgató készülék rögzítette. Elmondta azt is, hogy mivel a magyarok kiemelt személyként kezelték, menekülési útvonalat is dolgoztak ki számára, amely Dánián keresztül Finnországba vezetett. 1986-ban majdnem

elképzelhetetlen történettel is előáll: miért ne lehetne eladni az ellopott anyagokat az amerikaiaknak? Tavaly ő és magyar cinkosa kapcsolatba lépett a CIA-val. Barátja elégedetlen magyar hírszerző tisztként mutatkozott be, akinek egy kollégája disszidálni akart. A CIA be akarta szervezni, de ő barátjával együtt bohócot csinált a CIA-ból, hat hónapon át egy kisebb vagyont szereztek, anélkül, hogy felfedték volna őket. Szabó a vállalkozásról beszámolt a központnak, amely-nek következtében Conrad és a megbízói között feszültségek keletkeztek. Miután az esetről értesült a CIA, akik nem tudtak magyarázatot találni a David ügy elhalására, még nagyobb érdeklődést kezdtek mutatni a Conrad ügy iránt.

1987 júliusában jutott el Conrad oda, hogy CS170-et nyíltan felszólította az együttműködésre, ami azt jelentette, hogy minősített anyagot kellett hoznia az 527. hírszerző zászlóaljtól. Conrad mindent megtervezett. A megszerzett anyagot átadja a magyaroknak azzal, hogy új embert szervezett be. Néhány hét után a magyarok értékelik az anyagot, majd áldásukat adják az együttműködésre, magyarázta el a kettős ügynöknek. A washingtoni központ beleegyezett, hogy valódi anyagot adjanak CS170-nek, aki azt 1987 augusztusában adta át Conradnak. A következő évben még 11 anyagot adott át, amiért közel 30 ezer dollárt kapott. Mivel a budapesti válasz lassan érkezett, Conrad saját pénzéből fizetett barátjának.

1988 januárjában a nyomozás helyzete az alábbiak szerint összegezhető: Szabó Zoltánt, mint a hálózat alapítóját azonosították a semleges Ausztriában, Conrad gyanúsított, de jogilag nincs bizonyíték, CS170 négy alkalommal küldött anyagot a magyaroknak és beférközött Conrad bizalmába. Két év telt el azóta, hogy meggyanúsították Conradot és 10 év telt el azóta, hogy a CIA jelezte a Pentagonnak, hogy egy amerikai áruló a NATO legérzékenyebb anyagait adja át a magyaroknak. Wiesbadenben a Puromaki által vezetett nyomozócsoport és a kis figyelőcsoport már igen elfáradt. De ugyanolyan deprimáltság jelei mutatkoztak a kémelhárítás vezetői szintjén is. Az elkövető látókörben van, a türelem pedig fogy az USA-ban és Európában is. Meddig sétálhat még Conrad szabadon? Olyan vélemények is elterjedtek, hogy az elhárítók az idő húzásával akarják karrierjüket építeni. Mindenki tisztában volt azzal, hogy Conrad a kém, de senkinek nem volt ötlete arra, hogyan lehetne lebuktatni. Rendelkeztek beépített ügynökkel, de nem tudták, hogy mi legyen a következő lépés. Az FBI és az Igazságügyi Minisztérium azon a véleményen volt, hogy be kellene vonni a németeket. A partnerségi megállapodás lehetővé teszi Conrad telefonjának lehallgatását, teljes figyelését, ami újabb információkhoz juttatná a nyomozó csoportot az amerikai bíróság meggyőzéséhez. Az FBI és az Igazságügyi Minisztérium ügyészei úgy vélték, hogy eddig rendben van minden, jó hogy ráállították Conradra CS170-et, de az akció ennek ellenére nem hozott sokat. Nem a kettős ügynök és Conrad közötti elhárítás által szervezett „tánc” a lényeg, hanem annak kiderítése, hogy miként és kivel áll Conrad kapcsolatban 1970-től John Dion az Igazságügyi Minisztérium ügyésze úgy érvelt, hogy reméli, a II. világháború óta legkártékonyabb kém nem a CS170-el való összeesküvése miatt akarják letartóztatni! Ez csak egy részösszeesküvés, ami eltereli az elhárítás figyelmét a valódi problémáról, Conrad magyarok javára történő kémkedéséről. Az FBI és Igazságügyi Minisztérium szakembereinek látogatását követően egy műveletet irányító bizottságot állítottak fel Washingtonban. Tagjai a szárazföldi

haderő, mint az ügy kiderítését vezető szervezet, az FBI, akik a volt katonák ellenőrzését folytatják, valamint az Igazságügyi Minisztérium állományából kerültek ki. Utóbbi azért volt fontos, hogy tanácsokat adjanak a jogi lehetőségek legoptimálisabb kihasználására. John Dion véleménye döntő fontosságú volt az ügy további menetére vonatkozóan, ugyanis szerinte egy hibás nyomozási lépés az egész ügyet zsákutcába juttathatja. Szerinte azt a módszert kell választani és prioritásként kezelni, aminek eredménye megáll a bíróság előtt. Lehet még más módszer is, de a biztos eredményt hozót kell mindig szem előtt tartani. A bizottságból viszont kimaradt a CIA, ami főként a szolgálatok közötti együttműködés hiányából, illetve a CIA konspiráltabb tevékenységéből fakadt. Ez persze közel sem jelentette azt, hogy a CIA ne vett volna részt a nyomozati munkában.

A következő szakértői megbeszélésére néhány hét múlva Bonnban, az USA nagykövetségen került sor, ahol részt vett az FBI, a CIA, az Igazságügyi Minisztérium, washingtoni és európai képviselői, valamint a szárazföldi haderő kémelhárító szolgálatának illetékesei. Meghatározták a követendő stratégiát és eldöntötték, hogy a németeket be kell vonni, mert az amerikai haderő elhárítói nem képesek az eljáráshoz szükséges információkat megszerezni.

1988 februárjában CS170 újabb anyagot adott át és siettetette Conradot az együttműködés folytatásában, azonban Conrad azt válaszolta, hogy Budapest még mindig nem fogadta el személyét és langyos választ adtak a további tevékenységgel kapcsolatban. Conrad viszont nem akarta, hogy a magyarok lassúsága miatt elveszítsen egy munkatársat, ezért azt mondta, hogy ideje találkozni a központ emberével és CS170 előtt felhívta Kercsik Imrét. Ezzel igyekezett bizonyítani a kettős ügynök irányában, hogy megbízik benne. A találkozó idejét tíz nappal későbbre, helyét illetően pedig Mainzban a Hilton szállodában állapodtak meg. CS170 jelentése óriási örömet váltott ki a nyomozó csoportban és intézkedtek a wiesbadeni figyelő csoport megerősítésére. Az Igazságügyi Minisztérium többször hangsúlyozta annak fontosságát, hogy Conradot egy idegen hatalom képviselőjével való találkozó során kell letartóztatni. 24 órán belül 12 önként jelentkező figyelő került bevetésre, akik valamennyien a környezethez illő német ruházatot viseltek.

1988. február 13-án CS170 a Hilton szállóban titkos dokumentumokkal felszerelve jelent meg, amit Conradnak kellett átadni a magyar személy részére. A találkozó létrejött, jó hangulatban tárgyaltak, elmondták a közös élményeket, beszéltek Szabóról, Sándorról és az együttműködésről, Conrad kérdésére Imre elmondta, hogy Budapesten igen nagyra értékelik Conradot. A csomagot Conrad becsúsztotta Imre táskájába. Minden rendben lett volna, ha a felvételek sikerültek volna, de egyetlen értékelhető felvétel sem született. A sikertelen akciót kiképzés és korszerű technikai eszközök beszerzése követte.

Közben Conrad részéről elkezdődött az intenzív anyagszerzés a budapesti központ igényei alapján. A kérés az 527. katonai hírszerző zászlóalj 3301-es hadműveleti terveinek megszerzése, különös tekintettel a zászlóalj CIA-val, FBI-al, BND-vel és a német katonai elhárítással a MAD-dal fennálló feladataira. Ekkorra már CS170 számára is világossá vált, hogy Conrad nem csak kém volt, hanem komoly fenyegetést jelentett az egész európai védelemre nézve. Az igénylista eredeti példányát, amely vízben oldódó papírra volt írva, futárral Washingtonba küldték. A

vízben oldódó papír alkalmazásának módszere nem volt ismeretlen az elhárítás számára, hiszen a Varsói Szerződés országaiiban szinte mindenütt ezt használták. A wiesbadeni központban ismét nagy volt az öröm, mert CS170 a magyar hírszerzés ügynökévé vált, amint azt Conrad gratuláció közepette megerősítette. Ugyanakkor rossz hír volt az, hogy Conradnak sikerült egy jól pozícionált ügynököt beszervezni, amelynek tényét jelentették Otis tábornoknak, az amerikai erők európai főparancsnokának. Felmerült az agresszívebb nyomozás kérdése is, mert már ideje lett volna a hosszú évek óta folyó ügy végére pontot tenni.

Ugyanakkor a budapesti központ is gyanakvóbb lett és az új ügynök mögött az elhárítás jelenlétét sejtette, amit a kezelőtiszt útján kifejezésre is juttatott Conrad felé. Rendkívül dühös lett és kezdte megelégedni, hogy az új fiút saját zsebéből fizeti. Hangot adva nemtetszésének, a központnak írt levelében kifejtette, hogy a központ passzív magatartása miatt elveszítheti a forrás bizalmát. Közben visszaemlékezett saját példájára 1975-ben, amikor Szabó összehozta Kercsik Sándorral, aki miután kérte, hogy együttműködési hajlandóságát bizonyítsa, Conrad a G-3 részlegtől egy halom minősített anyaggal tért vissza, elnyerve ezzel Budapest bizalmát. 1976 januárjában Kercsik Sándor elkísérte Innsbruckba Conradot és bemutatta magyar kezelőtisztjének, Lajosnak. A találkozó folyamán kiképzésre is sor került, amelynek során a kémkedés és az összeköttetés fortélyaira, az összeköttetés szabályaira, figyelésre és ellenfigyelésre, valamint fotózásra kapott kiképzést. Szabó markát ekkor 25 ezer márka ütötte. Szabó is elégedett lett önmagával, hiszen 1980-ban a központ közölte vele, hogy Charlie (Conrad munkaneve) a keleti blokk II. világháború óta legjobb ügynöke. Ilyen előzmények után érthető, hogy Conrad nehezen emésztette meg a központ döntésképtelenségét és lassú reakcióját.

Az elhárítás számára Conrad folyamatos követése megoldhatatlan volt. Bosenheim egy kis település, ahol szinte mindenki ismerte egymást, idegen gépkocsi megjelenése feltűnő volt. Nagyobb távolságra történő követése szintén bonyolult volt, amelyben szerepet játszott az is, hogy Conrad Audi gépkocsijával többnyire 200 kilométer/óra sebességgel száguldozott. Megkísérelték ausztriai találkozója is elkísérni, de az ügynök a bécsi belvárosban gyorsan eltűnt a tömegben. Egy alkalommal viszont sikerült a magyar kapcsolattartójával, Miklóssal való találkozóját filmre venni.

Amikor Otis tábornok megkapta a magyar kívánságlistát (V. és a VII. hadtest 3301-es hadműveleti terve), világossá vált számára, hogy ezek ellenséges kézbe jutása egy háború kezdetén az USA erők teljes vereségét okozhatta volna, és senki nem tudta garantálni, hogy ezek nem jutottak ki. Utasítása egyértelmű volt, az ügy realizálása nem halasztható tovább. A nyomozó csoportot újabb, tapasztalt szakemberekkel töltötték fel. Új vezető került a figyelő csoport élére is. A Washingtonnal való kapcsolattartásban az elhárítók nem használták többé a hadsereg hírközlési eszközeit, mert egyszerűen nem bíztak meg a hadseregben, hanem a kapcsolatot a CIA bonni képviseletén keresztül tartották. A telefonon keresztüli kapcsolattartás is nehéz volt Washingtonnal, mert a szovjetek figyelték a nemzetközi telefonvonalakat.

A szorosabb figyelés újabb eredményeket hozott. Megismerték Conrad kapcsolatrendszerét, kutató munkáját. A következtetés egyértelmű volt: az ügynök új forrásokat keres. A katonák esetében az egyenruhán viselt név segítséget nyújtott, a civileknél pedig a gépkocsi rendszám nyújtott támpontot. Igyekeztek valamennyi személyt azonosítani. A 8. hadosztály G-3 részlegénél is rendszabályokat vezettek be, számolva azzal, hogy Conrad próbálkozni fog. Beszerveztek embereket, de nem mondták meg, hogy Conrad ellen, pusztán biztonsági okokat emlegettek. Több személyt is megkíséreltek beszervezni, egy esetben sikerült is eredményt elérni. A megszerzett anyaggal Conrad Innsbruckba ment, a figyelő csoport követte és felvételeket készítettek. Az étteremben készült képek azonban értékelhetetlenek lettek, mert azokon a magyar kapcsolattartó nem volt látható.

Az elhárítás egy másik vonalon is elindult, igyekeztek feltérképezni Conrad anyagi helyzetének ismeretében azt, hogy hol tartja a pénzét. Ehhez is CS170-et vették igénybe, akinek Conrad beszélt arról, hogy a pénzét zürichi bankokban tartja. Egy alkalommal együtt utaztak Svájcba, ennek során világossá vált, hogy Conrad ott tartja a pénzét, de hogy konkrétan melyik bankban, azt nem sikerült akkor megállapítani.

1988 nyarától az események felgyorsultak, a kémügy felderítésén dolgozók gyakran tartottak megbeszéléseket, amelyeken 10-15 fő vett részt, beleértve a kémelhárítókon kívül ügyészeket és a parancsnokságok képviselőit is. Az Egyesült Államokban is tájékoztatták a III. hadtest parancsnokát, aki emlékezett Szabóra és jó katonának tartotta. Az ügyben nyomozókat rendkívül kellemetlenül érintette az a hír, hogy a New York Times egyik újságírója tájékoztatást kapott a CIA médiával foglalkozó tisztjétől, hogy Európában nagy kémügyben folyik nyomozás, amely szerint már nyugállományban lévő amerikai katonák titkos anyagokat adtak el Bulgáriának. Jóllehet az információ hamis volt, mégis nagy zavart okozott elhárítói körökben. A félelem oka az volt, hogy feltételezték, ha Conrad tudomására jut az információ, akkor azonnal Budapestre menekül, amit mindenképpen meg kell akadályozni, hiszen ez a teljes nyomozást és a realizálással kapcsolatos elgondolást tönkre tenné. Azt sikerült megakadályozni, hogy a lap lehozza a hírt, de nem volt garancia arra, hogy esetleg később nem írják-e meg a történetet. Mindez gyorsította a nyomozást. A cél Conrad letartóztatása és bíróság elé állítása volt, de a három lehetőség közül egyik sem volt ígéretes. Az első változat szerint a letartóztatást az amerikai polgári hatóságokkal kell végrehajtani, a második változat szerint a védelmi minisztérium haditörvényszéke elé kell állítani, harmadik változatként pedig a német hatóságokkal számoltak. Az a vélemény alakult ki, hogy a német változat lenne a legkevésbé célravezető, mert Conradra a legszigorúbb büntetést kell kimérni, a németek pedig lehet, hogy kevésbé lennének szigorúak. Conrad a NATO történetében a keleti blokk legsikeresebb ügynöke volt, ezért kívánatosnak tartották az életfogytiglani, esetleg a halálbüntetést. A polgári igazságszolgáltatás felhasználása nehezen volt kivitelezhető, mert nem volt arra lehetőség, hogy Németországban tartóztassák le, a célszemély pedig a legkisebb jelét sem mutatta annak, hogy az Egyesült Államokba szándékozna utazni. A németek pedig nem hajthattak végre letartóztatást amerikai megbízásból, mert ez tiltották a törvények. Az amerikai igazságügyi minisztérium bevonásának legnagyobb akadálya maga a minisztérium volt, mert az ügyészek meggyőzése igen nehéz feladatnak ígérkezett. Opcióként

merült fel, hogy Conradot aktiválják, és hadbírótság elé állítják, de tevékenysége miatt ez is nehezen valósítható meg. Aktív katonaként viszont a letartóztatásának nem lett volna akadálya. Ha viszont civilként tartóztatják le Németországban, akkor ezt csak a németek hajthatják végre, mégpedig a német és nem az amerikai polgári törvénykezés szerint. Nyilván ennek tudatában volt Conrad is, ezért nem vállalt polgári alkalmazottként szolgálatot és ezért nem akart az Egyesült Államokba utazni. Kivitelezhetetlennek tűnt az is, hogy behívják aktív szolgálatra, majd azonnal letartóztatja a katonai rendőrség. Amíg azonban a jogászok a megoldáson töprengtek, az események Bécsben gyorsan haladtak előre.

1988. június 25-én Conrad Intercity vonattal Bécsbe utazott, zsebében néhány titkos anyaggal, amelyet EC170-tól kapott. Az elhárítás munkatársai követték, de a forgalmas belvárosban egy több kijáratú rendelkező áruházban eltűnt követői elől. Feltételezték, hogy magyar kapcsolattartójával a találkozó egy bárban, vagy étteremben lesz, mert tapasztalatok szerint a magyarok nem fizetnek szállodai szobát azért, hogy találkozhassanak. A célszemély újbóli felszedése érdekében a figyelők (nők és férfiak vegyesen) szisztematikusan átvizsgálták a környék bárjait és éttermeit, egymással rádióon keresztül tartották a kapcsolatot. A keresés sikerrel járt, az egyik sörözőben feltűnt Conrad ősz feje, aki egy férfi társaságában ült az egyik asztalnál. Több figyelő helyezkedett el a sörözőben és készítették felvételeket. A találkozó után a figyelők követték a magyar kontaktszemélyt, aki rövid időn belül két másik személlyel, feltehetően az ellenfigyelőkkel (biztosítókkal) egy közeli parkban találkozott és átadta nekik az anyagot, majd különválva elindultak a magyar határ felé. Az átadás tényét és a figyelőket konspirált módon lefényképezték. Az akció az elhárítás számára komoly sikerrel, bizonyítékok begyűjtésével végződött, kérdés, hogyan fog vélekedni erről az ügyészség. Ez jelentette a legnagyobb dilemmát a további lépések meghatározásában. A megbeszélések során elvetették annak a lehetőségét, hogy Conradot aktív állományba helyezték és letartóztatását követően hadbírótság elé állítsák. Újabb megbeszélések következtek a hogyan tovább eldöntésére, hiszen jó minőségű felvételek álltak rendelkezésre, amelyek bizonyították, hogy a célszemély idegen hatalommal üzletelt, anyagokat adott át, ezt rögzítették, felvették a külföldi személyeket, azok gépkocsijait. A taktika kimunkálásában részt vettek a CIA, és az FBI munkatársai, valamint az Igazságügyi Minisztérium ügyészei is. Alapkérdés volt annak eldöntése, vajon az Igazságügyi Minisztérium ügyészei vállalják-e az ügy realizálását. A válasz igen is és nem is volt, az ügyészek a CIA-tól teljes bizonyítékot követeltek. A CIA azért óvakodott érzékeny információk átadásától, mert ezt korábban megtette egy KGB-nek dolgozó amerikai polgári alkalmazott esetében, értékelésük szerint a bíróság visszaélt az érzékeny információkkal, ugyanis számos kettős ügynök nevét kiadták. Ennek ismétlődésétől tartottak, ezért nem akarták a CIA részéről az együttműködést az ügyészséggel. Az Igazságügyi Minisztérium ügyészei azonban minden rendelkezésre álló információról tudni akartak (nem engedhetjük meg azt, hogy a pályán ügy focizzunk, hogy nem kapjuk meg a labdát). A folytatás azonban sürgetővé vált, hiszen 1988 első félévében a nyomozásra több mint fél millió dollárt költöttek. Az elhárítás vezetője frusztráltan és dühösen kérdezte az ügyészeket, hogy nem elegendő bizonyíték a letartóztatáshoz a Conradról összegyűjtött információ, a kettős ügynök alkalmazása, a svájci utazás, az átadott műveleti tervek összeállítása,

a Bécsben szerzett bizonyítékok? A kérdésre az ügyész azzal válaszolt, hogy a szervezetük értékelése szerint ezek a bizonyítékok nem elegendők a letartóztatáshoz. Az elhárítás ügynökei ugyanakkor egy halom bizonyítékot hoztak fel, ami egy letartóztatás esetén rendelkezésre fog állni. Ezek között kiemelték Conrad számítógépét, ami minden valószínűség szerint tele van adatokkal, Casio komputerét, a kettős ügynök bizonyítaná a Kercsik testvérekkel való találkozását, beszervezését, ha Kercsikéket letartóztatnák Svédországban, valószínűleg együttműködnének a hatóságokkal. Az Igazságügyi Minisztérium ügyészeit ez azonban nem hatotta meg, sőt attól tartottak, hogy a Védelmi Minisztérium sem adná ki a bíróságnak az érzékeny információkat. Az is felmerült az érvek között, hogy talán az amerikai nép sem hinné el, hogy ilyen megtörténhessen amerikai állampolgárral.

Ilyen érvek és ellenérvek után merült fel, hogy a letartóztatásba be kell vonni a német hatóságokat, akiket az amerikai elhárítók szakmai oldalról is tiszteltek. Kialakították azt az elgondolást, hogy Conrad és Szabó kémtevékenysége nemcsak az amerikai államot, hanem a németeket is érinti. Ehhez még olyan információ is rendelkezésre állt a kettős ügynöktől, hogy német személyt is be kellene vonni a hálózatba. Biztonsági szempontból aggályos volt az a helyzet, ami az akkori német belpolitikát befolyásolta, nevezetesen a Guillaume ügy, akiről kiderült, hogy Willy Brandt kancellár személyes asszisztenseként az NDK hírszerzésének dolgozott és tevékenységéért 14 évi börtönbüntetést kapott. Az amerikaiak nem voltak meggyőződve arról, hogy NATO titkok kiszivárogtatásáért a német bíróság olyan büntetést szabna ki, amelyet az amerikaiak szeretnének.

Conrad bécsi utazását követően a kettős ügynökön keresztül az elhárítás fontos információkhoz jutott. Conrad igen elégedetten nyilatkozott a három óras megbeszélést követően, magyar kapcsolattartója dicsérte és nagyra értékelte munkáját, közölte vele, hogy a koncepciója tetszik a központnak, ezért azt Budapesten előadhatja. Érdekességként megemlítendő, hogy a találkozó ideje a figyelők szerint rövidebb volt, mint azt Conrad leírta és a biztosítókról szóló leírás sem egyezett meg azzal, amit a figyelők jelentettek. Nyilvánvalóan ebben az is benne volt, hogy Conrad „munkatársa” előtt nagyobbnak kívánta mutatni magát. Jelezte budapesti utazásának napját is, ami július 17. Az információ lelkesedéssel töltötte el az elhárítás munkatársait, azt tervezték, hogy a magyar határ átlépésekor lefotózzák Conrad gépkocsiját. Aggályként merült fel ugyanakkor, hogy ha a New York Times kiszivárogtatja a rendelkezésére álló információt, akkor az egész ügy véget is ér.

Előterbe került az a lehetőség, hogy a kémügy realizálásához a német segítség megkerülhetetlen. Az ügyet vizsgálók arra a következtetésre jutottak, hogy a kapcsolatok felvételére a legmegfelelőbb szint az Alkotmányvédő Hivatal frissen kinevezett alelnöke lenne. A kapcsolatfelvételre 1988. június 24-én került sor a CIA bonni képviselői irodájában. A megbeszélés során a CIA helyi vezetője ismertette a Szabó- Conrad ügy lényegét és segítséget kért Conrad telefonjának figyelésében, illetve a követés elindításában. A német alelnök rákérdezett, hogy figyelték-e eddig az amerikai hatóságok Conrad telefonját, a kérdésre azt a választ kapta, hogy nem, ebben viszont feltétlen gyors segítségre lenne szükség. Jelezték a német hatóság képviselőjének, hogy részleges figyelést február óta folytatnak, amelynek során több fotót is készítettek. Az alelnök véleménye az volt, hogy nem kellene sokáig húzni a

letartóztatást, a figyelő listára való feltételről viszont rossz tapasztalataik vannak, ugyanis a lista 24 órán belül Kelet-Berlinbe juthat. A letartóztatással kapcsolatos német álláspont az volt, hogy ha komoly büntetést akarnak kiszabni, akkor jobb lenne, ha az amerikaiak realizálnák az ügyet, mert a német törvények kevésbé szigorúak. A CIA képviselője feltárta azokat a nehézségeket, amelyek az amerikai polgári és katonai ügyészi hozzáállásokban tapasztaltak. A megállapodás létrejött, az üggyel való megvalósításához a német törvények alapján bevonták a Szövetségi Bűnügyi Hivatalt és a Szövetségi Ügyészséget is. A Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal magára vállalta, hogy felveszi a kapcsolatot a Svéd Hírszerző Szolgálattal. A bizonyítási eljárást illetően problémaként jelentkezett, hogy a német törvények szerint a konspirált módon felvett videofelvételek nem használhatók fel bizonyítékként.

Az őrizetbe vétel előkészítése

Megkezdődött a letartóztatás tervének kidolgozása. Az elgondolás szerint Conradot, a Kercsik testvéreket és Szabót egy időben veszik őrizetbe. Zavaró tényezőként értékelték Conrad esetleges budapesti látogatását. A svéd kémelhárítással való együttműködés rutin elhárítási feladatnak számított. A svédek csak annyit kértek, hogy szerepüket ne exponálják az ügy felderítésében. Az amerikai elhárítás képviselői korábban már jártak a svéd hatóságoknál, ahol bizalmi adatgyűjtést folytattak a Kercsik testvérekkel kapcsolatban. Az amerikaiak tájékoztatták a svéd hatóságokat arról, hogy együttműködést kezdeményeztek a németekkel az ügy felderítése érdekében.

Nehéz volt az együttműködés jogi formáinak megtalálása Szabó Zoltán esetében, aki Ausztriában, a magyar határ közelében lakott. Ennek oka az volt, hogy az osztrák törvények csak azt a kémkedést büntetik, amely Ausztria ellen irányul. Végül is arra az elhatározásra jutottak az ügyben dolgozók, hogy Conrad és a Kercsik testvérek letartóztatása után felkeresik az osztrák hatóságokat azzal, hogy Szabó Ausztriát bázisként használta kémtevékenysége során. Egyedüli kockázat Conrad magyarországi utazása és a New York Times maradt, abban az esetben, ha mégis megszellőztetnék az ügyet. A magyarországi utazással kapcsolatban a német álláspont az volt, hogy meg kell engedni, mert a határon történő fotózás jó bizonyítékot szolgáltatna, a visszatérés után azonban rövid időn belül meg kell oldani az őrizetbe vételt. Az osztrák semlegesség tiszteletben tartását a német partnerek igen fontosnak tartották. Az akciót tervezők gondosan odafigyeltek arra is, hogy a szolgálatokat, a külügyminisztériumot, a Szenátus és a Képviselőház nemzetbiztonsági bizottságait, a Pentagont és a katonai parancsnokságokat értesítsék, felkészülve a sajtó érdeklődésére is.

Conrad 1988. július 17-én utazott Budapestre. A turistának álcázott figyelők kiváló minőségű felvételeket készítettek, amikor Conrad ezüstsínű Audi gépkocsijával Nickelsdorfnál átlépte a magyar határt. Conrad arról is tájékoztatta EC170-et, hogy a magyar kapcsolattartótól kapott információ szerint a határátlépés során olyan osztrák határőr lesz szolgálatban, aki a magyaroknak dolgozik, így a határátkelés biztosított lesz.

Conrad egy hetes magyarországi tartózkodása során az ügyben eljárók igyekeztek felkészülni arra is, hogy a letartóztatást követően hogyan kezeljék a sajtót. Gondosan figyeltek olyan személyekre, akik Conrad környezetében dolgoztak, különösen azok esetében, akik nyugdíjazását követően együttműködtek vele az anyagok megszerzésében. Ezek közé tartozott Rod Ramsay, akit kábítószer fogyasztás miatt eltávolítottak a hadseregből és a floridai Tampán dolgozott egy étteremben. Ramsay már régóta az FBI által figyelt személyek közé tartozott.

Conrad július 25-én tért vissza Budapestről, majd EC170-et arról tájékoztatta, hogy a központ elfogadta a tervét. Megmutatta azt az új technikai eszközt, amit azért kapott, hogy rejtjelezett módon, telefonon keresztül tudjon információt továbbítani. Egyben az volt az utolsó lehetőség is arra, hogy a két személy találkozhasson.

A német nyomozók aktívan készültek az őrizetbe vételre. Tudták, hogy a célszemély Apple számítógépet használ, nyilvántartást vezet az átadott anyagokról, az anyagokat videokamerával rögzíti. Tudomásuk volt arról is, hogy Heidi nevű mostohalánya közelben lévő lakását tartalék irodaként használta, így ott is felkészültek bizonyítékok összegyűjtésére. Conrad beszélt arról, hogy rendelkezik rádiókészülékkel, amelyen keresztül adott frekvencián Budapestről utasításokat kaphat. Számoltak azzal is, hogy begyűjtik azt a gyorsadót, amit Conrad a közelmúltban kapott Budapestről, csak azt nem tudták, hogyan fogják ennek használatát elfogadtatni bizonyítékként az ügyészséggel.

A kémügy realizálása

A letartóztatásokra 1988. augusztus 23-án került sor Bosenheimban és Göteborgban. Az ügynökök már előre elhelyezkedtek a lakásban, amelynek ajtaját egy szakember kinyitotta, így a csengő jelzésére már Conrad géppisztollyal nézett szembe. Őrizetbe vették Conrad feleségét Annját, akit később szabadon bocsátottak. 13 éves fiúkról külön gondoskodtak, a közelben lévő lányát szintén őrizetbe vették és mindkét lakásban nagy létszámú csoport gondoskodott a bizonyítékok begyűjtéséről.

A feladatot teljes egészében a németek hajtották végre. A letartóztatás problémamentesen zajlott le Svédországban is, a sajtó azonban gyorsan megszellőztette az ügyet, de szerencsére a nemzetközi sajtó még nem vette át, mert ebben az esetben attól lehetett tartani, hogy Szabó Magyarországra távozik. A Pentagon és a KÜM sajtószolgálatára arra kapott felhatalmazást, hogy kizárólag utasításra adjanak ki sajtónyilatkozatot. Egyedül a New York Times volt kiszámíthatatlan.

Conrad feleségét sokkolták az események, azt állította, hogy semmit sem tudott férje kémtevékenységéről úgy tudta, hogy egy számítógépes cégnek dolgozott. A lehallgatási anyagok azonban ennek az állításnak ellentmondtak. A német törvények alapján ellene nem kezdődhetett eljárás. A házkutatás több napot vett igénybe, lefoglalták a számítógépeket, a Szövetségi Bűnügyi Hivatalban szakemberek álltak rendelkezésre azért, hogy az Apple és a Casio számítógép titkos kódjait meg tudják fejteni. Találtak Kercsik Imre névre szóló beszállókártyát, osztrák és magyar pénzt, valamennyi bizonyítékként szolgált a további eljárás során.

A házkutatás eredményeként további jól használható adathoz sikerült hozzájutni. Hasznosak voltak azok a nevek, akiket Conrad a hálózat építése során figyelembe vett. Nem találtak viszont rádiót és aranyérmeket sem, amiről Conrad korábban beszélt. Semmit nem találtak a svájci bankszámlával, vagy fiókbérléssel kapcsolatban, a bankszámlák szerény pénzforgalmat mutattak. Igaznak bizonyult azonban Conradnak az az állítása, amit EC170-nek mondott, hogy ha vele valami történne, akkor gyermekeiről gondoskodott.

A svéd testvérek és házastársaik őrizetbe vétele akkor történt, amikor munkahelyükre érkeztek. Az idősebb fivér nem mutatott semmilyen együttműködési hajlandóságot, a fiatalabb Imre azonban beszélni kezdett magyar kapcsolatairól. A tények ismertetése után azonban mindkét testvér olyan kanáriként kezdett énekelni, amit tapasztalt elhárítók is csak álrukban képzeltek el. A média visszhang is gyorsan jelentkezett. A hír futótűzként terjedt az Egyesült Államokban és Európában egyaránt. Szabó, aki Mercédészén magyar feleségével éppen spanyolországi nyaralójába tartott, visszafordult és Magyarországra hajtott.

Ausztriában a hatóságok zokon vették, hogy nem kaptak az ügyről tájékoztatást, de végül megértették az ügy diszkrét jellegét, a németek elmagyarázták, hogy mindenben tiszteletben tartották Ausztria semlegességét. Ekkor adták elő a Szabó ügyet, amelyben tájékoztatták az osztrák hatóságot, hogy Szabó Ausztriát bázisként használta kémtevékenysége során és beszervezett egy osztrák vámost is. Ez már kevésbé tetszett az osztrákoknak, még akkor sem, amikor a német partnerek az osztrák törvényekre hivatkoztak. Az osztrákok ugyanakkor arra emlékeztették partnereiket, hogy az osztrák törvényben van egy 319. fejezet is, amely kimondja, hogy az 1955-ös semlegességi törvény demilitarizált övezetté nyilvánítja Ausztriát és ez alapján minden katonai hírszerző tevékenység büntetendő cselekmény. Szabó a magyar katonai hírszerzés ügynökeként tevékenykedett, így tevékenysége Ausztriában illegális. Az osztrákok azonnal munkához is láttak, ellenőrizték Szabó bécsi lakását, amely zárva volt, a Weiden am See-i háza szintén üresen állt, érdeklődésre a szomszédok azt az információt adták, hogy a feleségével együtt két nappal korábban Magyarországra utazott. Katonai felszereléseket, ruházatot áruló üzletet működtetett, ami tökéletes fedezetet biztosít kutató ügynökként való fedéshez. A letartóztatás lehetőségét ezúttal az elhárítás elrontotta.

Az ügyben való nyomozást azonban siker koronázta azzal, hogy sikerült Conrad gépét feltörni, ezáltal számos hasznos információhoz jutottak.

Conrad a tárgyalás megkezdéséig 17 hónapot töltött börtönben. Mindvégig ártatlannak vallotta magát és minden együttműködést megtagadott az ügyészséggel. Ennek oka nem ismert, talán reménykedett abban, hogy kicserélik. Nem értette meg azt sem, hogy a német jog szerint az együttműködés és a megbánás enyhébb ítélethez vezethet. Védőként egy precíz jogász professzort választott, aki viszont kevés bírósági tapasztalattal rendelkezett. Az ügyészek ugyanakkor felhasználták volt munkatársait arra, hogy ellene tanúskodjanak.

Meglepetésnek számított Szabó viselkedése, aki 1989 tavaszán Magyarországról visszatért Ausztriába, majd ajánlatot tett az osztrák kémelhárításnak, hogy

együttműködik, ha nem adják át az amerikaiaknak, vagy a németeknek és továbbra is Ausztriában lakhat. Célja volt önmaga tisztára mosása. Az ajánlatot az osztrákok elfogadták. 1989. május 21-én az osztrák hatóságok vádat emeltek ellene, ami két év börtönnel fenyegette. A németek letartóztatási parancsot adtak ki ellene, de ő nem utazott Németországba. 1989 júniusában a Szövetségi Bűnügyi Hivatal egy munkatársa kihallgatta Ausztriában. Ennek során Szabó elmondta, hogy a magyarokkal először 1971-ben került kapcsolatba, amikor Németországban szolgált. Akkor ajánlotta fel Conradot, akivel együtt szolgált Bad Kreuznachban, mindketten érdekeltek voltak a pénzszerzésben. Conrad a kémtevékenységet 1975-ben kezdte el. Szabó megerősítette, hogy Conrad nyugállományba kerülése után beszervezte Rod Ramseyt, akinek közvetlen lehetősége volt titkos anyagokhoz jutni. Conrad számára csalódást okozott, hogy Ramsey a kábítószer rabjává vált. Ramsey mellett Conrad további ügynököket is prezentált a magyar hírszerző szolgálatnak. Szabó szólt arról is, hogy Conraddal együtt a cseheknek is kémkedtek. Ezt az akciót Szabó kezdte még 1982-ben, a Conrad által szerzett okmányokat lemásolták, amit Szabó Alan néven a bonni cseh nagykövetségen keresztül értékesített. Ezek között volt a harmadik páncélos hadosztály és az V. hadtest védelmi terve, illetve a franciák részvételi terve a NATO-ban, abban az esetben, ha háború törne ki Európában. A csehek az anyagért 30 ezer márkát, illetve 3 ezer márká havi illetményt fizettek, az anyagokért pedig külön juttatást kapott. Szabó 17 éves együttműködése során három katonát szervezett be Budapest számára. Az ellenőrzések során megállapították, hogy már egyikük sem szolgál a hadseregben. Első tippje egy Olaszországban szolgáló négy gyermekes amerikai katona, Thomas Mortati, akit 1981-ben szerveztek be. Mortati elfogadta a magyarok ajánlatát, hogy újból jelentkezzen katonai szolgálatra, ami meg is történt. Szabó a szervező munkájáért 15 ezer márkát kapott. Mortati havi 500 dollárt kapott, anyagaiért pedig megbízói külön díjazták. Az osztrákok információja alapján az olasz hatóságok Mortatit letartóztatták, 20 hónap börtönbüntetést kapott. Szabó beszámolt két amerikai katonáról is, akiket ő szervezett be a '70-es években és a '80-as évek elején, mindkettő német nőt vett feleségül és Conradhoz hasonlóan Németországban telepedtek le. Az egyikük páncélos volt, aki megrendelésre egy különleges páncélelhárító harckocsi löszert szerzett be (lopott el). A nyomozás során megállapították, hogy egyiküket Eckart Steiningernek hívták és együtt szolgált Szabóval Vietnamban, majd Németországban. Steininger a német hatóságok megkeresésére megerősítette, hogy üzletelt Szabóval, de a kémkedést tagadta. Eljárás nem indult ellene. A mási személy Gunar Amolins örmester volt, akit Szabó 1974-ben szervezett be. Válást követően anyagi gondokkal küzdött, Szabó akkor kereste fel, azzal, hogy jól fizető, de illegális munkát tud számára biztosítani, amit az örmester elfogadott. Mivel cselekedete már elévült, nem került bíróság elé. Szabót osztrák bíróság 10 havi felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte.

A svéd testvérek vallomása sok kárt okozott Conradnak. Mindketten bevallották, hogy Conradtól titkos anyagokat vettek át és azt Budapestre szállították. Kercsik Imre bevallotta, hogy két alkalommal kibontotta azt a borítékot, amelyben Conrad számára a pénzt küldték, egyik alkalommal 50 ezer, a másik alkalommal pedig 25 ezer márká volt benne. Elismerte Ramsay beszervezését, a CIA megtévesztését, amiért 100 ezer márkát kapott. Kercsik Imre írta a levelet a „David” levelet és ő telefonált a CIA-nak. Elismerte, hogy ő utazott három alkalommal Svájcba, hogy

találkozzon a CIA ügynökökkel. A testvérek elmondták, hogy nagyon zavarta Conradot a szélsőséges magatartása miatti vitái Budapesttel, valamint az a félelme, hogy ellenőrzés alatt állhat. Ennek tulajdonították, hogy megsemmisítette anyagait és megvált rádiójától. Terhelő bizonyíték volt Conrad ellen az a több száz rejtjelezett távirat, amit megtaláltak Kercsik Sándor lakásán. Ebben a Conraddal kapcsolatos feladatokra kapott utasítást. A Kercsik testvérek 18 hónap börtön-büntetést kaptak, amit le is töltöttek.

Az összegyűjtött anyagok elegendő bizonyítékul szolgáltak a tárgyalás elkezdéséhez. Conrad 1988-as letartóztatása és az 1990. januári első tárgyalás között óriási változások történtek a világban. Ledőlt a berlini fal, megszűnt az NDK, egyesült Németország, a budapesti kommunista kormány a történelem részévé vált, a Szovjetunió az összeomlás szélén állt, a Varsói Szerződés omladozott, a bipoláris világ pedig megszűnt.

A tárgyalást Koblenzben tartották meg. Conradot kémkedéssel és a hazaárulás különösen súlyos esetével vádolták. Külföldi személyt ilyen bűncselekménnyel Németország történetében még nem vádoltak meg. Conrad a tárgyaláson lesoványodva, megöszülve, legyengülve jelent meg. Ehhez az is hozzájárult, hogy a börtönben éhségstrájkot folytatott. A tárgyalások öt hónapot vettek igénybe, Conrad folyamatosan ártatlannak vallotta magát. A tanúvallomások viszont ennek folyamatosan és következetesen ellentmondtak. A tárgyalás végén felolvasták azt a táviratot, amelyet az újonnan választott magyar kormány küldött Bonnba. A távirat szövege az alábbi volt: „A magyar kormány álláspontja Conrad Lee Clydeval ügyével kapcsolatban, aki jelenleg bíróság előtt áll a Német Szövetségi Köztársaságban az, hogy az ügy az előző politikai és katonai vezetés hibája, amely nem ismerte fel az ország nemzeti érdekeit. A Magyar Kormány egyértelműen elhatárolódik a körülbelül 15 éve kezdődött esettől.” A távirat Conrad koporsójába az utolsó szög volt. Leleplezte Danny Wilson kettős ügynök, elárulta volt mentora Szabó Zoltán, cserbenhagyták a Kercsik testvérek, pártfogoltja Rod Ramsay és lemondott róla a magyar kormány. Az Egyesült Államok több mint kétszáz éves történetének legnagyobb árulóját 1990. június 6-án a bíróság életfogytiglani börtönbüntetésre, 2,2 millió márka megfizetésére ítélte, (ami hozzávetőleg megfelelt annak az összegnek, amit kapott) és az eljárási költségek megtérítésére kötelezte.

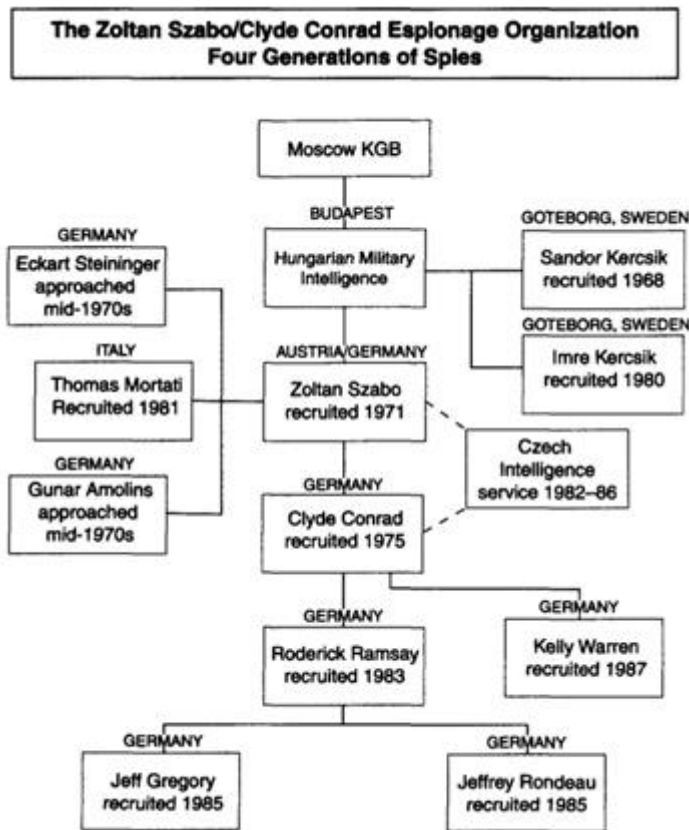
Az ügyet tárgyaló vezető bíró Ferdinand Schuth az ítélet indoklása során kiemelte: ha háború tört volna ki a NATO és a Varsói Szerződés között, akkor a NATO-nak két lehetősége lett volna: kapitulálni, vagy atomfegyvert alkalmazni Németország területén. Conrad árulása a Szövetségi Köztársaságot nukleáris hadszíntérré változtatta volna.

Az ügy felgöngyölítése azonban Conrad letartóztatásával nem ért véget. Őrizetbe vették és bíróság elé állították azokat a személyeket, akik együttműködtek Conraddal.

Roderick James Ramsay-t 1992 augusztusában 36 év, Jeffrey Rondeaut és Jeffrey Gregoryt, 1994 júniusában 18 év, Kelly Therese Warrent pedig 1999 februárjában 25 év börtönre ítélték.

Conrad 1998. január 8-án a diezi börtönben ötven éves korában szívroham következtében elhunyt.

A Szabó-Conrad kémhálózat felépítése¹

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Stuart A Herrington Traitors among us (Inside the spy catcher's world) Presidio press ISBN 0-89141-677-3
- OSD Operation Security Support Detachment (902 Mi Group)
- The Baltimore Sun 1998. jan.23.
- Spirk József: Bukott magyar kémek egy amerikai oktatói listán Index 2005. március 7 Letöltve: 2011. 08.01.
- www.dss.mil

¹ Forrás: www.dss.mil Letöltve: 2011. október 31.

SZERVEZETT BŰNÖZÉS A SZEMÉLYAZONOSÍTÁS TÜKRÉBEN

Rezümé:

A nemzetközi szervezett bűnözés nem ismer országhatárokat, ezért a határőrizeti szervek részéről megfelelő lépések szükségesek az elkövetők kiszűrésére.

Akár az országhatárok illegális átlépését, akár különböző titkos üzleti tranzakciókat állítjuk fókuszba a személyazonosítás szerepe megkerülhetetlen.

Szerző a személyazonosítás fejlődéstörténetét, annak klasszikus és modern módszereit és az anonimitás fenntartására alkalmas eszközöket mutatja be.

Kulcsszavak: Európai Unió, határőrizet, Schengen, szervezett bűnözés, személyazonosítás, biometria, második útleveél, üzleti útleveél

Résumé:

International organized crime does not know frontiers; therefore it is necessary for the border control agencies to take appropriate measures to filter criminals.

If we bring into focus either the illegal border-crossings or the various dirty business transactions, the identification of the perpetrators cannot be avoided.

The author introduces the history of person identification, its classic and modern methods, as well as the various instruments created to preserve anonymity.

Keywords: European Union, border control, Schengen, organized crime, person identification, biometrics, second passport, business passport.

„Az elmúlt évtizedben a szervezett bűnelkövető csoportok nagy kiterjedésű nemzetközi hálózatokat építettek ki, és jelentős haszonra tettek szert. Vagyonukat a kábítószeres tiltott kereskedelméből, az embercsempészetből – különösen a gyermek- és nőkereskedelemből –, az illegális fegyver- és lőszer-kereskedelemből, a termékhamisításból és a szerzői jogi kalózkodásból, és általánosságban a nemzetközi szinten elkövetett csalásokból szerezték. Az e bűncselekményekből származó hatalmas tőkét tisztára mosás után visszaforgatják a gazdaságba. A szervezett bűnözés számottevő fellendülésének lehetünk tehát tanúi.”^[1]

Annak érdekében, hogy a bűnszervezetek¹ tagjai megfelelő mobilitással és konspiráltsággal rendelkezzenek, bűnös tevékenységük valamint valódi személyazonosságuk leplezésére törekednek. A bűnüldöző hatóságok célja pedig, hogy a büntető igazságszolgáltatás, illetőleg más rendelkezésre álló törvényes eszközök révén az érintett elkövetői köröket beazonosítsa, mozgásterüket szűkítse, az egyedi ügyet gyanúsítás után vádképesse tegye a bíróságok előtt. A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének fókuszában a minél mélyebb és szélesebb körű információszerzés áll, amelyet eljárási rendjük szerint a bűnüldözés rendelkezésére bocsátanak.

A szervezett bűnhálózatok közös jellemzői, hogy jogellenes tevékenységeiket (az országhatárok között is) monopol irányítás alá kívánják vonni, ezért a határok illegális átlépése a megfelelő bűnszervezeti kapcsolatok, valamint komoly anyagi háttérrel rendelkező „megrendelők” esetén nem jelent problémát.

Elemelve a világ legnagyobb szervezett bűnözői hálózatait, egyértelművé válik, hogy legtöbbjük esetében globális (de legalább regionális), határokat nem ismerő kapcsolatokról és tevékenységekről beszélünk. A jamaikai-brit Jardik, az orosz-, albán-, szerb-, izraeli- és mexikói maffia, a japán Yakuza, a kínai Triádok, a kolumbiai drokartellek, valamint a szicíliai és az amerikai Cosa Nostra mind-mind kiépítették saját hálózatukat és rugalmasan reagálnak, alkalmazkodnak az igényekhez, a kor kihívásaihoz. Sőt új ágakat is alapítanak, mint pl. cyber bűnözés.

A bűnözők illegális és konspirált határátlépésének több célja is lehet: egy országba konkrét bűncselekmény elkövetésének idejére, bűnözői kapcsolatok kiépítésére, ápolására érkehetnek, de gondolhatunk a hatóságok előli elrejtőzésre, vagy éppen előlük megbújt személy(ek) felkutatására is.

Az illegális határátlépés elkövetésének két módját különböztetem meg: első mód a tiltott határátlépés hamis, hamisított, fiktív vagy csalárd úton szerzett okmányok (útlevél, vízum, tartózkodási engedély, személyi igazolvány) felhasználásával, a második pedig érvényes okmányok nélkül az átkelőhelyek közötti határszakaszon a határforgalom ellenőrzést megkerülve realizálódhat. Szükséges megjegyezni, hogy az úti okmányok és különösen az EU tagállamok okmányainak többsége korszerű technikai szinten, komoly védelmi eljárások és biztonsági elemek beiktatásával készülnek, amelyek standard szabályait a Tanács 2252/2004/EK rendelete [ii] tartalmazza. A határokat illegálisan átlépni kívánó illegális migránsok és/vagy szervezett bűnözői körökhöz köthető személyek – szembesülve az okmányok általában vett nagyfokú védelmi rendszerével – inkább a kisebb ellenállási irányát választják és a hamisítás helyett más módszerekhez folyamodnak.

A személyazonosítás szerepe a biztonság érdekében egyre inkább előtérbe került, amelyet a téma körüli kutatások, kísérletek és dinamikus technikai fejlesztések igazolnak. Publikációmban a személyazonosítási módszerekre (klasszikus és

¹ Bűnszervezet: “Olyan strukturált szervezet, amelyet adott időszakra kettőnél több személy összehangoltan hoz létre olyan bűncselekmények elkövetése céljából, amelyeket a törvény legalább négy évig tartó szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel, illetve ennél súlyosabb büntetéssel súlyt...” Forrás: EurLex Hivatalos Lap L 351, 29/12/1998.

modern), továbbá a személycsere, arcfelismerés valamint az „üzleti állampolgárság” és az ún. „második útlevél” témakörökre fókuszálok.

A személyazonosítás célja a kezdetektől fogva minden korban az volt, hogy egyes embereket másoktól megkülönböztessünk, vagy egy ismeretlen személy kilétét megismerjük, a hatóságok előtt már nem ismeretlen bűnözőket azonosítsuk.

A személyazonosítások hosszabb időre (akár egész életre) vagy csak egy-egy tranzakcióra (pl. a határátlépésre) egyaránt kiterjedhetnek. A vizsgált személy közreműködése lehet aktív (részt vesz a vizsgálatban) és passzív (elhalad egy ellenőrzőpont, kamera, szenzor stb. előtt vagy mellett). A személyazonosításnak három alapesetét különböztetjük meg: a szolgáltatás-igénybevétel, a biztonságos tér kialakítása (legyen fizikai vagy virtuális) és az utólagos bizonyítás valamely bizonyítandó cselekedet után. A biztonságos tér alatt elsősorban a beléptető rendszerek mögötti területet értem, jó példa erre a nemzetközi repülőterek tranzitvárói, vagy akár egy adott sportrendezvény területe.

A személyazonosítás kapcsán az ujjlenyomat vizsgálata az egyik legősibb és egyben legismertebb módszer. Történeszek szerint Kínában már i.u. VII. században tudatosan használták az ujjnyomatokat [iii]. Emellett a történelem folyamán voltak más azonosítási lehetőségek és kísérletek is, amelyek többnyire korán sem voltak nevezhetők humánus és hatékony eljárásnak. A XVI. századi Magyarországon például a hamis levelek készítésében és pecsételésében bűnös káptalan-, konventbelieket [iv] megbélyegezték. Hasonló módszerek természetesen világszerte jellemzők voltak a rabszolgák, bűnözők vagy gályarabok esetében. Egészen a XIX. századig, pontosan 1879-ig kellett várni egy olyan kriminalisztikai módszer megszületésére, amely gyorsan és viszonylag pontosan ad választ egy adott személy kilétének megállapítása során. A francia rendőrség kötelékében szolgáló rendőrtiszt, bizonyos *Alphonse Bertillon* sajátos személyazonosító rendszert vezetett be, amely azon alapult, hogy a felnőtt ember csontméretei 21 éves kora után nem változnak. A Bertillon-féle metrikus és leíró módszer 11 testméret (testmagasság, ülőmagasság, fej hossza és szélessége, jobb fül hossza, arc szélessége, kinyújtott karok távolsága ujjtól-ujjig, a bal kéz középső- és kisujja, valamint a bal lábszár és a bal alkar hossza) rögzítésén, tüzetes személyleírason és fényképfelvételen alapult [v].

Később a bűnesetek azonosító lapja ujjlenyomatokkal is kiegészült. Bertillon rendszere kezdetben eredményesnek bizonyult, egészen addig, amíg a módszer alapján két teljesen egyforma személyt nem fedtek fel. Az egyébként majdnem azonos névvel rendelkező személyek (Will West és William West) a mért adatok alapján nem voltak megkülönböztethetők (az eltérés közöttük a mérési hibahatáron belül volt). Végül az ujjnyomatok alapján különbséget lehetett tenni, ami a Bertillon rendszer végét, ugyanakkor a daktiloszkópia elterjedésének kezdetét jelentette [vi].

A daktiloszkópia² (*daktylos=ujj és a skopein=szemlélni görög szavakból ered, jelentése: ujjnyom vizsgálat*) az ujjak rajzolata és a személyazonosítás kapcsán három lényeges feltételt elégít ki:

1. a születés előtt már kialakul és a halál után is egy ideig megmarad
2. a bőrfodorszalak mintázata és a sajátossági pontok egyediek
3. a bőrfodorszalak rajzolatai könnyen rögzíthetők, osztályozhatók

Az azonosítás alapját az ujjnyomaton lévő, ún. sajátossági pontok határozzák meg. Egy-egy ujjlenyomaton száznál is több sajátossági pontot lehet kimutatni, de azonosítási pont lehet például minden egyes sérülés is, mert a seb helye megmarad, mint egyedi jel. A daktiloszkópia történetében kriminalisták, természetudósok, sőt még hírhedt bűnözők is kísérleteztek a bőrfodorszalak végleges eltüntetésére, módosítására – általában sikertelenül. Ezért a hatóságokat bizonyára meglepte az az eset, amelyről 2009-ben a Jomiuri Simbun című japán napilap számolt be. A cikk szerint a 27 éves kínai Lin Rong hamis útlevéllel érkezett a szigetországba, miután 2007-ben túltartózkodás miatt kiutasították Japánból. Tudván, hogy a reptéren minden belépésre jelentkező utastól ujjlenyomatot fognak venni (ezáltal legálisan lehetetlen beutaznia), a kínai nő plasztikai sebészhez fordult. Elmondása szerint 100 ezer jüanért (kb. 2,6 millió forint) vállalták a sokáig megváltoztathatatlannak tartott ismertetőjegyek eltávolítását. Ezután már probléma nélkül léphetett Japánba, de végül egy helyi férfival kötött álházasság miatt a rendőrség látókörébe került [vii].

A bűnügyi krónikák korábban beszámolnak ugyan hasonló esetről, de akkor a rendkívüli fájdalommal járó teljes ujjbegy eltávolítása volt a módszer lényege. A plasztikai beavatkozás kapcsán gyanítható, hogy Kínában teljes illegális üzletág fejlődött ki és szakosodott az ujjnyomat-váltásokra.

Hazánkban az 1970-es évek végén kezdődött kísérlet a számítógéppel támogatott daktiloszkópiái rendszer kialakítására, ami 1993-ban az automatikus ujjnyomatazonosító rendszer (Automatic Fingerprint Identification System – AFIS) megszületését eredményezte. A rendszer a daktiloszkópia nyilvántartásba küldött ujjnyomatok, tenyérynymatok képeit automatikusan digitalizálja, tárolja és összehasonlítja az ujjnyom szakértő által bekódolt helyszíni ujj és tenyérynym képekkel.

A személyazonosítási technikákat *tudásalapú, tárgyi alapú, biológiai és viselkedési* kategóriákba sorolhatjuk. A legkorábbi csoport a tudáson alapuló, ahová többek között a név, jelszó vagy azonosító kód is tartozik. A lényege tehát, hogy a személy azonosságát vagy az adott csoporthoz tartozását egy részére kizárólagosan nyújtott ismerettel igazolja.

A legelterjedtebb csoport a *tárgyi alapú*, mint pl: kulcsok, pecsétek, jelvények, kitűzők, igazolványok, mágneses csíkkal ellátott bankkártyák. A biológiai jellemzőkre épülő személyazonosítási csoport esetében az arc (arckép, fénykép), szem (írisz, retina), ujjlenyomat, kéznyomat, kézgeometria, illat vagy a DNS³

² Daktiloszkópia: a személyazonosság megállapítására alkalmazott ujjlenyomat vételen alapuló módszer

³ DNS (Dezoxiribo-Nuklein-Sav) - a „DNS-ujjlenyomatok” a bűnügyek felderítésére, személyazonosításokra szolgáló módszerek közül az egyik legmegbízhatóbb. Az eljárás az emberi sejtekben

tartozik. A viselkedés alapú azonosítások közül legismertebb a kézírás, de ide tartozik a beszédhang, a gépelési ritmus, a járási mód, a szóhasználat, a testbeszéd és az arcmimika is.

A *biológiai és viselkedési csoportokat* hívjuk együttesen biometrikus azonosítóknak. A biometrikus azonosítók egyedülálló jelentősége abban áll, hogy nem kell magunkkal hordozni, mindig és mindenhol rendelkezésre állnak és hosszú ideig, többnyire egy életen át elkísérnek bennünket. A biometriai azonosítók közé bármely testrész bármely egyedi jellemzője felvehető, amely nem vagy jelentősen nem változik az élet során. Már elterjedt technológiák vannak az ujjlenyomat, arc, a szemben az írisz és a retina rajzolata, a hanghordozás felismerésében. Újabb eljárások készülnek a szag, a bőr kémiai összetételének felismerésére és egyes viselkedési minták, mint például az aláírás dinamikájának, a billentyű-nyomások jellegzetességeinek stb. azonosítására. Az ujjlenyomathoz, mint univerzális biometrikus azonosítónak korábban szinte csak a büntetőeljárás során volt jelentősége. Mára megváltozott a szerepe, hiszen ellenőrzésre, igazolásra, bizonyításra is szolgálhat [viii].

Az írisz minta alapján történő személyazonosítást és határátléptetést Németországban dolgozták ki, a készülék prototípusa „automatizált és biometrikusan támogatott határellenőrzés” [ix] néven a Frankfurti nemzetközi repülőtérén mutatkozott be. A határátlépés megbízhatósága tovább erősödött, habár a regisztrációra és a rendszer használatára csupán az Európai Unió által kibocsátott útlevelek valamelyikével rendelkező állampolgárok jelentkezhetnek. A kockázat a biometriai azonosítók egy részénél jellemzően az, hogy viszonylag könnyű őket másolni. Az ujjlenyomat például ragasztó vagy gipsz segítségével olcsón utánozható, de ide sorolhatók a paróka, kontaktlencse viselése vagy különböző műtéti beavatkozások is.

Az arcfelismerés kapcsán megjegyzem, hogy tömegek ellenőrzésekor továbbra is ez számít gyors, költségkímélő, hatékony és megbízható eljárásnak. Közismert a határátkelőhelyek (ide tartoznak a nemzetközi repülőterek, pályaudvarok is) nagy forgalma, ahol elvárás az utasok gyors, szinte másodpercek alatt történő azonosítása. A vizuális, arckép alapján történő személyazonosítás során az arc különböző szegmenseit, illetve azok egymáshoz viszonyított állását, helyzetét kell vizsgálni. Az egész arc alapján történő azonosítás tehát kerülendő. Az ellenőrzést segítheti, ha a személy egyedi ismertetőjegyekkel (pl: sebhely, anyajegy, tetoválás) rendelkezik. Egy személyi okmány (úti okmány) arcképe alapján történő azonosítás általában megbízható, de korán sem nevezhető tökéletes eljárásnak. A személyazonosítást és az érzékelést is befolyásolják objektív és szubjektív tényezők. Az érzékelést befolyásolja többek között a fény mennyisége, az ellenőrzésre fordítható idő, a szolgálatellátás helye, az azonosítást végző személy aktuális érzelmi, akarat, hangulati állapota. A személyazonosítás végrehajtását pedig az ellenőrző személy felkészültsége, az okmány arcképének minősége (készítése óta eltelt idő), az életkorból vagy betegségből eredő sajátosságok vagy egyéb hasonlóságot keltő elemek befolyásolhatják [x].

tárolt genetikai anyag azonosítására szolgál. A szervezet szinte minden sejtje alkalmas a vizsgálatra, de a szakemberek a bőr-, a hajgyökér és a csontmintákat részesítik előnyben

Az ún. kétdimenziós arcfelismerő eljárást az egész világon alkalmazzák, amelynek pontosságát a háromdimenziós arcfelismerési technikával növelhetjük, tekintettel arra, hogy három dimenzióban a személyek jobban elkülöníthetők egymástól. A legtöbb kétdimenziós arcfelismerő eljárás az arc általános geometriájából indul ki. Ez a különböző részek (orr, szájug stb.) helyzetét elemzi egymáshoz viszonyítva. Nagykapasitású kamerával már a bőr textúrája is láthatóvá válik. Ez a bőrelemzés a bőr jellemzőire épül, mint például az apró bőrhibák, fényelnyelés [xi].

A tévedések kiküszöbölése és a nyomozó hatóságok korszerű támogatása érdekében az Amerikai Egyesült Államok Michigan Állami Egyetem munkatársai olyan számítógépes programot fejlesztettek ki, amely képes a fantomképeken szereplő körözött bűnözők azonosítását jelentős mértékben megkönnyíteni. Az új alkalmazás célja, hogy a fantomkép-rajzoló grafikusok által készített felvételeket összehasonlítsa a rendőrségi adatbázisokban már szereplő fotókkal és így felgyorsítsa a bűncselekmények elkövetőinek azonosítását. Mivel egy fantomkép korántsem precízen jeleníti meg a gyanúsított arcvonásait, ezért a szoftver elsősorban a szemés az álljellelmezőket hasonlítja össze a meglévő képekkel. Az egyik teszt során bebizonyosodott, hogy az alkalmazás az esetek 45 százalékában tudta azonosítani az elkövetőt. Bár az elért eredmények biztatóak, az is látszik, hogy az alkalmazhatóság érdekében még finomítani kell a technológián [xii].

A *tárgyi alapú* személyazonosítási technikák közt említett személyi okmányok az identitásra épülnek, ami önazonosságot vagy egy csoporthoz való tartozást jelent. Az állampolgársági alapregiszter az anyakönyv, amely a nevet, születési helyet és időt, valamint a szülők nevét tartalmazza. A személyi okmányok tehát olyan tárgy alapú azonosítók, amelyek hosszú távú és kötelező személyi azonosítást tesznek lehetővé. A közelmúltig ezek általában papír alapú fényképes igazolványok voltak, majd a kiállítók áttértek a kártya jellegű igazolványokra. Az utóbbi évek tendenciája, hogy chipet helyeznek el az okmányban, az okmány-beolvasó eszközökkel történő kezelhetőség érdekében. A chipbe több biometria azonosítót is kódolnak (digitalizált ujjlenyomat, arckép és alfanumerikus személyi adatok).

Az ún. személycserés módszer lényege, hogy más személy adataira kiállított eredeti és érvényes okmányt használnak fel a benne szereplő arckép és az illegálisan utazni szándékozó személy közötti hasonlóság alapján. A közösségi oldalak (pl.: Facebook, Twitter) lehetőséget kínálnak arra, hogy a bűnözők is kutassanak olyan „ismerősök” között, akik velük nagyfokú hasonlóságot mutatnak. A fényképek letöltése után egy arcfelismerő program segítségével igazolják a hasonlóságot, majd a személyhez eljutva megszerezhetik a kívánt okmányokat.

Mi lehet a megoldás a személycserék 100 %-os felfedésére? Véleményem szerint jelen pillanatban csak a DNS vizsgálatok eredményezhetnének ilyen mutatót. A gond az, hogy a módszer komoly anyagi áldozatokat követelne az ellenőrzési rendszereket üzemeltető országoktól, nem is beszélve annak időigényes oldaláról. Az elkövetési módszer egyre gyakoribbá válása ugyanakkor mutatja, hogy a személyazonosság cseréje jövedelmező „üzletággá” fejlődött. Milyen válaszlépések jöhetnek szóba? A szerző álláspontja szerint az okmányokba további személyes adatok rögzítésére lenne szükség (legalább az EGT térség okmányai tekintetében), mint például szemszín, hajszín vagy magasság. A plusz információk kétségtelenül

segítséget jelenténe egy-egy személyazonosítás során. Az okmányok érvényességi ideje világszerte eltérő. Egységesítésre lenne szükség (maximalizálva 5 évre), mivel még jelenleg is akadnak olyan (harmadik) országok, ahol akár több évtizedes érvényességi időre állítanak ki okmányokat. Ez azt jelenti, hogy az idő múlásával a személy külső jegyeinek változása miatt egyre nehezebb a személyazonosítás. Nagy feladat elé állítja az ellenőrzéseket végrehajtó állományt az a tény is, hogy az okmányokban eltérő fényképfelviteli eljárásokat alkalmaznak (pl.: tintasugaras nyomtatás, lézernyomtatás, lézergravírozás). Sok esetben az egyedi azonosító jegyek (szemölcs, seb, pörsenés, foltok stb.) megjelenítésére ezek a nyomatképek, illetve fényképfelviteli eljárások alkalmatlanok. A megoldást egy szabványban meghatározott egységes technológia jelenthetné. Tovább növelné a személyazonosítás biztonságát az a gyakorlat, amelyet egyes dél-amerikai országok (pl.: Argentína, Brazília) okmányaiban régóta alkalmaznak: nevezetesen a szemből és oldalról készített arckép. Ezeknél az okmányoknál lehetőség nyílik arra, hogy a fület, mint egyedi azonosító jellegzetességet részeire bontva (fülkagyló íve, Darwin-pont, fülkagyló belső szegélye, fülcsap, fülcimpa) vizsgálhassuk.

Végül rendkívül praktikus lenne, ha a lopott okmányok újbóli felhasználásának megakadályozása érdekében az elhagyott vagy ellopott okmányok eredeti birtokosának arcképe a Schengeni Információs Rendszer (SIS) rendszeren is tárolva lenne. Ebben az esetben a SIS találat (a rendszer által jelzett azonosság) esetén össze lehetne hasonlítani az okmányban szereplő személyt, az okmányt átadó személyt és az információs rendszer adatbázisában található személy arcképét. Jelenleg a SIS csak azonosító számot tartalmaz és az Országos Rendőr-főkapitányság Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központján belül működő Schengeni Információs Rendszer Kiegészítő Információinak Cseréjét Biztosító Nemzeti Hatóság (NEBEK, SIRENE iroda) közöl részletes információkat, amely többek között az okmány birtokosának fényképe is lehet.

A bűnszervezetek általános jellemzői a magas fokú konspiráltság, a hierarchikus szervezeti struktúra, az életvitelszerű bűnözés, az illegális jövedelmek tisztára mosása, valamint az illetékes igazságügyi, politikai ténnyerés saját céljaik támogatására. Ez egy olyan társas elkövetési forma, ahol a legfelső vezetők kiléte nem csupán a szervezeten belül, hanem a bűnüldöző hatóságok számára is sokszor ismeretlen vagy homályos. Hogyan lehetséges ez? Meglepő lehet, hogy egy eredeti (akár más állam által kiállított) útlevelet törvénytelenen vásárolni is lehet, ez csupán pénz kérdése. Tehát nem hamis vagy hamisított útvelelekről, hanem úgynevezett „második útlevélről” és „üzleti állampolgárságról” lesz szó. Szeretném kihangsúlyozni, hogy közismert, körözött bűnözők útlevélvásárlása nehezen indokolható, hiszen ezek a személyek az igénylőlap kitöltését követően azonnal a hatóságok látókörébe kerülnek. A lebukás veszélye miatt tehát kézenfekvőbb megoldás csalárd módon (a hatóság megtévesztésével) útlevélhez jutni vagy egy lopott, más személy nevére kiállított okmányt hamisíttatni. Érdekesség, hogy az új-zélandi parlament képviselője, bizonyos David Garrett a hatóságok előtt bevallotta, hogy 1984-ben egy halott csecsemő sírkövére lemásolt személyes adatok felhasználásával hamis útlevelet csináltatott magának. A hamis okmányt bevallása szerint nem használta fel és később meg is semmisítette azt. Az általa csak „ártatlan csínynek” minősített

bűncselekmény Frederick Forsyth bestsellere, „*A Sakál napja*” című regény elolvasása után ihlette meg a képviselőt [xiii].

Az útlevelek legális vásárlása főként nem a hatóságok elől menekülő köztörvényes bűnözők előtt áll nyitva. Olyan tehetős „üzletemberek” érdeklődnek a programok iránt, akik feltehetően jó kapcsolatokat ápolnak a hatóságokkal és a kedvezőbb adózás, netán névtelen, leplezett üzletelés miatt gyűjtenek be második azonosságot. Az útlevekvásárlás mellé ugyanis diszkréció és anonimitás párosul. Ez az iparág közvetítőkkal tevékenykedik, de az interneten is számos lehetőség akad a törvényesen eladó útlevelek és állampolgárságok kapcsán [xiv].

Hasonlóan nyitott opciókra az európai államok általában nem engednek szabad utat, azonban erre a közelmúltban Montenegró rácáfolt. A délszláv állam 2010-es kormányzati elképzelései között szerepelt ugyanis, hogy aki legalább félmillió eurót fektet be Crna Gorában, ellenszolgáltatásként állampolgárságot kap. A montenegrói üzleti állampolgárságnak az Európai Uniót közvetlenül érintő biztonsági vonatkozása is van, hiszen az ország polgárai 2009. december 19-től vízummentesen utazhatnak az Európai Unió tagállamaiba – két további balkáni ország, Szerbia és Macedónia mellett [xv]. A fentiek értelmében tehát minden montenegrói útlevelel rendelkező vízum nélkül utazhat a schengeni övezetbe. Az egykori jugoszláv tagállam kormánya hivatalosan elutasította azon európai uniós feltevéseket, amelyek szerint a programmal Montenegró bűnszövetkezetek menedékhelye lenne [xvi].

Üzleti útlevel programmal sok ország rendelkezik, de az állampolgárság megszerzése már komolyabb dolog. Üzletembereknek tűnő alvilági vezetők (tehát nem körözött bűnözők) egyértelműen sok pénzzel, hatalmas vagyonnal rendelkeznek, amelynek birtokában a világ szinte bármely országában gyorsan nyílnak az ajtók. Népszerűnek számít például a panamai üzleti útlevel program, de kedvelt célországok még Nicaragua, Dominikai Köztársaság, Uruguay és Venezuela. Az Európai Unióban Észtországot ajánlják, ahol ugyan nem vásárolhatók okmányok, de az adminisztrációs eljárások általában egyszerűek és gyorsak.

A panamai üzleti program keretében második útlevelhez lehet jutni, állampolgársághoz azonban nem. Lényege, hogy a panamai központi banknál (Panama Government Bank) személyesen meg kell jelenni, majd öt éves betéti szerződést kell kötni, a számlára pedig nagyjából 175.000 dollárt szükséges elhelyezni. A bank legalább 750 amerikai dollárnak megfelelő kamatot fizet havonta. Az érvényes, eredeti panamai útlevel ügyintézése három napig tart és öt évig érvényes. Vízum nélkül számos országba gond nélkül be lehet lépni vele.

Figyelemre méltó a suriname-i „Üzleti Állampolgársági Program” is, ahol az állampolgárságért cserébe 26.000 eurót kell befektetni és további négyezret családtagonként. A suriname-i állampolgárság és második útlevel megszerzésének igen kecsgetető előnyei vannak. Többek között számos országba lehet vízummentesen utazni, *egyszerű megszerezni a holland állampolgárságot* (mivel Suriname korábban holland gyarmat volt), a kérvényezők az állampolgárság megszerzésének folyamata alatt nevüket is megváltoztathatják, valamint a suriname-i útlevelek birtokosai nem fizetnek adót a külföldön szerzett jövedelmek után.

A név megváltoztatása kapcsán általános szempont, hogy a csere ne szerepeljen az egyszerűen elérhető nyilvántartásokban. Ehhez azonban bírósági felhatalmazásra van szükség, majd a változtatást igazoló iratok jól elzárt bírósági irattárba kerülnek. Vannak azonban buktatók is. Kellő körültekintés nélkül könnyen fiktív útlevelelhez juthat az érdeklődő, amely nem létező (el nem ismert) országok vagy szervezetek által lettek kiállítva. Ilyenek például „Hutt River Province”⁴ vagy a World Passport [^{xvii}].

A téma kapcsán nem kétséges, hogy egy „második útlevelel”, majd az adott ország állampolgárságának megvásárlása névcserével kombinálva elegendő a tökéletes diszkréció megszerzésére. Vegyünk egy extrém példát: „ügyfelünk” suriname-i állampolgárságot vásárol, majd megváltoztatja a nevét. Ezt követően az új név alapján vásárol egy panamai útlevelet. Az új útlevelel felhasználásával szingapúri offshore céget alapít, amelynek bemutatóra szóló részvényei egy panamai vagyongazdálkodónál vannak, majd a cég bankszámláját Svájcban megnyitja és erről bonyolítja a vásárlásokat.

Összességében megállapítható, hogy a személyazonosítás szerepe kétségtelenül felértékelődött. Szinte nincs olyan hivatalos tevékenység, amelynek során ne kérnének tőlünk azonosításra szolgáló információt. A nem jogkövető személyek pedig természetesen titkolni, felcserélni vagy módosítani kívánják adataikat bűnös tevékenységük kiteljesedése érdekében. Fentiek alapján elmondható, hogy a biometrikus személyazonosítás a jövőben számtalan lehetőséget tartogat a hatóságok számára, ezért azt valószínűsítem, hogy a személyazonosítás menete gyorsabb, eredménye hitelesebb és megbízhatóbb lesz. A „második útlevelel” vagy „üzleti állampolgárság” kapcsán viszont egyértelmű, hogy olyan bűnözők, akik hatalmas vagyonnal és némi befolyással is rendelkeznek, sajnos bármit elérhetnek. Oda utaznak, olyan névvel és útlevelel, ahová és amilyenel csak kívánnak. Egy, a suriname-i, útlevelel vásárlásával holland állampolgársághoz jutó ázsiai, dél-amerikai maffiavezér a schengeni térségbe utazva már rendelkezik a szabad mozgás közösségi jogával. Mi lehet a megoldás? A bűnszervezetek tevékenységét egy módon lehet hatékonyan korlátozni: az illegális jövedelemforrások felderítése után el kell apasztani azokat. Minden más kísérlet (mint például a harmadik országokkal történő együttműködés fokozása) csak illúzió.

FORRÁSOK, HIVATKOZÁSOK:

- [1] 2005/0003 (CNS), Javaslat a Tanács kerethatározata a szervezett bűnözés elleni küzdelemről
- [2] Tanács 2252/2004/EK rendelete a tagállamok által kiállított útlevelek és úti okmányok biztonsági jellemzőire és biometrikus elemeire vonatkozó előírásokról

⁴ Hutt River Province - Ausztrália egyik "farmja", ahol *Leonard George Casley* saját birodalmat hirdetett. Hutt River az ENSZ tagállamok által el nem ismert "szakadár" terület.

- [3] A daktiloszkópia története, <http://dactiloscopia.atw.hu/history.htm>, Letöltve: 2011-12-12.
- [4] Verbőczy Tripartitum (Háromskönyv) HK. II. R. 16. c.
- [5] Kriminálisztikai alapismeretek. Jegyzet, Rendőrtiszti Főiskola, Budapest 2005. 87.o.
- [6] Csefkó Tamás: „Mind a tíz ujjnak a lenyomatát rögzítik, körömszélről körömszélig”
<http://www.erezbetrosta.hu/tenyerunkban-a-jovo/Csefko-Tamas-omagy/mind-a-tiz-ujjak-a-lenyomatat-roegzitik-koeroemszeltol-koeroemszelig.html>, Letöltve: 2011-12-04.
- [7] „Eltüntette ujjlenyomatát, hogy beléphessen Japánba”
<http://www.mon.hu/hirek/frisshirek/cikk/elntette-ujjlenyomatat-hogy-belephessen-japanba/cn/haon-news-charlotteInform-20091207-0924062368>, Letöltve: 2011-12-04
- [8] Nagy Klára – Adatvédelem a biometrikus adatok tükrében – különös tekintettel a biometrikus útlevélre. 269 o. „Optimi Nostris” Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2007. ISSN 1789-7203
- [9] Automatisierte und Biometriegestützte Grenzkontrolle (ABG)
- [10] Balla József – A személyazonosítás végrehajtását befolyásoló tényezők a Határőrségnél. 151.o. Magyar Rendészet, 2007/1-2. ISSN 1586-2895
- [11] Kósa Zsuzsanna: Személyazonosítási technikák
http://www.nhit-it3.hu/it3-cd/A14_szemelyi%20azonositas.pdf, Letöltve: 2011-12-07.
- [12] Felismeri a fantomképeken szereplő bűnözőket egy szoftver
<http://www.sg.hu/cikkek/80548/felismeri-a-fantomkepeken-szereplo-bu-nozoket-egy-szoftver>, Letöltve: 2011-12-05
- [13] Halott csecsemő adatait lopta el egy új-zélandi képviselő,
http://hvg.hu/vilag/20100917_csecsemo_utlevel_uj_zeland, Letöltve: 2011-12-06
- [14] <http://www.kulfoldibankszamlainfo>, Letöltve: 2011-12-05.
- [15] A Tanács 1244/2009/EK rendelete (2009. november 30.) - A külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról szóló 539/2001/EK rendelet módosításáról
- [16] Beruházásért útlevél Uniós félelmek: Montenegró a maffiózók mentsvára lehet, MNO, http://mno.hu/migr_1834/beruhazasert_utlevel-219392, Letöltve: 2011-12-11.
- [17] Bokros György: Útlevelet vegyenek! <http://lemil.blog.hu/2010/0927/utlevelet-vegyenek>, Letöltve: 2011-12-07.

A RAKÉTAVÉDELEM LEHETSÉGES KATONA-TECHNIKAI MEGOLDÁSAI

Rezümé

A rakétavédelem az 1960-as évek óta mindig vitás kérdésként szerepelt a Washington és Moszkva közötti érintkezések során. Jóllehet úgy tűnt, hogy az 1972-es rakétaelhárító rakétákkal kapcsolatos szerződés (ABM Treaty) rendezi a vitát, azonban ez nem történt meg, mivel az Egyesült Államok 2002-ben visszalépett a szerződéstől és hozzákezdett olyan tervek elkészítéséhez, amelyek egy európai rakétavédelmi rendszer kiépítését célozzák.

Ennek megfelelően, felgyorsította Nemzeti Rakétavédelmi programjának megvalósítását. Ugyanakkor, az amerikai és orosz kutatóintézetek lézer és infravörös érzékelők fejlesztésén dolgoznak. A vonatkozó projektek fő céljai között szerepel a repülőgépekre telepíthető lézerfegyverek fejlesztése. Az elektro- optikai integrált célfelderítő és tűzvezető rendszerek (electro-optical distributed aperture system - EUDAS) képesek nagy pontossággal meghatározni a rakéták hatósugarát, repülési magasságát, irányát és sebességét. A kutatóintézetek olyan új fegyverek fejlesztésén dolgoznak, amelyek képesek megsemmisíteni az interkontinentális ballisztikus rakétát (ICBM) a teljes röppályája alatt. Az ilyen fegyverek csapását a rakéta csak akkor képes elkerülni, ha eléri a hiperszonikus sebességet. A szerzők úgy jellemezték az új fegyvereket és azok alkalmazását, hogy azok kielégítik a hangsebesség feletti, úrrepülő és „WaveRider” metodológia feltételeit. A fejlesztés fő iránya azt célozza, hogy hogyan lehet uralni az űrt alacsony magasságban, 30-100km-en belül.

Kulcsszavak: rakétavédelem, hangsebesség felett, lézer, repülőgépre telepített lézer, egyszerű légi jármű, azonnali globális csapás.

Résumé

Missile defence has been a contentious issue on the agenda between Washington and Moscow since the 60s. Although the 1972 Anti-Ballistic Missile Treaty appeared to resolve the contention, yet it kept coming back, due to the withdrawal of the USA from the Anti-Ballistic Missile Treaty in 2002 and to its plans for deploying missile defence system in Europe.

Accordingly, the National Missile Defense programs have been accelerated. The US and the Russian research institutes are working on laser and infrared sensors. One of the main projects concentrates on developing a laser-weapon to be mounted on the board of aircraft. The electro-optical distributed aperture system and other systems are able to determine the range, altitude, direction or speed of the missiles with high accuracy. Research institutes are searching how

to destroy ICBMs on their whole path by new technology. The ICBM is capable to avoid the strike of these weapons only if it reaches hypersonic flight speed.

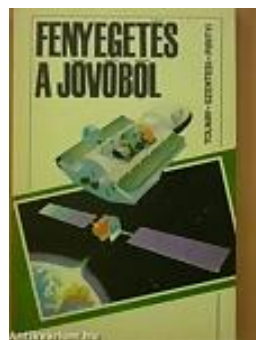
The authors concluded that the military applications and the results have met the requirements of the scramjet, space shuttle and WaveRider methodology. The main research direction of military technology currently is: how to rule the space at low altitude, within 30–100km.

Keywords: Missile Defence, scramjet, laser, airborne laser, Common Aero Vehicle, Prompt Global Strike.

Bevezetés

Az interkontinentális ballisztikus rakéták elleni védelem rendszereinek kiépítése már az 1950-es – 1960-as években elkezdődött mind az Egyesült Államokban, mind a Szovjetunióban. Mindkét állam jelentős költségráfordítással rakétarendszereket épített ki országa egyes területei, körzetei védelmére. A fejlesztések eredményeként az 1970-es évek elejére, közel azonos méretben, hatékonynak látszó védelmi rendszerek épültek ki mindkét államban. Ugyanakkor erre az időre a tudományos elemzéseknek köszönhetően kiderült, hogy tökéletes rakétavédelem nincsen. Ugyanis egy nagy jelentős ipari körzet, főváros, katonai bázis megbízható védelméhez – abban az időben – közel 100 elfogó rakéta indítóállásra és 15-20 korai előrejelző- és rakéta-rávezető lokátorra volt szükség. Mindkét országban a legfontosabbnak ítélt, a társadalom működését és védelmét biztosító objektumok oltalmazásához – a szakemberek számításai szerint – közel 30-50 rakétavédelmi rendszert kellett volna kiépíteni, ami már az abban az időben is komoly katonai kiadásokat még jobban megemelte volna.

További problémát jelentett, hogy a rakéta-védelmi rendszerek rakétáit is atomrobbanófejjel terveztek felszerelni, amelyek célravezetéséhez nagy pontosságra van szükség. A támadó- és ellenrakéták sebessége, röppályájuk jellemzői, a folyamatos korszerűsítés, a több robbanófejes változatok megjelenése és a környezet-szennyezés veszélye tovább nehezítette a kutatók és szakemberek munkáját a korszerű rakétavédelem fejlesztése kérdésében.¹

Az akkori számítások szerint a rakétavédelmi rendszer 85-90 %-os hatékonysággal lett volna képes a támadó rakétákat megsemmisíteni. A hadászati rakéták folyamatos korszerűsítésével: több robbanófej, nagyobb pontosság és a különböző álcázó bevonatok alkalmazása és tömeges csapás esetén tovább csökkent volna a rakétavédelmi rendszerek hatékonysága. Másképpen, az interkontinentális ballisztikus rakéták nagy mennyisége, korszerűbb változatai napjainkra szinte

Megjegyzés [TZs7]: ... nagyobb pontosság és..

¹ Tolnay – Szentesi – Pirityi: Fenyegetés a jövőből.

Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1986. 146-166. oldalak.

The Independent Working Group on Missile Defense, the Space Relationship, and the Twenty-First Century. <http://missilethreat.com/iwgreport/pageID.163/default.asp> 2012. 02. 12.

megoldhatatlan feladat elé állította a célfelderítő és tűzvezető lokátorokat. Amikor a korszerű rakétavédelem lehetőségét vizsgáljuk, akkor ezekkel az eredményekkel mindenképpen számolnunk kell a jövőben. A címben jelzett téma bővebb kifejtése előtt szükségesnek tartunk néhányat ismertetni az európai rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos megjelent nyilatkozatokból és eseményekről.

Az amerikai tervek szerint az európai rakétavédelmi rendszer parancsnokságának a németországi Rajna-Pfalz tartományban fekvő Ramstein amerikai légitámaszpontja ad majd otthont, de ugyanitt található az a parancsnokság is, amely a NATO-országok légterének biztonságáért felelős. A Szövetségben már hónapokkal ezelőtt jelezték, hogy amikor kiépül az európai rakétavédelmi rendszer, akkor Ramstein lesz annak parancsnoki központja, tehát ott összpontosul majd a beérkező információk elemzése, és onnan működtetik az európai rakétavédelmi rendszer szárazföldi és tengeri telepítésű elemeit.

A rakéták indításával kapcsolatos döntéshozatal az, ami nem Ramsteinben történik, hanem a belgiumi Monsban található Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE), parancsnokságon hozzák meg. Nevezetesen, azt a döntést, hogy támadó rakéta megsemmisítése érdekében elfogórakétát kell-e indítani, Mons fenntartja magának. Valószínű ennek megfelelően vizsgálni kell majd a vezetés és irányítás hatékonyságának kérdését az üzembe helyezést követően.

Thomas de Maiziére német védelmi miniszter a NATO tagállamok védelmi minisztereinek brüsszeli tanácskozásán nyilatkozott ugyan újságíróknak a rakétavédelmi programban való német részvételről, de Ramsteinről – egyelőre legalábbis – nem szólt. Csupán azt közölte, hogy Németország a NATO európai rakétavédelmi rendszerének rendelkezésére fogja bocsátani az országban elhelyezett Patriot rakétákat. Német kormányzati illetékesek szerint, ez több mint 24 tüzalegységet jelent. Megjegyezzük, hogy a Patriot rendszerek hadszíntéri védelmi rendszerek.

Megjegyezzük, a szakirodalom adataira hivatkozva, hogy a Szövetségben folyamatosan zajlik a rakétavédelmi rendszer fejlesztése, és az idén májusban, Chicagóban tartandó csúcstalálkozón kívánják bejelenteni a rendszer részleges működőképességét.²

Állításunkat igazolja a következő információ is: Romániában hatályba lépett az a törvény, amely lehetővé teszi, hogy az ország területén a NATO európai rakétavédelmi rendszerének egyes elemeit telepítsék.

Ugyanakkor az Oroszországi Föderáció politikai vezetése már többször kijelentette, hogy az Európában elhelyezett rakétavédelmi elemek, és azok tervei fenyegetik az Oroszországi Föderáció hadászati csapásmérő erejét. Viktor Litovkin a Független Katonai

² Preparing for Chicago. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_84287.htm 2012. 03. 11.

Szemle elemzője erről a fenye-getésről következőt mondta: az Egyesült Államok azt állítja, hogy rakétavédelmi pajzsot hoz létre olyan kiszámíthatatlan rendszerek ellen, mint Irán. De valójában rakétaelhárító rendszert épít Oroszország köré. Miben van a veszély? Oroszország európai részén a hadászati nukleáris visszatartó erők egy része helyezkedik el. Természetesen, a Románia területén elhelyezkedő Aegis komplexumok és SM-3 rakéták nem jelentenek reális veszélyt számunkra. Ezek célja: a közepes és rövidebb hatótávolságú rakéták elpusztítása, ilyenek pedig **ügyeleti rendszerünkben egyáltalán nincsenek**. De 2020-2022-re a korszerűbb és nagyobb hatótávolságú elfogórakéták meg fognak jelenni Lengyelországban, a Norvég- és az Északi-tengeren. Ezek már képesek az orosz interkontinentális ballisztikus rakéták elfogására. Éppen ez aggasztja Oroszországot. Az Egyesült Államok a telepítéssel **lényegében csökkenti Oroszország képességét, hogy megvédje saját stratégiai érdekeit és szuverenitását**. Ha a rakétavédelmi rendszer kiépítése megvalósul – mondta Litovkin –, akkor figyelembe kell venni, hogy az Egyesült Államok és Oroszország közti konfliktus esetén annak érdekében, hogy az interkontinentális ballisztikus rakétáink eljussanak a célpontokhoz, az első csapást a rakétavédelmi rendszer szárazföldi- és tengeri alrendszerre kell mérnünk. Ilyen a katonai logika – **állapította meg Viktor Litovkin.**

Megjegyzés [TZs9]: ilyenek pedig

Megjegyzés [TZs10]: a telepítéssel lényegében...

Megjegyzés [TZs11]: Hol és mikor?!Jó lenne lábjegyzetben jelölni!

A 48. müncheni nemzetközi biztonságpolitikai konferencián Szergej Lavrov, orosz külügyminiszter több mint 350 vezető politikus és katonai szakértő előtt kifejtette: a várttal ellentétes hatást fejthet ki minden olyan globális biztonsági rendszer, amelynek középpontjában csak a NATO áll. A mások ellen irányuló szövetségi konstrukciók akár „globális katasztrófához” is vezethetnek – tette hozzá Lavrov.

Az Oroszországi Föderációban már az európai rakétavédelmi rendszer gondolatára is azonnal „félreverik a harangokat” – mondta az orosz diplomácia vezetője, hangsúlyozva, hogy nem lehet haladást elérni az európai rakétavédelmi rendszer ügyében, amíg „a Szövetség nem veszi figyelembe a megalapozott orosz aggodalmakat.”³

Ezzel szemben Anders Fogh Rasmussen NATO-főtitkár a müncheni tanácskozáson hangsúlyozta: a NATO és az Oroszországi Föderáció viszonyából „valódi, élő stratégiai kapcsolatot” kell felépíteni. A rakétavédelmi rendszer válasz az Oroszországot és az észak-atlanti szervezetet egyaránt fenyegető veszélyekre, ennél fogva pedig akár javíthatja is a két fél kapcsolatát a jövőben – vélekedett a főtitkár.⁴

Leon Panetta amerikai védelmi miniszter is azt emelte ki Münchenben, hogy a kiépítendő rakétavédelmi rendszer védelmi jellegű, nem pedig valamely ország, főleg nem az Oroszországi Föderáció ellen irányuló rendszer kiépítésére

³ Лавров заявил, что не видит "света в конце тоннеля" по вопросу ЕвроПРО.
http://ria.ru/defense_safety/20120204/556638066.html 2012. 02. 04.

Глава МИД России обсудил с генсеком НАТО вопросы ЕвроПРО.
http://ria.ru/defense_safety/20120204/557315288.html 2012. 02. 05.

⁴ Remarks by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Munich Security Conference plenary session on “Building Euro-Atlantic Security”
http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_84197.htm 2012. 02. 05

törekszik a Szövetség. Reményét fejezte ki, hogy hamarosan sikerül az orosz politikai és katonai vezetés kétségeit eloszlatni.⁵

A müncheni konferencia elnöke – Wolfgang Ischinger– hangoztatta: „a fórum nem a katonai lobbis éves gyűlése, a biztonság fogalma bővül: magába foglalja a pénzügyi válságot, az energetikai kérdéseket és a klímaváltozást.” Ugyanakkor az Egyesült Államok új katonai doktrínája, a NATO és Oroszország viszonya újból előtérbe kerül a konferencián – mondta az elnök.

Az európai rakétavédelem az Oroszországi Föderáció és nyugati partnerei, elsősorban az Egyesült Államok viszonyának egyik alapvető problémája maradt napjainkban is. Mi több, a rakétavédelmi rendszer telepítését az Oroszországi

Föderációban hivatalos szinten az orosz biztonságpolitika kulcstémájának minősítették. Így természetes, hogy a téma napirendre kerül a müncheni konferencián – mondta az Oroszország Hangjának nyilatkozva Dmitrij Danyilov, az Európa Intézet európai-biztonsági osztályának vezetője a konferencia megnyitója előtti héten, majd így folytatta:

„Világos, hogy jelenleg a helyzet zsákutcába jutott. Oroszország nem hajlandó további konzultációkat folytatni az Egyesült Államokkal és a NATO-val anélkül, hogy megvitassák az orosz követelményeket, vagyis az olyan jogi garanciákat, hogy a rendszer nem fogja veszélyeztetni az orosz hadászati erőket és érdekeket.

Az Egyesült Államok a maga részéről több oknál fogva is lehetetlennek tartja ezt. Adott helyzetben nehéz megmondani, hogy milyen megoldást találhatnak a problémában. Mi több, 2011 végén az orosz álláspont bekeményedett. Medvegyev elnök megfogalmazta azokat az intézkedéseket, amelyeket Oroszország foganatosítani fog akkor, ha nem érnek el megállapodást az Egyesült Államokkal közös rakétavédelmi rendszer kérdésében. A kemény álláspont még inkább bonyolítja az áttörést, illetve előrehaladás perspektíváját, és ezen a téren a müncheni konferencia aligha hozhat változást” – mondta a szakértő.⁶

Ugyanakkor Dmitrij Rogozin orosz kormányfő-helyettes véleménye szerint még nem szalasztották el az előrelépés lehetőségét. *„Remélem, az európaiak felfogják, hogy nem maradhatnak vakok külföldi katonai eszközök területükön való elhelyezése kérdésében” – hangoztatta a kormányfő-helyettes a konferencia megnyitása előtt.*

⁵ Panetta reassures European allies over defense cuts.
<http://kgmi.com/Panetta-reassures-European-allies-over-defenscut/11461924?newsId=126140>
2012. 02. 05.

⁶ 48. Müncheni Biztonsági Konferencia: lehetséges-e az előrehaladás a rakétavédelem terén?
<http://hungarian.ruvr.ru/2012/02/03/65261659.html> 2012. 02. 04.

„Amennyiben az amerikaiak lemondanak saját rakétavédelmi bázisaik lengyelországi 2018-as telepítéséről és a rakétavédelmi fegyverek elhelyezéséről 2020-ban, mi több, hadiflottájuknak az északi tengereken való elhelyezéséről, akkor nem lesz szükség azokra a katona-technikai válaszlépésekre, amelyeket Medvegyev elnök körvonalazott nyilatkozatában” – mondta befejezésül Rogozin.⁷

A NATO állam- és kormányfők által 2010 novemberében elfogadott új stratégiai koncepció, értelmében „a Szövetség határain kívül tapasztalható instabilitás és konfliktus, beleértve a szélsőséges mozgalmakat, a terrorizmust és különböző transznacionális illegális tevékenységeket – fegyver-, kábítószer- és embercsempészet, – közvetlen fenyegetést jelenthet a Szövetség biztonságára.”

Az állam- és kormányfők lisszaboni csúcstalálkozóján a megbeszéléseket követően döntöttek az európai rakétavédelmi rendszer kiépítéséről. Más szóval, a rakétafenyegetés kezeléséről politikai döntés született, amelyhez katona-technikai feladatok kapcsolódnak.

Az említett kihívásokra válaszul a NATO folyamatos fejlődésen, transzformáción megy keresztül, hogy napjaink összetett világában, ahol a hatásmechanizmusok egymást is erősíthetik, nemzetközi partnereivel együttműködve rugalmasan, hatékonyan legyen képes reagálni.

Ennek érdekében hozták létre 2010 augusztusában a NATO Emerging Security Challenges Divisiót (ESCD), amely a szervezet történetében először lesz képes tudományos alapon, stratégiai szinten kutatni ezeket a fenyegetéseket. Az ESCD a magyar Iklódy Gábor vezetésével kifejezetten a nem hagyományos kihívásokkal foglalkozik, és tevékenységének célja, hogy a már létező NATO-célkitűzéseket a kor követelményeihez igazítsa, továbbfejlessze, vagy olyan radikálisan fejlődő új területeken, mint a kiberbiztonság, új szabályzókat, eljárásokat alkosson, új képességek kialakításához teremtse meg az elméleti hátteret. Vonatkozik ez a törekvés a tagállamok területét és lakosságát fenyegető esetleges rakétatámadások hatásos kezelése lehetőségének tudományos igényű kutatására is.

Az ESCD a már létező NATO-célkitűzéseket a kor követelményeihez igazítsa, továbbfejlessze, vagy olyan radikálisan fejlődő új területeken, mint a kiberbiztonság, új szabályzókat, eljárásokat alkosson, új képességek kialakításához teremtse meg az elméleti hátteret. Vonatkozik ez a törekvés a tagállamok területét és lakosságát fenyegető esetleges rakétatámadások hatásos kezelése lehetőségének tudományos igényű kutatására is.

A védelmi célkitűzések megvalósítása érdekében a tagállamok kutatóintézeiben az 1990-es évek óta számos szakember dolgozik azon, hogy a Szövetség

⁷ Rakétavédelmi rendszer Romániában: nyilvánvaló kockázatok. <http://hungarian.ruvr.ru/2011/12/27/62967632.html> 2012. 02. 03.
 Rogozin: Россия создаст надежную воздушно-космическую оборону. http://ria.ru/defense_safety/20120205/557421654.html 2012. 02. 05.

rakétavédelmi képessége a lehetséges külső fenyegetést képes legyen hatékonyan ellensúlyozni, a tagállamok területe fölé érkező rakétákat megsemmisíteni.⁸

A technológia nehézségek miatt kezdetben a rakétavédelem célja korlátozott volt. Nevezetesen a Szövetség országainak, haderejének védelmére hadszíntéri rakétavédelmi rendszer fejlesztése kezdődött meg, amely az úgynevezett ALTBMD (*Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence, Többrétegű Hadszíntéri Rakétavédelem*) rendszer keretein belül került megvalósításra. A jelenlegi ALTBMD hadszíntéri rakétavédelmi képesség 3000 kilométerig lesz képes érzékelni és elfogni a hadszíntéri ballisztikus rakétákat. A két fázisból álló fejlesztési folyamat *első* szakaszában kialakítják a meglévő nemzeti vezetés-irányítási rendszerek, a felderítő és fegyverrendszerek illesztését, míg a *második* szakasz a rakétaelfogáshoz szükséges további fegyverrendszerek integrálását jelenti, a tervek szerint két éven belül.

A szerzők a fellelhető hazai és nemzetközi irodalom és tudósítások anyagát ismertették a bevezetőben. A tanulmány további részében a rakétavédelemmel összefüggő katona-technikai megoldásokat vizsgáljuk a szakirodalom alapján. Ezt követően egy korábban megjelent orosz tanulmány rövid tartalmát ismertetjük, amelyben a szerzők a hiperszonikus repülőeszközök és az irányított, sikló harci fejek lehetséges alkalmazásáról írnak.⁹ Azért tartjuk fontosnak a tanulmány rövid ismertetését, mert abból megismerhetjük az európai rakétavédelmi rendszer politikai és katona-technikai vitái mögött folyó kutatómunkát a jövő rakétavédelméről és a légi-kozmosz műveletek lehetséges módjairól. Továbbá a tanulmány tartalmához kapcsolódó szakirodalomból vettünk át néhány fontosnak vélt fejlesztési irányt, eseményt és adatot. Ezért nem tekintjük önálló szellemi terméknek ezt az írásunkat, csupán a címhez kapcsolódó anyagok rövid összefoglalásának. A hivatkozásokban azokat a tanulmányokat és tudósításokat tüntettük fel, amelyek tartalmi kivonatát (parafrázis) ismertettük.

Az interkontinentális ballisztikus rakéták elleni védelem katona-technikai lehetőségei

Az elmúlt évtizedekben a katonai műveletek hagyományos – szárazföldi, tengeri, légi – színtereivel egyenrangú szerephez jutott a világűr, legújabbán pedig a kibertér is. A bevezetőben említett orosz szerzői kollektíva kutatásai alapján, de más szakemberek munkája is igazolja, hogy a hatékony rakétavédelem érdekében új eljárásokat, új módszereket és új eszközöket kell keresni, fejleszteni. Ugyanakkor a tudósok figyelmeztetnek, hogy mindezek megvalósítása esetén sem lesz az ellenség interkontinentális ballisztikus rakétáinak és a hozzájuk kapcsolható elemeknek a

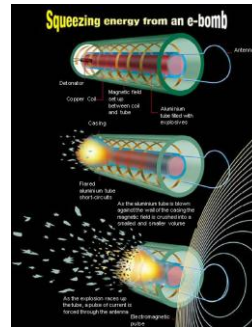
⁸ Yousaf Butt – Theodore Postol: Upsetting the reset: The Technical Basis of Russian Concern Over NATO Missile Defense. Federation American Scientists. FAS Special Report No. 1. September 2011. NATO – Topic Missile Defence. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm 2012. 02. 03.

⁹ Георгий Александрович ЛОПИН, Михаил Леонидович ЦУРКОВ, Владимир Васильевич ОГЛЮБЛИН: Угрожающая перспектива <http://www.vko.ru/DesktopModules/Articles.html> 2012. 02. 05.

pusztítása száz százalékos hatékonyságú. Ez a megállapítás vonatkozik mind a nemzeti-, mind a tervezett európai rakétavédelmi rendszer várható képességeire is.

Az interkontinentális ballisztikus rakéták elfogása és pusztítása kutatásában mind az Egyesült Államokban, mind az Oroszországi Föderációban első helyen szerepel az a kérdés, hogy a feladatot milyen eszközzel lehet a leghatékonyabban végrehajtani?

Az eddig elért kutatási eredmények arra mutatnak, hogy az irányított energiafegyverek, az infravörös érzékelő rendszerek és a hipersebességű eszközök alkalmazása eredményes lehet. Annak ellenére, hogy az említett két állam, de Kína, Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország, Japán és más országok alig jutottak túl a laboratóriumi kutatásokon és néhány, a gyakorlatban végrehajtott kísérleten, az eredmények biztatóak.¹⁰

A felderítő-, korai előrejelző-, célkövető- és tűzvezető rendszerek számítógéppel történő összekapcsolásán túl, a pusztítás eszközeiben még semmi sem végleges, további kutatásokra van szükség. Ugyanakkor, figyelembe véve a tudományos és technikai fejlődés ütemét, gyors haladás várható a következő években. Ez azt is jelenti természetesen, hogy a fegyverkezési verseny megjelent a légi-kozmosz térségben.

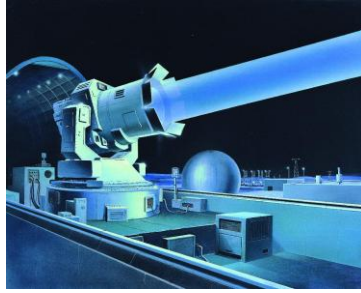
Az új eljárás, módszer egyik változata lehet a lézersugár katonai alkalmazása

A laboratóriumi kísérletek azt igazolják, hogy a lézer nagy energiát koncentráló fizikai tulajdonságát lehet katonai célokra alkalmazni, mivel egy nagy teljesítményű lézer képes lehet a levegőben megsemmisíteni, vagy legalább működésképtelenné tenni a műholdakat, a rakétákat vagy a különféle repülőeszközöket. Az interkontinentális ballisztikus rakéták jelentik napjainkban a globális katonai fenyegetés, visszatartás egyik legfontosabb elemét, így az ellenük való több szintű védekezés egyik alkotórésze lehet a lézerfegyver.¹¹

Mint korábban említettük, a ballisztikus rakéták elterjedése óta világszerte keresik a megsemmisítés hatékony módját. Viszonylag nagy sebességük miatt az interkontinentális ballisztikus rakétákat hagyományos rakétákkal és lövedékekkel nem könnyű megsemmisíteni. A fénysebességgel terjedő lézersugárnak ez sokkal

¹⁰ Tájékoztató a hiperszonikus repülőeszközök fejlesztéséről. Aviation Week and Technology 2008. July 14.

¹¹ A tanulmány keretei nem teszik lehetővé, hogy vizsgáljuk a részecskefegyvereket, csupán egy rövid megjegyzésre van mód. A részecskefegyverek kifejlesztése a 20. század közepén kezdődött. Céljuk az interkontinentális ballisztikus rakéták elleni védelem megteremtése volt. A részecskesugár hasonló jelenség, mint a természetben előforduló villámcsapás: a villámcsapásban nagy sebességű elektronok vándorolnak a pozitív töltésű terület felé. A villámcsapásban áramló elektronok sebessége jóval kisebb, mint a részecske fegyver által generált sugárban áramló részecskék sebessége, de a jelenlévő részecskék száma nagyságrendekkel nagyobb. A részecskefegyver által kibocsátott sugár részecskéi a céllal ütközve átadják kinetikus energiájukat a cél atomjainak. Ennek hatására a cél részecskéi gerjesztett állapotba kerülnek, ami gyors hőmérsékletnövekedéssel jár, és a cél felrobban a sugár hatására.

könnyebben sikerülhet, csak éppen a föld-felszínről induló rakétaelhárító lézernyalábokat a légkör alsóbb, sűrű rétegei az időjárási viszonyoktól függően túlságosan szétszórják. A pusztító képesség sokkal hatékonyabb lehet, ha a lézersugarat egy nagy magasságon repülő repülőgépről bocsáthatnák ki. Ezúttal tehát nem a repülőgép-tervezők fordultak a lézerfegyver készítőkhöz, hanem éppen fordítva, a lézerfegyver hordozásához kerestek megfelelő

járművet a tervezők. A repülőgép kiválasztása nem okozhatott túl nagy technikai kihívást, mivel egy megawattnyi teljesítményű lézerberendezés tömege és mérete miatt csak a legnagyobb szállítógépek jöhettek számításba.¹²

Az amerikai védelmi minisztérium 1996-ban elindította egy átalakított Boeing 747-es teherszállító Jumbóra telepített rakétaelhárító lézerfegyver kifejlesztését. A mérnököknek nem kis nehézséget kellett leküzdeniük, amíg ez év elején – 2010. február 11-én – a „YAL-1” megnevezésű rendszer a gyakorlatban is bebizonyíthatta képességeit. A tízezer méteres magasságban nyolcas alakú pályán járőröző repülőgépről a lézerfegyver repülés közben eltalált és megsemmisített egy felszálló ágban lévő ballisztikus rakétát.

A kísérlet során első lépésként a Boeing 747-esen körkörösén elhelyezett infravörös érzékelők egyike észlelte a felbocsátott rakéta hajtóművének hősugárzását. Ezután a törzs tetejére szerelt kis energiájú széndioxid-lézer befogta a célt, majd pontosan bemérte annak irányát, távolságát és sebességét. Ennek alapján vette célba a rakétát a gép orrát elfoglaló forgatható toronyba épített tükörrendszer, amelyen át előbb egy kisebb energiájú próbasugarat bocsátottak a korábban felderített célra. A próbasugár visszaverődése alapján meglehetősen pontos képet kaptak a sugár útjába eső különböző légtömegek eltérítő, torzító hatásáról. A feldolgozott információ adatai alapján a vezérlőautomatikák a másodperc töredéke alatt korrigálták a tükör beállítását, sőt apró szervomotorok segítségével még a tükrök alakját, fókuszát is finom hangolták, pontosították. Végül automatikusan működésbe lépett az óriásgép rakterének nagy részét elfoglaló, hat darab mikrobusz méretű vegyi lézerberendezés, és a több másodpercig tartó nagy energiájú lézersugárral annyira felmelegítette a felszállóban lévő ballisztikus rakéta üzemanyagtartályának vékony falát, hogy az legyengülve nem tudta elviselni a hatalmas sebesség következtében fellépő terheléseket és felrobbant.

¹² Raytheon Missile Defense.

<http://www.raytheon.com/capabilities/missiledefense/integration/index.html> 2012. 02. 03.

A lézer és a repülés. <http://www.aeromagazin.hu/> 2012. 02. 03.

Matthew Hoey: Global Space Warfare Technologies: Influences, Trends, the Road Ahead.

<http://www.kurzweilai.net.html>. 2012. 02. 10.

Köszegvári Tibor: Gondolatok az űrhadviselésről. Hadtudomány 2006. XVI. évfolyam 3. szám. 68-78. oldalak.

A kísérletet irányító szakemberek szerint a világ legerősebb mozgó lézerfegyvere a gyakorlatban igen jól vizsgázott, mégsem tekinthető a tudományos-fantasztikus történetek mindenható sugárfegyverének. A rakétákat ugyanis a viszonylag puhafalú üzemanyagtartály meggyengítésével csak a gyorsítás szakaszában lehetséges elpusztítani. A ballisztikus pályán repülő robbanófejek még túlságosan „kemények” a lézerfegyver számára. A kísérleti fegyver jelenlegi hatótávolsága is legfeljebb 600 kilométer, ezért nem alkalmas az ellenséges terület mélységéből indított interkontinentális rakéták elfogására, mert ehhez Boeing 747-es gépnek be kellene repülnie az indító ország légterébe. Amerikai szakértők a lézerfegyveres rakétavédelemről az eddig lefolytatott kísérlek eredményei alapján a következőket állítják: „mivel a szilárd hajtóanyagú rakéták üzemideje mintegy 3 perc, a folyadék meghajtásúaké 4 perc, ennyi idő alatt kellene felderíteni, azonosítani és a pusztítást végrehajtani. A repülőgépekről indítható lézeres megsemmisítő eszközöknek 300-600 km-re meg kell közelíteni a célpontot. Az interkontinentális ballisztikus rakéta pályája az indítást követően, a rakétavédelem szempontjából nem meghatározható, s ez is megnehezíti a pontos célkövetést. A szilárd hajtóanyagú rakéta hajtóanyag tartályának fala jobban ellenáll a hő terhelésnek, ezért lézerrel kevésbé sebezhető.”¹³

A kísérleti lézerfegyver földi célpontok pusztítására még nem alkalmas, hiszen ahhoz a sugárnak át kellene törnie a sűrűbb oxigén és ózon rétegeket. Továbbá, az esetleges port, ködöt, füstöt vagy felhőtakarót is le kell küzdenie. A kísérletek tapasztalatai alapján a vegyi lézerek húsz nagyobb erejű sugárcsapás során elhasználhatják a fedélzeten tárolt teljes vegyszerkészletet, akkor pedig le kell szállni, hogy újratölthessék a tartályokat. A katonai költségvetés összege mellett talán a még megoldatlan fejlesztési feladatok is közrejátszhattak abban, hogy az eredetileg hétdarabos flottára szóló tervet az amerikai védelmi minisztérium időközben egyetlen kísérleti gépre csökkentette, de ezzel a géppel tovább folynak a kísérletek.¹⁴

Az infravörös felderítő-érzékelő rendszer katonai alkalmazása

A Northrop Grumman Corporation által kifejlesztett és gyártott AN/AAQ-37 EO-DAS infravörös érzékelőkkel felszerelt felderítő eszköz figyelemreméltó képességet mutatott a legutóbbi kísérletek során, mellyel akár a ballisztikus rakéták elleni harcban is jelentős szerepet kapnak, állítják amerikai szakemberek.¹⁵

¹³ Nánai László: Lézerek és (katonai) alkalmazásaik.

http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2005_cikkek/nanai_laszlo.pdf 2012. 03. 04.

¹⁴ Lézerágyú a Boeing 747-es Jumbón – próbálövészet a jövő csodafegyverével.

http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/fegyverek/lo/boeing_lezeragyu/?print 2012. 03. 04.

¹⁵ F-35 Distributed Aperture System (EO DAS)

<http://www.es.northropgrumman.com/solutions/f35targeting/> 2012. 02. 04.

Az EO-DAS (*Electro-Optical Distributed Aperture System*), vagy a DAIRS (*Distributed Aperture InfraRed System*)¹⁶ elnevezésű berendezés hat infravörös érzékelőtől kapja a jeleket, melyekből kettőt a repülőgép orr jobb és bal oldalán, egyet a pilótafülke előtt, egyet mögötte, míg kettőt a törzs alsó részére helyeztek el, és ezek az infravörös vevők, 360 fokban éjjel-nappal pásztázzák a gép körüli légtérrel. Sőt, lehetséges a több repülőgép infravevőinek összekapcsolása is, így tökéletesebb kép hozható létre.

A rendszer érzékeli a támadó rakétákat, meghatározza, hogy honnan indították az adott fegyvert. Látja a közelben lévő repülőgépeket, és lehetővé teszi a

levegő-levegő rakéták indítását azokra, még akkor is, ha a cél a gép mögött helyezkedik el. Emellett az infravörös érzékelő rendszer használható navigációra is. Mint említettük, a rendszer képes a rakétaindítást is érzékelni, épp ezt a tulajdonságát tesztelték 2012. januárban a Northrop Grumman szakemberei.

Az F-35 Lightning II fedélzeti rendszereit egy átalakított BAC 1-11 légi próbapadon tesztelik. Az egyik kísérlet teszt alkalmával az EO-DAS felderítési zóna határait mérték. Mivel a rendszer képes jelezni a rakétaindítást mind ellenséges repülőgépről, mind a földfelszínről, így elméletben képes felderíteni a ballisztikus rakéták indítását is. Kérdés, hogy milyen távolságról és milyen indítási körülmények között? A Northrop Grumman szakemberei 800 mérföldes, közel 1300 kilométeres távolságból indított célpontot követtek figyelemmel a tesztkísérlet során.

Az indítás után sikeresen elfogták az emelkedő, kétlépcsős rakétát, majd kilenc percen keresztül követték azt a második fokozat kiégéséig.

„Az EO-DAS esetében kombináltuk a 360 fokos térbeli lefedettséget a gyakori frissítési rátával, a nagy felbontással, a nagy érzékenységgű és teljesítményű processzorokkal, és a fejlett algoritmusokkal, így egy egységes rendszert hozva létre. A lehetőségek száma ezzel gyakorlatilag végtelen” – nyilatkozta Dave Bouchard, a Northrop Grumman F-35 szenzorjaiért felelős igazgatója. Az EO-DAS szoftverének szerkezete már tartalmazza a felderítő és követő algoritmusokat, így alkalmas interkontinentális ballisztikus rakéták elleni védelem feladatai végrehajtására is. Ezzel az eszközzel lehet, hogy megoldható a jelenlegi rakétavédelmi rendszerek néhány hiányosságának a megszüntetése – állítják a kísérleteket vezető szakemberek.

A szakemberek javaslataival összefüggő döntést a NATO-országok védelmi minisztereinek 2012. februári kétnapos tanácskozásán hozták meg hivatalosan.

¹⁶ Nagy pontosságú infra földi-légi célokat felderítő, célelosztó és pusztító rendszer.

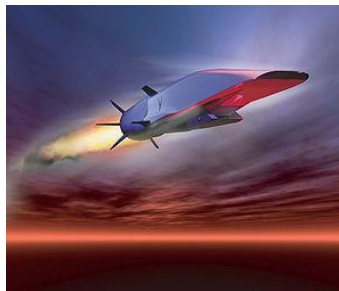
Az új eljárás, módszer változata lehet a hiperszonikus repülőeszközök katonai alkalmazása

Számos szakember hangsúlyozza, elméleti és gyakorlati kutatási eredményekre hivatkozva, hogy a jelenleg alkalmazott gázturbinás sugárhajtóművek már csak korlátozottan alkalmasak a repülőgépek sebességének fokozására. A repülőgépek sebességének növelésére egy megoldásnak látszik a *scramjet* hajtóművek (supersonic combustion ramjet, szuperszonikus sebességű torlósugár-hajtómű) alkalmazása.

A fizikai és technikai részletek bővebb ismertetésétől eltekintünk, csupán a tanulmány témájának bővebb kifejtése érdekében tartunk szükségesnek néhány adatot közölni a teljesség igénye nélkül a scramjet hajtóművekkel összefüggő kutatásokról. Ezt követően a bevezetőben már említett orosz tanulmány rövid tartalmát ismertetjük, amelyhez néhány kutatási eredményünket is hozzáadjuk.¹⁷

A hiperszonikus sebesség elérésére már a '60-as évek elején komoly kutatások és kísérletek voltak, amelynek eredménye a rakétahajtású amerikai X-15 repülőgép volt. Ez a repülőgép $Ma=6,7$ sebességet ért el, ami a szakemberek szerint, biztosan hiperszonikus sebesség. A hiperszonikus sebesség meghatározása ugyanis korántsem olyan egyértelmű, mint a szuperszonikusé. Az aerodinamika szakemberei véleménye, hogy az a pont a hiperszonikus sebesség kezdete, amikor a levegő a repülő eszköz belépő élénél feltorlódik, képtelen végigáramlani a repülő mellett, hanem extrém módon összepréselődik és felforrósodik. Ez körülbelül egy mérföldes sebesség mp-ként, vagyis $Ma=5,4$ következik be. A hajtómű tulajdonképpen egy igen egyszerű szerkezet, nincsenek mozgó alkatrészei. Lényegében egy csőről van szó, amely megadott hosszúságban beszűkül, ahol az így besűrűsödött levegőbe fécskendezik be az üzemanyagot, amit begyűjtanak. Ez a folyamat csak 4 Mach sebesség felett kezdődhet meg.¹⁸

A Mach-szám (Ma) egy objektum sebessége vagy egy áramlási sebesség és a helyi hangsebesség hányadosa: $Ma = V_o/V_s$, ahol a V_o az objektum (repülőgép) sebessége és a V_s a hang sebessége a repülési közegben. Szabványos tengerszinti adatok mellett a Mach-szám 1, ha a repülő objektum sebessége 1225 km/óra a légkörben.

A nagysebességű repülést öt csoportra lehet osztani: *Szubszonikus*: $Ma < 1$, *Szonikus*: $Ma = 1$,

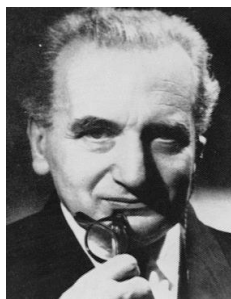
Transzszonikus: $0,8 < Ma < 1,2$, *Szuperszonikus*: $1,2 < Ma < 5$,

Hiperszonikus: $Ma > 5$.

¹⁷ Георгий Александрович ЛОПИН, Михаил Леонидович ЦУРКОВ, Владимир Васильевич ОГЛОБЛИН: Угрожающая перспектива. <http://www.vko.ru/DesktopModules/Articles.html> 2012. 02. 05.

¹⁸ A scramjet hajtóművekkel kapcsolatban több tanulmány olvasható az Internet-es forrásokban. Ezekből csupán a következőre hivatkozunk. Űrbéli hajtóműrendszerek fejlődési lehetőségei. <http://www.atmion.hu/Zoleenet/iro/cim/CSZ/urhajt.html> 2012. 02. 09.

A hiperszonikus hajtóműben hatalmas nyomás és nagyon magas hőmérséklet uralkodik működés közben. Ennek megfelelően, a kísérletek biztató eredményei ellenére is, számos technológiai probléma vár megoldásra a jövőben. Az orosz kutatásokról nagyon kevés információ olvasható orosz nyelven, és azok is inkább az 1950-es években megkezdett alapvető kutatások eredményeiről szólnak.

Ugyanakkor az amerikai tanulmányok és az angol nyelvű szakirodalom megemlíti az orosz és amerikai eredményeket is. Ezek a tanulmányok elsősorban a NASA eredményeit ismertetik, amelyeket az X-43-as repülőgéppel és annak korszerűbb változataival értek el. A repülőgépek pilótanélküliek és néhány tíz másodperces időtartamban képesek voltak 7-10 Mach sebességgel repülni.

Az X-51-nek nevezett repülőgépet egy B-52-es hadászati bombázóról indították 2010-ben. A segédhajtóművek után bekapcsolt scramjetnek nevezett hajtóművel a gép 200 másodpercen keresztül tartotta rekordnak számító hiperszonikus sebességet. Az amerikai légierő közleménye szerint a korábbi tesztekben csak 12 másodperc volt ez az idő.¹⁹

Hiperszonikus repülőeszközök létrehozásának kísérletei az 1920-as évek végén és az 1930-as évek elején kezdődtek meg Eugen Sänger német és Kármán Tódor magyar professzor vezetésével Németországban.²⁰ Számos kísérletet hajtottak végre, de kezdetben a hiperszonikus sebességű repülés megoldhatatlan tudományos és technikai megoldásnak tűnt.

A II. világháború befejezése után az Egyesült Államokban, felhasználva a német kutatásokat, a kísérletek már jó eredményeket hoztak.

Hiperszonikus repülőeszközök létrehozásával kapcsolatos kísérletek az elmúlt század '80-as éveiben felgyorsultak, az egyre korszerűbb technológiai eredmények, eszközök felhasználása következtében. Mind az Egyesült Államokban, mind a Szovjetunióban komoly áttörést értek el az interkontinentális ballisztikus rakéták, azok fejrészei, valamint más repülőeszközök harci alkalmazásának új módszereiben. A fejlesztések eredményeként megjelentek a többször felhasználható űrrepülőgépek (Space Shuttle), mint a Challenger, a Columbia és a Buran.

¹⁹ A hiperszonikus repülőgépek és szívük – a Scramjet.
<http://htka.hu/2009/11/06/a-hiperszonikus-repulogek-es-szivuk-%E2%80%93-a-scramjet/>
2012. 02. 09.

X-51 Scramjet Engine Demonstrator - Waverider (Sed-Wr)
<http://www.globalsecurity.org/military/systems/aircraft/x-51.htm> 2012. 02. 09.

²⁰ Teljes nevén Szöllőskislaki Kármán Tódor, német nevén Theodore von Kármán (Budapest, 1881 – Aachen, 1963) gépészmérnök, fizikus, alkalmazott matematikus, akit az amerikai légierő (USAF) védőszentjének becéznek, és a szuperszonikus légi közlekedés atyjaként, valamint a rakétechnológia és hiperszonikus űrhajózás egyik úttörőjeként is ismernek. Tudta nélkül a német repüléstechnika alapjainak letételével a német légierő, a Luftwaffe kifejlesztéséhez is sokban hozzájárult. Mint fizikus és alkalmazott matematikus sokban hozzájárult a hidrodinamika és a modern gázdinamika, illetve az aerodinamika huszadik századbeli fejlődéséhez.

Napjainkban szinte valamennyi iparilag fejlett ország kutatja vagy fejleszti a hiperszonikus sebességű repülés technológiáját, és hiperszonikus sebességű légi-kozmosz repülőeszközök kifejlesztésén dolgozik. Mint említettük, az első eszközök kísérleteihez nem voltak meg a kellő elméleti ismeretek, a technológiai lehetőségek nem biztosították a gyakorlati eredményeket. Az Egyesült Államokban 2005-től kezdve egyre több eredményes kísérlet zajlott, de ezek a kísérletek jelezték, hogy az aerodinamika, a hajtóművek, hajtóanyagok, repülésirányítás, a hő védelem tudományterületeken számos elméleti és gyakorlati feladat vár megoldásra valamennyi, a kutatással foglalkozó államban.

Hiperszonikus repülőeszközök kutatásával foglalkozó orosz szakemberek szerint a kutatások és a kísérletek területén az Egyesült Államok áll az élen. Az elméleti és gyakorlati kutatások mögött az a stratégiai szintű elgondolás van, amely szerint az európai rakétavédelmi rendszer összekapcsolása a nemzeti rakétavédelmi rendszerrel, és a kozmikus előrejelző és felderítő eszközökkel biztosítja az interkontinentális ballisztikus rakéták elfogását a katonai műveletek teljes időszakában. Másrészt, a rakétavédelmi rendszer magában foglalja a tömeges megelőző csapás-, az indítás előtti elfogás-, az összehangolt és egységes harcvezetés és a gyors globális csapás (Promt Global Strike) lehetőségét.

Az Egyesült Államok a globális rakétavédelmi rendszer hiperszonikus eszközeivel képes lesz szinte valamennyi katonai feladat sikeres végrehajtására, politikai és katonai célkitűzései megvalósítása érdekében – állítják a szakemberek. A védelmi ipari komplexum együttműködik a tudományos kutatóintézetekkel a „Nemzeti Légi-kozmosz Kezdeményezés – National Aerospace Initiative” program megvalósításában a DAPRA (Defense Advanced Research Projects Agency) vezetésével és irányításával. A program teljesítése során a kutatók szeretnék, ha a hiperszonikus repülőeszközök elérnék a $Ma = 5-25$ sebességet. Első lépésként a rakéták irányított harci részeinél és a repülőeszközöknél fejlesztési cél az $Ma = 6-8$ sebesség elérése – a transzonikus sebesség folyamatos fenntartása után – a cél a repülés végrehajtása szénhidrogén hajtóanyagok alkalmazásával. A program végrehajtásának az időpontja 2015–2020 lesz a kutatók terve szerint.

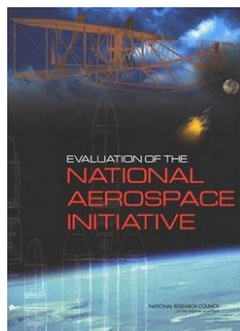

A program befejezésekor, várhatóan 2020–2035 között rendszeresítésre kerülhetnek a hiperszonikus hadászati bombázók és alacsony földköri pályára állhatnak a hasznos terhet szállító légi-kozmosz eszközök.

A program teljesítésének sajátossága a hosszú fejlesztési időszak, amely komoly anyagi támogatást igényel. Ennek megfelelően az egyes szakaszok során elért eredményeket azonnal hasznosítani kívánják a rakétavédelmi rendszerekben és a tervezett légi-kozmosz műveletekben. *Elsősor*, a hiperszonikus repülőeszközök a Föld bármely pontját legyenek képesek 10-60 perc közötti időpontban elérni, és amennyiben szükséges, a csapást végrehajtani. *Másodszor*, az említett eszközök sebezhetőségét a lehető legkisebb szintre csökkenteni, az ellenség légi-kozmosz védelmének képességeit figyelembe véve. *Harmadszor*, a hiperszonikus sebességű

Megjegyzés [TZs14]: Ezt nem egészen értem!

eszközök alkalmazásával csökkenteni a harci (pusztító) eszközök célba juttatásának költségét és idejét.

Mind az Egyesült Államok, mind az Oroszországi Föderáció több éve folytat kutatásokat annak érdekében, hogy az interkontinentális ballisztikus rakéták harci fejrszei képesek legyenek az ellenség rakéta és légvédelmének áttörésére. A harci fejrszek általában nagy sebességgel ($Ma = 10-20$) érkeznek a célterület fölé, de a korszerű rakéta-védelem képes a pusztításukra. Az Egyesült Államokban az ABMRES (Advanced Ballistic Missile Recently System) program keretében történő fejlesztések eredményeként azt kívánják elérni, hogy a harci fejrszek az atmoszférába történő visszaérkezéskor kisebb vagy nagyobb mértékben eltérjenek a ballisztikus pályától, (manőverezzenek). Az ilyen manőver a repülési sebesség megváltoztatásával érhető el. Más szóval, már nagyon kicsi eltérés a röppálya leszálló szakaszában lehetőséget ad az ellenség felderítő és rakétavédelmi rendszerének leküzdésére.

A szakemberek véleménye szerint a harci fejrszbe szerelt ballaszt kilökésével megváltozik a fejrsz súlypontja, így az letér a röppályájáról. Másik technikai megoldás lehet, amikor az atmoszférába visszatérő harci fejrsz külső felületére aerodinamikai pajzsokat szerelnek, amelyek 20 fokra nyithatók.

A kutatások és a kísérletek további iránya lehet a harci fejrszek felületének nem hagyományos anyagokkal történő borítása, megőrizve azok mechanikus és aerodinamikai tulajdonságait.

A kutatások másik iránya a fejlett védelmi iparral rendelkező államokban a már korábban említett hiperszonikus repülőeszközök (szárnyas rakéták) fejlesztése. Az amerikai National Aerospace Initiative program keretén belül a WaveRider nevű alprogramhoz kapcsolható kísérletek eredményeit használják fel a légierőnél és a haditengerészetnél. A kísérleti eszköz neve az X-51 repülőgép, amelyet szárnyas rakétának is neveznek. Mi a repülőeszköz elnevezést használjuk.

Az Egyesült Államokban az X-51-es repülőeszköz folyamatosan korszerűsített változataival több sikeres kísérletet hajtottak végre. A rakétán kombinált rávezető rendszer lesz, amelynek négyzetes hibája, $\sigma = 40-10$ méter. Ezen kívül a rakétát azonosító berendezéssel látják el, amely biztosítja a cél pusztítását aktív zavaró tevékenységek körülményei között is.

A repülőeszköz $Ma = 4-6$ sebességgel repül mintegy 70 kilométer magasságban. Ebből a helyzetből zuhanó-repüléssel (1200 m/s sebesség) közelíti meg a célt és a kinetikus energiájának következtében óriási pusztítást okoz a célban.

A tervezők véleménye szerint a továbbfejlesztés lehetséges változata a repülőeszköz pilótánélküli repülőgépként való alkalmazása, amely nagy pontosságú fegyverként azonosítható. A hiperszonikus repülőeszköz harci blokkja önálló vezérléssel is felszerelhető, vagy további részblokkokra válhat szét.

A szétváló irányított harci blokkok mindegyike 150 kg tömegű és 200 KT hatóanyagú, vagy 300 kg tömegű és 400 kg hagyományos robbanóanyaggal felszerelt lehet.

A hagyományos szárnyas rakétákkal összehasonlítva a hiperszonikus repülőeszközök számos új képességgel rendelkeznek: sebesség, repülési magasság, manőverező képesség, az ellenség rakéta- és légvédelmének áttörése. Továbbá, a korszerű navigációs képességnek köszönhetően, repülés közben új célra programozhatóak.

Az Egyesült Államok ezeket az eszközöket nagy pontosságú fegyverként kategorizálja, amelyekkel képes a csapást 10-15 perc alatt mintegy 2000 kilométer távolságra végrehajtani.

A hiperszonikus repülőeszközöket a szárazföldi erők, a haditengerészet és a légierő repülőgépeire kívánják felszerelni, vagy a különböző pilótánélküli repülőeszközökön alkalmazni.

A hiperszonikus repülőeszközök fejlesztésének további iránya az amerikai FALCON program keretén belül a sikló fejrészek kialakítása a *kisméretű sikló alapú légi járműveken* (Планирующие Головные Части – Common Aero Vehicle). Az elgondolás szerint ez egy pilótánélküli, irányított hiperszonikus repülőeszköz, amely magába foglalja a NAVSTAR rávezetés lehetőségét is, amelyet interkontinentális rakétával vagy különböző hiperszonikus repülőeszközzel juttatnak pályára.²¹ Az eszközök várhatóan nagy manőverező képességgel, forgókormányos felületekkel fognak rendelkezni. Rendeltetésük a hagyományos, légi pusztító eszközök célba juttatása lesz.

A szakértők szerint az eszköz harci tömege mintegy 450 kg lesz, ami a célokat képes 5500 km távolsáig megsemmisíteni 3-5 m pontossággal. A pályára állításhoz a meglévő interkontinentális ballisztikus rakétákat vagy az ürrepülőgépeket kívánják felhasználni, amelyeknél az indítási készenlét kevesebb, min 24 óra. Pályára állítás után a kisméretű sikló légi jármű repülésének alapja a kiegyensúlyozott sikló röppálya a cél felé, amelynek során a „felpattanásokat és lepattanásokat” hajt végre a különböző sűrűségű légrétegek elérésekor. Továbbfejlesztett változatai – 10-20 éven belül – 16600 km távolságra, ezen belül 5500 km oldalmanőverrel, lesznek képesek repülni.

Az amerikai FALCON (Hypersoar) program keretén belül elkezdődött egy nagy távlatokon átívelő alprogram, amely a

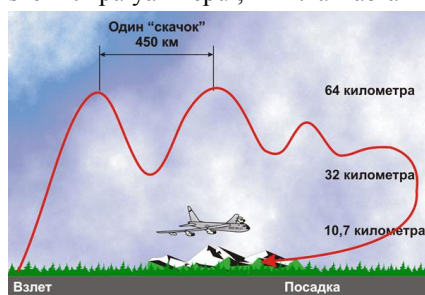
²¹ Hypersonic Rocket-Plane Program Inches Along, Stalls.
<http://www.defenseindustrydaily.com/hypersonic-rocketplane-program-inches-along-0194/> 2012. 02. 27.

Megjegyzés [TZs15]: szárazföldi erők

hiperszonikus repülőgépek gyártását kívánja megvalósítani. A program alapján irányított, pilótánélküli, többször felhasználható, hiperszonikus sebességű repülőgépeket kívánnak üzemeltetni a légi-kozmosz térben. Az amerikai tervezőmérnökök szerint 2025-re a hiperszonikus repülőgép repülőtérről felszállva, 35-70 km magasságban $Ma=10$ sebességgel fog repülni, különböző típusú harci eszközöket szállítani. Hasonlóan a kisméretű sikló alapú légi jármű repüléséhez, de itt a hajtómű időszakos üzemeltetésével, „ugrásokat” hajt végre. Ezzel az üzemmóddal csökkentik a légellenállást és megakadályozzák a repülőgép túlmelegedését, biztosítják a keletkezett hő szétsugárzását a légtérben.

Másképpen, a Hypersoar kutatási program egy hiperszonikus, több feladatra felhasználható repülőgép kifejlesztését irányozta elő. A gép hagyományos reptérről gázturbinás vagy rakétahajtóművel szállna fel, majd fokozatosan gyorsulva átkapcsolna a torló sugár-hajtóművére és mintegy 60 km-es magasságba emelkedik, miközben sebessége akár a hangsebesség tízszeresét is elérheti. Ezek után hajtóművét kikapcsolja, és miközben a sebessége a ritka légkör miatt csak lassan csökkenne, egyre lejjebb és lejjebb vitorlázik. A sűrűbb légrétegek tetejénél (mintegy 35 km-es magasság körül) a hajtóművét újra indítja, és felemelkedik 60 km-es magasságba, felgyorsul Mach 10 sebességre. Mindezt annyiszor ismétli meg, ameddig a meghatározott célterület közelébe nem ér, vagyis az út nagy részét úgy teszi meg, mint a vízfelszínre dobott, kacsázó kő.

A szükséges emelkedés után a hiperszonikus repülőgép szinusz görbe szerinti pályán repül, mint az ábrán is látható. A Föld vonzása következtében a repülőgép 45–35 km közötti magasságokban szabályozottan repül, hol emelkedve, hol süllyedve az említett magassági tartományban. Az elemzések alapján bizonyított, hogy a két gyorsító ciklus során biztosított mintegy 1000 km-es hatótávolság megtétele. Mindez idő alatt a célpálya bőlintásszög változása nem több nyolc foknál, a túlterhelés nem nagyobb másfél g egységénél. A célpálya több mint 60 százaléka a sűrű atmoszféra felett van.

Amennyiben a gép rendszerbe áll, a jelenlegi hagyományos légvédelem valószínűleg teljesen hatástalan lenne vele szemben, hiszen egy hiperszonikus sebességgel, vízszintesen haladó célt eltalálni a jelenlegi légvédelmi rakétákkal bonyolult feladat. A hiperszonikus repülőgép feladata még a légi felderítés, a csapásmérés, a teher- és személyszállítás, illetve felhasználható űrszondák Föld körüli pályára állításához, első fokozatként. Gyakorlatilag ezzel a programmal az Egyesült Államok a világ első hiperszonikus, többször felhasználható repülőgépét fogja előállítani.

A légi-kozmosz rendszerek katonai alkalmazása

A légi-kozmosz rendszerekhez szükséges teherszállítás napjainkban csak az interkontinentális ballisztikus rakéták alkalmazásával megoldott. Az Egyesült Államok ezt a feladatot a hiperszonikus technológia felhasználásával kívánja a jövőben megoldani. Két változaton dolgoznak a kutatók. Az egyik, az egylépcsős változat (Single-Stage to Orbit). A másik, a kétlépcsős szállító rendszerek változat (Tandem-Stage to Orbit).

Az egylépcsős rendszer űrbe történő re-pülése saját hajtóművel valósul meg és a rendszer földköri pályára áll, mintegy 7-10 nap időtartamban. Rendeltetése, a hadászati teherszállítás, felderítés, az ellenséges műholdak figyelése, földi és légi-kozmosz célok pusztítása.

A kétlépcsős rendszer egy űrrepülőgép felszállását és egy második lépcső indítását foglalja magában. Az első lépcső a hajtóműve segítségével hiperszonikus sebességre gyorsul és ezt követően indítja a második lépcsőt és visszatér a repülőtérré. A második lépcső földköri pályára áll, végrehajtja a felderítést, célravezetést vagy a cél pusztítását és visszatér a repülőtérré a megadott körzetben. A második lépcső képes lesz a sikló alapú hiperszonikus repülőeszközök hordozására is. A második lépcső kifejlesztésének lehetőségeit kutatja az Egyesült Államok mellett Japán, Németország, Franciaország és Nagy-Britannia is.

Az elemzésekből, kísérletekből levonható legfontosabb következtetés, hogy 2030-ig az ilyen rendszerek létrehozásának nagy a valószínűsége.

Befejezés

Az űr, a kozmosz tér, mint a lehetséges katonai műveletek negyedik dimenziója már közel száz éve foglalkoztatja a katonai vezetőket és szakértőket. A kozmosz tér határtalan kiterjedése, látszólag óriási szabadságot nyújt a különböző jellegű (támadó, védelmi és egyéb) katonai műveletekhez. Ezek megvalósulása azonban, napjainkban és feltehetően még néhány évtizedig, rendkívül komoly akadályokba ütközik. Ezek közül az első helyre tehető az űrfegyverek megvalósításának költségei, melyek ezermilliárdokat jelentenek. De nem kisebbek azok a technikai nehézségek sem, amelyek a megfelelő eszközök megépítésével járnak.

Az amerikai és orosz űrhadviselési erők és eszközök mellett, egyre gyakrabban szerepelnek a nemzetközi hírekben azok az államok, amelyek jelentős erőfeszítéseket terveznek saját űrhadviselési képességeik kifejlesztése céljából. Ezek közül elsőként kiemelendő *Kína*, amely már személyzettel ellátott űrhajót is feljuttatott az űrbe, interkontinentális ballisztikus rakétákkal (DF-31 és DF-41) és különböző feladatú műholdakkal rendelkezik.²²

²² Kőszegvári Tibor: Gondolatok az űrhadviselésről.

Figyelembe véve a témához kapcsolódó szakirodalomban²³ megjelent kutatási eredményeket, csaknem minden publikációban fellelhető, hogy az ellenség interkontinentális ballisztikus rakétáinak és tölteteinek megsemmisítését a lehető legkorábban kívánják pusztítani, a röppálya függvényében. Más szóval, a rakéták döntő hányadát pályára állás előtt, a működő hajtóművel való repülés szakaszán semmisítenék meg a tanulmányunkban felsorolt pusztító eszközökkel. Távlatokban pedig, a műholdakon elhelyezett lézer- és részecske fegyverekkel a katonai műveletek megkezdését követően.

A tanulmányok szerzői felhívják a figyelmet arra, hogy a pusztító eszközök fejlesztésével összhangban, fontos a felderítő-, célkövető-, irányító- és kommunikációs-, valamint ezek védeltségét biztosító rendszerek fejlesztése is. Kutatási eredmények igazolják, hogy az említett eszközök fejlesztésében még számos megoldatlan probléma van, de azok megvalósíthatók a nem is túl távoli jövőben. Az is figyelmet érdemel, hogy légi-kozmosz műveletek végrehajtásához új szállítóeszközöket kell fejleszteni, ahol a hasznos terhelhetőség, a költséghatékonyság és a többszöri felhasználhatóság kiemelt követelmény lesz.

Az elkövetkező hónapokban az Amerikai Egyesült Államok stratégiai szintű, stabilizációs tárgyalások folytatását tervezi az Oroszországi Föderációval, a

megbeszélések kiemelt célja a kölcsönös együttműködés megvalósítása lehetőségeinek feltérképezése, beleértve a rakétavédelmi rendszer kelet-európai kiépítésére vonatkozó kérdések tisztázását, a légi-kozmosz térség felhasználását is. Másrészt, a tervezett tárgyalások során az Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció várhatóan számos témakörben egyeztetési hivatalos álláspontját, különös tekintettel a két nagyhatalom közötti együttműködésre a rakétavédelem, a kiberbiztonság és a hagyományos fegyverkezés területén.

A légi-kozmosz katonai műveletekkel foglalkozó szakirodalom tanulmányozásából levonható következtetés, hogy hiperszonikus repülőeszközök pusztítására csak korlátozottan van lehetőség, sőt egyes esetekben még ez a képesség is hiányzik. Más szóval, a meglévő rakétavédelmi rendszerek lokátorai, előrejelző rendszerei képesek ugyan a hiperszonikus repülőeszközök felderítésére, de a felderítő szoftverek csak korlátozottan képesek a helymeghatározás és a sebességi mutatók adatainak feldolgozására. A rakétavédelmi rendszerek tüzeszközei korlátozott hatékonysággal képesek (35 km magasságig és Ma=5-6 sebességig) pusztítani a légi-kozmosz objektumokat, a már most is oltalmazott területeken kívül.

A hiperszonikus repülőeszközök ötvözik az interkontinentális ballisztikus rakéták, a hadászati repülőgépek stratégiai szintű képességeit és a rugalmas alkalmazás

²³ http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2006/3/2006_3_6.html 2012. 03. 04.

lehetőségének előnyeit. Amennyiben a hiperszonikus eszközök rendszeresítésre kerülnek, akkor az alkalmazó fél (Egyesült Államok) képes lesz a Föld bármely pontját elérni 1-2 órán belül. Ha az eszközöket a jelenleg meglévő támaszpontokra telepítik, akkor ez az idő nem lesz több mint 45 perc – állítják a szakemberek.

Beigazolódni látszik az a korábbi megállapítás, hogy a jövő katonai műveletei a légi-kozmosz térben fognak kezdődni és nagy valószínűséggel a művelet további kimenetele is ott dől el.

További megjegyzés, hogy az érvényben lévő hadászati fegyverek korlátozásáról szóló szerződések a hagyományos eszközök fejlesztését nem tiltják. Ez a körülmény lehetőséget ad a meglévő rendszerek felülvizsgálatára, korszerűsítésére és új, hiperszonikus repülőeszközök kifejlesztésére. Más szóval a fegyverkezési verseny új szintéren, a légi-kozmosz térben való folytatására. Megjegyezzük, ezzel egy időben, az információs térben is folyik a verseny az államok között.

Az ismert légi-kozmosz eszközökről készült írásokat elemezve a tudomány és a katonatechnika mai fejlettségi szintjén, a várható továbbfejlődés függvényében úgy tűnik, minden terv megvalósítható. Ugyanakkor, ha a rakétavédelmi rendszerek meglévő hibáit külön-külön kijavítják, akkor sem biztosított, hogy a rendszer teljes hatékonysággal fog működni. Az összműködés ugyanis csak valós körülmények között próbálható ki. Minden más esetben az ellentétekenység, amely a rakétavédelmi rendszer működésének zavarására irányul, az pedig csak modellezhető. Reményeink szerint valós körülmények közötti alkalmazásra pedig sohasem kerül sor.

Megjegyzés [TZs16]: javaslom törölni ezt a két szót!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- NATO: Missile shield plans proceed despite Russia. <http://fremonttribune.com/news/world/europe/nato-missile-shield-plans-proceed-despite-russia.html> 2012. 02. 05.
- Ballistic Missile Defence Review. <http://www.defense.gov/bmdr/docs> 2012. 02. 04.
- Russia to Build Effective Shield against NATO Missile Threat – Rogozin. <http://en.rian.ru/russia/20120205/171154536.html> 2012. 02. 06.
- ЕвроПРО – это установка на первый ядерный удар. http://nvo.ng.ru/concepts/2012-01-27/1_europro.html?insidedoc 2012. 02. 06.
- РЛС нового поколения заступила на боевое дежурство в Ленобласти. http://ria.ru/defense_safety/20120211/562900562.html 2012. 02. 12.
- С-500: будет, но когда? <http://topwar.ru/7426-s-500-budet-no-kogda.html> 2012. 02. 12.

- Российская армия продолжит закупать "Искандеры" и "Панцири" – Рогозин.
http://ria.ru/defense_safety/20120211/563019923.html 2012. 02. 12.
- Missile defense cooperation could be "game-changer" for U.S. Russia: report. <http://www.reuters.com/article/2012/02/04/html> 2012. 02. 12.
- U.S. Missile Defense Threatened by Budget Cuts, Russian Cooperation.
<http://rogueoperator.wordpress.com/2011/11/28/html> 2012. 02. 12.
- „America needs Russian cooperation on missile defense” – US Ambassador to Russia. <http://rt.com/politics/us-russia-missile-defense-ambassador-919/> 2012. 02. 12.
- Russia ready to cooperate with NATO on missile defense in interests of all -Lavrov. <http://en.rian.ru/russia/20101112/161302307.html> 2012. 02. 12.
- Modernizálják Oroszország nukleáris rakétapajzsát.
<http://hungarian.ruvr.ru/2012/02/09/65687316.html> 2012. 02. 12.
- Medvedev announces failure of U.S.-Russia missile defense talks; threatens to withdraw from New START.
<http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2011/11/23.html> 2012. 02. 12.
- The Future Shape of Russia's ICBM Force Clarified.
<http://cns.miis.edu/stories/051109.htm> 2012. 02. 12.
- 8th International Conference on *Missile Defence*, Challenges in Europe 3-6 July 2012. <http://www.missile-defence.com/> 2012. 02. 12.
- Вячеслав Николаевич РЫЖОНКОВ, Александр Иванович ДРЕШИН: Единство и комплексность ВКО – объективное требование современной войны. <http://www.vko.ru/html>. 2012. 02. 14.
- Сергей Михайлович Рогов: Россия и США: неизбежна ли новая конфронтация? От перезагрузки к новым договоренностям о стабильности и взаимодействии двух стран
http://nvo.ng.ru/concepts/2012-02-17/1_rf_usa.html 2012. 02. 23.
- Szövetségi törekvés a NATO-orosz nézeteltérés rendezésére.
<http://www.raketaezred.hu/index.php?> 2012. 02. 16.
- Научно-практический анализ Европро. Оценку планам США ПО развертыванию противоракетной обороны в Европе дают ученые.
http://nvo.ng.ru/realty/2011-10-21/1_evropro.html 2012. 02. 17.
- Математические игры вокруг СЯС и ПРО. Базируясь на результатах математического моделирования, делаются весьма серьезные выводы относительно обороноспособности России.
http://nvo.ng.ru/concepts/2012-02-17/1_pro.html 2012. 02. 17.
- Demeter György: Úrhadviselés Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1984.

- NATO Military Committee visits US Navy Destroyer with Ballistic Missile Defence Capabilities. http://www.nato.int/cps/en/SID-443D0390-D0BE296B/natolive/news_84827.htm 2012. 03. 04.
- Csuka Antal – Előházi János: Irányított energiájú fegyverek és veszélyeik a számítógépes rendszerekre. Hadmérnök III. évfolyam, 3. szám. 2008. szeptember.

VARGA CSILLA

A KÖZÖS KÜL- ÉS BIZTONSÁGPOLITIKÁT TÁMOGATÓ CIVIL-KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉSI INTÉZMÉNYEK, TEVÉKENYSÉG ÉS DOKTRÍNÁK AZ EURÓPAI UNIÓ TAGÁLLAMAIBAN

1. - SKANDINÁV ORSZÁGOK

Rezümé

Az Európai Unió tagállamainak a közös kül- és biztonságpolitikához, illetve védelem-politikához való viszonyát, az EUFOR (katonai) missziókban való részvételét, és a CIMIC intézményeiket és tevékenységüket hasonlítom össze jelen cikkben, kezdve azokat a Skandináv államokkal. Az európai, közös biztonságpolitikához való viszonyt és annak változásait politikai, gazdasági, katonai elemek, tükrében vizsgálom. Az adott országok biztonságpolitikai és védelempolitikai dokumentumait is görcső alá véve három Európai Unió vezette katonai misszióban való részvételüket, illetve CIMIC tevékenységüket, és intézményeiket hasonlítom össze, illetve a térség ilyen irányú együttműködéseire is kitérek, mint például a NORDEFECO. A célom, egy az Európai Unió országait a kül- és biztonságpolitika, védelempolitika, katonai missziós részvétel, és CIMIC intézmények terén összehasonlítani, országcsoportokat alkotni, és azokban elhelyezni Magyarországot is. A cikksorozat első két részében a Skandináv és Balti államokat ismertetem.

Kulcsszavak: Európai Unió, CFSP, ESDP, közös kül- és biztonságpolitika, európai biztonság- és védelempolitika, civil-katonai együttműködés, civil-katonai koordináció, CIMIC, NORDEFECO, EUFOR, Althea, EUNAVFOR Atalanta, EUTM

Résumé

In this article, the author compares the relation of the Scandinavian countries to the EU Common Foreign and Security Policy, to the European Security and Defence Policy, and describes their participation in EU-led military missions and their CIMIC institutions and activities. She examines their relation to the Common Foreign and Security Policy in the mirror of political, economic and military elements. Scrutinizing the countries' security and defence policy documents, she compares their CIMIC activities and institutions, as well as their regional cooperation (like NORDEFECO) in this field. Her aim is to compare the EU countries, taking into account their activities in the fields of foreign, security and defence policy, their participation in foreign military missions, as well as their CIMIC institutions. By this way, she arranges the countries in groups, placing also Hungary in one of these groups.

Key words: European Union, Common Foreign and Security Policy (CFSP), European Security and Defence Policy (ESDP), civil-military cooperation (CIMIC), civil-military coordination, NORDEFCE, EUFOR, Althea, EUNAVFOR Atalanta, EUTM.

Bevezető

A 21. századi katonai műveletek egyre több és szélesebb körű képességeket várnak azoktól, akik a műveletbe bevonásra kerülnek. A civil-katonai együttműködési tevékenység kiemelkedő, és jelentős eleme a katonai, válságkezelő és béketeremtő műveleteknek. A civil-katonai együttműködéseket (CIMIC)¹ megalapozó doktrínák és intézmények is meghatározó komponensei a tevékenység ellátásának, és bár sok hasonlóságot mutatnak, bizonyos eltérések is tetten érhetőek bennük az Európai Unió tagállamok tekintetében. Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájához, illetve védelempolitikájához való viszony a tagállamok esetében, szintén, a kezdetektől mutat eltéréseket. Az Európai Unió kül- és biztonságpolitikája, olyan szakpolitika, amely kormányközi együttműködésen alapul, amely igen nehézkes, ezért üdvöztető az az eredmény, amely tevékenységét megkönnyíteni látszik. A Lisszaboni szerződés által bevezetett 2009-es változások elősegítették az egységesebb fellépés és következetesebb megközelítés lehetőségét a tagállamok számára a kül- és biztonságpolitika területén. Az egyik ilyen változás a főképviselő személye (Ms. Chatherine Asthton), akinek nagy szerepe van a tagállamok koordinálása, és ez által a külpolitika kialakítása és végrehajtása területén is. A másik változás a civil és katonai szakemberekből álló gárdával felállított Európai Külügyi szolgálat, amely a két szféra bevonásával a látókört, érdekeket, értékeket, és célokat is szélesebb körűvé teszi. Az Európai Unió nemzetközi szinten kulcsfontosságú szereplő, a világ számos válságövezetében hajtott végre, és hajt végre jelenleg is missziókat. Az Európai Unió a közös kül- és biztonságpolitika, illetve közös biztonság- és védelempolitika keretében létrehozott, eseti jellegű, a tagállamok hozzájárulása alapján felállított fegyveres erőre támaszkodik. Ahhoz azonban, hogy eseti jellegű fegyveres erőt alkalmazzon egy térségben, a tagállamok egyhangú egyetértésére és döntésére van szükség. Az Európai Unió nemzetközi szerepének növelésében szerepet játszik az is, hogy tagállamai egyre több esetben tudnak közös politikai döntéseket hozni. Az Európai Unió missziós részvétele (jelen cikk a rendőri missziókra nem kíván kitérni, a katonai missziókra koncentrálni) és az azon belüli CIMIC tevékenység a tagállamok esetében ugyanazokon a doktrinális alapokon nyugszik, vagyis főként az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetétől (NATO)² átvett (AJP-3.4.9), és az Európai Unió Civil-Katonai Koordinálási - CMCO³ koncepciójában (COSDP 67 – 7106/02) lefektetett irányelvekre, de néhány tagállam már saját, nemzeti irányelveit, célkitűzéseit, illetve felkészítési, oktatási, kiképzési rendjét is kialakította a CIMIC területén. Jelen összehasonlításban az Európai Uniónak azon tagállamait veszem górcső alá, amelyek a nemzeti és uniós doktrinális alapokon túl ország-csoportként is szövetséget alkotva fejlesztik a

¹ CIMIC – civil-military cooperation, civil-katonai együttműködés

² NATO – North Atlantic Treaty Organisation, Észak-Atlanti Szerződés Szervezete

³ CMCO – Civil-Military Coordination, Civil-Katonai Koordinálás

CIMIC mint intézményrendszert, és a tapasztalatok összegyűjtését. A komparatív elemzés egyedisége abban rejlik, hogy általában NATO, Egyesült Nemzetek Szervezete (UN)⁴, vagy Európai Unió (EU)-vezette missziókról szokás beszélni, s ezen szervezetek CIMIC doktrínáiról. Mivel korábban, bel- és igazságügyi együttműködés, illetve kül- és biztonságpolitika területén már foglalkoztam az EU tagállamok összehasonlításával, most a CIMIC-et szeretném górcső alá venni, hogy abból Magyarország számára is levonható következtetések, gyakorlati alkalmazás lehetőségei tűnhessenek elő. Az összehasonlítás az országok katonai, gazdasági potenciálján, haderejének minőségi, mennyiségi paraméterei, az katonai stratégiai dokumentumok összevetése mellett történik, illetve az elméleti paraméterek mellett, gyakorlati alkalmazásokat is vizsgál (katonai felsőoktatás, képzés, kiképzés, CIMIC-központ, a teljesség igénye nélkül, csak a fókuszpontokra szűkítve a vizsgálódás tárgyát. Jelen cikk tehát, a Skandináv-országok (Finnország, Dánia, Svédország; Norvégiát nem, mivel Norvégia nem Európai Unió tagállam) viszonyát az közös kül- és védelempolitikához, Európai Unió missziós részvételének főbb adatait és tapasztalatait, a CIMIC képességek, tevékenység, intézmények megjelenési formáit veszi górcső alá, hátrahagyva a további kutatási területet és az elmélyülés lehetőségét a témában. Az elméleti és gyakorlati oldalról is vettem olyan elemeket, amelyek összehasonlításra alkalmasak, de természetesen bizonyos tagállamok esetében bizonyos elemek értelmezhetetlenek, vagy nem állnak rendelkezésre megfelelő adatok, így az összehasonlítás ezért is kénytelen mellőzni a teljesség igényét. A kutatás során azt is vizsgáltam, hogy milyen változásokon megy át a katonai szektor reformja az egyes tagállamokban, és az milyen kapcsolatban áll a civil szférával, azaz az egyetemekkel, sajtóval, civil szervezetekkel, a CIMIC tevékenységre való felkészülésbe mely központokat vonják be, milyen kurzusokon keresztül történik a felkészülés, amelyben erősödő civil jelenlét tapasztalható, illetve a katonai, biztonságpolitikai felsőoktatásban a CIMIC megjelenése milyen mértékű, és az elmélet, hogyan szolgálja a későbbi gyakorlatot, vagy a tapasztalatok átadását, a visszacsatolást.

A vizsgált katonai missziók

Az Európai Unió jelenleg három katonai műveletet folytat, egyet Európában, a Nyugat-Balkánon, kettőt pedig Afrikában, Szomáliában és Ugandában.

- **Bosznia-Hercegovina: EUFOR-Althea**, amely 2004-ben indult, és amely az Európai Unió és a NATO közötti Berlin Plusz megállapodása keretében, közös eszközöket és képességeket vesz igénybe. A misszió fő célkitűzése a térség biztonságának fenntartása volt, amely sikerei lévén lehetővé tette, hogy 2007-től jelentős létszámcsökkentést hajthassanak végre. Jelenleg az 1230 fővel operál, Finnország az Althea műveletben kilenc⁵ fővel vesz részt,

⁴ UN – United Nations, Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ)

⁵ Military Balance 2012, (ed. James Hackett) IISS, Routledge London 2010., első kiadás, ISBN 978-185743642-6, p. 110.

Finland's participation in international crisis management, Ministry of Foreign Affairs of Finland, May 2012. in: <http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=38854&GUID={93480D5E-EE22-4E3D-BEE5-FF15B0C38C4E}> – letöltés ideje 2012. március 18. 17:45 (az adat 2012. februári)

Svédország a Szarajevói főhadiszálláson egy fővel⁶. Dánia, élve az ún. opt-out (önkéntes kimaradás lehetőségével, nem vesz részt a műveletben. Magyarország 171 fővel vesz részt az Althea hadműveletben⁷.

• **Szomália: EUNAVFOR Atalanta** (EU Naval Operation in the Somali Republic, az EU szomáliai katonai tengeri művelete) az EU történetének első haditengerészeti kül- és biztonságpolitikai művelete, amely 2008. december 8-án indult el, és jelenleg mintegy 1.200 fővel, 13 hadihajóval és 3 felderítő repülőgéppel működik. A katonai művelet célja az ENSZ Élelmezési Világprogramban részt vevő hajók, valamint a Szomália partjainál hajózó, kalóztámadások által veszélyeztetett (kereskedelmi) hajók védelméhez történő hozzájárulás. A műveletet eredetileg egy évre indították, de a Tanács 2012 decemberéig meghosszabbította mandátumát. Magyar részről 1 fő tiszthelyettes teljesít szolgálatot a northwood-i műveleti parancsnokságon. Finnország a műveletben 3 fővel vesz részt, Svédország és Dánia nem vesznek részt. A legfrissebb hírek szerint (2012. március) az Európai Unió kiterjeszti szomáliai missziójának hatáskörét, lehetővé téve a katonai akciókat a tengeri célpontok mellett a szárazföldi létesítmények ellen is. A kibővített mandátum értelmében két évvel meghosszabbítják, s az egységeket leghamarabb 2014 decemberében vonhatják vissza. Afrika szarvánál jelenleg 10 hadihajó lát el rendészeti feladatokat az európai művelet keretében, megbízásuk 2008-tól a hajóutakat ellenőrzésére, a humanitárius segélyek védelmére szól. Az új mandátum felhatalmazza a hadihajókat és helikoptereket az üzemanyagraktárak, csónakok, járművek és parti objektumok tüzelésére. Catherine Ashton, az Európai Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselőjének bejelentése szerint a költségvetésből 14,9 millió Euró összeget különítenek el a kibővített misszió finanszírozására⁸

Swedish Armed Forces/In the world/Completed operations/Bosnia-Hercegovina EUFOR, Headquarters Public Relations Staff, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Completed-Operations/Bosnia-Hercegovina/> letöltés ideje 2012. március 18. 17:40

Danish Armed Forces International Perspective, Ministry of Defence, Copenhagen, pp. 10-13. in: http://forsvaret.dk/DANILOG/Documents/DANILOG/PIO/Publikationer/danish_armed_forces.pdf – letöltés ideje 2012. március 18. 17:45

Military Balance 2012, (ed. James Hackett) IISS, Routledge London 2010., első kiadás, ISBN 978-185743642-6, p. 125.

⁶ Military Balance 2012, (ed. James Hackett) IISS, Routledge London 2010., első kiadás, ISBN 978-185743642-6, p. 160.

⁷ Swedish Armed Forces/In the world/Completed operations/Bosnia-Hercegovina EUFOR, Headquarters Public Relations Staff, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Completed-Operations/Bosnia-Hercegovina/> letöltés ideje 2012. március 18. 17:40

Danish Armed Forces International Perspective, Ministry of Defence, Copenhagen, pp. 10-13. in: http://forsvaret.dk/DANILOG/Documents/DANILOG/PIO/Publikationer/danish_armed_forces.pdf – letöltés ideje 2012. március 18. 17:45

Military Balance 2012, (ed. James Hackett) IISS, Routledge London 2010., első kiadás, ISBN 978-185743642-6, p. 125.

⁸ Frank Gardner: Somalia pirates: EU approves attacks on land basis, 23 March 2012., in: BBC news Africa, in: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-17487767>, letöltés ideje: 2012. 03. 25 17:53

Somalia: the EU renews its support to stability, development and political transition, in: EU Security and Defence News, EEAS, issue 58, 5 March 2012., p. 1.

in: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/esdp/128726.pdf, letöltés ideje: 2012.03.11. 17:34

- **Uganda EUTM:** a somáliai, szövetségi kormány biztonsági erőit felkészítő misszió. Az Unió katonai kiképző missziót, a továbbiakban: EUTM Uganda, folytat annak érdekében, hogy hozzájáruljon az átmeneti szövetségi kormánynak a somáliai állampolgárokat szolgáló működőképes kormányként való megerősítéséhez. Az uniós katonai misszió elsődleges célja, hogy hozzájáruljon a somáliai biztonsági ágazat fejlesztésének átfogó és fenntartható perspektívájához, mégpedig a somáliai biztonsági erők megerősítése révén.⁹ Ebben a műveletben sem Dánia, sem Svédország nem vesznek részt. Finnország tíz fővel vesz részt.¹⁰ Magyarország szintén nem vesz részt a műveletben.

A vizsgált országok

Finnország

Államforma: köztársaság
Főváros: Helsinki
Terület: 338 000 km²
Népesség: 5,3 millió

1. ábra: Finnország¹¹

Finnország az egyetlen nem-NATO tag, Európai Unió tagállam, amely szomszédos Oroszországgal.

Hadserege: Vegyes haderő, 22100¹² fő, amelyből egyharmad hivatásos tiszt, az állomány többi részét tartalékosok adják, a tartalékosok bevetethetők missziókban.

A haderő költségvetése: 2.72 milliárd USD¹³, a GDP¹⁴ 1.5 %-a¹⁵

Európai Unió csatlakozás dátuma: 1995.

⁹ A TANÁCS 2010/96/KKBP HATÁROZATA (2010. február 15.) az Európai Uniónak a somáliai biztonsági erők kiképzéséhez hozzájáruló katonai missziójáról, in: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:044:0016:0019:HU:PDF>, letöltés ideje: 2012.03.17 13:57

¹⁰ Military Balance 2012, (ed. James Hackett) IISS, Routledge London 2010., első kiadás, ISBN 978-185743642-6, p. 110.

¹¹ forrás: Európa/az Európai Unióról/Országok/Tagországok/Finnország, in: http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/finland/index_hu.htm, letöltés ideje: 2012. 04.01 17:58

¹² Military Balance 2012, (ed. James Hackett) IISS, Routledge London 2010., első kiadás, ISBN 978-185743642-6, p. 110.

¹³ USD –USA dollár

¹⁴ GDP – Gross Domestic Product, Nemzeti Össztermék

¹⁵ List of countries by military expenditures, in: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_military_expenditures, letöltés ideje: 2012.04.09.15:00

Az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájához és védelempolitikájához való viszony, (CFSP¹⁶/ESDP¹⁷ viszony): Finnország kezdettől támogatta a kül- és biztonságpolitikai, védelempolitikai együttműködést, és aktív részt vállalt annak fejlesztésében is. Finnország hisz a kohéziós erőben, amely az Európai Uniót hatékonyabb kormányközi együttműködések felé terelheti, ugyanakkor felismerte, hogy tagállamok megosztottak a kül- és védelempolitikai kérdések területén, amelyek Finnországnak is problémát okozhatnak. Finnország a reciprocitásban is hisz, azaz számít arra, hogy az Európai Unió és annak tagállamai szükség esetén támogatásukat adják, ugyanakkor elkötelezettsége a kül- és védelempolitika felé nem határtalan. A határokat egyrészt a finanszírozási keret korlátai szabják meg, másrészt maga az kül- és védelempolitika hatékonysága és megtérülése az, amelyhez való elkötelezettsége nehézkes. Ezekre a pontokra a védelmi miniszter, Seppo Kääriäinen is rávilágított. Véleménye szerint, a semlegesség korszaka után Finnországnak egy másik irányba, a katonai nem-elkötelezettség irányába kell mozdulnia. Ez az irányvonal a nemzeti értékek és érdekek elsőbbségét fejezi ki, ugyanakkor racionálisak, praktikusak, és nem zárják ki, sőt feladatot vállalnak a nemzetközi válság-kezelésben.¹⁸ Ez az ideológiai változás a haderő átalakítására is rányomja bélyegét, és a sorozás helyett, egyre inkább a professzionális haderőre teszi át a hangsúlyt. Továbbá, a távolmaradásnak ez a formája az Európai Unió Alkotmányos Szerződésében is kifejeződik, mivel Finnország a fokozott együttműködési záradékot egy konstruktív tartózkodási záradék kiegészítésével javasolta összefűsülni, amely úgy engedi meg a katonai akcióktól való távolmaradást egy tagállam részére, hogy az másokat ne akadályozzon, a NATO 5. cikkelye esetében ugyanis, az úgynevezett támogató paragrafus problémás lehet a semleges, vagy önkéntes kimaradási jogokkal élni nem tudó nemzetek számára. A finn alkotmány az európai vonalat követi, amely több hatalmat ad a nemzeti parlamentnek, a döntési jogköre széles a biztonságpolitikai kérdésekben, ugyanakkor a finn külügy bizalommal van az Európai Unió iránt, és úgy véli az hozzáadott értékkel bír a nemzeti politikához.¹⁹ Az, hogy 1995-ben Finnország miért csatlakozott az Európai Unióhoz mai napig, gyakorta feltett kérdés, és vitatott, hogy abban gazdasági szempontok, avagy biztonságpolitikai szempontok álltak az első helyen. Mauno Koivisto, korábbi, finn elnök memoárjában úgy vélekedik, hogy a biztonságpolitikai szempontok vezérelték a csatlakozást, és nem gazdaságiak.²⁰

¹⁶ CFSP – Common Foreign and Security Policy, közös kül- és biztonságpolitika

¹⁷ ESDP – European Security and Defence Policy, Európai biztonság- és védelempolitikai együttműködés

¹⁸ Speech of defence minister Seppo Kaariainen at a function in Kainuu, 27.09.2003., Press releases 2003, Ministry of Defence, Finland, in: http://www.defmin.fi/index.phtml?1252_m=1497&l=en&s=283, letöltés ideje: 2012.03.21 17:11

¹⁹ Speech of defence minister Seppo Kaariainen at a function in Kainuu, 27.09.2003., Press releases 2003, Ministry of Defence, Finland, in: http://www.defmin.fi/index.phtml?1252_m=1497&l=en&s=283, letöltés ideje: 2012.03.21 17:11

²⁰ Mauno Koivisto: Witness to history - Memoirs of Mauno Koivisto, president of Finland 1982-1994, C. Hurst and Co., London, 1997, ISBN 0-8093-2045-2, in: [ORSZÁGISMERTETŐ](http://books.google.hu/books?id=v-fVEmlDArIC&pg=PR17&lpg=PR17&dq=koivisto+memoir&source=bl&ots=9w0g8q97TW&sig=fxp-2_Jx1eVDvYi2_L8Lxx6oOTw&hl=hu&sa=X&ei=zFhrT8byJoXAswa4xpG5Ag&ved=0CB8Q6AEwAA#v=onepage&q=koivisto%20memoir&f=false, chapter six, the doors open pp. 245-246.</p></div><div data-bbox=)

Missziós részvétel: Finnország 1956 óta vesz részt békefenntartó műveletekben. Csúcslétszáma 2003-ban elérte az 1000 főt a nemzethatáron túli missziós részvételben. A törvény az egyidejűleg, békefenntartó műveletekben bevethető létszámot 2000 főben maximalizálja.²¹ A biztonságérsítő tényezők sorában az Európai Unió részvételt az elsők között említi a közvélemény. A biztonságot erősítő tényezők fontos eleme a missziós részvétel, amely főleg a petersbergi feladatokra koncentrál, azaz békefenntartó és béketeremtő feladatok, harci alakulatok válságkezelési feladatai, kutatás-mentés, humanitárius segítség-nyújtás. A finn közvélemény támogatja a békefenntartó, humanitárius missziókat, a finn lakosság a nemzethatáron kívüli missziók esetében is úgy gondolja, hogy azok az ország biztonságát növelik. Az Európai Unió széles körű megerősödésével, a bővítési hullámokkal mára a kollektív intézményrendszerben nem csak a NATO-t, hanem az Európai Uniót is megnevezi a közvélemény, s az Európai Unió védelempolitikájában részt kíván venni. 2003-ban, kilenc fővel vett részt az EU Concordia hadműveletében, majd tizenöt fővel az EUFOR RD Congóban, és 463 fővel az Altheában, a katonai és civil missziókban pedig több mint 120 funkcionális szakértővel volt jelen. Az Artemis hadműveletben nem vett részt. Az EUTM Ugandában nem vesz részt, azonban az EU legfiatalabb, haditengerészeti hadműveletében, az EUNAVFOR Atalantában igen. Tartalékosok missziókban: az önkéntes tartalékos részvétel a tengerentúli missziókban igen népszerű, egyrészt a képzés alatti támogatás, illetve a családtámogatás rendszer miatt. Az önkéntes tartalékos nők további juttatásokban részesülnek, amellyel azt kívánják kompenzálni, hogy ők saját személyes holmijukat és alsóneműjüket, s nem kincstárit kapnak. A CIMIC funkcionális szakértők terén legszélesebb arányú a bevonása tartalékosoknak.

Finnország az Európai zászlóalj koncepcióban a kezdeti lépésektől részt vett. 2007-ben, 2008-ban, 2011-ben pedig kétszer is részt vett²² a Nordic, illetve 107-es zászlóaljakban. A Nordic zászlóaljat Svédországgal, Észtországgal, Norvégiával és Írországgal közösen, míg a 107-est Németországgal és Hollandiával együtt alkották. Napjainkban a zászlóalj-koncepció az Európai Unió védelempolitikájának egyik legdinamikusabban fejlődő területe.

A másik a civil-katonai együttműködés, civil-katonai koordináció. A válságreakáló műveletek ugyanis olyan integrált, katonai rendszerek, amely felölelik a megelőzést, gyors intézkedést, és szükséges biztonsági lépéseket is, és amely műveletek politikai ellenőrzés mellett kerülnek végrehajtásra. A művelet sikerére komoly hatással van, hogy a katonai kontingenst a régió lakossága hogyan fogadja, illetve milyen a viszony a hadviselő felek, illetve a lakosság között. Ennek fényében az alegységekre felkészítési, felvilágosítási, tájékoztatási feladat is hárul. A mozgatható, rugalmas, gyors alkalmazkodóképességű erői a „PSYOPS”²³, a

²¹ Finnish Defence Forces, Peacekeeping operations, in:

http://en.wikipedia.org/wiki/Finnish_Defence_Forces, letöltés ideje: 2012.03.21. 17:18

²² Finnish Defence Forces, Peacekeeping operations,

http://en.wikipedia.org/wiki/Battlegroup_of_the_European_Union#Standby_roster, letöltés ideje: 2012. 03.26 20:30

²³ PSYOPS – Psychological operations, pszichológiai hadviselés, illetve lélektani erők

tájékoztatásért, a lakosság beérkezéséről való tájékoztatásért, a pártatlan és objektív segítő tevékenységért pedig a civil-katonai együttműködés (CIMIC) felelős.²⁴

Mivel a válságreagáló műveletek egyre több humanitárius szervezetet, nem-kormányzati szervezetet, funkcionális szakértőket, polgári tevékenységben jártas szakembereket is bevonnak, a CIMIC és ez által, a katonai műveletek is összetettebbek lettek.

A biztonságpolitikai környezet megváltozásával kiterjedt a CIMIC tevékenység, és ma már mindenütt jelen van, ahol katonai erő kerül alkalmazásra. Az is leszögezendő azonban, hogy CIMIC-ről csakis akkor lehet szó, ahol, és amikor katonai erő bevetésre kerül. Finnország az EUFOR katonai műveletekben az alábbiak szerint vesz részt:

- EUFOR Althea, Bosznia-Hercegovina (5 fő törzstiszt)
- EUTM, Uganda (4 fő törzstiszt és mentor)
- EUNAVFOR Atalanta, Szomália (3 fő törzstiszt)

Dánia

Államforma: alkotmányos monarchia

Főváros: Koppenhága

Terület: 43 094 km²

Népesség: 5,5 millió

Csatlakozás az Európai Unióhoz:
1973

2. ábra: Dánia²⁵

Dánia egyike azon országoknak, amelyek élnek az önkéntes kimaradás (opt-out) lehetőségével az Európai Unió szabályozásának több területén is. Ezek között az egyik fontos terület a közös védelempolitika. Az Edingbourghi megállapodás értelmében (1992) Dánia nem vesz részt a közös akciók kidolgozási és implementációs eljárásában, csak megfigyelői státusza van.²⁶

²⁴ Szternák György-Kolossa Sándor-Padányi József: Válságreagáló műveletek elmélete és gyakorlata a 21. században, ZMNE egyetemi jegyzet, Budapest, 2004. p. 13.

²⁵ European Union, How EU works, Countries, Member countries, Denmark, in: http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/denmark/index_en.htm, letöltés ideje: 2012.04.01 18:04

²⁶ CFSP Forum, 2005, vol. 3. no. 6., Does it really matter? The Danish opt-out from the ESDP, p. 9. in: <http://www.eu-consent.net/library/FORNET/CFSP%20Forum%20vol%203%20no%206.pdf>, letöltés ideje: 2012.03.22 15:35

Helle Thorning-Schmidt (Dánia első női miniszterelnöke, szociáldemokrata, 2011. október 3-a óta) kormánya felvetette, hogy az „opt-out” további fenntartásáról népszavazást írnak ki 2012. második negyedévében.²⁷

Hadserege: Vegyes haderő, 26585 fő sorozott plusz 40800 tartalékos.

A haderő költségvetése: 24.9 milliárd USD, a GDP 1.4 %-A²⁸

Európai Unió csatlakozás dátuma: 1973.

Az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájához és védelempolitikájához való viszony: A közös kül- és biztonságpolitika, az 1993-as Maastrichti szerződésben ratifikált önálló „pillér”-státusz óta szerves része a dán külpolitikának. Dánia a kül- és biztonságpolitikai, védelempolitikai munkacsoportok mindegyikében részt vesz, egyetlenegyet kivéve, amelyik az Európai Védelmi Ügynökség (EDA, Brüsszel)²⁹ ügyeivel összefüggő relációkba kíván szerepvállalást. A külügyi, biztonságpolitikai és védelempolitikai munkacsoportokban az „opt-out” lehetőségek fenntartása mellett vesznek részt, és a legtöbb ilyen munkacsoportban civil képviselők, általában nagyköveti pozícióban vállalnak tisztséget.

Érdekes a dilemma, amelyet képvisel a CFSP-hez és az ESDP-hez való viszonyban. A kül- és biztonságpolitikához való viszonya pozitív, míg minden a védelempolitikához való szorosabb elkötelezettséghez makacs távolságtartással viszonyul. Vajon a dán fegyveres erő kapacitás-hiányában keresendő a válasz erre a távolmaradásra? Vagy a közvéleményben? A közvélemény az idő múlásával egyre inkább pozitívan áll a védelempolitikai elkötelezettség mellé, azaz a közvéleményben „már” nem igazán kereshető ennek oka. A 2012-es év végére előirányzott referendum ebben a témában ennek ékes bizonyítéka.

A fegyveres erő kapacitása terén sem találni igazán megalapozott választ a kérdésre. Azaz nem gazdasági, hanem inkább politikai, amely a liberális-konzervatív kormány (2001-2011 Det Konservative Folkeparti) programjában keresendő. Az őket leváltó (2011. október) szociáldemokraták (Socialdemokraterne/Socialdemokratiet) ennek feloldását tűzték ki. A kül- és biztonságpolitikához, illetve védelempolitikához való viszony vizsgálatok az egyes tagállamoknál hasonló paraméterek mentén vizsgálódom. Ezek:

- politikai
- gazdasági
- katonai oldalról is beletekintenek a kérdésbe, illetve, ahol lehetséges a
- közvélemény álláspontját is próbáltam áttekinteni.

²⁷ Arthur Besseley: Denmark believes no poll needed to join treaty, 2012.jan.13, The Irish Times, in: <http://www.irishtimes.com/newspaper/world/2012/0113/1224310194386.html>, letöltés ideje: 2012.03.22 15:31

²⁸ List of countries by military expenditures, in: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_military_expenditures, letöltés ideje: 2012.04.05.15:04

²⁹ European Defence Agency (EDA), Brüsszel, Európai Védelmi Ügynökség – in: <http://www.eda.europa.eu/>

Dánia esetében az önkéntes kimaradás, ezen paraméterek összefonódását jól mutatja. Azaz mindegyik oldalról egyszerre közelíthetőek meg leginkább a távolmaradás okai. Amikor az Európai Unió első önálló missziói megindultak (2003 Artemis, 2003 Concordia), azokban Dánia nem kívánt részt venni, azok a programok pedig, amelyekben részt vett volna (pl. a Horvátországi aknamezítési program), nem képezték az Európai Unió megállapodások részét.³⁰ Dánia ennek inkább szimbolikus, mint praktikus jelentőséget tulajdonít. A szimbolikus jelentőség abban áll, hogy Dánia, az elmúlt két évtizedekben a haderejét a krízis-övezetekben való bevetésre alkalmas irányban fejlesztette, és a több-nemzeti erőkhöz való részvételnek való megfelelés irányában is magas szintű elvárásoknak felel meg. Civil résztvevőből egyre inkább stratégiai résztvevővé kíván válni, amelyet az egyidejűleg, missziókban bevethető katonák száma is fémjelez.

Finnországhoz hasonlóan, a nemzetközi missziós részvétel arányát 2000-ben határozza meg. Összevetve ezt a számot az ország lakosságával, az arányt tekintve az egyik vezető ország, amely magas létszámot állomásoztat nemzetközi missziókban.³¹ A dán külügyminisztérium által megfogalmazott alapelvekben is megjelenik, hogy a nemzetközi, missziós szerepvállalás, a béketámogató műveletekhez való hozzájárulás. A közvélemény oldaláról ennek támogatása az elmúlt egy évtizedben erős volt, a biztonságpolitikai kérdéseket a dán közvélemény központi témának vélte, de a védelempolitika terén úgy gondolta, az túlzott fegyverkezés, és nagy létszámú haderő kerülendő. A gazdasági krízissel a biztonságpolitikai kérdések továbbra is előtérben maradtak, a védelempolitikai kérdések azonban háttérbe vonultak a közvélemény szemében. A biztonságpolitikánál a szociális bizonytalansággal együtt járó terrorizmus veszélye volt a félelmük, a védelempolitika terén azonban úgy vélték, a gazdasági válság idején az Európai Unió túl sokat költ missziókra, és ezeket vissza kellene szorítani. A biztonságpolitikai és védelempolitikai kiadások terén az Európai Unió büdzsésében, az első öt fő kiadás között szerepeltették ezt a szegmenst, míg egy másik kérdésre, hogy mire kellene (inkább) költenie az Európai Uniónak, a védelempolitika már a kilencedik helyre szorult.³²

A közvéleményt befolyásolják azok a tényezők is, amelyek az állam, illetve nemzet, és az Európai Unió hatása, a nemzeti identitás közötti indikátorokra hatnak. A közvélemény, a korábbiakhoz viszonyított nyitási szándéka ellenére is, inkább azt

³⁰ Danish Armed Forces, International Perspectives, MoD, Denmark, Copenhagen, 2004, pp. 21-22., in: http://forsvaret.dk/DANILOG/Documents/DANILOG/PIO/Publikationer/danish_armed_forces.pdf, letöltés ideje: 2012. 04.05. 12:17,

Grom Rye Olsen og Jess Pilegard: Smastater og International Indflydelse, Denmark og Eus Faelles Sikkerheds og Forvarspolitik, Danish Institute for International Studies, Working Paper no, 2005 /9., ISBN: 87-7605-075-0, pp. 3-18., in: http://diis.dk/graphics/Publications/WP2005/gro-ijp_eu_sikkerhed_web.pdf, letöltés ideje: 2012. 04. 05 14:10

³¹ Danish Armed Forces, International Perspectives, MoD, Denmark, Copenhagen, in: http://forsvaret.dk/DANILOG/Documents/DANILOG/PIO/Publikationer/danish_armed_forces.pdf, letöltés ideje: 2012. 04. 05. 17:57, Danish Armed Forces International Perspectives, p. 3.,

Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, 4. Danish participation in international missions, in: http://www.netpublikationer.dk/um/8466/html/printversion_chapter04.htm / in:

<http://www.netpublikationer.dk/um/8466/index.htm>, letöltés ideje: 2012. 04. 05. 17:59

³² Eurobarometer, Standard EB 75, Spring 2011, 4. The Budget of the European Union, QD1Tand QD2T, p. 4., in: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb75/eb75_fact_dk_en.pdf, letöltés ideje: 2012. 04.05. 18:25

vallja, hogy egy közös európai haderőben dánok nem kötelezhetőek szolgálatra. Az euro-szkeptikus vitákban márpedig a közös, európai haderő központi téma. A kormány hivatalos véleménye, az elmúlt években szintén nyitott egy kicsit az önkéntes kimaradás mérséklésének irányába. 2007-ben már Anders Fogh Rasmussen miniszterelnök is hangot adott ez irányú törekvéseknek.³³

Azaz Dánia, ha nem is teljes körűen, de az önkéntes kimaradás feloldását kezdeményezheti a közeljövőben, és részt vállalhat béketámogató műveletekben. Az „opt-out” ugyanis, nem semlegességet, el-nem kötelezettséget jelent csupán, hanem hosszú távon elszigeteltséget is, izolálódást a többi tagállamtól.

Missziós részvétel: Dánia „opt-out” lehetőségével élve nem vesz részt Európai Unió missziókban. NATO és ENSZ missziók esetén, a dán parlamentnek lehetősége van dönteni erőinek bevetéséről. Az elmúlt évek külügyminiszterei és védelmi miniszterei egyenesen nonszensznek nevezték, és kézzelfogható hátrányokat emlegettek a dán nemzetre nézve, hogy az egyik szervezet esetében igen, míg a másikon nem támogatja ugyanazt a tevékenységet.

Civil-Katonai Együttműködési (CIMIC) doktrína(k) és intézmény(ek): Dánia elsődleges CIMIC doktrínája a NATO AJP-3.4.9, amelyet a dán védelmi parancsnokság dokumentumai egészítenek ki. A képességi fejlesztések a NATO sztxenderdeken alapulnak. A CIMIC képességek missziós alkalmazása és fejlesztése prioritást élvez. Kiterjedt kapcsolatrendszere van civil ügynökségekkel, csak úgy, mint humanitárius segítségnyújtó szervezetekkel, és részese a Világélelmezési Programnak (World Food Programme). CIMIC-PSYOPS³⁴ századán belül speciális CIMIC alegységek vannak, amelyekbe mindenholnan toboroznak, és az egység tagjai speciális kiképzést kapnak. A tisztek számára a tisztképzésen, a katonai akadémián a civil-katonai együttműködés integrált felkészítő anyag.³⁵ A dán kormány 2004-ben elindította a samtænknings-kezdeményezést, amely elemzte a civil-katonai együttműködés rendszerét, különböző módszereit, és annak harmonizációs folyamatait. Az összehangolt tervezés és cselekvés révén az a cél, hogy szükség esetén a katonai erő, és a civil szervezetek megfelelően tudják segíteni a humanitárius munkát.³⁶ A CIMIC területén a skandináv országok szoros együttműködésben tartanak felkészítést, képzést (erről a skandináv országok egyenkénti elemzése után térek ki). Dánia esetében a CIMIC doktrína erősen nemzeti hatásokra alapoz. Habár az AJP-3.4.9-ből veszi át a központi területeket (civil kormányzás, civil infrastruktúra), feladatokat (haderő támogatása, civil környezet támogatása), és szervezeti struktúra egy részét (civil-katonai összekötő hálózat, független CIMIC szervezet, amely a haderő-szervezet integrált része), jellegzetessége, hogy a toborzás

³³ Danish European Union opt-outs referendum, in: http://en.wikipedia.org/wiki/Danish_European_Union_opt-outs_referendum, letöltés ideje: 2012. 04. 07. 15:45

³⁴ PSYOPS – Psychological Operations, Pszichológiai Hadviselés

³⁵ Lars Buur, “CMI and CIMIC structure Denmark”, www.CCOE.org, letöltés ideje: 2012. 04.09. 13:40

³⁶ Finn Stepputat – Jorgen Staun: Civil-militært samarbejde i internationale operationer – et dansk perspektiv (2009 September, DIIS Brief, Civil Military Agenda) in: http://www.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/Civil-milit%20samarbejde_internationale_operationer.pdf, letöltés ideje: 2012.04.11. 11:28

nem misszió specifikus, hanem állandó, és mind civil, mind tartalékos, és hivatásos állományból is folyamatos.³⁷

Svédország

Államforma: alkotmányos monarchia

Főváros: Stockholm

Terület: 449 964 km²

Népesség: 9,2 millió

Csatlakozás az Európai Unióhoz: 1995

3. ábra: Svédország³⁸

Területét tekintve a harmadik legnagyobb ország az Európai Unióban. 1814 óta békeidőben, el nem kötelezett, háborúban semleges. Az 1850 és 1910 közötti éhínségben egymillió svéd emigrált, főleg az Amerikai Egyesült Államokba. Chicagóban például több svéd élt akkoriban, mint Göteborgban. Az első és második világháborúban német befolyás alatt állt, bár hivatalosan semleges volt. Támogatta a finn és norvég ellenállást, és akadályozta a dán zsidók deportálását koncentrációs táborokba, többiek között a diplomata Raoul Wallenberg közreműködésével. Mint semleges ország kívül maradt a NATO és Varsói Szerződés paktumain. Ennek ellenére részt vesz egyes hadgyakorlatokban, illetve kiterjedt védelmi-ipari megállapodásai vannak NATO és EU tagállamokkal. Érdekelte fegyverzet exportban, amelyeket Irakban és Afganisztánban használ az USA. Az EU által is szponzorált békefenntartó missziót és támogat részvételével Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban.

Hadserege: 20 363 fős professzionális haderő, plusz 200000 fő tartalékos³⁹. Az elmúlt években a sorozott férfiak száma csökkent, míg a tartalékosoké nőtt. A női tartalékosok száma

A haderő költségvetése: 4,4 milliárd Svéd korona, a GDP 2.4 %-a.⁴⁰

Európai Unió csatlakozás dátuma: 1995.

³⁷ Stijn van Weezel: Civil-Military Cooperation Center for Excellence, CIMIC Concept and Capabilities, Research into the CIMIC operationalization of Nations, Entschede, August 2011. – pdf. dokumentum, forrás: Hangya Gábor CCOE, NL., Figure 1. Overview of national CIMIC implementation, p. 15.

³⁸ Európa/Az Európai Unióról/Országok/Tagországok/Svédország: http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/sweden/index_hu.htm, letöltés ideje: 2012.04.07. 17:41

³⁹ Military Balance 2012, (ed. James Hackett) IISS, Routledge London 2010., első kiadás, ISBN 978-185743642-6, p. 158.

⁴⁰ Military Balance 2012, (ed. James Hackett) IISS, Routledge London 2010., első kiadás, ISBN 978-185743642-6, p. 158.

Az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájához és védelempolitikájához való viszony: Svédország külpolitikája egyedülálló, lévén semleges, mégis bizonyos békefenntartó missziókban részt vállal, és a védelmi-ipari érdekeltségei is kiterjedtek az EU tagállamokban (pl. SAAB). Az, hogy a nemzeti politika mennyire szab gátat a biztonság- és védelempolitikai együttműködésnek, és hogy annak fejlődési irányai hova mutatnak a jövőben, az több, de leginkább két dologtól függ. A nemzeti és az EU kül- és biztonságpolitika irányától, és annak lehetséges változásairól, fejlődési irányától. Mindkettő hatással van egymásra, ha az egyik vált, a másik vele tart, vagy éppen ellene szegül. Az ESDP összetételéből, politikai és katonai célkitűzéseiből adott ország, mindig azt húzza alá, a mellé áll vehemensen, amely nemzeti érdekeit és értékeit, adott időszakban, legjobban képviseli. Az ESDP magába foglalja az alábbi tartalmakat, struktúrát, és szerveket:

- Európai Védelmi Ügynökség
- Helsinki célkitűzések
- EU zászlóalj (EU BG)⁴¹
- Az EU Biztonsági Tanulmányok Intézete⁴²
- Politikai és Biztonsági Bizottság
- Európai Unió Katonai Bizottsága
- Európai Unió Katonai Törzs
- Az Európai Unió Polgári Válságkezelésért felelős Bizottsága (CIVCOM)⁴³
- European Union Satellite Centre

Missziós részvétel: Svédország az EUFOR katonai műveletekben az alábbiak szerint vesz részt:

- EUFOR Althea, Bosznia-Hercegovina - Svédország a Szarajevói EUFOR főhadiszálláson egy fővel, az összekötő tiszti csoportban pedig két fővel képviseli magát.⁴⁴
- EUTM, Uganda – nem vesz részt a műveletben
- EUNAVFOR Atalanta, Szomália – nem vesz részt a műveletben

Civil-Katonai Együttműködési (CIMIC) doktrína(k) és intézmény(ek): Svédországnak nincs nemzeti definíciója a CIMIC-re, a NATO és EU koncepciót implementálta rendszerébe. Jelentős a NATO és NORDIC Védelmi Szövetség keretprogramjaiban való részvétele a civil-katonai együttműködés terén. Nincs külön CIMIC egysége, de hangsúlyt fektet a nemzetközi együttműködésekre, és a CIMIC terén számos nemzetközi együttműködése van és jó az összekötő tiszti hálózata is. A CIMIC feladatokra speciálisan toboroz, missziós felkészítése CIMIC

⁴¹ EU BG – European Union Battlegroup, zászlóalj nagyságú (1500 fő), a tagállamok hozzájárulásai alapján felállított katonai egység. Feladata: az Európai Tanács döntése után 5-10 nappal bevethető, minimum 30, maximum 120 napig (utánpótlás biztosítás mellett) fenntartható.

⁴² EU ISS, www.iss.europa.eu

⁴³ CIVCOM - Committee for Civilian Aspects of Crisis Management

⁴⁴ Forvarsmakten, Swedish Armed Forces in the world, Completed Operations, Bosnia and Hercegovina, EUFOR, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Completed-Operations/Bosnia-Hercegovina/>, letöltés ideje: 2012.04.10. 16:37

területén nemzeti szinten, magas színvonalon történik. Az alap tréning után, speciális, funkcionális tréningjei is vannak, amelyeknek integrált része a válságkezelés, civil-katonai interakciók is.⁴⁵ Főleg a Folk Bernadotte Akadémián (FBA) képzik a CIMIC tiszteket, és évente VIKING néven megtartják azt a hadgyakorlatot, amely a civil környezetre is nagymértékben fókuszál. Az FBA kurzusai között nemzetközi részvétellel Európai Unió Civil-Katonai Koordinációs (CMCO – Civil-Military Coordination) tanfolyam is van (2012-ben Sandöben), amelyet tisztek, illetve civilek számára is meghirdetnek. A kurzus központi témája az EU civil-katonai együttműködése és koordinációja, szerepe és CSDP missziós jelentősége.⁴⁶ A VIKING hadgyakorlat célja, megismertetni és megértetni a katonákkal a civil dimenziót béketámogató művelet során. Az elmúlt évek VIKING hadműveletei, és műveleti területen szerzet tapasztalok összegyűjtésével, és feldolgozásával a civil reláció egyre szélesebb kontextusba kerül, és alkalmazási területén folyamatos az előrelépés. A VIKING hadgyakorlaton évente 1800-2000 résztvevő, 25-30 nemzet képviselőjében és jelentős nem-kormányzati szervezeti jelenléttel jelenik meg, a vezető nemzet azonban Svédország, és a Folk Bernadotte Akadémia vezeti a gyakorlatot. A VIKING hadgyakorlat hatékony terepe a nemzetközi képzés, kiképzés, és oktatási rendszernek is, és elősegíti a jobb kooperációt a civil szervezetekkel.⁴⁷

Skandináv országok együttműködése

Az Európai Unió, skandináv tagállamok viszonya az európai kül- és védelempolitikához, annak 1999-es indulása óta kevés elmozdulást mutat a kormányköziségtől a szupranacionalitás felé vezető úton. Ennek több oka is van. A legjelentősebb a nemzeti értékek és érdekek védelme, amely a közösségi politikát megelőzve, akadályozza annak kiterjedését. A kisebb országok esetében ezen felül fennáll annak a veszélye, hogy a közösségi érdekek előtérbe engedése esetén, túlszabályozottság terheivel kénytelen a tagállam megküzdeni. Ennek kiküszöbölésére ugyan megvan a vétőjog lehetősége, de mégis egy-egy negatív tapasztalat

⁴⁵ Danish Institute for International Studies, Civil-militær samtaenkning, DIIS-analyse om samtaenkning af den civile og militære instans i internationale operationen, in: <http://diis.dk/sw72612.asp>, letöltés ideje: 2012.04.10 16:50

⁴⁶ Folk Bernadotte Academy, Training, Civil-Military Cooperation in CSDP operations, in: <http://www.folkebernadotteacademy.se/en/Training/Upcoming-courses-and-events/CMCO/>, letöltés ideje: 2012.04.09 19:46

⁴⁷ Swedish Joint Training Centre Exercise Portal, Viking 11 04-15 April 2011, in: <http://www.ltc.mil.se/viking11/default.aspx>, letöltés: 2012. 04. 10. 9:43, Swedish Armed Forces, About the Armed Forces, Exercises and Events, Viking 11, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/About-the-Armed-Forces/Exercises/Completed-exercises-and-events/VIKING-11/>, letöltés ideje: 2012. 04.10. 11:20, Viking 11 Exercise Specification, Viking 11 Exspec version 2.0, 1 March 2010. in: <http://www.forsvarsmakten.se/upload/english/viking11/Exersice%20Specification%20VIKING%2011.pdf>, letöltés ideje: 2012. 04.10. 11:25, Swedish Armed Forces and Folk Bernadotte Academy, Viking 11 Handout, The premier Multinational and Comprehensive Approach exercise int he world, to be executed 04-15 April 2011 as a Computer Asssted Excercise, in: <http://www.forsvarsmakten.se/upload/Viking%2011/VIKING%2011%20Handout.pdf>, letöltés ideje: 2012.04.10 11:35

akadályozza a kormányköziségből való kiugrás lehetőségét. Habár a szerepvállalással egyenes arányban az EU-vezette hadműveletek hitelessége, és a nemzetközi elfogadottsága egyre nő, még mindig vitatott, hogy egyedül mennyire képes az Európai Unió válságkezelési gyakorlata fejleszteni saját lehetőségét.

NORDEFECO: (Nordic Defence Cooperation)

A skandináv országok közötti együttműködés nem új-keletű. A földrajzi közelség mellett történelmük részben azonos alakulása, a nyelv és kultúra bizonyos hasonlóságai politikai és katonai együttműködésre sarkallták a félsziget országait. A '60-as évektől a NORDSAMFN, majd azt leváltva, a '90-es évektől a NORDCAPS és utódja, 2009-től a NORDEFECO szervezetében egyesültek a korábbi, „északi” védelmi szövetségek és szervezetek. A NORDEFECO-ba olvadt a NORDAC és NORDSUP is. Az Európai Unió csatlakozással a feladatok és célok is kibővültek. Az elsődleges cél természetesen a nemzeti védelem, az országok közötti együttműködés erősítése, de a szinergia és közös megoldások keresése is.⁴⁸ Közös cél a műveleti hatékonyság növelése, a haderő minőségének emelése, az összhaderőnemi, több-nemzeti műveletekben való részvételre való jobb felkészülés, az interoperabilitás fejlesztése, a technikai, védelmi-ipari együttműködések előmozdítása, és a jövőbeni kooperáció további fejlesztési lehetőségeinek elemzése, kidolgozása. A béke és biztonság záloga az együttműködésben rejlik, és a költséghatékony, fenntartható egységek alapjai is a gazdasági-politikai-védelmi szövetségekben vannak. A NATO, ENSZ és Európai Unió missziókra való felkészülés a skandináv országokban a nemzeten túl a NORDEFECO szervezetén belül is történik. A NORDEFECO együttműködési területei (COPAs – Areas of Cooperation)⁴⁹ felölelik az alábbi területeket: stratégiai fejlesztés, képességfejlesztés, humán erőforrás fejlesztés, képzés és kiképzés fejlesztése, műveleti hatékonyság növelése. Időspektrumát tekintve különböző időtartamokra fókuszál ezeken a területeken. Míg a stratégiai fejlesztés a következő két évtizedre koncentrál, addig a műveleti fejlesztés a jelenleg zajló hadműveletek tapasztalatait feldolgozva a közeljövőre irányítja figyelmét. A NORDEFECO CIMIC képzéseket is tart Dánia vezetésével, amely a résztvevőkkel megismerteti a CIMIC eszközeit, feladatait és tevékenységét, illetve annak átfogó rendszerét. Az általános ismereteken túl, az aktuális missziós tapasztalatokat is megismerteti a résztvevőkkel. A kurzusok célja, hogy az alapismeretek, és misszió-orientált tudnivalók elsajátítása utána a hallgató (katona vagy civil egyaránt) képes legyen ellátni CIMIC feladatát civil ügynökség, katonai egység, vagy főhadiszállás keretein belül béketámogató műveletekben.⁵⁰ A kurzusok szervezésében a SWEDINT, FINCENT is részt vesz. A SWEDINT⁵¹ egyéneket és

⁴⁸ Nordic Defence Cooperation, Facts about Nordefco, History and background, in: <http://www.nordefco.org/facts-abou/history-an/>, letöltés ideje: 2012.04.10 14:10

⁴⁹ Nordic Defence Cooperation, Areas of Cooperation, in: <http://www.nordefco.org/areas-of-c/>, letöltés ideje: 2012.04.10 14:24

⁵⁰ Haaren Danske Artilleriregiment, Nordefco, Nordefco Course, in: <http://forsvaret.dk/DAR/CIMIC/Pages/default.aspx>, letöltés ideje: 2012.04.10. 14:02

⁵¹ SWEDINT – Swedish Armed Forces International Center – Svéd Fegyveres Erők Nemzetközi Központja, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Swedish-Armed-Forces-International-Centre/>, letöltés ideje: 2012.04.11 12:37

csoportokat – fegyveres testületi és civil oldalról egyaránt – készít fel béketámogató műveleti missziókra. METT⁵² mobil kiképző csoportjai külföldi kiképzéseket, illetve missziós területen felkészítő és egyedi képzéseket tudnak tartani. A SWEDINT-nek saját civil-katonai kapcsolatokra felkészítő kurzusai is vannak, amelyben a médiával való kapcsolatot, a tolmácsokkal való munkát, a részt vevő civil és katonai szervek közti különbségeket és egyezőségeket mutatják be, oktatják, és egészítik ki virtuális valóság gyakorlatokkal (VRX)⁵³, és terepgyakorlattal egyaránt. A VRX gyakorlatok során, mint például a 2012-es ADIMA⁵⁴ fedőnevű gyakorlat⁵⁵, az elméleti tudnivalókat egy szimulációs, szerepjátékkal egybekötött, a modern technika felhasználásával irányított konfliktus-utáni helyzetet kell a résztvevőknek megoldaniuk.⁵⁶ A FINCENT⁵⁷ a SWEDINT-hez hasonlóan képzéseket tart, többiek között Koordináció és Kooperáció témakörben, Nyugat-Balkáni megfigyelőknek szánt speciális felkészítéssel, Finnek Ugandában tapasztalatok feldolgozása területén. Ezek ugyan nem Európai Unió missziós felkészítések, de a tapasztalatok ettől függetlenül ott is jól használhatóak. Az Európai Unió missziós tapasztalatokat kétoldalú együttműködések keretében is cserélik egymás között. Bilaterális egyezménye van a FINCENT-nek és SWEDINT-nek többiek között: az Egyesült Királysággal, Franciaországgal és Németországgal.

Összegzés

Kutatási területem, komparatív elemzés az Európai Unió tagállamok közös kül- és biztonságpolitikához, illetve közös védelempolitikához való viszonyát illetően, részvételük az EUFOR missziókban (EU katonai műveletek), a CIMIC tevékenységük, és intézményrendszerük. Jelen cikkben az Európai Unió tagállamai közül a skandináv országok ezirányú összehasonlítását végeztem el, górcső alá véve, az adott nemzetek biztonsági és katonai stratégiáit, az európai unióhoz való viszonyukat, különös tekintettel a biztonság és védelempolitikai együttműködésekben, nemzeti és európai integrációs érdekeiket, az EU katonai missziós részvételüket (folyó műveletek: Althea, EUNAVFOR, EUTM), illetve CIMIC tevékenységüket, intézményeiket. A kutatási eredmények nem teljeseek, hiszen az Európai Unióban 27 tagállam van, de a már meglévő országok elemzése is lehetőséget adnak összevetésre, hogy azonos gazdasági potenciállal rendelkező, hasonló nemzeti, és EU integrációs érdekeket képviselő országok milyen tapasztalatokkal rendelkeznek EU missziós és CIMIC területén. A már meglévő tapasztalatok pedig összevethetőek a hazai, ezirányú kutatásokkal. Szignifikáns az adott országok, országcsoportok egymás közötti együttműködési formációinak feltérképezése, mert

⁵² METT – Mobile Education and Training Team – Mobil oktató és kiképző csoport

⁵³ VRX – Virtual Reality Exercise

⁵⁴ ADIMA – A day in the mission area- egy nap missziós területen

⁵⁵ Colonel Thomas Carlsson, CO Swedint, SWEDINT, Swedish Armed Forces International Centre and Centre for Gender in Military Operations, Course Catalogue 2012, in: http://www.forsvarsmakten.se/upload/Forband/Centra/Forsvarets_internationella_centrum_Swedint/Course_Catalogue_2012.pdf, letöltés ideje: 2012.04.11.12:50

⁵⁶ Swedish Armed Forces, CMR – Civil-Military Relations, in:

<http://www.forsvarsmakten.se/en/Swedish-Armed-Forces-International-Centre/Courses-at-SWEDINT/CMR/>, letöltés ideje: 2012.04.11 12:52

⁵⁷ FINCENT – Finnish Armed Forces International Center- Finn Fegyveres Erők Nemzetközi Központja

azok jól működnek, a szubregionális együttműködés kiváló példái, hatékonyak, költségkímélőek, az információ csere révén hozzájárulnak a tudományos eredmények hasznosíthatóságához is. Mind a balti, mind a skandináv országok esetében kiemelendő, hogy a publikációk hozzáférhetősége nagyon jó, és főleg, hogy a legtöbb esetben angolul (is) elérhető. A balti államok esetében jellemző a NATO és Európai Unió kötelezettségei közötti egyensúlykeresés. A skandináv államok esetében pedig Dánia és az opt-out, önkéntes kimaradás és a védelempolitika kérdése nagyon egyedi.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andreas Kasekamp – Viljar Veebel: The Baltic states and ESDP in Foreign Policy of Estonia, Yearbook 2007, Estonian Foreign Policy Institute 2007, ISSN 1736-4175, Tallin 2007
- Military Balance 2010, IISS, Routledge London 2010, ISBN 978-1857435573
- Szternák György-Kolossa Sándor-Padányi József: Válságreakáló műveletek elmélete és gyakorlata a 21. században, ZMNE egyetemi jegyzet, Budapest, 2004

Internetes források ABC sorrendben, a letöltés idejével:

- Arthur Besseley: Denmark believes no poll needed to join treaty, 2012.jan.13, The Irish Times, in: <http://www.irishtimes.com/newspaper/world/2012/0113/1224310194386.html>, letöltés ideje: 2012.03.22 15:31
- A TANÁCS 2010/96/KKBP HATÁROZATA (2010. február 15.) az Európai Uniónak a szomáliai biztonsági erők kiképzéséhez hozzájáruló katonai missziójáról, in: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:044:0016:0019:HU:PDF>, letöltés ideje: 2012.03.17 13.57
- CFSP Forum, 2005, vol. 3. no. 6., Does it really matter? The Danish opt-out from the ESDP, p. 9. in: <http://www.eu-consent.net/library/FORNET/CFSP%20Forum%20vol%203%20no%206.pdf>, letöltés ideje: 2012.03.22 15:35
- Colonel Thomas Carlsson, CO Swedint, SWEDINT, Swedish Armed Forces International Centre and Centre for Gender in Military Operations, Course Catalogue 2012, in: http://www.forsvarsmakten.se/upload/Forband/Centra/Forsvarets_internationala_centrum_Swedint/Course_Catalogue_2012.pdf, letöltés ideje: 2012.04.11.12:50

- Danish Institute for International Studies, Civil-militaer samtaenkning, DIIS-analyse om samtaenkning af den civile og militaere instats i internationale operationen, in: <http://diis.dk/sw72612.asp>, letöltés ideje: 2012.04.10 16:50
- Danish Armed Forces International Perspective, Ministry of Defence, Copenhagen , pp. 10-13. in: http://forsvaret.dk/DANILOG/Documents/DANILOG/PIO/Publikationer/danish_armed_forces.pdf – letöltés ideje 2012. március 18. 17:45
- Danish Armed Forces, International Perspectives, MoD, Denmark, Copenhagen, 2004, pp. 21-22., in: http://forsvaret.dk/DANILOG/Documents/DANILOG/PIO/Publikationer/danish_armed_forces.pdf, letöltés ideje: 2012. 04.05. 12:17
- Danish Armed Forces, International Perspectives, MoD, Denmark, Copenhaguen, in: http://forsvaret.dk/DANILOG/Documents/DANILOG/PIO/Publikationer/danish_armed_forces.pdf, letöltés ideje: 2012. 04. 05. 17:57
- Danish Armed Forces International Perspectives, p. 3.,
- Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, 4. Danish participation in international missions, in: http://www.netpublikationer.dk/um/8466/html/printerversion_chapter04.htm / in: <http://www.netpublikationer.dk/um/8466/index.htm>, letöltés ideje: 2012. 04. 05. 17:59
- Danish European Union opt-outs referendum, in: http://en.wikipedia.org/wiki/Danish_European_Union_opt-outs_referendum, letöltés ideje: 2012. 04. 07. 15:45
- Eurobarometer, Standard EB 75, Spring 2011, 4. The Budget of the European Union, QD1Tand QD2T, p. 4., in: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb75/eb75_fact_dk_en.pdf, letöltés ideje: 2012. 04.05. 18:25
- European Defence Agency (EDA), Brüsszel, Európai Védelmi Ügynökség – in: <http://www.eda.europa.eu/>
- European Union, How EU works, Countries, Member countries, Denmark, in: http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/denmark/index_en.htm, letöltés ideje: 2012.04.01 18:04
- Finnish Defence Forces, Peacekeeping operatings, in: http://en.wikipedia.org/wiki/Finnish_Defence_Forces, letöltés ideje: 2012.03.21. 17:18
- Finnish Defence Forces, Peacekeeping Operations, http://en.wikipedia.org/wiki/Battlegroup_of_the_European_Union#Standby_roster, letöltés ideje: 2012. 03.26 20:30

- Finland's participation in international crisis management, Ministry of Foreign Affairs of Finland, May 2012. in: <http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=38854&GUID={93480D5E-EE22-4E3D-BEE5-FF15B0C38C4E}> – letöltés ideje 2012. március 18. 17:45 (az adat 2012. februári)
- Finn Stepputat – Jorgen Staun: Civil-militært samarbejde i internationale operationer – et dansk perspektiv (2009 September, DIIS Brief, Civil Military Agenda) in: http://www.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/Civil-milit%20samarbejde_internationale_operationer.pdf, letöltés ideje: 2012.04.11. 11:28
- Folk Bernadotte Academy, Training, Civil-Military Cooperation in CSDP operations, in: <http://www.folkebernadotteacademy.se/en/Training/Upcoming-courses-and-events/CMCO/>, letöltés ideje: 2012.04.09 19:46
- Forvarsmakten, Swedish Armed Forces in the world, Completed Operations, Bosnia and Hercegovina, EUFOR, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Completed-Operations/Bosnia-Herzegovina/>, letöltés ideje: 2012.04.10. 16:37
- Frank Gardner: Somalia pirates: EU approves attacks on land basis, 23 March 2012., in: BBC news Africa, in: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-17487767>, letöltés ideje: 2012. 03. 25 17:53
- Forvarsmakten operations, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Completed-Operations/Bosnia-Herzegovina/>, letöltés ideje: 2012.04.10. 16:37
- Grom Rye Olsen og Jess Pilegard: Smastater og International Indflydelse, Denmark og Eus Faelles Sikkerheds og Forvarspolitik, Danish Institute for International Studies, Working Paper no, 2005 /9., ISBN: 87-7605-075-0, pp. 3-18., in: http://diis.dk/graphics/Publications/WP2005/gro-jp_eu_sikkerhed_web.pdf, letöltés ideje: 2012. 04. 05 14:10
- Haaren Danske Artilleriregiment, Nordefco, Nordefco Course, in: <http://forsvaret.dk/DAR/CIMIC/Pages/default.aspx>, letöltés ideje: 2012.04.10. 14:02
- Lars Buur, “CMI and CIMIC structure Denmark”, www.CCOE.org, letöltés ideje: 2012. 04.09. 13:40
- List of countries by military expenditures, in: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_military_expenditures, letöltés ideje: 2012.04.09.15:00
- Mauno Koivisto: Witness to history - Memoirs of Mauno Koivisto, president of Finland 1982-1994, C. Hurst and Co., London, 1997, ISBN 0-8093-2045-2, in: <http://books.google.hu/books?id=v->

fVEmlDArIC&pg=PR17&lpg=PR17&dq=koivisto+memoir&source=bl&ots=9w0g8q97TW&sig=fxp-2_Jx1eVDvYi2_L8Lxx6oOTw&hl=hu&sa=X&ei=zFhrT8byJoXAswa4xpG5Ag&ved=0CB8Q6AEwAA#v=onepage&q=koivisto%20memoir&f=false, chapter six, the doors open pp. 245-246.

- Nordic Defence Cooperation, Facts about Nordefco, History and background, in: <http://www.nordefco.org/facts-abou/history-an/>, letöltés ideje: 2012.04.10 14:10
- Nordic Defence Cooperation, Areas of Cooperation, in: <http://www.nordefco.org/areas-of-c/>, letöltés ideje: 2012.04.10 14:24
- Somalia: the EU renews its support to stability, development and political transition, in: EU Security and Defence News, EEAS, issue 58, 5 March 2012., p. 1. in: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/esdp/128726.pdf, letöltés ideje: 2012.03.11. 17:34
- Speech of defence minister Seppo Kaariainen at a function in Kainuu, 27.09.2003., Press releases 2003, Ministry of Defence, Finland, in: http://www.defmin.fi/index.phtml?1252_m=1497&l=en&s=283, letöltés ideje: 2012.03.21 17:11
- Stijn van Weezel: Civil-Military Cooperation Center for Excellence, CIMIC Concept and Capabilities, Research into the CIMIC operationalization of Nations, Entschede, August 2011. – pdf. dokumentum, forrás: Hangya Gábor CCOE, NL., Figure 1. Overview of national CIMIC implementation, p. 15.
- Swedish Armed Forces/In the world/Completed operations/Bosnia-Herzegovina EUFOR, Headquarters Public Relations Staff, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Completed-Operations/Bosnia-Herzegovina/> letöltés ideje 2012. március 18. 17:40
- SWEDINT – Swedish Armed Forces International Center – Svéd Fegyveres Erök Nemzetközi Központja, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Swedish-Armed-Forces-International-Centre/>, letöltés ideje: 2012.04.11 12:37
- Swedish Armed Forces, CMR – Civil-Military Relations, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Swedish-Armed-Forces-International-Centre/Courses-at-SWEDINT/CMR/>, letöltés ideje: 2012.04.11 12:52
- Swedish Joint Training Centre Exercise Portal, Viking 11 04-15 April 2011, in: <http://www.ltc.mil.se/viking11/default.aspx>, letöltés: 2012. 04. 10. 9:43
- Swedish Armed Forces, About the Armed Forces, Exercises and Events, Viking 11, in: <http://www.forsvarsmakten.se/en/About-the-Armed-Forces/Exercises/Completed-exercises-and-events/VIKING-11/>, letöltés ideje: 2012. 04.10. 11:20
- Swedish Armed Forces and Folk Bernadotte Academy, Viking 11 Handout, The premier Multinational and Comprehensive Approach exercise in the world, to be executed 04-15 April 2011 as a Computer Assisted Exercise, in:

<http://www.forsvarsmakten.se/upload/Viking%2011/VIKING%2011%20Handout.pdf>, letöltés ideje: 2012.04.10 11:35

- Viking 11 Exercise Specification, Viking 11 Exspec version 2.0, 1 March 2010. in:
<http://www.forsvarsmakten.se/upload/english/viking11/Exersice%20Specification%20VIKING%2011.pdf>, letöltés ideje: 2012. 04.10. 11:25

**A KATONAI HÍRSZERZÉS (FELDERÍTÉS)
OROSZORSZÁGBAN 1917-IG**
(I. rész)**

Létezik olyan vélemény, hogy a hírszerzés – az egyik legősibb foglalkozás a földön. Ennek bizonyítására gyakran idéznek a Bibliából vagy a Gilgamesről szóló sumér eposzból. Ez az állítás nagyrészt jogos. Valóban, a „hírszerzés” szó, annak alapjelentése valamiféle, speciális céllal végrehajtott titkos ellenőrzés. Ám sokkal fontosabb más: az, hogy a hírszerzés – elengedhetetlen mechanizmus a fontos állami feladatok megoldására. Ezt bizonyítja a történelem, és ezt igazolja a jelen is.

Oroszországról szólva meg kell jegyezni, hogy a Kijevi Rusz kialakulásának pillanatától a hírszerzés állami ügy volt és két szinten folyt – külpolitikai és katonai hivatalok által. A hírszerző jellegű értesülések gyűjtésére orosz alattvalókat használtak fel: tárgyalásokra küldött követek és követségek munkatársai, a XVII századtól – a külföldön lévő állandó missziók, futárok, kereskedők, az egyház képviselői a határ menti területek lakossága, kisebb, nagyobb katonai osztagok, valamint kiválasztott katonák. A hírszerzés folytatására külföldieket is bevontak, többek között az orosz állam területén élőket (kereskedők, egyházi személyek, külföldi képviselők munkatársai, menekültek és hadifoglyok).

A XVI században, Oroszországban megjelennek a hírszerzést folytató és szervező központi irányítás első szervei, melyeknek köszönhetően az állam vezetésének tájékozottsága az ellenség elgondolásairól és szándékáról megnövekedett. Oroszországnak a nemzetközi ügyekre való befolyása növekedésének mértékében megnőtt a hírszerzés szerepe is. Alekszej Mihajlovics cár parancsára 1654-ben megalapításra kerül a titkos ügyek kormányshéja, ahol a hírszerzés irányítása összpontosul. I. Péter az 1716. évi katonai szabályzatában először teremti meg a hírszerző munka törvényességi és jogi bázisát.

A hadi cselekmények fokozódása a XVIII. század végén – a XIX. elején új feladatokat állít a hírszerzés elé, annak folytatására pedig mind újabb erőket és eszközöket vonnak be. Ezt követelte a hírszerzés speciális központi szervének létrehozása, különösen a katonai, amely egyesített volna magában az ügynöki stratégiai és a katonai hírszerzések információszerző és feldolgozó funkciót. Az orosz katonai hírszerzés folyamatosan működő központi szervének létrehozásához a döntő lökést a napóleoni Franciaországgal 1805-től folytatott véres háború

* Fordító

** Forrás:<http://www.agentura.ru/dossier/russia/gru/imperia/do1917>

szolgáltatta. Az orosz katonai hírszerzés történetének e periódusával részletesebben foglalkozunk.

Az orosz csapatok veresége az 1805. és 1806-1807. évek küzdelmeiben a Franciaországgal 1807. június 25-én megkötött Tilzitszki békével ért véget. Ám a békeszerződés aláírása, mely jelentősen csorbította az orosz érdekeket, egyáltalán nem jelentette Oroszország számára, hogy a francia császárral soha többé nem lesz háború. Ezt nagyon jól értette I. Sándor cár és az összes orosz állami vezető. Ezzel kapcsolatosan Napóleon politikai és katonai terveiről szóló információk időbeni megszerzése elsőrendű jelentőséggel bírt. Ezért, amikor M. Barclay de Tolly tábornok lett a honvédelmi miniszter és hozzálátott a hadsereg megerősítéséhez, jelentős figyelmet kezdett fordítani a katonai stratégiai hírszerzés megszervezésére.

Oroszországban a katonai hírszerzés létrehozásában nagy szerepet játszott P.M.Volkonszkij herceg főhadsegéd, az orosz hadsereg Vezérkara szállásmesteri hivatalának későbbi parancsnoka. 1807-1810-ben külszolgálaton tartózkodott, innen történt visszatérése után beszámolót nyújtott be „A francia hadsereg vezérkarának első felépítéséről”. Barclay de Tolly e beszámoló hatására felvetette I. Sándornak a kérdést a katonai hírszerzés állandó szervezetének létrehozásáról.

Az első ilyen szervezetté vált a Barclay de Tolly kezdeményezésére a védelmi minisztérium mellett 1810. januárban létrehozott Titkos ügyek expedíciója. Ezt 1812. januárban átnevezték a védelmi minisztérium mellett működő Különleges Kancelláriává. Véleménye szerint a Titkos ügyek expedíciója a következő feladatokat kellett megoldjon: stratégiai hírszerzés folytatása (stratégiaiilag fontos titkos értesülések gyűjtése külföldön), hadműveleti-harcászati felderítés (az ellenség csapatairól való adatok gyűjtése Oroszország határain) és kémelhárítás (az ellenség ügynökeinek felderítése és semlegesítése). Oroszország katonai hírszerzésének első vezetői a védelmi miniszterhez közel álló három személy vált: 1810.szeptember 29-től A. V.Voejkov ezredes, szárnysegéd, 1812. március 19-től A. A.Zakrevszkij ezredes, 1813.január 10-től P.A.Csujkevics ezredes.

Ebben az időben, 1810. januárban Barclay de Tolly beszélgetést folytatott I. Sándorral a külföldi stratégiai katonai hírszerzés megszervezésének szükségességéről és engedélyt kért speciális katonai ágenseket küldeni az orosz követségekre azzal, hogy értesüléseket gyűjtsenek „a csapatok létszámáról, fegyverzetükről és hangulatukról, az erődök állapotáról és a tartalékokról, a kiemelkedőbb tábornokok képességeiről és érdemeiről, valamint a nép jólétéről, karakteréről és hangulatáról, a termőföld elhelyezkedéséről és műveléséről, az állam belső forrásairól és eszközeiről a háború folytatására, és különböző következtetésekről, melyek biztosítják a védelmi és támadó tevékenységet”. Ezek a katonai ágensek a diplomáciai missziókon kell tartózkodjanak, adjutánsok fedésével a követ-tábornokok, vagy a polgári tisztviselők és a külügyminisztérium alkalmazottai mellett.

I. Sándor egyetértett Barclay de Tolly javaslataival és a titkos megbízások végrehajtására a következő tisztek kerültek külföldre kiküldetésre:

- A. I. Csernyisev ezredes (Párizs)
- F. V. Teil von Szeraszkerken ezredes (Bécs)

- R. E. Renn ezredes (Berlin)
- G. F. Orlov főhadnagy (Berlin)
- V.A. Prendel őrnagy (Drezda)
- P.H. Grabbe főhadnagy (München)
- P.I. Brozin főhadnagy (Kassel, majd Madrid).

A hírszerzői feladatokat titokban kellett végrehajtaniuk. Például, Prendel őrnagy utasításaiban előírták:

„... az Ön ezen megbízatása mélységes titokban kell maradjon, ezért minden tevékenységében legyen szerény és óvatos. Az Ön titkos megbízatásának legfőbb célja, hogy... pontos statisztikai és fizikai ismereteket szerezzen a Szászországi királyság és a Varsói hercegség állapotáról, különös figyelmet fordítva a katonai állapotokra... valamint tájékoztatni a katonai tábornokok érdemeiről és tulajdonságaikról”.

Ezen a területen különösen kiemelkedett a Vezérkar szállásmesteri hivatal Különleges kancelláriájának tisztje, A.I. Csernyisev ezredes. Rövid határidőn belül sikerült neki Franciaországban információs hálózatot létrehozni a kormányzati és katonai szférában és beszerezni tőlük, sokszor jelentős ellenszolgáltatásért cserébe, a Moszkvát érdeklő értesüléseket. Így, 1810. december 23-án azt írta, hogy „Napóleon már meghozta a döntést az Oroszország elleni háborúról, de egyelőre húzza az időt az ügyeinek nem kielégítő alakulása miatt Spanyolországban és Portugáliában”.

Íme, még egy jelentése Csernyisevnek Pétervárra, ahol Franciaország marsalljának Davoutnak jellemzését adva, odafigyelő és okos megfigyelőnek bizonyul:

„Davout, Aouerstad hercege, Ekémül fejedelme. A Birodalom marsallja, a Németország északi részén lévő csapatok főparancsnoka. Durva és kegyetlen ember, mindenkit utál, aki körülveszi Napóleon Császárt; a lengyelek buzgó híve, Orosz-ország nagy ellensége. Jelenleg ő az a marsall, aki a legnagyobb befolyással van Napóleonra. Napóleon mindenkinél jobban bízik benne, akit ő leginkább felhasznál, biztos lévén abban, hogy bármilyen parancsokat is ad neki azok mindig pontosan szó szerint kerülnek végrehajtásra. Csatában nem tűnik ki kiemelkedő bátorságával, nagyon állhatatos és rámenős és mindezen túl, képes mindenkit engedelmességre kényszeríteni. Ennek a marsallnak a rövidlátás a legnagyobb gyengéje”.

Csernyisev egyik informátora volt Franciaország hadügymi nisztériumának munkatársa M. Michael. Ő a tisztviselők azon csoportjába tartozott, akik kéthetente, személyesen Napóleon számára, egyetlen példányban jelentést állítottak össze a francia fegyveres erők létszámáról és diszlokációjáról. Michael a jelentés másolatát átadta Csernyisevnek, ő pedig megküldte Pétervárra. Sajnos, Csernyisev tevékenysége Párizsban 1811-ben véget ért. Abban az időben, amikor Pétervárot tartózkodott, a francia rendőrség a párizsi lakásán tartott titkos házkutatás alkalmával megtalálta M. Michael feljegyzését. Ennek következtében Csernyisevet kémkedéssel vádolták és nem tudott visszatérni Franciaországba, Michaelt pedig halálra ítélték.

Egy másik értékes orosz ügynök volt Franciaországban, bármilyen hihetetlennek is tűnik, Napóleon volt külügyminisztere Charles-Moris Talleyrand herceg. 1808 szeptemberében I. Sándor és Napóleon erfurti találkozásán maga ajánlotta fel szolgálatait az orosz uralkodónak. Kezdetben Sándor bizalmatlanul viszonyult Talleyrand szavaihoz, de konfidenciális találkozásuk után gyanakvása eloszlott. Az akkori időkben hatalmas jutalomért, Talleyrand tájékoztatást adott a francia hadsereg állapotáról, tanácsokat adott az orosz pénzügyi rendszer megerősítését illetően, stb. 1810 decemberében megírta I. Sándornak, hogy Napóleon Oroszország megtámadására készül és még a konkrét dátumot is megadta – 1812. április.

Annak ellenére, hogy Talleyrand I. Sándorral folytatott levelezése a konspiráció minden szabályának betartásával történt, 1809 kezdetén Napóleonban gyanú ébredt Talleyrand kettős játékaival kapcsolatban. Januárban Napóleon váratlanul átadta a spanyolországi hadsereg parancsnokságát marsalljainak, ő maga pedig visszatért Párizsba. 1809. január 28-án lezajlott a híres jelenet, melyet gyakran idéznek a memoár-irodalomban. A császár szó szoros értelemben nekitámadt Talleyrandnak a következő szavakkal: Ön tolvaj, gazember, becstelen ember! Ön nem hisz Istenben, egész életében megszegte minden kötelességét, mindenkit átvert, mindenkit elárult, az Ön számára semmi sem szent, eladná még saját szülő apját is!... Miért nem lógattam én még fel Önt a Karusszel tér rácsára? De van, van még elég idő erre! Ön – selyemharisnyás mocsok! Mocsok! Mocsok!...”.

Ugyanakkor Napóleonnak nem voltak konkrét bizonyítékai Talleyrand árulására, a vihar elmúlt és Talleyrand egészen a háború megkezdéséig fontos információkat adott át Oroszországnak.

Barclay de Tolly nagy figyelmet fordított az ügynöki felderítésre is, melyet saját erőből végeztek a tábori hadseregek parancsnokai és a hadtestek parancsnokai. I. Sándor 1812. január 27-én három titkos kiegészítést írt alá a „Nagy hadra kelt hadsereg irányításának megszervezése” okmányhoz: „Legfelsőbb katonai rendőrség megalakítása”, az „Instrukciók a legfelsőbb katonai rendőrség igazgatójának”, az „Instrukciók a Vezérkar Főnökének a legfelsőbb katonai rendőrség irányítását illetően”. Ezek a dokumentumok magukba foglalták Barclay de Tolly és környezetének elképzeléseit a katonai hírszerzés és kémelhárítás megszervezésére és folytatására a harci cselekmények megindulásának előestéjén. Így, a „Legfelsőbb katonai rendőrség megalakításáról” kiegészítésben szó van az ügynökség állandó alkalmazásáról (old.13. „A kémekről”):

„1. A folyamatosan fizetett kémek. Ők... a szükséges esetekben, különböző fedésekkel és különböző ruházatban kerülnek kiküldésre. Ezek talpraesettek, ravaszak és tapasztaltak kell legyenek. Az ő kötelességük megszerezni azokat az értesüléseket, amelyekért kiküldték és másodosztályú kémeket és kézbesítőket kiválasztani.

2. A másodosztályú kémek lehetőleg a semleges és ellenséges területek különböző vagyoni helyzetű lakói kell legyenek vagy a fent említettek dezertőrjei. A követelményeknek megfelelő értesüléseket hoznak és nagyrészt,

helyeket. Minden hírért külön fizetésen részesülnek, annak fontossága mértékében”.

Ugyanott megadja az ügynökök klasszifikációját, akiknek a feladata „értesülések szerzése az ellenséges hadseregről és az általuk elfoglalt területről:

- 1-ső szövetséges területen;
- 2-ik semleges területen;
- 3-ik ellenséges területen.”

Ennél a következő magyarázat adatik:

- „- a semleges területen az ügynökök lehetnek azon terület polgári és katonai tisztviselői, illetve a küldő hadseregé.
- a semleges területen az ügynökök lehetnek semleges alattvalók, akiknek ismerősei és kapcsolatai vannak és ezért vagy pénzért ellátják az utazáshoz szükséges bizonylatokkal, útlevelekkel és úti-engedélyekkel. Ezek egyformán lehetnek polgármesterek, vám inspektorok és mások.
- az ellenséges területen az ügynökök lehetnek ama kiküldött és állandóan ott élő kémek, vagy papok, kereskedők, örömlányok, orvosok és írnokok, vagy alacsony beosztású, az ellenség szolgálatában álló tisztviselők”.

A „Instrukciók a Vezérkar Főnökének a legfelsőbb katonai rendőrség irányítását illetően” kiegészítésében ilyen rendelkezés is szerepelt:

„Elkerülhetetlen szükségszerűség esetében, hogy hírekkel rendelkezünk fontos és határozott helyzetekben rendelkezni kell a kémkedésre kényszerített segítővel. Ez abban áll, hogy jutalom ígéretével vagy fenyegetéssel rábírní a helyi lakosokat az ellenség által elfoglalt területen történő átvezetésre.”

Ez a rendelkezés nem véletlenül született. Ennek magyarázatát megtalálhatjuk de Lezernek, aki a nyugati határon az ügynöki hírszerzés megszervezésével foglalkozott, Barclay de Tollynak 1811. december 6-án írt levelében:

„A rendkívüli óvatosság, – írja de Lezer – melyet a Hercegség (a Varsói Hercegség – szerző megj.) lakósága tanúsít az utazókkal kapcsolatban, nagy nehézségeket okoz számunkra a hasznos ügynökök és kémek irányítását illetően”.

Ám minden nehézség ellenére a csapatoknál az ügynöki hírszerzés a háború kezdete előtt elég sikeresen folyt és rengeteg információt hozott. Ennek tanúbizonyossága Bagration hercegnek a 2. Nyugati hadsereg parancsnokának írásos jelentése Barclay de Tollynak: Íme, egy részlet ebből:

„Miként szándékomban áll a kétséges területek titkos felderítésére különböző ürügyekkel bizalomra méltó és megbízható személyeket küldeni, ezért a szabad határátkelés érdekében alkalmas lenne-e Önnek Exellenciás

uramnak, küldeni számomra néhány kitöltetlen útlevelet a kancellár úr aláírásával, avégett... elhárítani a gyanú hatalmas csapdját”.

Ami a csapatfelderítést illeti, annak folytatása gyakorlatilag nem került megváltoztatásra. Alapvetően a régi módon folytatódott – lovas járőrökkel. Az „Instrukciók a Vezérkar Főnökének a legfelsőbb katonai rendőrség irányítását illetően” előírta a csapatfelderítés folytatását a következő módon:

„A fegyveres kémkedés a következő módon folytatódik. A parancsnok kiválaszt különböző kozák egységeket... melyek parancsnokságát a legkiemelkedőbb tisztre bízva és mindegyiknek ad egy talpraesett kémeket, aki ismeri a helyi körülményeket...”.

Szólni kell néhány szót a kémelhárító műveletekről is, melyeket Oroszországban folytattak az 1812. évi háború előestéjén. Az archív dokumentumokban vannak adatok, hogy az 1810-től 1812-ig terjedő időszakban az Orosz Birodalom területén 39 katona és polgári személyt tartóztattak le és tettek ártatlanná, akik a külföldi speciális szolgálatnak dolgoztak.

Az orosz parancsnokság által meghozott intézkedések eredményeként 1812 nyarára, a bonyolult operatív helyzet ellenére, a hírszerzés jó eredményeket tudott elérni. Így, sikerült megtudnia a pontos időpontját a francia csapatok feltételezett támadásának, létszámukat, az alapvető egységek diszlokációját, valamint azonosítani csapattestek parancsnokait, és megadni azok jellemzését. Ezen kívül, kiépítette az ügynöki kapcsolatokat az ellenség által ellenőrzött területeken. De, amit különösen ki kell emelni, a hírszerzés által megszerzett adatok, sajnos, nem gyakoroltak lényeges befolyást a katonai tevékenység folytatására vonatkozó tervek kidolgozására. Fulja védelmi terve, mely szerint a stratégiai kezdeményezés az ellenséghez került, nem csak nem felelt meg a reális helyzetnek, de teljesen ignorálta a hírszerzés adatait.

Természetesen, ez meglátszott a harci tevékenység első szakaszában és ahhoz vezetett, hogy az orosz parancsnokság számára a katonai tevékenység megkezdése operatív-taktikai értelemben váratlannak bizonyult. Így, Vilniusban, ahol I. Sándor tartózkodott, Napóleonnak a Nyemanon való étkeléséről csak egy nappal később szereztek tudomást V.V.Orlov-Denyiszon tábornoktól, akinek ezrede közvetlenül a határon állt. A francia támadás váratlansága bizonyos szervezetlenséget hozott az orosz katonai vezetés munkájában és megnyilvánult a hírszerzés irányításában is. N. D.Durnov, aki 1812 elején a Vezérkar szállásmesteri hivatala parancsnokának környezetéhez tartozott, naplójában a következő bejegyzéseket tett június 27-én és 28-án:

„27.: ...Őfelsége főhadiszállása Jancsinban maradt, Barclay de Tolly – Dvorcsanban, kétszáz versztára tőlünk. Semmi hír nem volta az ellenség mozgásáról. Egyesek feltételezik, hogy Riga irányába vonul, mások – Minszk felé; én az utóbbiak véleményét osztom...”.

28.: Egész nap a munka után jártam. Nincs semmiféle információ a franciákról. Előőrseink 20 versztát tettek meg saját vonalaiktól anélkül, hogy

egyetlen ellenséggel is találkoztak volna. A zsidók szerint Napóleon már elfoglalta Minszket”.

Ám hamarosan a fejetlenség elmúlt, és az orosz hadvezetéshez rendszeresen megérkeztek az információk a hírszerzéstől. A háború egész menetében a katonai vezetés hatalmas figyelmet fordított a hírszerzésre, megértvén annak minden jelentőségét az időbeni és pontos adatok megszerzésében az ellenségről. Tanúbizonyosága ennek, például, Kutuzov utasítása Platonov tábornoknak 1812. október 19-én:

„A jelen körülmények között nekem rendkívül fontos, hogy Ön, kegyelmes uram, minél gyakrabban szolgáltatson értesüléseket az ellenségről, mert a gyors és valós hírek hiányában a hadsereg nem a szükséges irányba menetelne, ami igen káros következményekkel járhatna”.

A felderítés minden fajtája közül a legnehezebbnek bizonyult az ügynökség segítségével történő értesülésgyűjtés, különösen A. Tormaszov tábornok 3. Nyugati hadserege tevékenységi körzetében. Ez a helyi lakóság oroszok iránti ellenszenves viszonyával és a megfelelő anyagi eszközök hiányával volt kapcsolatos. Íme, mit írt ezzel összefüggésben „Napló”-jában V.V.Vjazemszkij tábornok a 3. Nyugati hadsereg hadosztály- parancsnoka:

„30.-a (augusztus). Még mindig nem tudjuk, hol helyezkednek el az ellenség hadtestei és azoknak mik a szándékai, - kevés a pénz, nincsenek megbízható kémek. A lakóság hű hozzájuk, a zsidók félnek a kitelepítéstől”.

Ugyanakkor az ősi orosz földeken, különösen az után, hogy a franciák elfoglalták Moszkvát, az ügynöki hírszerzés gyümölcsözően működött és fontos értesüléseket szerzett. Íme, egy a példák közül. Zsdanov kereskedőnek nem sikerült elhagynia Moszkvát és a franciák fogságába került. Davout marsall törzsénél javasolták neki, hogy hatoljon be a hadra kelt orosz nagy hadsereg körzetébe és gyűjtsön s franciáknak szükséges információkat, melyért nagy jutalmat ígértek. Zsdanov „beleegyezett”. Miután megkapta a franciáktól az őket érdeklő kérdéseket tartalmazó listát és eljutott az orosz csapatok körzetébe, azonnal követelte, vigyék Miloradovics tábornokhoz és részletesen beszámolt neki az ellenségtől kapott feladatról és annak helyzetéről Moszkvában. Kutuzov, értékelve hazafias cselekedetét, fogadta Zsdanovot és kitüntette, Konovnyicin tábornok pedig a következő igazolást adta ki részére:

„Tanúsítjuk, hogy a Hazája iránti buzgalomból és szorgalomból a moszkvai harmadik kereskedői osztályhoz tartozó Péter Zsdanov kereskedő, a franciák oldaláról történt mindenféle hízegő ajánlatok ellenére, melyekkel kémkedésre akarták bírni, házát, feleségét és gyermekeit elhagyva jelentkezett a főhadiszálláson és igen fontos értesüléseket szállított az ellenséges hadsereg állapotáról és helyzetéről. A részéről tanúsított ilyen hazafias cselekedet elismerést és tiszteletet érdemel Oroszország minden igaz fia részéről”.

Nem vesztette el jelentőségét az ügynöki hírszerzés az orosz hadsereg ellentámadásba történt átmenetének periódusában sem. Íme, mit ír erről A.

Jermolov, az 1812.évi háború idején az 1. hadsereg vezérkari főnöke, majd később a hadra kelt nagy hadseregé:

„A feldmarschallnak jelentettem, hogy a környékbeli parasztoktól szerzett értesülésekből, melyeket megerősítettek a Szmolenszkből elmenekült lakosok, Oszterman gróf jelenti, hogy már több mint egy napja Napóleon testőrségével Krasznoj felé halad. Nem lehetett ennél kellemesebb hír a feldmarschall számára...”.

Az ügynöki hírszerzés mellett alkalmazásra került és nagy szerepet játszott a foglyok kikérdezése és az ellenség küldeményeinek elfogása is. A hírszerzés folytatásának e módszereit állandóan alkalmazták. Így, az orosz hadsereg visszavonulásának időszakában a Szmolenszk előtti csatát megelőzően, így szereztek fontos értesítéseket. Jermolov tábornok ezt az esetet így írja le:

„Platov atamán, megerősítve Palen gróf elővédjével, találkozott Lesnye településnél a francia lovasság megerősített osztagával, szétverte azt és tovább haladt Rudnyi irányában. Foglyul ejtettek: egy sebesült ezredes, több tisztet és 500 más rendfokozatút. Az ezredes közölte, hogy a mieink közeledéséről nem értesültek és erre vonatkozóan különösebb utasításokat nem adott, egyenértékűen más hadtesteknél sem történik semmiféle mozgás. A Sebastian tábornok lakásán lefoglalt papírokból látható volt az előre tolt posztok parancsai és az utasítások a tábornokoknak közülük ki, mely csapatoknak és milyen erővel szolgáljon megerősítésként az általános összeköttetés megőrzésére”.

Még egy példaként szolgálhat a foglyok kikérdezésekor kapott értékes információkra Kutuzov jelentése I. Sándornak augusztus 29-én, melyet a borogyinói ütközet után írt. Ebben Kutuzov a foglyok beszámolóira alapozva von le következtetést a francia hadsereg veszteségeiről:

„A foglyok elmondják, mindazonáltal, hogy az ellenséges veszteségek rendkívül magasak. Bonami dandártábornokon kívül, aki fogságba esett, vannak más elesettek is, egyébként Davout megsebesült...”.

P.S. Egyes foglyok állítják, ami általános vélemény a francia hadseregben, hogy sebesültekben és halottakban negyvenezer főt veszítettek”.

Nagyon nagy hasznot hajtott az ellenség küldeményeinek és dokumentumainak elfogása is. Így, Kudasev ezredes osztaga a Tarutinszki-csata napján október 5-én elfogta Braetie marsall utasítását az egyik francia tábornoknak, hogy minden erőfeszítést a Mozsajszki útra helyezzenek át. Ez lehetővé tette Kutuzov számára, hogy helyes döntést hozzon a Murat parancsnoksága alá tartozó szétvert ellenséges előőrs üldözéséről lemondjon és fő erőit a Kaluzsszki útra összpontosítsa, elzárva ezzel a franciák útját dél felé. Újabb illusztrációként szolgálhat az ellenség küldeményeinek elfogásának fontosságára az orosz parancsnokság számára a fontos döntések meghozatalára Kutuzov levele a 3. hadsereg parancsnokának P. Csicsagov tengeragnak október 30-án:

„Tengernagy Úr!

Nagy magabiztossággal küldöm ismét kegyelmességednek megbízható részleteket, melyeket a levelezésekből szereztünk, egészen magának Napóleonnak a leveléig, – melyek másolatát már elküldtem Önnek. Ezekből az idézetekből Ön meglátja, tengernagy úr, hogy valóságban mennyire semmit érők azok az eszközök, melyekkel az ellenség rendelkezik a hátszágában az élelmiszert és a felszerelést illetően...”.

A korábbiakhoz hasonlóan a harci tevékenység menetében fontos szerepet játszott a csapatfelderítés, melyet lovas járőrök és kozák csoportok segítségével folytattak. Speciálisan kitérni a felderítés e fajtájára nem szükséges. Gondolom, hogy ennek fontossága látható lesz Kutuzov jelentéséből I. Sándornak augusztus 23-án:

„Az ellenségre vonatkozóan, például már néhány napja, hogy az rendkívül óvatossá vált, és amikor előre nyomul, hogy úgy mondjam, szinte tapogatózva. Tegnap az általam kiküldött herceg Kudasev ezredes 200 kozákkal Davout hadtestének és a nápolyi király teljes lovasságát néhány órán keresztül mozdulatlanra kényszerítette. Tegnap az ellenség egy tapodtat sem mozdult előre. Ma a kozák előőrseink tőlem 30 versztára lévő utakat figyelik szorgalmasan...”.

A hírszerzés folytatására és az ellenségre vonatkozó értesülések gyűjtésére minden lehetőséget felhasználtak. Például, a francia hadsereghez parlamenterek küldtek. Közülük az egyik – Orlov főhadnagy – visszatérve, részletesen leírt minden általuk látottat. Jelentésére alapozva Kutuzov a következő beszámolót állította össze I. Sándornak a francia hadsereg létszámáról:

„A lovassági gárda-ezred főhadnagya Orlov, akit parlamenterként küldtek ki az 1. Nyugati hadsereg főparancsnokságára való megérkezésemig, – azért, hogy tudakozódjon a fogságba esett Tucskov vezérőrnagyról, aki már 9 napja az ellenségnél van, – a tegnapi visszatérése után igen részletes értesüléseket jelentett. A Szmolenszki úton, Korovino falunál, ahol az ellenség előőrsei fogadták, ott találta a nápolyi királyt teljes lovasságával, melynek létszámát 20000-re becsülte. Tőle nem messze Davout feldmarschall hadteste, amely 5 hadosztályból áll, név szerint Moran hadosztály, Frian hadosztály, Goden hadosztály, aki a Zabalotyénél folytatott harcokban megsebesült és meghalt, Desszek hadosztály és Kompansz hadosztály, a hadtest erőit kb. 50000 főre becsülte. Onnan mintegy 45 versztára Zabalote falunál Ney marsall 3 hadosztályból álló hadteste, Ledrou, Razou hadosztályai és a wiertembergi csapatok hadosztálya, amely a wiertembergi herceg örökösének parancsnoksága alatt áll. A teljes hadtest létszámát 20000 főre becsülte.

Később megtalálta Napóleon császárt gárdájával, kb. 30000 fős erővel és az 5. hadtestet, melyet lengyelek alkotnak, kb. 15000 fő, amely hadtest áll Zajoncsek tábornok és Knyázevics tábornok hadosztályaiból, amik azon az úton vonulnak, ahol a 2. Nyugati hadsereg vonul vissza és ahol ő, Orlov korábban visszatért, miután senkit nem talált, de hallotta a francia tisztektől,

hogy az ellenség bal szárnyán Szcicevke irányában haladnak Junot és Mortier feldmarschallok hadteste az olasz alkirály parancsnoksága alatt nem több mint 30000 fővel és ez összesen 165000 fő.

Ám a szállásmesteri hivatal tisztjei által kihallgatott foglyoktól származó adatok alapján Orlov jelentése kissé eltúlzott.

Golenyisev Kutuzov herceg, gyalogsági tábornok”.

Egyébként az orosz hadsereg felderítő műveleteiről 1812-ben szóló elbeszélés nem lenne teljes, ha nem érintenénk az ellenségről való értesülések gyűjtését a partizán osztagok segítségével, melyek tevékenységének alapvető feladatát Kutuzov a következő képen fogalmazta meg:

„Ma beköszöntött az esős őszi idő, ami teljességgel megnehezíti a nagy hadsereggel történő mozgást, amiért is úgy határoztam, hogy elkerülöm a döntő ütközetet, kisebb harcokat folytatok, mivel az ellenség erőinek megosztása és mulasztásai több lehetőséget adnak nekem szétverni őket, és ennek érdekében jelenleg 50 versztányira tartózkodva Moszkvától fő erőimmel, nem kisebb fontosságú csapatokat hagyok hátra a Mozsajszkhoz, Vjazméhoz és Szmolenszkhoz vezető irányokban...”

A hadseregi partizán osztagok főként a kozák csapatokból álltak és létszámukat tekintve különbözőek voltak: 50-től 500 fő. A következő feladatokat tűzték eléjük: megsemmisíteni az ellenség mélységében annak élő erőit, csapást mérni a hátrahagyott tartalékok laktanyáira, kiiktatni a szállítást, megfosztani az ellenséget az élelmiszertől és takarmánytól, megfigyelni az ellenséges csapatok mozgását és jelentést tenni erről az orosz hadsereg Vezérkarának. A partizán-tevékenység utóbbi irányáról a hírhedt D.B. Davidov a következő képen írt:

„A partizánháború befolyást gyakorol az ellenséges hadsereg fő hadműveleteire is. A stratégiai céloknak megfelelő mozgása a harcok folyamán szükségszerűen nehézségekkel találkozik, amikor az első és minden lépése azonnal ismertté válhat az ellenséges hadvezérnek a partizánok által...”.

Az első hadseregi partizán osztag volt D.V. Davidov alezredes osztaga, melyet a Borogyinói ütközet után azonnal a francia hadsereg mélységébe küldtek. Moszkva francia megszállása után pedig ez a gyakorlat állandóvá vált. Erről igen konkrétan beszél Jermolov tábornok visszaemlékezéseiben:

„Hamarosan Moszkva feladása után jelentettem Kutuzov hercegnek, hogy Figner tüzér kapitány javasolta értesülések szerzését a francia hadsereg állapotáról Moszkvában és erre bizonyos rendkívüli előkészületek megtételét a csapatoknál; a herceg teljesen szabadkezet adott...”

Kutuzov herceg igen elégedett volt a partizán-tevékenység első sikereivel, hasznosnak találta a partizánok számának növelését és Figner után a másodikként a gárda lovas tüzér kapitányt Szeszlavint nevezte ki és őt követően a gárda-ezredes Kudasev herceget”.

És valóban, a partizán osztagok parancsnokai rendszeresen tájékoztatták az orosz hadsereg vezérkarát a francia csapatok mozgásáról és azok létszámáról. Így, Figner egyik jelentésében tájékoztatta a hadra kelt hadsereg vezérkarának ügyeletes tábornokát Konovnyicint:

„Tegnap tudtam meg, hogy Ön szeretne tudomással bírni az ellenség erejéről és mozgásáról. Szerencsére tegnap egyedül voltam a franciáknál, ma pedig fegyverrel a kézben látogattam meg őket, melyet követően ismételtén tárgyaltam velük. A történeletről jobb, ha az általam Önhöz küldött Alekszejev lovaskapitány számol be, mivel nem szeretnék dicsekedni”.

A csapat partizán felderítés szükségessége és fontossága legteljesebben a francia hadsereg Moszkvából való visszavonulásának kezdetén mutatkozott meg, amikor Napóleon elhatározta, hogy dél felé, Oroszország háború által nem érintett kormányzóságai felé támad. Az epizód, amikor Kutuzov október 11-én Szeszlavin-tól pontos adatokat kap a francia főerők mozgásáról Malojaroszlavec felé, minden, az 1812.évi háborúnak szentelt munkában szerepel. Elegendő lesz idézni egy részletet Kutuzov I. Sándornak írt jelentéséből a Malojaroszlavecnél történt ütközetről:

„...A partizán Szeszlavin ezredes valóban feltárta Napóleon mozgását, aki minden erejével Borovszkhoz igyekezett a Kaluzsszkij úton. Ez arra ösztönzött, hogy nem vesztegetve az időt, október 11-én délben az egész hadsereggel erőltetett szárnymenetet hajtsak végre Malojaroszlavechez...”.

A partizán osztagok még egy másik tevékenységi formája volt a francia futárok elfogása. Ilyenkor, nem csak fontos hírszerzési jellegű információk keletkeztek, de a legfontosabb – sérült az irányítás az ellenséges csapatokon belül. Igaz, egyes francia résztvevői az 1812. évi háborúnak, többek között maga Napóleon is, állítják, hogy „egyetlen futárposta sem került elfogásra” Ezt meggyőzően cáfolja D.V.Davidov, nagyszámú konkrét bizonyítékát hozva az ellenkezőjére. Íme, csak egy része ezeknek:

„A feldmarschallnak öfelségéhez írt szeptember 22-i jelentésében közli:”Szeptember 11/23 Dorohov vezérőrnagy, folytatva tevékenységét osztagával, beszolgáltatta az általuk az ellenségtől elfogott postát két lepecsételt ládában, a harmadik láda pedig – rablott templomi kincsek; szeptember 12/24 osztaga elfogott a Mozsajszki úton két futárt sürgönyökkel”.

Feldmarschall szintén jelentést tett az uralkodónak október 1/13 arról, hogy szeptember 24-én futárt fogtak el Verei közelében Vadbolszkij alezredesék”.

Ezért nem túlzunk, ha az mondjuk, hogy a partizán osztagok felderítő műveletei jelentősen kiegészítették a hagyományos csapat-felderítési műveleteket: ügynöki hírszerzést, felderítést, melyeket lovas járőrök és kozák csapatok hajtottak végre, a foglyok kikérdezéseit és a futárok elfogását. Egyes esetekben s partizánok által megszerzett információk döntő befolyást gyakoroltak a hadműveleti döntésekre (Szeszlavin jelentése október 11-én).

Zárva az elbeszélést a fiatal orosz katonai hírszerzés tevékenységéről az 1812. évi Honvédő Háborúban megjegyezzük, hogy a felderítő műveletek végrehajtásának tapasztalatait az orosz hadvezetés figyelembe vette és sikerrel alkalmazta az orosz hadsereg 1813-1814. évekbeli külföldi hadjáratai során. A partizánharc folytatásának tapasztalatait, többek között a felderítést, pedig D.V. Davidov gyűjtötte össze könyvében „1812” Ami a hírszerzés által beszerzett adatok hatását illeti az 1812. évi háború harctevékenységére igen nagy. Amennyiben figyelmen kívül hagyjuk a kezdeti időszakot, amikor a védelmi tervek összeállításánál azokat figyelmen kívül hagyták, az összes következő időkben a hírszerzési információk rendkívül fontos szerepet játszottak az orosz hadvezetés valamennyi felelősségteljes hadműveleti és stratégiai döntésében.

A napóleoni háborúk befejeződése és az orosz hadsereg békeállományra való áttérése után végbe ment a hadügyminisztérium soron következő átszervezése. Létre jött a Vezérkar, melynek állományába került a honvédelmi minisztérium.

Ami a katonai hírszerzés illeti, a honvédelmi minisztérium mellett működő Különleges kancellária 1815-ben feloszlásra került, funkciót pedig átadták a Vezérkar Fő-szállásmesteri Hivatal első osztályának. Ugyanakkor, lényegét tekintve, a katonai hírszerzés feldolgozó szerve lett, amely alapvetően a külügyminisztériumtól kapta az értesüléseket. Egyébként, az első osztály vezetése tett kísérleteket, hogy saját tiszteket küldjön külföldi külszolgálatra. Így, a Párizsban lévő orosz követségre küldték M.P. Buturlint, a Bajorországban lévőre – Vilboa főhadnagyot, néhány tisztet különböző diplomáciai missziók fedésével Hivába és Buharába küldtek.

1836-ban a soros átszervezés után a honvédelmi minisztérium állományában megalakult a vezérkar igazgatósága, amely három osztályból állt. Itt a hírszerzési funkciót a vezérkar igazgatósága Második (katonai-tudományos) osztályára bízták. Ugyanakkor az osztály a korábbiaknak megfelelően csak a külügyminisztériumtól beérkező információk feldolgozásával foglalkozott.

Oroszország veresége a Krimi-háborúban rákényszerítette a honvédelmi minisztérium vezetését, hogy a legnagyobb figyelmet fordítsa a hírszerzésre. Már 1856. július 10-én II. Sándor jóváhagyja az első instrukciót a katonai ágensek munkájáról. Ebben meghatározásra került, hogy „minden katonai ágensnek kötelessége beszerezni a lehető legpontosabb értesüléseket a z alábbi tárgyakban:

1. A létszámáról, állományáról és elhelyezkedéséről, mind a szárazföldi, mind a tengerészeti erőknek.
2. A kormány eszközeiről saját fegyveres erők feltöltésére és mozgósítására a csapatok és flotta fegyverzettel és más hadi szükségletekkel való ellátására.
3. A különböző csapatmozgásokról, mind a folyamatban lévőkéről, mind a tervezettekről, törekedve a lehetőségek függvényében feltárni e mozgások valódi célját.
4. Az erődök jelenlegi helyzetéről, a partok és más pontok megerősítésére tett új erődítési munkákról.

5. A kormány tapasztalatairól a fegyverek és más hadi szükségletek kifejlesztéséről és modernizálásáról, melyek befolyásolják a hadművészetet.
6. A csapatok táborozásairól és gyakorlatairól.
7. A csapatok hangulatáról és a tisztek és magasabb rendfokozatúak gondolkodásmódjáról.
8. A katonai vezetés különböző részeinek állapotáról, úgy, mint: tüzéség, műszaki, biztonsági, élelmezési az összes ágazatukkal.
9. Valamennyi érzékelhető átszervezésről a csapatoknál és a katonai szabályzatok, fegyverzet és egyenruha változásairól.
10. A hadtudományt érintő legújabb alkotásokról, valamint a kiadott térképekről-tervekről, különösen azon helyeké, melyekről az értesülések hasznosak lehetnek számunkra.
11. A katonai oktatási intézményekről, azok felépítésével, a tudomány oktatásának metodikájával kapcsolatban, az uralkodó hangulat ezekben az intézményekben.
12. A vezérkar felépítéséről és az azt alkotó tisztek ismeretszintjéről (Egyébként a Törökországba küldött ágens számára, ahol nem hoztak létre vezérkart, a következő ponttal helyettesítették: Azon személyekről, akik Törökország katonai vezetését képezik, azok ismeretszintjéről, mindegyikük képességeiről és a kormány és alárendeltek ezek iránti bizalmáról.)
13. A csapatok vasúti szállításának módszereiről, lehetőleg részletesen a csapatok létszámáról és a szállításuk két adott pont közötti időszükségletéről.
14. A katonai adminisztráció javításáról általában az írásos ügyek gyorsabb intézésére és a parancsok átadása idejének csökkentésére.
15. Minden megjelölt információt a legszigorúbb elővigyázatossággal és körültekintéssel gyűjteni, óvatosan elkerülve mindent, ami legkisebb gyanút ébreszthet az ágens iránt a helyi kormányban.
16. Minden ágens teljes függőségben és alárendeltségben áll annak a misszió-nak a vezetőjével, amely mellett tartózkodik. Annak engedélye nélkül semmi fontosat nem tehet, utasítást kell kérnie és pontosan végrehajtani. Az összegyűjtött értesülések, különösen melyek a politikai kapcsolatokkal lehetnek összefüggésbe, mielőtt elküldik azokat a honvédelmi miniszternek, előzetesen jelenteni kell a misszióvezetőnek és szükségszerű extrém kiadásokra tőle kell fedezetet kérni.

Abban az időben a katonai hírszerzés munkatársait feltételeesen a következő kategóriákba lehetett sorolni: a honvédelmi minisztérium (Vezérkar) Fő-szállás-mesteri hivatal fő-szállásmenterei és tisztjei, a katonai körzetek fő-szállásmenterei és az alárendeltségükbe tartozó tisztek, külföldön a nyílt és titkos állományú katonai ágensek, bizalmas kapcsolatok, mozgó ügynökök. Ez utóbbihoz lehet sorolni a Vezérkar külföldre titkos misszióval küldött tisztjeit, és a háború esetén az ellenség

mélységébe küldött kémeket. Amennyiben lényegesen részletesebben szólnánk erről, úgy 1856-ban külföldre küldték: Párizsba – P.P.Albedinszkij ezredes, szárnysegéd, Londonba – báró F.F. von Tornai ezredes, Konstantinápolyba – Frankin vezérkari százados. Velük egy időben, Itáliában a katonai értesülések gyűjtésével foglalkozott Oroszország képviselője Turinban gróf Stakelberg vezérőrnagy (Korábban Bécsben állomásozott), és Oroszország képviselője Nápolyban V.G. Gasfort ezredes.

Ugyanakkor a teljes értékű, centralizált szerve a katonai hírszerzésnek Oroszországban csak 1863. szeptemberben jelent meg, amikor II. Sándor cár két év tapasztalata alapján jóváhagyta a Vezérkar Főcsoportfőnöksége Szabályzatát és Állománytábláját (GUGS – Glavnoje Upravlenyje Generalnovo Staba - ford.megj.). A Vk. Fcsf-ség felderítő funkcióit a 2. (ázsiai) és a 3. (katonai-tudományos) osztályokra bízták, amelyek a Vezérkar aligazgatójának voltak alárendelve. Ekkor a katonai-tudományos osztály foglalkozott a külföldi államokra vonatkozó katonai és a haditechnikai információk gyűjtésével, a külföldön szolgálatot teljesítő katonai ágensek, és az Oroszország határ menti körzeteibe, illetve a vele határos országokba értesülések gyűjtésére küldött katonai-tudományos expedíciók irányításával, stb. Ami az ázsiai osztályt illeti, ugyanezeket a feladatokat végezte, de az Oroszországgal határos ázsiai országokban. Az állománytábla szerint a katonai-tudományos osztályon 14 fő beosztott, az ázsiaiban – 8. Ennek megfelelően 1815 óta először tettek kísérletet a katonai hírszerzés visszaállítására.

A katonai hírszerzés két évre, kísérletként bevezetett új struktúrája összességében igazolta helyességét. Ezért 1865-ben a honvédelmi minisztérium soros átszervezésekor meg is őrizték azt. A 3. osztályt a Vezérkar 7. katonai-tudományos osztályává nevezték át, vezetőjévé pedig F.A. Feldman ezredest nevezték ki. Megmaradt a 2. ázsiai osztály is, amely az „Ázsiai részleg” megnevezést kapta. Folytatták tevékenységüket a katonai-tudományos osztály külföldön lévő katonai ágensei is, mi több, létszámuk növekedett. Így Párizsban állomásozott Vitgenstein ezredes szárnysegéd, Bécsben – báró Tornau vezérőrnagy, Berlinben – gróf N.V. Adlerberg (3.) főhadsegéd, Floranceban – Gasfort vezérőrnagy, Londonban – Novickij ezredes, Konstantinápolyban – Frankini ezredes.

1867 januárjában a Vezérkar katonai-tudományos osztálya átkerült a Tanácsadói Bizottság állományába, amelyet a „tudományos” és topográfiai tevékenység irányítására hoztak létre. 1867. március 30-án a Tanácsadói Bizottságot a Vezérkar Katonai-tudományos Tanácsává szervezték át, ebben a 7. osztálybázisán létrehozták a kancelláriát. Pontosan a Katonai-tudományos Bizottság kancelláriája volt az orosz katonai hírszerzés központi szerve egészen 1903-ig. Első parancsnoka a honvédelmi miniszter jobb keze N. Obrucsev tábornok lett, majd őt követték – F.A. Feldman tábornok (1881-1896), V.U.Szollogub (1896-1900), és V.P. Celobrovszkij (1900-1903). Ami az Ázsiai részleget illeti, az a Vezérkar önálló szervezeti egysége maradt, bár 1869-ben átnevezték az Ázsiai ügyek osztályává. Az Ázsiai ügyek osztály A.P.Procenko ezredesből, mint vezetőből és segítőjéből állt.

Az orosz katonai hírszerzés komoly megpróbáltatása volt az 1877-1878. évi orosz-török háború. A harctevékenység előestéjén és annak menetében a hírszerzés

még mindig az egységek és csapatok parancsnokainak hatáskörébe tartozott, kezdve a hadsereg-parancsnokkal. Ezt speciálisan kiképzett munkatársak végezték. Közvetlenül az orosz-török háború előtt Törökországban és a Balkánon az ügynöki hírszerzést a Vezérkar ezredesére, P.D.Parensonra, "a különleges megbízatások" tisztjére, a hírszerzési ügyek elismert szakemberére bízta.

Mivel az elkövetkezendő harci cselekmények fő súlypontja a Besszarábiában összpontosított, Nyikolaj Nyikolajevics nagyherceg parancsnoksága alatt álló nagy erejű orosz hadseregcsoportra hárult, ezért törzsének szüksége volt friss operatív információkra a török csapatokról, melyek Bulgária és Románia területén állomásoztak. Ezért személyesen a főparancsnok szabott feladatot Parensonnak: Bukarestbe utazni és megszervezni az információgyűjtést a törökökről.

1876.december közepén Parenson Kisinyovból Bukarestbe utazik, ahol, mint az orosz konzul, báró Stuart rokona jelenik meg. Rövid időn belül kialakította a megfelelő kapcsolatokat, aktív ügynöki hálózatot hozott létre és a helyi lakosok köréből írta elkötelezett személyeket gyűjtött össze. Így, a Dunán történő hajóforgalom megfigyelését a szkopc előljáró Matyusev és Velk vajda vette ellenőrzés alá.

Nagy segítséget (mi több ingyenest) nyújtott Parensonnak a bolgár hazafi, bankár és bűzakereskedő Jevlogij Georgiev, aki kereskedelmi ügynökökkel és raktárakkal rendelkezett Bulgária több városában, melyek érdekelték az orosz hadvezetést, ami lehetőséget biztosított Parensonnak felhasználni a kész és megbízható ügynökséget. Jevlogijnak köszönhetően szerzett egy értékes segítőt Grigorij Nacsovicsot. Művelt ember volt, aki bírta a francia, német, román nyelveket, jól értette az orosz, széles kapcsolatokkal rendelkezett a Duna mindkét partján, és rendkívül találékony volt az információszerezés módszereit illetően. Nacsovics, mint igazi patrióta segítette az orosz hírszerzést – tevékenységének ideje alatt egyetlen alkalommal sem fogadott el pénzbeli elismerést az orosz hadvezetéstől.

1876-1877. telének teljes időszakában Parenson ezredes rezidentúrája részletes információkat szállított a török csapatok létszámáról, azok mozgásáról a Dunamelléki Bulgáriában, hajókról, a Dunán lévő aknazárakról, az erődítések állapotáról, az élelmiszertartalékokról. Így, például, az orosz hadvezetés időben tájékozott volt az Egyiptomból érkezett megerősítésről.

A harctevékenység megkezdésével új, pontos operatív információk keltek az ellenségről. Ezért Parenson és annak közeli segítői, többek között N.D. Artamonov ezredes, aktívan kezdtek el foglalkoztatni mozgó (utazó) ügynököket. Egyikük Konsztantin Nyikolajevics Favrikodorov volt, görög származású, aki nem volt újonc a katonai ügyekben. Favrikodorov részt vett az 1853-1856. évi Krim háborúban, bátran harcolt Szevasztopol erődjében, mint a Görög Légiónak önkéntese és kitüntetések is kaptak – György-kereszt 4. fokozatát és ezüst érdemérmét. Külsőleg törökre hasonlított, de beszélt is a török nyelvet, így, ideális volt a hírszerző szerepére.

1877. június 26-án a Vezérkar ezredese Artamonov elküldi Favrikodorovot Hasszan Demersioğlu, török alattvaló neve alatt Szisztov városából egy mélységi hírszerző útra a török hadsereg mélységébe – Vidin városa és Plevna. Onnan dél-

keletre kellett fordulnia, azért, hogy megállapítsa a Ruméliában, valamint Sumle és Várna erődjeiben összpontosított török csapatok létszámát.

Favrikodorov kiválóan megbirkózott a rábízott feladattal. Megfordult Plevna, Sumle, Várna, Andrianopole, Filoppopole (Plovdiv) erődjeiben, nagy mennyiségű értékes értesülést gyűjtött a török hadseregről és visszatérve az orosz hadsereg Főhadiszállására, átadta azokat Artamonovnak. Ez nem az egyetlen utazása volt a kiemelkedő hírszerzőnek. A következőkben még nemegyszer tett utazást a török hadsereg mélységében és minden alkalommal rendkívül fontos hírszerzői értesüléseket szerzett.

Parenson, Artamonov, Favrikodorov és az orosz hírszerzés sok más tisztje tevékenységének eredménye az 1877-1878. évi orosz-török háborúban összességében megjelennek a Katonai-tudományos Bizottság vezetője, a későbbi Vezérkar Főnök N. Obruchev főhadsegéd 1880-ban adott értékelésében: „Soha adatok a török hadseregről nem voltak ennyire pontosak és részletesen feldolgozottak, mint az elmúlt háború időszakában: elhelyezkedéséig minden zászlóaljnak, lovas századnak, minden tüzérségi lövegnek...”.

Ugyanakkor, Obruchev dicsérő állításának ellenére az orosz-török háború feltárt egy sor hiányosságot az orosz katonai hírszerzésben, ami központi apparátusának soros átszervezéséhez vezetett. 1879. decemberben új állománytábla kerül jóváhagyásra a Katonai-tudományos Bizottság kancelláriájának, melynek ügyeket irányító állományában öt fő- és kilenc al-ügykezelővel, akiknek funkciói pontosan elhatárolódtak. Az Ázsiai részleg állományát 1886-ban kettőről öt főre emelték. 1890. közepén ez már három ügyosztályból állt. Az első kettő felet az ázsiai katonai körzetekért, a harmadik pedig közvetlenül a határon túli hírszerzésért felelt. Összességében pedig a XIX. század elejére Oroszország 18 ország fővárosában rendelkezett katonai ágensekkel, valamint tíz országban tengerészeti ágensekkel.

Folytatjuk

DR. KLEMENSITS PÉTER

**ROMMEL LEGSIKERESEBB FELDERÍTŐ
ALAKULATÁNAK VÉGZETE.
A NÉMET 621. RÁDIÓLEHALLGATÓ SZÁZAD
ÉS AZ ELSŐ EL-ALAMEINI ÜTKÖZET**

Rezümé

A II. világháborús észak-afrikai hadszíntéren Erwin Rommel tábornagy legendás hírnévre tett szert, amit többnyire a túlerővel szemben elért bravúros győzelmeinek köszönhetett. A hatékony felderítés és hírszerzés mindvégig jelentősen befolyásolta a hadműveleteket és számos esetben eldöntötte az összecsapások kimenetelét. 1941-1942 folyamán a német 621. hadászati híradós rádiólehallgató század eredményes munkája folytán a tengelyerők egyértelmű fölénybe kerültek a britekkel szemben, lehetővé téve a német főparancsnok számára a sikert.

A szerző célja, hogy bemutassa a század észak-afrikai tevékenységét, a hadműveletekben játszott pontos szerepét, valamint az 1942. július 10-én megindult ausztrál hadműveletet, amely megsemmisítette a kiváló egységet. Az első el-alameini ütközettől számítva a hírszerzés, felderítés előnyeit már a brit parancsnokok élvezték, hozzájárulva a német-olasz erők végső vereségéhez.

Kulcsszavak: II. világháború, észak-afrikai hadszíntér, Erwin Rommel, rádiós felderítés, első el-alameini csata

Résumé

In the Second World War, during the campaigns of the North-African Theatre of War, Field Marshal Erwin Rommel acquired fame for his brilliant victories against heavy odds. The efficient intelligence had a great effect on the operations, because it proved to be – throughout the war – a decisive factor in the course of the battles. In 1941-1942, owing to the 621st German Strategic Signals Interception Company's good performance, the Axis troops gained ascendancy over the enemy in the field of wireless intelligence, making possible for Rommel to gain victory.

The author's aim is to present the company's achievement in North Africa, its exact role in the battles, and the operation launched by the Australians on 10 July 1942, which caused the destruction of this excellent unit. From the First El-Alamein Battle, the advantages of good intelligence went over to the British side, leaving no option for the German-Italian troops but the final debacle.

Keywords: Second World War, North African Theatre of War, Erwin Rommel, wireless intelligence, First El-Alamein battle.

1942. július 10-én a 9. ausztrál hadosztály ellentámadása az el-alameini arcvonalon Tel el Eisánál, azon túl, hogy megsemmisítette az olasz Sabratha hadosztályt és fontos terepszakaszt foglalt el a tengelyerők védelmében, Erwin Rommel tábornagy számára a legértékesebb felderítő alakulatának pusztulását is eredményezte. A 621. hadászati híradós rádiólehallgató század¹ 1941. április óta a brit rádió kommunikáció lehallgatásával pontos és naprakész taktikai információkkal szolgált a német főparancsnoknak az ellenség hadrendjéről, szándékairól, ezen adatok pedig nagymértékben járultak hozzá Rommel győzelmeihez. Az alegység elvesztése az első el-alameini ütközetben jelentősen korlátozta a német-olasz erők felderítő képességeit és annak ellenére, hogy a személyi és anyagi veszteséget pótolni lehetett, a tapasztalt személyi állomány hiánya nem tette lehetővé a korábbi sikerek megismétlését. Ma sem tudni pontosan hogy a brit 8. hadsereg parancsnoksága a támadás előtt milyen információkkal rendelkezett a német rádiófelderítés tevékenységéről, de a hadifoglyoknak és a zsákmányolt felszerelésnek, valamint az értékes dokumentumoknak köszönhetően gyorsan felismerte jelentőségét és a biztonsági intézkedések szigorításával a végletekig fokozta Rommel nehézségeit.

Céлом, hogy ezen tanulmány keretében röviden ismertessem a német 621. rádiólehallgató század észak-afrikai tevékenységét, Rommel sikereiben játszott szerepét, valamint hogy bemutassam az 1942. júliusi hadműveletet, melynek következtében a britek hírszerzési, felderítési főlény a hadszíntéren vitathatatlaná vált.

A német rádiófelderítők Líbiában

A harcoló alakulatokkal párhuzamosan 1941 márciusában megérkeztek Észak-Afrikába a német 56. híradó zászlóalj 3. századának² első alegységei és április 24-én a parancsnok Alfred Seeböhm hadnagy vezetésével már készen álltak a bevetésre.³ Seeböhm kivételes képességű tisztnek bizonyult, aki alapos helyzetértékeléseivel és az alakulat műveleteinek kiváló összehangolásával hamarosan Rommel és a felderítés vezetőinek elismerését is kivívta. A század eredményes alkalmazása azonban számos tényezőtől függött és a hadműveletek során megfelelő pozíciójának kijelölése kényes feladatnak minősült. Mivel mozgás közben az ellenség lehallgatása technikailag megoldhatatlan volt, így a lehallgató és iránybemérő egységeket a fronthoz minél közelebb kellett telepíteni, ugyanakkor az értékelő központtal a kommunikációt mindvégig biztosítani kellett, utóbbi egység viszont biztonsági okból kifolyólag ideális esetben csak a hadtápalakulatok között kaphatott helyet.

A brit rádiókommunikáció rejtjelezve Morse kódokkal történt és az adások lehallgatása után azokat meg kellett fejteni a németeknek. Egy üzenet azonban több rádióállomáson is keresztülhaladt, amelyek az ellenőrző állomás segítségével közvetve tartották egymással a kapcsolatot. A britek az ellenőrző állomás (parancsnokság) és a külső állomások (alárendelt egységek) nevét és helyzetét kódszavakkal leplezték, de a laza rádiófégyelem következtében gyakran kódolatlan üzeneteket is

¹ Nachrichten Fernsehseundung Aufklarungs Kompanie 621

² A 621. rádiólehallgató század nevet csak 1942 áprilisában kapta az alakulat.

³ BEHRENDT, Hans Otto: Rommel's Intelligence in the Desert Campaign 1941-1943. First Edition, William Kimber Col., 1985. ISBN 0718305159 52.o.

továbbítottak, ezekből pedig Seebohm csapata könnyen beazonosíthatta ellenfeleit. További segítséget jelentett a németek számára, hogy a nemzetközösségek a lényegre való szorítkozás helyett általában részletes információkat közöltek rádión a többi alakulat tevékenységéről is, ráadásul a kódokat csupán nagyon ritkán változtatták. Mivel minden rádiókezelő sajátos „írással” rendelkezett a személyek beazonosításával alakulataik sem maradhettek soká titokban, főleg hogy a személyzet cseréje az egységek között csak elvétve volt jellemző.

A 3. század széles körű feladatainak megfelelően több alegységre tagolódott. A lehallgató szakaszoktól a jelentések az értékelő központba futottak be, ahol a kommunikációt folytató ellenséges alegységek meghatározása volt a fő cél. Az üzenetek tartalmának megfejtését egy különleges kódfejtőkből álló csoportra bízták, amely szorosan az értékelő központ mellé települt. A részleg nem képezte szerves részét a német rádiólehallgató századoknak, de Rommel haderejének távolsága az európai központtól, szükségessé tette a hadszíntérré vezénylésüket. A front közelében állomásozó iránybemérő szakaszoknak a brit alakulatok pontos diszlokációját kellett felderíteniük, majd továbbítani az információt az értékelő központba, ahol a végén összegezve a rendelkezésre álló adatokat elkészítették jelentésüket, amelyet haladéktalanul tovább küldtek az Afrika Korps főparancsnokságára. A hadműveletek során a gyorsaság döntőnek bizonyult, ezért Seebohm egy összekötő csoportot létesített Rommel vezetési pontja környezetében, amely mindenhova elkísérte a tábornokot miközben folyamatos összeköttetésben állt az értékelő központtal.⁴

Rövidesen igazolást nyert Ulrich Liss ezredes, a német hadsereg katonai hírszerzésének (OKH⁵ Külföldi Hadseregek Nyugat) vezetője által tett megállapítás, mely szerint (tekintve az időfaktort) „háború idején a rádiófelderítés az egyetlen információforrás, amely felülmúlja az összes többit.”⁶

Seebohm első jelentését 1941. május 2-án továbbította közvetlenül a brit ellentámadási kísérleteket megelőzően. (Május előtt a teljes század még nem volt bevethető és csupán korlátozott felderítési képességgel rendelkezett.) Rommel számára a tavaszi előrenyomulás idején, március-április folyamán a felderítő-zászlóalj tevékenysége mellett elsősorban a légi felderítés szolgáltatott nélkülözhetetlen információkat a britekről. (A beérkező jelentések értékelését követően az ellenségről készítendő minél pontosabb kép felvázolása az Afrika Korps felderítő parancsnokságának hatáskörébe tartozott, melynek munkája nagyban meghatározta Rommel cselekvési képességét.) A május 15-én megindult brit Brevity hadművelet során már a rádiófelderítő század is hozzájárult az ellenséges offenzíva felderítéséhez. Döntő szerepet viszont csak a június 15-én kezdődő Battleaxe hadműveletben játszott, amely összecsapást Hans Otto Behrend hadnagy (a felderítő parancsnokság tisztje) „a rádiófelderítés történetének klasszikusai” közé sorolt.⁷ Miután Seebohm százada a támadás időpontját meghatározta, a harcok során mindvégig naprakész informá-

⁴ JOHNSON Hans: Radio Kills: Rommel's 621st Radio Intercept Company (In: <http://www.armchairgeneral.com/radio-kills-rommels-621st-radio-intercept-company.htm> letöltés ideje: 2012.06.20.)

⁵ Oberkommando des Heeres – a Német Hadsereg Főparancsnoksága

⁶ BEHRENDT: 49.o.

⁷ BEHRENDT: 83.o.

cióval látta el Rommelt a britek hadművelési felépítéséről, terveiről és nehézségeiről, ezért aligha meglepő hogy a német főparancsnok győztesen került ki az összecsapásból.⁸ Június 15-én a 4. indiai hadosztály megindította offenzíváját a Halfajahágót védő német-olasz állások ellen, de mivel a meglepést nem sikerült biztosítani, az egység súlyos veszteséget szenvedett. Másnap Rommel páncélos ezredeit a támadó csoportosítás megsemmisítésére vezényelte, de a brit védelem állta a sarat. A rádiófelderítés információinak köszönhetően viszont június 17-én a tábornok már pontosan ismerte ellenfele gyenge pontját, ezért páncélosait az arcvonal döntő szakaszára (Szidi Szuleiman ellen) koncentrált. A súlypontát helyezéssel a határ menti erődöknél a tengelyerők erőfölénybe kerültek, a brit hadvezetés viszont erre képtelen volt reagálni, a vereség pedig elkerülhetlenné vált. Később viszont a rádiócsend és a kezelő személyzet cseréje lehetővé tette a nemzetközösségek rendezett (a németek számára észrevétlen) visszavonulását.

Kétségtelen, hogy a német rádiólehallgató század komoly érdemeket szerzett magának a júniusi győzelem során, azonban a légi vagy szárazföldi felderítést végző többi alakulat munkája nélkül ezen információk aligha lettek volna elegendők a sikerhez. A tengelyerők légi felderítése meghatározónak bizonyult 1941 folyamán és a földi felderítő egységekkel kiegészülve lehetővé tették a Seebohmtól érkező adatok igazolását, esetleges kiegészítését.⁹ Összességében tehát célszerűbb a német felderítés általános sikereiről beszélni, nem önmagában a rádiólehallgatók kiválóságáról.

A hírszerzés és felderítés 1941-1942 fordulóján

A felderítés viszonylag szerényebb eredményei mellett a britek hírszerzése rendelkezett egy komoly ütőkártyával Rommel ellenében, az Ultrával. London mellett a Bletchley Parkban működött Ultra kódnév alatt az a titkos brit hírszerzési és kódfejtő központ, amely a német Enigma kódot megfejtve, pontos információkkal rendelkezett a német katonai kommunikációról. Miután 1940-re megfejtették a Luftwaffe világoskék kódját, amely a nyugati hadjáratban már fontos információkhoz juttatta a londoni vezetést, 1941-ben Rommel és a főparancsnokság üzeneteinek ismeretében az észak-afrikai brit hadvezetés értesült a tengelyerők problémáiról és haditerveiről. (Mivel az olasz haditengerészet is a német rejtjelező gépet használta, a britek már 1940-ben jelentős ismeretekkel bírtak az olasz erők Észak-afrikai céljairól is.) Noha a német-olasz utánpótlást szállító konvojok esetében az Ultra konkrét és egyértelmű információkkal látta el felhasználóit, Rommel hadműveleteinél az intézkedések alapos mérlegelése, valamint a felderítési adatok figyelembe vétele nélkül aligha jelentett garanciát a sikerre, amint azt az 1941-es példák is bizonyították, hiszen a kapott direktívák ellenére a német tábornok többnyire saját belátása szerint cselekedett. Mindezek ellenére 1941-től a német-olasz erők hadműveleteiről az Ultra szolgáltatta a legmegbízhatóbb hírszerzési forrást.¹⁰

⁸ Egy brit rejtjelkönyv megszerzése alapvető segítséget jelentett az üzenetek értelmezésében.

⁹ Természetesen az olasz rádiófelderítőkről sem szabad elfeledkezni.

¹⁰ BENNETT, Ralph: *Ultra and Mediterranean Strategy*. First Edition, Hamish Hamilton, 1989. ISBN 0241126878 15-30.o.

1941 őszén a brit 8. hadsereg betartva a rádiófigyelmet sikeresen leplezte Rommel előtt támadó szándékait, így a november 18-án kezdődő Crusader hadművelet meglepésként érte a Panzergruppe¹¹ vezetését. (A hadsereg hírszerzése korábban hivatkozva a légi felderítés bizonyítékaira figyelmeztette Rommelt egy lehetséges ellenséges offenzívára, de a főparancsnok nem tulajdonított hitelt az adatoknak.) A téli hadműveletek viszont újfent a rádiólehallgató század sikereit hozták. A zsákmányolt rejtjelkönyvnek köszönhetően Seebohm csapata gond nélkül meghatározta a támadó 8. hadsereg hadműveleti felépítését, majd az egységek mozgásáról, veszteségeiről és a parancsnokságok terveiről is friss információkkal látta el Rommelt. Bár a britek nagyobb veszteséget szenvedtek, mint a tengelyerők, az utánpótlás összeomlása okán a német-olasz csapatok kényszerültek visszavonulásra.¹² 1941. január 21-én azonban Rommel ellentámadást indított, ez pedig februárban sorozatos kisebb vereség után a brit csapatok visszavonulását eredményezte a Gazala vonalig. A német rádiófelderítés ezáltal is tökéletesen működött. Többek között értesült a hadszíntérről távozó ellenséges egységekről és alegységekről, majd az újonnan érkezőkről, de a britek hanyagsága következtében ezek diszlokációjának megjelölése sem bizonyult nehéz feladatnak.

A felderítéstől kapott értesülések mellett 1941 decemberétől felbecsülhetetlen értékű információval szolgált Rommel számára a „jó forrás” vagyis a Fellers jelentések. Bonner Frank Fellers ezredes az Egyesült Államok kairói katonai attaséja az amerikai diplomácia által használt fekete kód segítségével folyamatosan küldte jelentéseit Washingtonba a vezérkarnak a brit erők észak-afrikai szereplésével kapcsolatban. 1941 szeptemberében viszont az olasz katonai hírszerzés (SIM)¹³ betört a római amerikai nagykövetségre és lemásolta a fekete kódot, melynek következtében az olaszok hamarosan olvashatták az amerikai diplomáciai üzeneteket. A Fellers jelentéseket lefordítva és értékelve német szövetségeseikkel is megosztották és azonnal továbbították Rommelnek, aki kitűnő hasznát vette a hadműveletek során. Az olaszok tudta nélkül a német kódfejtőknek szintén sikerült feltörniük a fekete kódot, így Róma közvetítése nélkül is használhatták az értékes hírforrást.¹⁴ Fellers jelentéseiben leplezetlenül írt a britek veszteségeiről, problémáiról és értékelte a hadműveleteket különböző forrásokra hivatkozva, így fél éven keresztül Rommel legértékesebb hírszerzési forrását jelentette. (A szövetségeseik szerencséjére a brit vezérkar terveibe nem avatták be az attasét és az Ultráról sem tájékoztatták.)

A gazalai hadműveletek és az Alameinhez vezető út

A hadműveleti szünetet követően májusban mindkét fél támadó hadműveletre készült. Az Ultrának és a Fellers jelentéseknek köszönhetően elég pontos

11 Páncélos csoport

12 Részletesebben: KLEMENSITS Péter: A brit hadvezetés és a páncélos fegyvernem alkalmazásának problémája Észak-Afrikában a Crusader hadművelet során (1941. november-december). Sereg Szemle, 2012. X. évf. 1. sz. 165-183.o.

13 Servizio Informazione Militari- Katonai Hírszerző Szolgálat

14 DEAC, Will: Intercepted Communications for Field Marshal Erwin Rommel (In: <http://www.historynet.com/intercepted-communications-for-field-marshal-erwin-rommel.html> letöltés ideje: 2012.06.20.)

információkkal rendelkeztek egymás erejéről, a felderítő alakulatok és a légi felderítés tevékenysége pedig nagyban járult hozzá a részletek pontosításához. Seebohm alakulata, új nevén a 621. rádiólehallgató század ezúttal is kivette részét az információért folytatott küzdelemből, noha a britek rádiófigyelme egyre nagyobb kihívást jelentett.

A május 26-án megindult német-olasz támadás jobb szárnyon a sivatag felől megkerülte a brit védelmet, ugyanis a lehetséges ellenséges offenzíva irányát a brit hadvezetés képtelen volt egyértelműen meghatározni. Rommel számára az ellenség páncélosainak számbeli fölénye okozott csalódást, hiszen bízva a „jó forrásban” gyengébb ellenállásra számított.¹⁵ A Venezia hadművelet idején Rommel maximálisan kihasználta a német rádiófelderítés és a Fellers jelentések átmeneti kombinációja nyújtotta előnyöket, így a hírszerzés, felderítés területén fölénybe került ellenfeleivel szemben. Neil Ritchie altábornagy a brit 8. hadsereg parancsnoka képtelen volt az Ultra értesüléseit érdemben felhasználni, a felderítés balfogásai pedig csak súlyosbították a helyzetet.

A 621. század május végén lehallgatta a britek üzenetét a tobruki helyőrség kitörési irányairól, melynek hatására az erőd csapatai később komoly veszteséget szenvedtek, a tengelyerők pedig elhárították a lehetséges hátulról jövő fenyegetést. Június 12-13-án a Knightsbridge térségében folytatott hadműveletek során a rádiófelderítés ismét értesítette a német főparancsnokot az ellenség szándékairól, melynek következtében a német 15. páncélosadosztály magára vonta a brit páncélosdandárok figyelmét, miközben a német 21. páncélosadosztály megkerüléssel a hátukba került. Rommel bekerítő manőverével harapófogóba zárta a brit alakulatokat melyek katasztrofális veszteséget szenvedtek, visszavonulásra kényszerítve Ritchie hadseregét. Ahogy Friedrich Mellenthin őrnagy a német felderítés főnöke később megfogalmazta: „a Gazala csata eldőlt”¹⁶ A Panzerarmee¹⁷ felderítési fölényét kitűnően érzékelteti, hogy június folyamán Seebohm százada gyorsabban értesült az ellenség üzeneteiről, mint az a brit alakulat, amelynek eredetileg címezték, továbbá Rommel hamarabb kapta meg a brit manőverekről, veszteségekről szóló jelentéseket, mint a 8. hadsereg parancsnoka. Június 21-én Tobruk elfoglalása egyben Rommel sikereinek csúcát is jelentette.

Fellers pesszimista jelentéseinek hatására Rommel úgy vélte, ki kell használni a britek jelenlegi meggyengült helyzetét és nem adva időt nekik a védelem újjászervezésére, üldözni kell őket Egyiptomba. A vállalkozás kockázatát azonban ő is felmérte: „Terv, kísérlet volt ez, aminek megvolt az esélye. A hadsereg létét semmiképpen sem kockáztatta. Minden lehetséges helyzetben tarthattuk volna

¹⁵ FERRIS, John: Assessing the Impact of Intelligence: The “Good Source” and Anglo-American Intelligence in the Second World War and After, in: H-Diplo Article Reviews No. 199. Nov. 2008. 4.o. (In: <http://www.h-net.org/~dipl/reviews/PDF/Ferris-Jenner.pdf> letöltés ideje: 2012.06.27.)

¹⁶ MELLENTHIN, Friedrich von: Panzer Battles. First Edition, New York, Ballantine Books, 1971. ISBN 0860074544 135-136.o.

¹⁷ Páncélos hadsereg

magunkat.”¹⁸ Ezúttal azonban a hadműveleti sikert követően a hírszerzési értesülések már a tengelyerők végső stratégiai vereségét vetítették előre.

Egyes szerzők a tengelycsapatok 1942. május-júniusi győzelmét alapvetően a Fellers jelentések következtében kialakult információs fölénynek tulajdonítják, de valójában a „jó forrás” mellett a rádiófelderítés csakúgy, mint a légi és csapatfelderítés adatainak együttes ismerete jelentette a siker kulcsát.¹⁹ A 621. rádiólehallgató század részét a győzelemben teljes bizonyossággal nem lehet meghatározni, de eredményességük nélkül aligha jutottak volna el a német-olasz csapatok Egyiptomba.

Az első el-alameini ütközet

Június 25-én Claude Auchinleck tábornok a brit közel-keleti főparancsnok leváltotta Ritchiet és személyesen vette át a 8. hadsereg parancsnokságát. Auchinleck úgy vélte, hogy Mersza Matruhnál csak halogató hadműveletekbe szabad bocsátkozni, a döntő csatát nem itt kell megvívni. Ehelyett a Matruh-Alamein közötti területre kell áthelyezni a harcokat. A 8. hadsereg vezetése úgy gondolta Egyiptomban egyedül az alameini védelmi vonal kínál megfelelő védelmi lehetőségeket a brit erőknek, északról ugyanis a tenger délről pedig a Qattaramélyföld sós mocsara húzódtott, amely a gépesített erők számára lehetetlenné tette a védelem megkerülését.²⁰

Rommel remélte, hogy Matruhnál meglepheti ellenfelét és megsemmisítheti a 8. hadsereget mielőtt az folytatná visszavonulását. A megszokott amerikai forrás ezúttal viszont nem szolgáltat érdemleges információval a védelem felépítéséről, a rögtönzött előretörés folytán pedig a szükséges felderítésre sem maradt idő, ezért a tengelyerők jelentős túlerővel kerültek szembe. A brit felderítés baklövése miatt (háromszor annyi páncélost tulajdonított Rommelnek, mint amennyi a valóságban rendelkezésére állt) azonban súlyos veszteségek árán a 8. hadsereg a visszavonulást választotta. Egyértelmű, hogy a brit hadvezetés súlyos hibát követett el, hiszen a rosszul megszervezett visszavonulás helyett egy szervezett ellentámadással, a létszámbeli fölényt kihasználva Rommel seregének jelentős veszteséget okozhattak volna.

Rommel június 30-án érte el az alameini vonalat még bízva abban, hogy menetből áttörheti a britek védelmét, így folytathatja az üldözésüket Alexandria irányában.²¹ Az utánpótlás hiánya és a súlyos veszteségek, valamint a brit légierő aktív szerepe mellett azonban a német főparancsnok nem érthette el célját. A helyzetet csak rontotta, hogy a „jó forrás” június 29-én végleg megszűnt, megfosztva Rommelt az egyedülálló információktól. A britek már egy ideje gyanakodtak az amerikai diplomáciai kód megbízhatatlanságára, de bizonyítékokat csak június

¹⁸ ROMMEL, Ervin: Háború gyűlölet nélkül, 2. kiadás, Bp. Co-Nexus ISBN 963 8065 12 5 129. o.

¹⁹ FERRIS: 2.o.

²⁰ BARR, Niall: Pendulum of war The Three Battles of El Alamein. First Edition, The Overlook Press, Peter Mayer Publishers, Inc. Woodstock & New York 2005. ISBN 4 58567 655 1 25.o.

²¹ Adolf Hitler és Benito Mussolini teljes mértékben támogatta Rommel terveit, a Duce pedig már saját egyiptomi bevonulását is előkészítette.

végére sikerült összegyűjteni, melynek hatására az amerikai hadvezetés hazahívta Fellerst és a használatban levő rejtjelsorát is megváltoztatta.

Július 1-jén megkezdődött az első el-alameini ütközet, amikor Rommel északon a tengerpart mellett indított támadást azzal a céllal, hogy elvágja a partmenti utat a tartalékok mögött, majd a páncélosokkal dél felé törjön előre. Az előzetes felderítés nélkül kezdett roham azonban kudarcot vallott, a britek (északon a XXX. délen a XIII. hadtest) szívós ellenállást tanúsítottak. Valójában mindkét fél kimerült az eddigi harcok következtében. Rommel összesen 55 német és 15 olasz harckocsival rendelkezett, a britek pedig 137 harckocsit tudtak felvonultatni, további 42 pedig úton volt a szerelőműhelyekből. Mivel eredményt nem sikerült elérni, a német tábornok július 3-án leállította az offenzívát és ideiglenesen védelemre rendezkedett be.

Winston Churchill számára Rommel megállítása létkérdés volt, ezért folyamatos nyomás alatt tartotta a közel-keleti főparancsnokot. A miniszterelnök szerint: „Papíron több mint 700 000 ember van a Közel-Keleten. Minden egészséges férfit igénybe kell venni, hogy harcoljon és meghaljon a győzelemért...”²²

Politikai és stratégiai okokból a briteknek vissza kellett szerezniük a kezdeményezést ezért Auchinleck ellentámadás indítására szánta el magát a lehető leggyorsabban. Július 5-én a brit főparancsnok a XIII. hadtest frontján támadást indított, amely azonban az egységek kimerültsége folytán nem érte el a célját, a gyalogos erők képtelenek voltak áttörni a német-olasz védelmi vonalat, bár a páncélos egységek előretörése a mélységbe biztatólag hatott.

Az ellentámadási kísérletek során Auchinleck (helyettes vezérkari főnöke Eric Dorman-Smith vezérőrnagy hatására) felhasználta Liddell-Hart elméletét a közvetett megközelítés stratégiájáról, ennek megfelelően pedig igyekezett mindig a leggyengébb pontján megtámadni ellenfelét és kihasználni gyengeségét elsősorban az olasz alakulatokra célozva. Azt elmélet gyakorlatba történő átültetése azonban nem volt olyan egyszerű, hiszen a német erők számára nem jelentett komoly veszteséget és a felőrlési küzdelem egyúttal a 8. hadsereg erejét is csökkentette.²³

Kisebb erősítések beérkezése után Rommel úgy döntött, újabb offenzívát indít. Fő célkitűzésként az új-zélandi hadosztály megsemmisítését jelölte meg a front déli szakaszán, ahol véleménye szerint az áttörés is belátható közelségbe került. A hiányos felderítés miatt azonban a tengelyerők nem észlelték az új-zélandiak visszavonulását, melynek következtében a Bab el Qattara védelmi állásokat ellenállás nélkül vehették birtokba július 9-én. Rommel azonban képtelen volt kihasználni előnyös pozícióját, ellenfele ugyanis az Ultrának köszönhetően ismerte a szándékait. Auchinleck elképzelése szerint a német-olasz csapatok főerejét délre kellett csalogatni, megteremtve ezáltal a sikeres offenzíva lehetőségét északon. A haditerv értelmében a 9. ausztrál hadosztály Tel el Eisa, míg az 1. dél-afrikai

²² WARNER, Philip: Auchinleck the Lonely Soldier. First Edition, London, Sphere books, 1982. ISBN 0 7221 8905 2 191.o.

²³ BARR: 100-101.o.

hadosztály Tel el Makh Khad ellen indít támadást, fenti pozíciók elfoglalása után pedig következhet a siker kifejllesztése El Daba irányába.²⁴

Az ausztrál támadás és következményei

Tel el Eisa vasútállomás és környéke kitűnő megfigyelési pozíciót kínált a tengelycsapatok számára a 8. hadsereg állásait illetően, ugyanis a magas dombokról a környező síkság teljes mértékben belátható volt. Ausztrál siker esetén kétségkívül a britek is élvezhették volna ugyanezen előnyöket.

A német-olasz hadvezetés tisztában volt a terepszakasz jelentőségével, hiszen Seebohm százada számára ideális helyszínt teremtett az ellenség kommunikációjának lehallgatását tekintve, ráadásul így a Panzerarmee főparancsnoksága közelében rendezkedhetett be az alakulat. Rommel szorult helyzetét azonban tökéletesen illusztrálja, hogy a front védelmét a gyengén felfegyverzett olasz Sabratha gyalogoshadosztályra bízta a német erősítések megérkezéséig.

Auchinleck és vezérkara bízva az olaszok sebezhetőségében, Tel el Eisa elfoglalását nem tartotta komplikált feladatnak, a német rádiófelderítésre mért csapástól pedig komoly eredményeket várt. Július 10-én hajnalban a tervekkel összhangban megkezdődött a 26. ausztrál dandár támadása. A gyalogos zászlóaljak mélységi előretörése kielégítően haladt, habár a szállító járművek és a harcokocsik egy része lemaradt és elakadt a süppedő homokban. A 2/48. zászlóalj a 26-os pontnál meglepte az olasz védelmet, hiszen a katonák többsége még pizsamában volt, amikor bekerítették állásaikat. A tüzérségi tüzecsapásoknak köszönhetően a 23-as pontnál is rövid időn belül sikerült felszámolni az ellenállást. Időközben a 2/24. zászlóalj a part mentén haladva elfoglalta a 33-as pontot és készen állt a Tel el Eisa elleni rohamra.²⁵ A páncéloserők lassú felzárkózása lehetőséget teremtett az ellenfélnek a védelem stabilizálására, habár az ausztrálok a vasútállomás és a domb jelentős részét sikeresen elfoglalták.

Mellenthin alezredes, a Rommel főparancsnokságán tartózkodó rangidős tiszt rögtön átlátta a helyzet súlyosságát: a Sabratha hadosztály súlyos veszteséget szenvedett, tüzérségét bekerítették, a német főparancsnokságot pedig közvetlen támadás fenyegette. Végül a támogató és kiszolgáló állomány bevetésével és az időközben frontra érkező 164. német gyalogoshadosztály egyes alakulatainak átvezénylésével Mellenthin stabilizálta a helyzetet, de a rádiólehallgató század megsemmisítését ő sem tudta megakadályozni.²⁶

Ma sem ismerjük konkrétan Seebohm századának pontos települési helyét, annyi azonban biztos, hogy kb. 600 méterre a front mögött a 33-as pont közelében építették ki állásaikat. Egyes vélemények szerint a minél jobb felderítési lehetőség kiaknázása végett az túl közel merészkedett a frontvonalhoz, így az olaszok

²⁴ LONG, Gavin: To Benghazi. Vol I. Australia in the War of 1939-1945 Series 1-Army Australian War Memorial, First Edition, Canberra, 1961. 557.o. (In: www.awm.gov.au/histories/second_world_war/volume.asp?level?D65905 Letöltés ideje: 2012.06.10.)

²⁵ BARR: 105-107.o.

²⁶ MELLENTHIN: 164-165.o.

összeomlása eleve megpecsételte a sorsukat. Tény, hogy Rommelnek égető szüksége volt minden használható információra az ellenségről és ezt ahogy a múltban már sokszor Seebohm századától várta, aki a kockázatoktól sem riadt vissza. Természetesen tülerő ellenében elméletben a visszavonulásra is lehetőség lett volna, de Seebohm karakterétől távol állt a megfutamodás, főleg hogy 1942 januárjában több szorult helyzetből is kivágta magát a speciális csoport, amely harcoló aleggységként is derekasan megállta helyét. Július 10-én reggel a 2/24. ausztrál zászlóaljjal szemben a százados ezúttal is igyekezett megszervezni a védelmet, de kézfegyverekkel az ausztrálokat támogató nehéztüzérség ellenében nem érhetett el eredményt. A későbbiek során a brit páncélosok feltűnése végleg eldöntötte a küzdelmet. Összesen 2 tiszt és 71 katona került hadifogságba.²⁷ Seebohm százados súlyosan megsebesült és egy alexandriai kórházban az életét veszítette.

A hatalmas mennyiségű talált iratot, a technikai eszközökkel és a teherautókkal együtt az ausztrálok továbbították a XXX. hadtest parancsnokságára, miközben fogalmuk sem volt arról, hogy milyen értékes hadizsákmányra tettek szert és mekkora csapást mértek az ellenség felderítésére.²⁸ A 8. hadsereg vezetése a Tel el Eisa hadművelet 621. rádiólehallgató századdal kapcsolatos aspektusát teljes mértékben titokban tartotta és az Ultrához hasonlóan csupán egy szűk kör kapott betekintést a részletekbe.

Június végéig Seebohm teljes századának a frontra érkezéséig a britek nem tulajdonítottak komolyabb jelentőséget a századnak, de az első el-alameini ütközet kezdetén lehallgatták az értékelő központ és a lehallgató szakaszok üzeneteit, ebből pedig számukra is egyértelművé vált az aleggység fokozott jelentősége. A légi felderítésnek köszönhetően hamarosan a pozícióját is azonosította a brit hadvezetés, ezért Auchinleck hadművelete könnyen elérhette célját. A zsákmányolt iratokból a főparancsnok és vezérkara megértette a német század rádiófelderítési hatékonyságának főbb összetevőit, ezért a hadműveletet követően azonnal egy hetes rádiócsendet léptetett életbe és a korábbinál sokkal szigorúbb rádiófegyelmet követelt meg az alárendelt alakulatoktól. A dokumentumok elemzése során több bizonyíték is előkerült, melyek igazolták, hogy a németek feltörték az amerikai diplomáciai kódot és Fellers jelentéseiből rendkívül értékes információkhoz jutottak az elmúlt fél év során. (Emellett még egy Kairóban működő kémgyűre is fény derült, habár ez aligha szolgálhatott hasznos forrásul Rommel számára)

Amekkora sikert eredményezett a hadművelet a britek számára, olyan komoly veszteséget jelentett a tengelyerőknek. Rommel elveszítette legfontosabb felderítő aleggységét éppen akkor, amikor a legnagyobb szüksége lett volna rá. A 15. páncélosadosztály ugyan rendelkezett egy rádiólehallgató csoporttal, de hatékonyságát tekintve meg sem közelítette Seebohm csapatát.²⁹

A 26. ausztrál dandár offenzívája július 10-én, szemben a dél-afrikai hadosztállal és a páncélosokkal maradandó eredményt hozott, hiszen a kulcsfontosságú

²⁷ BARR: 111.o.

²⁸ Még az ausztrál hivatalos hadtörténetírás szerint is július 10-én reggel mindössze 100 olasz hadifoglyot ejtett a 2/24. zászlóalj Long: 561.o.

²⁹ BARR: 114. o.

terepszakasz elfoglalása mellett szétvert egy olasz gyalogoshadosztályt, de mivel nem ez volt a támadó hadművelet főcsapásának iránya, ennél többet nem érhetett el. Mégis, a 621. rádiólehallgató század megsemmisítésével, amelyet Anthony Cave Brown „az egész észak-afrikai hadjárat legfontosabb felderítési akciójának” nevezett, az ausztrálok megfosztották Rommelt eddigi sikereinek egyik legfőbb összetevőjétől, előrevetítve ezáltal a 8. hadsereg későbbi győzelmét.³⁰

A Tel el Eisa kiszögellés megszerzéséért július 10-11-én is kemény küzdelem folyt, de végül a 9. ausztrál hadosztály megvédte az általa elfoglalt területet. Rommel ekkor a 15. páncélos hadosztály harccsoportja mellett a 21. páncélos hadosztály egységeit is északra vezényelte, mert úgy vélte, hogy az erők koncentrálásával El-Alameinnél esélye lehet az áttörésre. Auchinleck a hírszerzési/felderítési főlény birtokában képes volt erősítést vezényelni a fenyegetett szektorba, így a patthelyzet állt elő.

Július 15-én a brit főparancsnok a Ruweisat-gerinc ellen indított támadást az új-zélandi hadosztály részvételével, de az 1. páncélos hadosztály lemaradása kiszolgáltatta a támadó gyalogságot a német ellencsapásnak, ezért a hadművelet eredménytelenül végződött. Auchinleck az Ultrának köszönhetően tisztában volt azzal, hogy a tengelyerők súlyos veszteséget szenvedtek az eddigi harcok során ezért úgy vélte, hogy a központi szektorban mért döntő csapással elérheti az áttörést.

Az új haditerv értelmében az 5. indiai dandárnak Deir el Sheint, a 2. új-zélandi hadosztálynak az El Mreir-mélyföld keleti részét kellett elfoglalni, az 1. páncélos hadosztálynak pedig a tengelyerők védelmét áttörve kellett lehetőséget teremteni a gyalogságnak a további előrenyomuláshoz. Július 21-én az új-zélandi 6. dandár támadása hasonló sorsra jutott, mint a korábbi hadművelet esetében. Bár az alakulat elérte célját, a német páncélos erők ellentámadást indítottak, majd a brit harckocsik távollétében felszámolták az új-zélandiak ellenállását. A 2. páncélos dandár helyszínre érkezését az aknamező és a német páncéltörő eszközök tüze megakadályozta.

Július 22-én északon Tel el Eisánál a 9. ausztrál hadosztály offenzívát indított a céllal, hogy elvonja Rommel figyelmét a front középső szakaszáról, de a gyalogos és páncélos csapatok együttműködése itt sem volt zökkenőmentes, ráadásul a felderítés sem szolgált pontos információval a tengelyerők védelméről. Július 27-én Auchinleck a Miteirija-hegynél még megkísérelt egy utolsó offenzívát a XXX. hadtest erőivel, de ez sem hozta meg a várt áttörést. Az első el-alameini ütközet véget ért.

Az augusztusi hadműveleti szünet alatt az anyagi források mellett a britek információs főlénye is tovább nőtt. A 8. hadsereg új parancsnoka Bernard Montgomery altábornagy számára az Ultra mellett a felderítés is egyre megbízhatóbb adatokkal szolgált ellenfele védelméről, csapatainak gyenge pontjáról.

³⁰ KELLY, Ian: El Alamein: Australian 2/24 Battalion and German 621 Company on 10 July 1942. (In: <http://www.w2f.com/north-africa-western-desert-campaigns-1940-operation-torch/22845-el-alamein-australian-2-24th-battalion-german-621-company-10-july-1942-a.html> letöltés ideje: 2012.06.10.)

A hónap folyamán a Németországból érkezett híradós egységek segítségével a 621. rádiólehallgató századot újjászervezték és a lehetőségekhez mérten (brit rádiócsend, a csapatfelderítés korlátozása) fontos értesülésekkel látta el Rommelt újabb offenzívája küszöbén.³¹ Az augusztus 30-án kezdődő alam halfai ütközet során a német főparancsnok még tett egy utolsó kísérletet a védelem áttörésére, de ellenfele felkészültségének következtében nem érthette el célját.

A szövetséges légi főlénynek köszönhetően ősszel a tengelyerők légi felderítése és a felderítő alakulatok tevékenysége is jelentősen leszűkült, de a rádiólehallgató század sem érthetett el nagy sikereket, hiszen a britek biztonsági intézkedései a korábbiaknál sokkal nehezebb feladat elé állították az alakulatot. Montgomery az álcázás területén is tovább ment elődeinél, így az erőfölény birtokában a kulcsfontosságú hírszerzési és felderítési adatok felhasználásával október-november folyamán a harmadik el-alameini csatában döntő vereséget mérhetett ellenfelére.

* * *

Kétségtelen, hogy a 621. rádiólehallgató század sikeres tevékenysége alapvető befolyást gyakorolt Rommel hadműveleteire és jelentős mértékben hozzájárult a tábornok harcászati és hadműveleti győzelmeihez. A német főparancsnok felderítési főlényét még túlerő ellenében is képes volt azonnal és könnyörtelenül kihasználni, megfordítva több alkalommal a hadművelet menetét Észak-Afrikában. Az alakulat megsemmisülése 1942 júliusában fájó veszteséget jelentett Rommel számára, főleg hogy a kialakuló brit erőfölénnyel szemben minden korábbinál nagyobb szüksége lett volna a naprakész információkra, de a hatékony hírszerzés és felderítés előnyeit ettől kezdve már ellenfelei élvezhették.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARR, Niall: Pendulum of war The Three Battles of El Alamein. First Edition, The Overlook Press, Peter Mayer Publishers, Inc. Woodstock & New York 2005. ISBN 4 58567 655 1
- BEHRENDT, Hans Otto: Rommel's Intelligence in the Desert Campaign 1941-1943. First Edition, William Kimber Col., 1985. ISBN 0718305159
- BENNETT, Ralph: Ultra and Mediterranean Strategy. First Edition, Hamish Hamilton, 1989. ISBN 0241126878
- KLEMENSITS Péter: A brit hadvezetés és a páncélos fegyvernem alkalmazásának problémája Észak-Afrikában a Crusader hadművelet során (1941. november-december). Sereg Szemle, 2012. X. évf. 1. sz.
- MELLENTHIN, Friedrich von: Panzer Battles. First Edition, New York, Ballantine Books, 1971. ISBN 0860074544

³¹ BEHRENDT: 190.o.

- ROMMEL, Ervin: Háború gyűlölet nélkül, 2. kiadás, Bp. Co-Nexus ISBN 963 8065 12 5
- WARNER, Philip: Auchinleck the Lonely Soldier. First Edition, London, Sphere books, 1982. ISBN 0 7221 8905 2

Internetes források

- DEAC, Will: Intercepted Communications for Field Marshal Erwin Rommel (In: <http://www.historynet.com/intercepted-communications-for-field-marshal-erwin-rommel.html> letöltés ideje: 2012.06.20.)
- FERRIS, John: Assessing the Impact of Intelligence: The “Good Source” and Anglo-American Intelligence in the Second World War and After, in: H-Diplo Article Reviews No. 199. Nov. 2008. 4.o. (In: <http://www.historynet.org/~diplo/reviews/PDF/Ferris-Jenner.pdf> letöltés ideje: 2012.06.27.)
- JOHNSON, Hans: Radio Kills: Rommel's 621st Radio Intercept Company (In: <http://www.armchairgeneral.com/radio-kills-rommels-621st-radio-intercept-company.htm> letöltés ideje: 2012.06.20.)
- KELLY, Ian: El Alamein: Australian 2/24 Battalion and German 621 Company on 10 July 1942. (In: <http://www.ww2f.com/north-africa-western-desert-campaigns-1940-operation-torch/22845-el-alamein-australian-2-24th-battalion-german-621-company-10-july-1942-a.html> letöltés ideje: 2012.06.10.)
- LONG, Gavin: To Benghazi. Vol I. Australia in the War of 1939-1945 Series 1-Army Australian War Memorial, First Edition, Canberra, 1961. 557.o. (In: www.awm.gov.au/histories/second_world_war/volume.asp/level?D65905 Letöltés ideje: 2012.06.10.)

DR. KISS ÁLMOS PÉTER

KOSZOVÓ, (1990-1999) – AZ ASZIMMETRIKUS HADVISELÉS LÁTVÁNYOS SIKERE¹

Rezümé

A II. világháborút követő évtizedekben a hadviselés megatározó formája az államon belüli, a biztonsági erők és nem-állami hadviselők közötti aszimmetrikus fegyveres konfliktus, melynek közelmúltban lezajlott példája a koszovói albánok felkelése a jugoszláv állam ellen. A jugoszláv biztonsági erők nagyságrendi minőségi és mennyiségi fölényben voltak, de – részben a politikai vezetés hibái következtében – előnyeiket nem tudták kihasználni. A felkelők politikai és katonai szervezetei (LPK illetve UÇK) helyesen alkalmazták a tér-erő-idő-információ tényezőket és rendkívül hatékony stratégiai kommunikációval rávették a nemzetközi közösséget, hogy az Jugoszláviával szemben beavatkozzon a konfliktusba. A konfliktus hosszabb távú hatása valószínűleg messze Koszovó határain túl is érezhető lesz: a beavatkozás egy szuverén állam határain belül dúló polgárháborúba a védelmi felelősség doktrínája alapján, és az állam jelentős területének elszakítása alapvető változásokat hozott a nemzetközi jogban.

Kulcsszavak: Koszovó, UÇK, Responsibility to Protect, R2P, aszimmetrikus hadviselés, Allied Force hadművelet

Résumé

In the decades following World War II, the asymmetric conflict within a state, between the security forces and the non-state belligerents has become the dominant form of warfare. In this regard, the Kosovo Albanians' insurgency against the Yugoslav state is one of the recent examples. The Yugoslav security forces enjoyed enormous qualitative and quantitative superiority over the rebels, but – partly as a result of mistakes made by the political leadership – they could not exploit their advantages. The insurgents' political and military organizations (LPK and UÇK) exploited correctly the space-forces-time-information factors, and – by the use of their exceptionally effective strategic communication policy – they convinced the international community to intervene in the conflict on their behalf. The long-term consequences of the conflict are likely to extend far beyond the borders of Kosovo: intervening in a civil war within the borders of a sovereign state – based on the Responsibility to Protect doctrine – and detaching a significant portion of a state's territory have established a precedent and brought fundamental changes in the international law.

Keywords: Kosovo, UÇK, Responsibility to Protect, R2P, asymmetric warfare, Operation Allied Force

¹ E tanulmány megírásához segítséget kaptam a magyar és szerb fegyveres erők egyes tisztjeitől, akik – tekintettel aktív szolgálati viszonyukra – kérték, hogy nevüket ne hozzam nyilvánosságra.

A II. világháborút követő évtizedekben az államok között háborúk egyre ritkábbak. A fegyveres konfliktusok nagyrészt az államokon belül zajlanak,² közös jellemzőjük az *aszimmetria*: alapvető mennyiségi és minőségi különbségek következtében értelmezhetetlen a szembenálló erők összehasonlítása.³ Civilek (általában saját állampolgárok) szállnak szembe az állam hatalmát, tekintélyét és legitimitását jelképező biztonsági erőkkel. Az állam erőfölénye ellenére a biztonsági erők gyakran tehetetlenek bizonyulnak, mert a nem-állami hadviselő kis erőkkel és alacsony ráfordításokkal képes megbénítani milliós városokat és akár évekre is lekötni sok ezer fős katonai alakulatokat. Az állam erőinek alkalmazhatósági szintje alatt működik, a polgári lakosság soraiban rejtőzik, olyan célpontokat támad és olyan eljárásokat alkalmaz, amelyeket általában nem tekintünk a hadviselés részének.⁴ Propagandával, tömegmozgósító módszerekkel, terrorral vagy egyszerűen a kívülálló civilek lefizetésével megteremti a tömegtámogatást – de minimum annak látszatát. Az erőforrás-igények összemérhetetlenek: a biztonsági erők eszközei milliókba kerülnek, kezelőik kiképzése éveket vesz igénybe – a nem-állami hadviselő eszközei olcsók, gyakran házi készítésűek, kezelésük minimális felkészítést kíván.⁵

Az aszimmetrikus konfliktusokban nehéz más államok tapasztalait átvenni és a más hadszíntereken szerzett saját tapasztalatokat hasznosítani: az egyik helyen sikeresen alkalmazott eszközök és eljárások súlyos kudarchoz vezethetnek más helyeken.⁶ Ennek ellenére e tapasztalatok felbecsülhetetlen értékű nyersanyagok, melyek alapján lehetőség nyílik egy saját aszimmetrikus hadviselési doktrína kidolgozására. Ilyen értékes nyersanyag a jugoszláv biztonsági erők tevékenysége a koszovói albánok 1996 és 1999 közötti felkelése során.

Bármennyire nehéz is összehasonlítani egy aszimmetrikus konfliktus hadviselőit, mégis meg kell találni azokat a szempontokat, amelyek magyarázzák sikereiket illetve kudarcaikat. Ehhez ki kell egészíteni a hadtudományban elfogadott elemzési kereteket. A *tér-erő-idő-információ tényezők* ismertetése során a *fizikai tér* (a katonaföldrajzi jellemzők) mellett fontos megismerni a *társadalmi teret* (az etnikai, demográfiai, gazdasági, politikai viszonyokat), és a *nemzetközi teret* (a nemzetközi közösség hozzáállását, a konfliktusba beavatkozni képes hatalmak

² STRACHAN, Hew: *British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq*, in RUSI Journal; 152. évf, 2007/6 pp. 8-11.

³ A nemzetállamok közötti konfliktusokban a szembenálló felek szárazföldi, légi és tengeri erői hasonló elemekből épülnek fel, hasonló eszközöket alkalmaznak, harcászati és hadműveleti elveikben közös vonások vannak. A létszámban, kiképzés színvonalában, erőforrásokban, eszközök minőségében mutatók – gyakran nagyságrendi – különbségek ellenére az erők összemérhetőek. RESPERGER István: *Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői*, in Hadtudomány, XX. évf. 2010/4, pp 68-77.

⁴ A leggyakrabban választott célpontok civil infrastruktúra elemei, az állami hatalom jelképei és a polgári lakosság – különösen annak leggyengébb, legsebezhetőbb tagjai. A fegyveres harc mellett a nem-állami hadviselő eszközei közé tartoznak az utcai politizálás, a polgári engedetlenség, a zavargások, a közönséges bűnözés és – ha a körülmények azt lehetővé teszik – a pereskedés.

⁵ RESPERGER: *Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői*.

⁶ KISS Álmos Péter: *Átvihető-e az aszimmetrikus hadviselés tapasztalatai?* in Hadtudomány, 2009. elektronikus szám, http://mhtt.eu/hadtudomany/2009/2009_elektronikus/2009_e_8.pdf (letöltés ideje 2011.04.23.) és STRACHAN: *British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq*

magatartását, illetve ezek változásait). A mai aszimmetrikus konfliktusokban meghatározó szerepe van mind a belföldi, mind a nemzetközi közvéleménynek, ezért össze kell hasonlítani a szembenálló felek *stratégiai kommunikációs* (propaganda) tevékenységét és azok eredményességét. Egy további fontos szempont a *jogszabályi környezet*: aszimmetrikus konfliktusokban az érintett állam törvényei a meghatározóak, a hadviselés nemzetközi szabályai csak korlátozottan érvényesek.⁷

A koszovói konfliktus háttere

A szerb nemzeti tudatot fél évezreden át éltette a középkori Koszovó-mítosz: Szent Lázár fejedelem a Rigómezőn 1389-ben „föladta a földi királyságot a mennyeiért” – vállalta a harcot Murad szultán túlerőben levő seregével, és a vereségben is megdicsőült. E mítoszra épült a 19. századi szerb nemzeti-romantikus elmélet. A szerbek ragaszkodnak Koszovóhoz, mert az a nemzet lelke és szülőhelye. Létezik egy albán eredetlegenda is, mely szerint az albánok a nyugati Balkán őslakosai (az illír nép leszármazottai), de ez nem játszik különösebb szerepet az albán igényekben: egyszerű demográfiai alapon követelik maguknak Koszovót.⁸ A két nép nehezen fér meg egymással. Közös történelmüket elnyomással és erőszakkal teli időszakok tarkítják, melynek során elnyomók és áldozatok többször szerepet cseréltek. Az 500 éves török uralom idején az iszlám hitre tért albánok voltak az elnyomók. Az ottomán birodalom visszahúzódásával, az albánok váltak az elnyomás áldozataivá. A két világháború során keményen megbosszulták valós és vélt sérelmeiket, de a békeévekben (1918-41 és 1945-99) megint a szerbek kerekedtek fölül.⁹

Koszovó az első balkáni háború (1912) után lett Szerbia része. Alkotmányos helyzetében közel 90 éven át kevés változás történt: a két világháború éveit leszámítva több-kevesebb autonómiával 1999-ig Szerbia tartománya volt (a szerb álláspont szerint a mai napig az). A szerb uralom ellen az albánok a két világháború között alacsony intenzitású fegyveres harcot vívtak, a szocialista Jugoszlávia éveiben titkos mozgalmakat szerveztek, politikai ellenállást és felforgató tevékenységet folytattak. Függetlenségi törekvéseiket a jugoszláv és szerb kormányok – az éppen aktuális politikai rendszertől függetlenül – következetesen üldözték, legfeljebb némi autonómiát voltak hajlandók megfontolni.¹⁰ Jugoszlávia felbomlásával megérett a helyzet egy újabb konfliktusra. Az albánoknak elégük volt a szerb uralomból és függetlenségi ambícióik valóra váltásához készek voltak „clauswitzii” eszközöket is alkalmazni. A szerbek türelme viszont fogytán volt az albánok

⁷ A nemzetközi közösség általában igyekszik rávenni a szembenálló feleket, hogy tekintsék önmagukra kötelezőnek a nemzetközi szabályokat, de ha az érintett állam nem csatlakozott a Genfi Egyezmények II. Kiegészítő Jegyzőkönyvéhez, akkor csak a genfi egyezmények közös 3. bekezdése alkalmazható a belső konfliktusokra. Ez nagyon szűkszavúan minimális védelmet ír elő foglyoknak, sebesülteknek, nem-harcolóknak.

⁸ TRIFKOVIĆ, Srdja (Lord Byron Foundation for Balkan Studies, Chicago) személyes közlése.

⁹ JUDAH, Tim: *Kosovo – War and Revenge*, 2. bőv. kiad., New Haven: Yale University Press, 2002. ISBN 978-0-300-09725-2, pp. 1-17.

¹⁰ BEKAJ, Armend: *The KLA and the Kosovo War – From Intra-State Conflict to Independent Country*, 1. kiad., Berlin: Berghof Conflict Research, 2010. ISBN 978-3-941514-02-7 pp. 9-12, és JUDAH: *Kosovo – War and Revenge*, pp. 17-60.

makacssága miatt; Slobodan Milosević (Jugoszlávia új erős embere) kihasználta e türelmetlenséget, hogy saját hatalmát növelje.

Tér-erő-idő-információ tényezők

Tér

A *fizikai tér* többnyire dombvidék – legelők, gyümölcsösök, gabonaföldek. A tartomány középső része két nagy medencére osztható: keleten Kosovo Polje és Gnjilane (összesen 1 000 km²), nyugaton Metohija (600 km²). A medencéket a Drenica dombvidék választja el egymástól. Csak a határok mentén vannak nehezen járható hegyvidékek (Kopaonik, Prokletije és Šar hegyláncok). A tavak és folyók nem hajózhatóak. Az infrastruktúra alig éri el a 20. századi színvonalat. Az Albániába (egy etnikai alapú felkelés természetes kiindulási területére) vezető utak – egy kivételével – inkább csak hegyi ösvények. (1. ábra)

A *társadalmi tér* termékeny talaj volt a kormány hatalma elleni erőszakos tevékenység számára. A 2 milliós lakosság 90 %-a albán volt, a többi nagyrészt szerb. A lakosság nagyrészt falvakban és kisvárosokban élt – a legnagyobb város (Priština) lakossága is csak kb. 100 000 fő volt. Koszovó népe az 1990-es évek elejére az etnikai törésvonalak mentén polarizálódott, két elkülönült társadalmat alkotott, melyek között kevés kapcsolat volt. A polarizálódást erősítette, hogy az 1990-es évek derekán a hatóságok sok albánt elbocsájtottak a tartományi adminisztrációból, erősen visszafogták a közintézmények (köztük az iskolák) állami finanszírozását és korlátozták Koszovó autonómiáját.

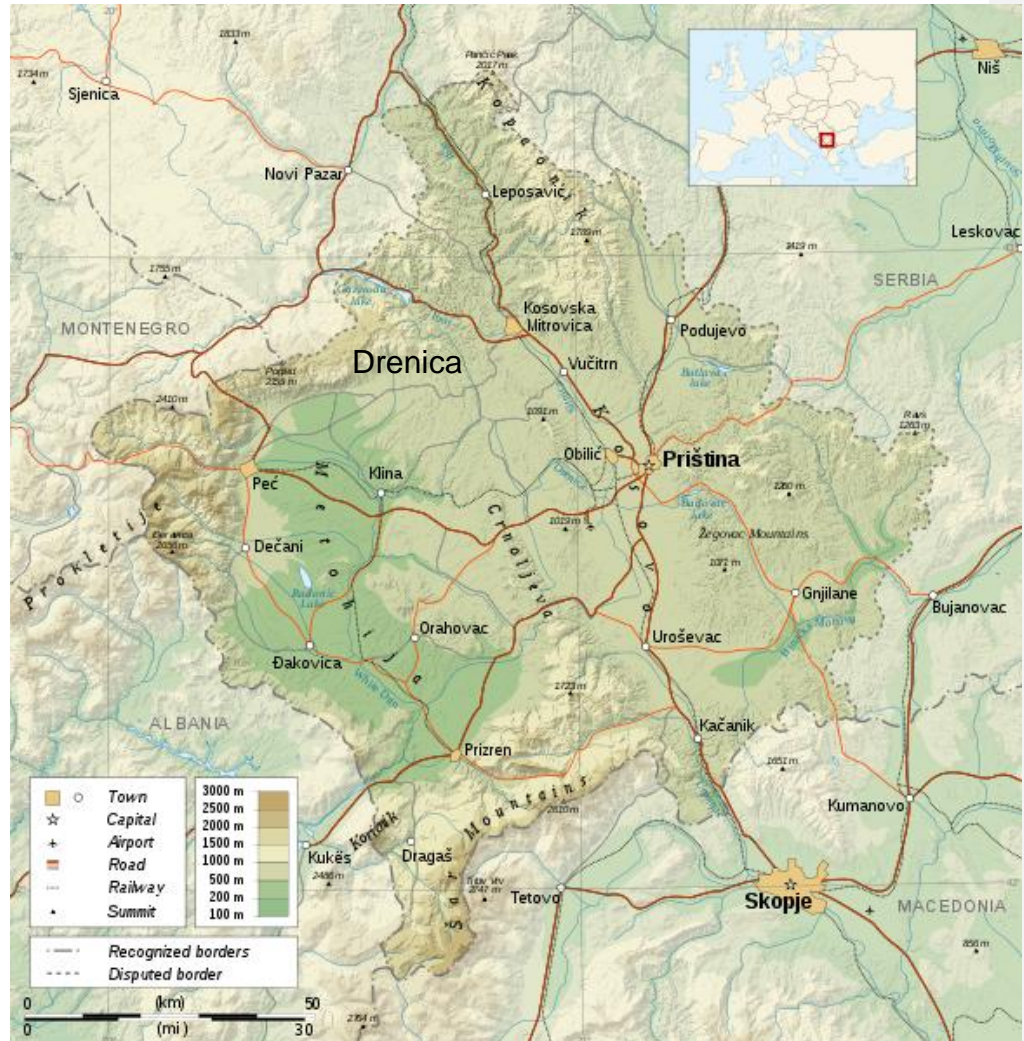
Látva a szövetségi Jugoszlávia és a Szerb Köztársaság erőfölényt, az albánok eleinte passzív ellenállással próbálkoztak. A szerbeket kikiáltották idegen megszállóknak és amennyire csak lehetett, leváltak a jugoszláv és szerb intézményekről. Létrehoztak egy „virtuális államot” a függetlenség jelképeivel. Megalkották saját politikai, gazdasági és társadalmi intézményeiket: parlamentet hoztak létre, választásokat tartottak, kormányt alakítottak elnökkel és miniszterekkel; szakszervezeteket hoztak létre, és fenntartottak egy oktatási és egy egészségügyi rendszert, amelyek alapszolgáltatásokat nyújtottak.¹¹ A szerb hatóságok nem ismerték el, de eltúrték a virtuális államot és annak intézményeit. Az elkülönülés korántsem volt teljes, de elég volt ahhoz, hogy fölkeltse a nemzetközi közösség figyelmét.

Az albánok vezető politikusa – Ibrahim Rugova, a virtuális állam elnöke – ragaszkodott az erőszakmentességhez és a kiváráshoz: a demográfiai tények idővel arra fogják majd kényszeríteni Szerbiát, hogy adja föl Koszovót. E politika a daytoni megegyezés¹² után hitelét veszítette, és fokozatosan dominánssá vált a diaszpóra

¹¹ JUDAH: *Kosovo – War and Revenge*, pp. 68-72 és BEKAJ *The KLA and the Kosovo War*, pp. 12-14.

¹² A daytoni megegyezés (1995. december 14) lezárta a bosznia-hercegovinai háborút. A bosnyákok majdnem mindent követelését teljesítette, de figyelmen kívül hagyta Koszovót. TRIFKOVIĆ, Srdja: *Causes and Legacy of the Bosnian War*, in *Saving Peace in Bosnia – Myths, Challenges, Opportunities*, 1. kiad. Chicago: Lord Byron Foundation for Balkan Studies, 2010. ISBN 978-892478-07-8, pp. 80-90. és GLENNY, Misha: *The Balkans 1804-1999 – Nationalism, War and the Great Powers*, 1. kiad. London: Granta Books, 1999. ISBN 1-86207-073-3, pp. 644-645.

álláspontja: a diplomácia kudarcot vallott, a függetlenséget csak fegyverrel lehet kivívni.¹³

1. ábra. Koszovó térképe az UÇK műveleti területek határaival.¹⁴

¹³ BEKAJ: *The KLA and the Kosovo War*, p. 20.

¹⁴ Forrás: Wikimedia Commons http://en.wikipedia.org/wiki/File:Kosovo_map-en.svg, letöltés ideje 2011.05.11. (a szerző kiegészítéseivel).

A nemzetközi tér évtizedeken át kedvező környezet volt Jugoszlávia számára: Tito hírneve, és Jugoszlávia szerepe az el nem kötelezett országok mozgalmában óriási nemzetközi presztízt jelentett. Ahogy a tagköztársaságok sorra függetlenné váltak, e presztízs nagyrészt elfogyott, és az 1990-es években Jugoszlávia számkivetett államává vált: csak Oroszország és Görögország támogatására számíthatott. A nemzetközi jogban bekövetkezett változások – különösen a *védelmi felelősség (responsibility to protect – R2P) doktrínája*, amely lehetővé teszi külső erő alkalmazását is egy állammal szemben, ha azzal meg lehet akadályozni emberi jogok megsértését – szintén nem kedveztek Jugoszláviának.¹⁵

A Jugoszláviával szembeni nemzetközi ellenérzés nem jelentette a független Koszovó ügyének automatikus és kritika nélküli támogatását. A területi szuverenitás és a nemzetközi határok sérthetlensége a vesztfáliai rendszer sarokpontjai. Hozzájuk képest a nemzeti önrendelkezés elve és a védelmi felelősség a nemzetközi jog új elemei, kielégítésük a függetlenség mellett más úton is lehetséges. A nemzetközi közösség számos állama ellenezte Koszovó függetlenségét – elsősorban azok, amelyek saját nemzeti kisebbségeik önrendelkezési ambícióit nemzetbiztonsági kockázatnak tekintették.¹⁶ A domináns albán gerilla szervezet, az UÇK (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës – Koszovói Felszabadító Hadsereg*) nemzetközi megítélése sem volt pozitív: a nemzetközi közösség még 1998. februárban is terrorista szervezetnek tekintette,¹⁷ ami a szervezet számára megnehezítette pénzügyűjtést és a hozzáférést a politikai döntéshozókhoz.

Erők

A *biztonsági erőket* részben a szövetségi állam, részben a Szerb Köztársaság állította ki. Jól kiképzett, jól vezetett, jól felszerelt erők voltak, képesek voltak fölvenni a harcot a legmerészebb gerillákkal is. Ahogy nőtt a konfliktus intenzitása, úgy nőtt a létszámuk is:¹⁸

- A *jugoszláv hadsereg (Vojska Jugoslavije, VJ)*: a priština-i 52. hadtest öt dandárral, egy katonai rendész és három határőr zászlóaljjal, repülőezreddel és szakcsapatokkal. Az állomány 1998 nyarán 12 000 fő volt, 1999 tavaszára 20 000 főre nőtt.
- A *szerb belügyminisztérium (Ministarstvo Unutrasnjih Poslova, MUP)* alá tartozó rendőrség létszáma, mely 1998 nyarán 11 000 fő volt, 1999 tavaszára 16 000 főre nőtt.
- Az *állambiztonsági erők* létszáma több ezer fő lehetett, erről pontos adat nincs.

¹⁵ PERRITT, Henry H. Jr.: *Kosovo Liberation Army – the Inside Story of an Insurgency*, 1. kiad. Chicago: University of Illinois Press, 2008. ISBN 13-978-025-03342-1 pp. 136-137.

¹⁶ Jórészt ez a magyarázata annak, hogy Koszovót 2011. októberig csak az ENSZ tagállamainak kevesebb, mint fele (87 állam) ismerte el.

¹⁷ BEKAJ: *The KLA and the Kosovo War*, p. 21.

¹⁸ PERRITT: *Kosovo Liberation Army*, pp. 48-49.

- Az önkéntes milíciák a felkelés elleni műveletek általános gyakorlatával szemben nem helyben toborzott, helyi önvédelmi erők voltak, hanem a tartományon kívülről jöttek, és rohamcsapatokként alkalmazták őket. Létszámuk 5 000 fő körül volt.

A biztonsági erők és a polgári lakosság aránya 1998-ban kb. 1:80 volt, és 1999-ben elérte az 1:49-et.¹⁹ Ahogy az albánok egy része a határokon túlra menekült, ez az arány tovább javult.

A kormány erejéhez képest a *felkelők* nagyon gyengék voltak. Mindenki egyetértett a végső célban (függetlenség), de nem volt egyetértés az oda vezető útban. Még akkor is jelentős volt a széthúzás, amikor az ellenállás már háborúvá fejlődött. Az ellenálló erők három kategóriába tartoztak:²⁰

- Ibrahim Rugova pártjának, az LDK-nak (*Lidhja Demokratike e Kosovës – Koszovói Demokratikus Liga*) Koszovóban nem volt alternatívája, és a korlátozott nemzetközi támogatás is nagyrészt Rugovának és „kormányának” jutott. Az LDK 1998. augusztusig követte Rugova erőszakot elutasító programját, de ezután már szükségesnek látta felállítani saját fegyveres testületét. A néhány száz fős FARK (*Forcat e Armatosura të Republikës së Kosovës – a Koszovói Köztársaság Fegyveres Erői*) az események alakulásában minimális szerepet játszott.
- A diaszpóra²¹ a fegyveres harcot tartotta a helyes útnak. A számtalan kis párt és titkos szervezet közül az 1990-es évek elején az LPK (*Lëvizja Popullore e Kosovës – Koszovói Nép Mozgalom*) vált a domináns szervezetté, mert nemcsak hirdette, de aktívan szervezte is a fegyveres harcot. Pénzt gyűjtött, finanszírozta a potenciális vezetők tanulását, katonai kiképző programokat szervezett, fegyvereket vásárolt és létrehozta az UÇK-t, mely fölvette a harcot a biztonsági erőkkel. Az UÇK létszáma követte a hadiszerecsé változásait: 1993-ban 150 embere volt Koszovóban, és alig több Koszovón kívül; néhány év alatt közel 20 000 főre nőtt és kezdett reguláris hadsereggé alakulni; az 1998 nyarán elszenvedett katonai kudarckövetkeztében ismét néhány százra csökkent, majd a jugoszláv erők veresége után ismét több ezer főre duzzadt.
- Belső fegyveres ellenállás mindig létezett, de nem volt különösebben sikeres. A szerb biztonsági erők többnyire letartóztatták vagy megölték az ellenállás új tagjait, mihelyt azok befejezték kiképzésüket és átlépték a Koszovó-Albánia határt. Néhány csoportnak azonban sikerült bejutni és rejtékhelyet találni a tartomány belsejében, ahol nehéz volt felkutatni őket.

¹⁹ Ez a felkelés elleni műveletek egyik legfontosabb mérőszáma. Az 1:50 és 1:60 közötti arány (egy katona, rendőr, csendőr, stb. minden 50 vagy 60 polgári személyre) nem garantálja, de valószínűsíti a biztonsági erők sikerét. KISS Álmos Péter: *Milicia – kétélű kard a felkelés elleni harcban*, in Sereg Szemle, IX. évf. 2011./1. pp. 68-88.

²⁰ PERRITT: *Kosovo Liberation Army*, pp. 13-24.

²¹ Az 1990-es években külföldön élő koszovói albánok számát ma már szinte lehetetlen pontosan meghatározni. Becslések szerint 300 000 élt Németországban, 160 000 Svájcban, 100 000 a skandináv államokban.

A konfliktus folyamán e belső ellenállás fokozatosan összeolvadt a diaszpórából visszatérő harcosokkal.

A konfliktusban a *nemzetközi fegyveres erők* játszották a meghatározó szerepet. A nemzetközi szervezetek (EBESZ, ENSZ) megfigyelői jelen voltak a műveleti területen (és magatartásuk nem mindig volt összeegyeztethető a semleges megfigyelőktől elvártakkal). Albánia eleinte mérsékelt lelkesedéssel támogatta a felkelést: elsősorban kiképzési lehetőséget és védelmet nyújtott. A konfliktus későbbi szakaszaiban aktívabb szerepet vállalt – pl. tüzéségi tűzzel támogatta a határhoz közeli UÇK állásokat.²² A NATO 1999 tavaszán avatkozott aktívan a konfliktusba az UÇK oldalán; légi fölényének Jugoszlávia nem tudott ellenállni.

Idő

A jugoszláv kormány nem ismerte föl időben, hogy az UÇK megjelenésével megváltozott a helyzet és immár egy jól szervezett, fegyelmezett, ütőképes gerilla erővel áll szemben, amelynek kiváló nemzetközi kapcsolatai és bőkezű pénzforrásai vannak. Nem mozgósított politikai tőkét sem ahhoz, hogy visszanyerje a koszovói társadalom kulcsfontosságú rétegeinek támogatását, sem ahhoz, hogy megakadályozza a nemzetközi beavatkozást. E mulasztás eredhetett a felderítés hiányosságaiból, de eredhetett Slobodan Milosević tévhitéből is, hogy a daytoni megállapodással „megvásárolta” a nyugat türelmét, és van ideje fokozatosan elfojtani az ellenállást egy alacsony intenzitású konfliktusban – ami kevesebb Szerbia-ellenes nemzetközi visszhanggal jár majd, mint egy rövid, nagyobb intenzitású hadjárat. Az albánok megnyerése, ami már 1996 előtt is bizonytalan és kevés sikert ígérő próbálkozás volt, 1996 után reménytelenné vált: az UÇK következetesen leszámolt mindenkivel, aki hajlott az együttműködésre.²³

Miután az UÇK számottevő erővé vált és kezdett nemzetközi támogatást vonzani, már túl késő volt. A biztonsági erők bármikor képesek lettek volna néhány hét alatt fölszámolni az ellenállást, de a nemzetközi figyelem kereszttüzében lehetetlen volt alkalmazni a szükséges ösztönző, kényszerítő és kontroll eljárásokat. Három év alatt (1996. április-1999. március) az UÇK olyan körülményeket teremtett, amelyek a nemzetközi közösséget arra készítették, hogy beavatkozzon és egy olyan megoldást kényszerítsen ki, amelyben a felkelők majdnem mindent megkaptak, amit akartak, a kormány pedig a semminél alig többet kapott. Később a felkelők fokozatosan megszerezték azt is, amit nem kaptak meg, a kormány pedig jórészt elveszítette azt a keveset is, amit kapott.

Információ (felderítés és elhárítás)

A felkelés elleni műveletek életető eleme a felderítés, ami a koszovói albán társadalom titkolózó, gyanakvó és zárt törzsi természete miatt nehéz feladat volt. A biztonsági erők állományában kevesen rendelkeztek megfelelő helyismerettel, felületesen ismerték a társadalmi környezetet, és kevesen beszéltek albánul.

²² JUDAH: *Kosovo – War and Revenge*, p. 283.

²³ Srdja TRIFKOVIĆ személyes közlése.

Lehetetlen feladatnak bizonyult például felismerni a felkelőket a földeken dolgozó parasztok, a piaci vásárlók vagy egy forgalmas utca járókelői között. Így számos gerilla elkerülte a letartóztatást. A hiányosságok ellenére a biztonsági erők nem voltak minden eszköz híján. Kiadhattak vagy megtagadhattak útleveléket, engedélyeket és jogosítványokat, letartóztathattak vagy elengedhettek bűnözőket, vádat emelhetek vagy megszüntethettek nyomozást, és elbocsájthattak vagy alkalmaztathattak embereket. E kényszerítő és ösztönző eszközökkel egyes albánokat rávehetek az együttműködésre, és voltak olyanok is, akik önként vállalták az együttműködést, mert Szerbia részeként látták Koszovó jövőjét. E források fokozatosan elapadtak, mert az UÇK különös (és halálos) figyelmet fordított a hatóságokkal együttműködő albánokra. A biztonsági erők információforrásai egyre inkább a járőrökre, letartóztatott személyek kihallgatására, lehallgatásra és más technikai eszközökre szűkültek.

A felkelők jobb helyzetben voltak, mert nem szenvedtek hiányt alacsony szintű forrásokban: önként vagy kényszer hatására minden albán potenciális megfigyelő, ügynök vagy futár volt. A célpontokat is könnyű volt azonosítani: beszédük és magatartásuk elárulta a szerb civileket és a biztonsági erők tagjait (akkor is ha nem viseltek egyenruhát). Magasabb szintű információkhoz (például tervezett nagyléptékű műveletek részleteihez) nehezebb volt hozzájutni, de pénzért vagy zsarolás útján a biztonsági erők állományától részben azt is meg tudták szerezni.

Hasonló okokra vezethető vissza az elhárításban mutatkozó különbség. A biztonsági erők elsősorban az állomány hivatástudatára számítottak a műveleti biztonságban – és ez időnként kevésnek bizonyult. Ezzel szemben az UÇK számíthatott a hallgatás és a kívülállókkal szembeni bizalmatlanság hagyományára. Az UÇK alakulatait gyakran rokoni kapcsolatban álló emberek szervezték, akiket aztán a *besa* (hűségeskü) mellett – amit az albánok szigorúbban vesznek, mint a legtöbb európai – a családi szálak is kötöttek.²⁴ E belső motivációs tényezőket kiegészítette a félelem a büntetéstől: az informátorokat nem volt nehéz földeríteni, az UÇK pedig nem igényelt különösebb bizonyítási eljárást, mielőtt lecsapott.

Vezetés és irányítás

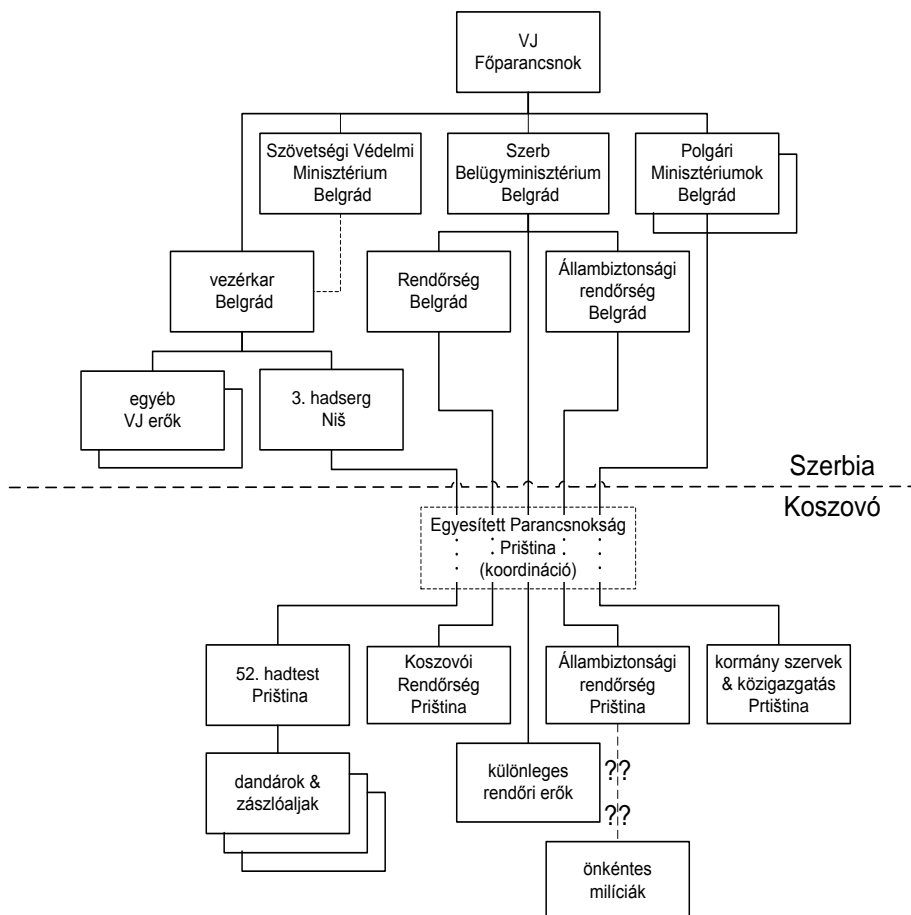
A biztonsági erők vezetési és irányítási rendszere elég világos (2. ábra):

- A helyi katonai alakulatok az 52. hadtestnek (Priština) voltak alárendelve. Az 52. hadtest a 3. hadsereg (Niš) szervezetébe tartozott, amely viszont a vezérkarnak volt alárendelve. A VJ főparancsnoka és a Legfelső Védelmi Tanács elnöke Slobodan Milošević, Jugoszlávia elnöke volt.²⁵

²⁴ JUDAH: *Kosovo – War and Revenge*, p. 99.

²⁵ *Under Orders: War Crimes in Kosovo*, 1. kiad. New York: Human Rights Watch, 2001. pp. 61-74.
<http://www.hrw.org/legacy/reports/2001/kosovo/> (letöltés ideje 2011.05.10.)

- A helyi rendőrség, az állambiztonsági rendőrség és a különleges rendőri erők a szerb belügyminisztérium alá tartoztak, amelyet Milosević szintén a kezében tartott.²⁶
- Az önkéntes milíciák a kormány jóváhagyásával működtek, politikai védelmet és logisztikai támogatást kaptak, és tevékenységüket egyeztették a biztonsági erőkkel. Csak feltételezések vannak arra nézve, hogy tevékenységük fölött az állambiztonsági rendőrség gyakorolt-e felügyeltet.²⁷

2. ábra. A biztonsági erők vezetési-irányítási rendszere (*Under Orders*, pp. 61-92 alapján rajzolta a szerző)

²⁶ *Under Orders*, pp. 75-86.

²⁷ *Under Orders*, pp. 86-91.

A biztonsági erők és a közigazgatási intézmények tevékenységének összehangolására 1998-ban létrehoztak egy tartományi szintű „Közös Parancsnokságot” (*objedinjeno komandovanje*), amely nem valódi parancsnokság volt (parancsnokkal, törzssel, állománytáblával, alárendelt erőkkel és kijelölt erőforrásokkal), hanem egy koordináló testület, melyben a priština-i hadtest parancsnoka, a tartományi MUP parancsnok, a különleges erők parancsnokai és a civil közigazgatás vezetői kaptak helyet. A későbbiekben e koordináció alacsonyabb szinteken is megvalósult.

Az UÇK vezetése és irányítása – egy gerillaszervezethez illően – sokkal decentralizáltabb és sokkal kevésbé formális volt, mint a biztonsági erőké. A harcosok kiképzése, a harcászati döntések és a legtöbb hadműveleti döntés is a helyi parancsnok jogkörébe tartozott. De az UÇK nemzeti hadseregként akart megjelenni a világ közvéleménye előtt, ezért már a konfliktus korai szakaszában kezdett átalakulni reguláris erővé, hierarchikus szervezettel és vezérkarral. E folyamat túl korán kezdődött, amikor az UÇK még túl gyenge volt ahhoz, hogy nyílt ütközetekben fölvegye a harcot a biztonsági erőkkel. A harcokban elszenvedett veszteségek következtében vissza kellett térni a decentralizált gerilla harceljárásokhoz.

Stratégiai kommunikáció

A koszóvíi konfliktus négy főszereplője (a jugoszláv kormány; Ibrahim Rugova virtuális állama, az LPK/UÇK, valamint a nyugati hatalmak) egy bonyolult körtáncot lejátszottak, tevékenységüket és a világnak szánt üzeneteiket az adott pillanat célszerűsége határozta meg.

A jugoszláv kormány metanarratívája (a szerbek saját országukban a több évtizedes albán megfélemlítés áldozatai) igaz lehetett az ellenséges albán tengerben elszigetelt egyénekre vagy kis közösségekre, de nem egyezett azzal, amit a világ látott a TV híradókban és a napi sajtóban: állig fölfegyverzett rendőrök, harckocsik, páncélos járművek és lövegek az egyik oldalon, égő falvak, menekültek ezrei és rongyos gerillák a másikon. Az 1998. nyári hadműveletek során közzétett hírek és képanyag nem egy modern európai kormány erőit mutatták, amint helyeállítják az alkotmányos rendet egy lázongó tartományban, hanem egy megszálló hadsereget, amely az ellenséges területet pusztítja.

A jugoszláv kormány nagy figyelmet és komoly erőforrásokat fordított a hazai közvélemény formálására. Ez nem volt nehéz feladat, mert szilárdan kézben tartotta a tömegtájékoztatási médiumokat, a társadalom pedig már régen elfogadta a kormány üzeneteinek fő elemeit. Mikor a NATO légi hadjárat megkezdődött, a rendkívüli állapottal egy időben bevezetett cenzúra még szorosabbra fogta a hírmédiumok tevékenysége fölötti ellenőrzést. A hazai közvéleményt befolyásoló tevékenység hatékony volt: a társadalom a NATO-légihadjárat által okozott nehézségek ellenére támogatta a kormány tevékenységét.²⁸ E stratégiai kommunikáció

²⁸ LARSEN, Wayne A.: *Serbian Information Operations during Operation Allied Force*, szakdolgozat, Maxwell Air Force Base: Air University, 2000.
<http://ics.leeds.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=pmt&requesttimeout=500&folder=4&paper=927>
(letöltés ideje: 2011.03.20.)

nem tudta befolyásolni az UÇK-t, és a koszovói albánokra is csak minimális hatása volt.

A kormány az akkreditáción és a vízumrendszeren keresztül ellenőrizte a külföldi tudósítókat, és a NATO támadás kezdetétől (1999. március) közvetlen ellenőrzést gyakorolt jelentéseik fölött is. Ennek ellenére Jugoszláviának és a szerbeknek egyre rosszabb hírnevük volt a nemzetközi hírmédiumokban,²⁹ mert a kormány nem tudta befolyásolni, hogy a tudósítókat delegáló külföldi médiumok adásaikban és kiadványaikban mit közölnek. A jugoszláv kormány hiába kísérelte meg áttörni az elszigetelés és démonizálás e falát: vagy a narratívája nem volt meggyőző, vagy a hírcsatornák nem voltak elég hatékonyak, vagy a kormány hangja nem volt elég erős, hogy túlkiabálja ellenségeit. Bármi volt az oka, a kevés kommunikációs siker nem tett mély benyomást a nemzetközi közösségre – a kormány nem tudta saját céljainak megfelelően befolyásolni a nemzetközi közvéleményt.

Ibrahim Rugova virtuális kormánya minden fegyveres ellenállást ellenezett: Rugova attól tartott, hogy az erőszak még keményebb elnyomáshoz, még rosszabb körülményekhez, nemzeti tragédiához vezet. Ezért stratégiai kommunikációs erőforrásait a fegyveres ellenállást hirdetők ellen fordította és igyekezett hitelteleníteni azokat, akik mégis ellenálltak – pl. az UÇK akcióit az állambiztonsági rendőrség provokációjának állította be. Ez gyakorlatilag a jugoszláv kormány hallgatólagos szövetségesevé tette. E kommunikációs tevékenység egy ideig sikeres volt.

Az UÇK stratégiai kommunikációja egy jól integrált program volt, amely egy egyszerű, érthető és következetes üzenetet közvetített a kulcsfontosságú célcsoportok felé és támogatta az UÇK stratégiai céljait. A program két ágon futott: tömegtámogatást teremtani Koszovóban és meggyőzni a nemzetközi közösséget, hogy avatkozzon be az UÇK oldalán. A szerbekre (a harmadik célcsoportra – az ellenségre) alig fordítottak figyelmet: Szerbiát nem tudták elérni, a falhoz szorított koszovói szerbeket pedig nem lehetett rávenni, hogy földadják a harcot, de kis létszámuk és csekély katonai erejük következtében amúgy sem voltak döntési helyzetben.

Az UÇK narratívája három részből állt:

- a koszovói albánok a brutális szerb uralom, elnyomás és megkülönböztetés áldozatai;
- mivel békés eszközökkel nem tudtak eredményt elérni, készek erőszakot alkalmazni, hogy helyzetükön változtassanak;
- a konfliktusnak nem lesz vége, amíg az albánok meg nem kapják, amit akarnak – a biztonsági erők kivonását Koszovóból és egy függetlenséghez vezető folyamatot.

Nem voltak zökkenők vagy elvarratlan szálak: az üzenet és a világ elé valóságként tárt kép tökéletesen illettek egymáshoz. Az UÇK csak Koszovó határain

²⁹ E rossz hírnév részben indokolt lehet, de pártatlan megfigyelő számára a részrehajlás és az egyensúly hiánya szembeötlő.

belül harcolt és nem hajtott végre olyan műveleteket, amelyekre rá lehetett volna fogni, hogy válogatás nélküli terrorista támadások – vagy nagyon odafigyelt, hogy az ilyen műveletek titokban maradjanak. Kerülte (vagy titokban tartotta) az iszlámista befolyást. Ha kapott is a bünszervezetektől pénztámogatást, az láthatatlan volt. A potenciálisan kínos eseményeket (az UÇK katonái által elkövetett atrocitásokat, az UÇK saját etnikai tisztogató programját) titokban tartották. Ha mégis nyilvánosságra került valami, azt azonnal szerb propagandának bélyegezték, vagy sajnálatos, de elszigetelt egyedi esetnek állították be. A sikeres kommunikáció eredményeként az UÇK szabadságért harcoló, igazi – bár kis létszámú és könnyű fegyverzetű – hadsereggé jelent meg.

Az UÇK sikeresen kihasználta a diaszpóra nyújtotta lehetőségeket is. Mint feljebb már szó esett róla, a nemzetközi közvélemény Jugoszlávia-ellenessége nem jelentette a koszovói függetlenség automatikus támogatását: a világot meg kellett győzni. Az Európában, Kanadában és az Egyesült Államokban élő koszovói albánok nemcsak pénzt adtak, hanem felhasználták politikai kapcsolataikat is a befogadó államokban, hogy a döntéshozókat a beavatkozás mellé állítsák. A kitartó lobbizás, a hivatásos PR-cégek szolgálatai, a rendszeres kapcsolat a nyugati sajtóval, egyes politikusok megválasztásához nyújtott anyagi támogatás fokozatosan megteremtették a rokonszenvező közvéleményt.

A NATO stratégiai kommunikációs programja ugyanolyan ellenállhatatlan volt a vélemények, érvek és meggyőzés hadszínterén, mint repülőgépei a légtérben. A légi hadjárat megkezdése előtti hónapokban (1998 őszétől) szemképrázta-állítások jelentek meg atrocitásokról és áldozatokról. Elnökök, miniszterelnökök, miniszterek és tábornokok nyilatkoztak nemi erőszakra szakosodott táborokról, fosztogatásról, otthonukban élve megégett emberekről, tömegsírokról, 100 000 halotról.³⁰ E nyilatkozatok széles nyilvánosságot kaptak, hihetőbbnek tűntek, mint a szerb cáfolatok, és meggyőzték a nemzetközi közvéleményt, hogy támogassa – vagy legalább ellentevékenységgel fogadja el – Szerbia megtámadását.³¹ A légi hadjárat megkezdésével létrehoztak egy Média Műveleti Központot (*MOC – Media Operations Centre*), mely koordinációs testületként működött NATO katonai és

³⁰ A háborút követő hónapokban világossá vált, hogy az atrocitásokról keringő hírek nagyrészt megalapozatlanok voltak. A háború áldozatainak száma (albán, szerb és más nemzetiségű civilek, UÇK harcosok, jugoszláv katonák, szerb rendőrök együtt) kevesebb, mint 14 000. Tömegsírok valóban léteztek, de közel sem olyan léptékben, mint amit az UÇK és nemzetközi propaganda állított – és az oda temetett áldozatok jelentős részéről kiderült, hogy szerb polgári személyek. *Kosovo Memory Book*, Belgrád: Humanitarian Law Center, folyamatos frissítés <http://www.hlc-rdc.org/stranice/Linkovi-modula/Kosovo-Memory-Book.en.html> (letöltés ideje 2011.06.26.) és *Under Orders*, p. 7.

³¹ Wolfgram, Mark A.: *Democracy and Propaganda – NATO's War in Kosovo*, in *European Journal of Communication*, 23. évf. 2008/2, ISSN: 1460-3705 pp. 153-171. MACKENZIE, Lewis: *We bombed the wrong side?* in *National Post*, Ontario, 2004. április 6. és BISSETT, James: *Canadian Hellenic Federation of Ontario gyűlésén tartott beszéd*, 2000. május 19-21. <http://emperors-clothes.com/articles/bisset/claims.htm>, (letöltés ideje 2011.05.10.)

politikai struktúrái, valamint a NATO-fővárosok között, hogy a szövetség egy hangon, egy üzenettel szólaljon meg. A MOC hat fő feladatot látott el.³²

1. „megszállni a média-teret” (eligazítások, interjúk, beszédek folyamatos közvetítése);
2. folyamatosan információkkal „táplálni” a sajtót (közlemények, tájékoztatók, interjúk);
3. szervezni és összehangolni a sajtó-eseményeket (pl. menekülttáborok látogatását);
4. figyelemmel kísérni a szövetségesek és Jugoszlávia hírcsatornáit;
5. cáfolni és megválaszolni NATO céljaival és érdekeivel ellentétes állításokat;
6. cikkeket, kutatási anyagokat és elemzéseket közölni.

A „média-tér megszállása” kihasználta a 24 órás TV-hírcsatornák szenzációéhségét, és a NATO kezébe adta a médiumok napirendje fölötti ellenőrzést: tennivalót adott a riportereknek, és kevesebb időt engedett nekik, hogy más hírek után érdeklődjenek. A kísérlet bevált: az MOC hangereje túlkiabálta mind az események Jugoszlávia szerinti változatát, mind a kétkedők jelentéseit (akik elhallgatott – és gyakran a NATO vagy az albánok számára kellemetlen – információkat ástak elő).

Jogi szabályozás

Az 1992. évi jugoszláv alkotmány³³ értelmében minősített helyzet (szükségállapot, háború közeli állapot, hadiállapot) bevezetése a szövetségi országgyűlés hatásköre volt. Sem az alkotmány, sem alacsonyabb rendű szabályozás (pl. a hadseregről és védelemről szóló törvények) nem adott egyértelmű útmutatást a fegyveres erők békeállapotban történő alkalmazása tekintetében, így egyre aktívabb tevékenységük bizonytalan jogi környezetben történt és nézeteltérésekhez vezetett a legfelső vezetésben.³⁴ Nem találtam magyarázatot arra, hogy miért nem vezettek be szükségállapotot, ami megszüntette volna e jogi bizonytalanságot és számos jogosítványt adott volna a biztonsági erőknek. A harcok intenzitása alapján legkésőbb 1998 tavaszától e lépés indokolt lett volna.

A fegyveres erők alkalmazása körüli jogbizonytalanságnál is súlyosabb probléma volt a műveleti területen uralkodó törvénytelen állapot. Gyakoriak voltak a súlyos jogsértések (fosztogatás, rablás, erőszak, kivégzés). Ez önmagában még nem

³² RIEGERT, Kristina: *The Struggle for the Information Space in NATO's War for Kosovo*. In *Kampen Om Det Kommunikativa Rummet – Informationskrigföring Under Kosovokonflikten 1999*, Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar, Rapport 191, 2002. ISSN 1401-2383

³³ *Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia (A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmánya)*, http://www.worldstatesmen.org/Yugoslav_Const_1992.htm (letöltés ideje: 2011.03.20.)

³⁴ VASILJEVIĆ, Aleksandar tanúvallomása, *Šainović és társai büntető eljárás (IT-05-87) jegyzőkönyvei*, Hága: ICTY (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – Nemzetközi Törvényszék a volt Jugoszlávia területén 1991 óta elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekményekért felelős személyek felelősségre vonására), 2007.01.18. <http://icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Transcript/NotIndexable/IT-05-87/TRS5910R0000184998.doc> (letöltés ideje 2011.03.11.)

lett volna kezelhetetlen: minden konfliktusban történnek jogsértések. A kérdés az, hogy a parancsnoki állomány mit tesz, amikor jogsértésre derül fény: megkeresi és felelősségre vonja az elkövetőket, hősnek kiáltja ki őket, vagy igyekszik eltitkolni az ügyet. A jugoszláv és szerb hatóságok ez utóbbi gyakorlatot követték: a parancsnokok a művelési területen elkövetett jogsértéseknek csak egy töredékét jelentették, a katonai ügyészségek a jelentett eseteknek csak egy töredékét vizsgálták ki, és a kivizsgált eseteknek csak egy töredékében történt felelősségre vonás. A parancsnokok próbálták megfélemlíteni azokat az ügyészeket, akik komolyan vették felelősségüket.³⁵ Így ahelyett, hogy kiszámítható és igazságos jogi környezetet teremtettek volna, a jugoszláv és szerb erők magatartása tovább rontotta a jogbizonytalanságot, és sok olyan albán is az UÇK oldalára hajtott, akik Koszovó jövőjét Szerbia tartományaként látták.

Események időrendje

1990-1998. március

A fegyveres ellenállás 1990 körül – Koszovó alkotmányos státuszának megváltoztatása után – kezdődött és eleinte szervezetlen volt: a véletlenül adódó lehetőséget megragadó orvlövészek, erőszakos ellenállás a letartóztatásnak. Az UÇK 1993-ban jött létre, első dokumentált fegyveres akciójára 1996. áprilisban került sor. Harcosai bombatámadásokat, lesállításokat és rajtaütéseket hajtottak végre, leszámoltak a hatóságokkal együttműködő albánokkal, és megfenyegették az albán politikai vezetőket, hogy ne bocsátkozzanak Koszovó függetlenségét veszélyeztető tárgyalásokba. Az LDK „kormány,” mint a nép akaratának legitim képviselője, sikertelenül próbálta visszafogni az UÇK-t.

A konfliktusnak ebben a szakaszában a VJ erők a macedóniai és albániai határt biztosították, a felkelés elleni műveletekben csak támogató szerepet játszottak. A felkelés elleni műveleteket a MUP hajtotta végre. A felderítés nehézségei ellenére a MUP tevékenysége nem volt sikertelen: 1993-ban letartóztatták az Albániából katonai kiképzésről Koszovóba visszatérő aktivisták több mint felét. 1997. januárban több mint száz UÇK-harcost és vezetőt tartóztattak le vagy öltek meg szerbe Koszovóban. Egy évvel később (1998. január-március) egy újabb, az egész tartományt lefedő műveletben ismét több száz UÇK-harcost és vezetőt tartóztattak le vagy öltek meg. A MUP alakulatok gyakran túlzott erőt alkalmaztak: falvakat lőttek tüzérséggel, tömeges letartóztatásokat hajtottak végre, gyanúsítottakat végeztek ki, és a leginkább érintett körzetekben megkezdték a polgári lakosság elűzését.

E szakasz emblematikus eseménye a Jašari-tanya ostroma volt. 1998. februárban a rendőrséggel vívott tűzharc során a Jašari-klán tagjai elsáncolták magukat a tanyájukon és egy héten át ellenálltak. Mikor a harc véget ért, 58 halottat számoltak meg, köztük 18 nőt és 10 gyereket. Pürroszi győzelem volt: a nehézkezü eljárások és a járulékos pusztítás a felkelők kommunikációs-eszköztárát gyarapí-

³⁵ DOROVIĆ Lakić tanúvallomása, *Šainović és társai büntető eljárás (IT-05-87) jegyzőkönyvei*, Hága: ICTY, 2007.03.12. <http://icr.icty.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Transcript/NotIndexable/IT-05-87/TRS6116R0000189416.doc> (letöltés ideje 2011.03.11.)

tották, Jugoszlávia nemzetközi megítélését rombolták, és a közvélemény figyelmét Koszovóra vonták.³⁶ Jašari a függetlenség mártírja lett, és halála több önkéntest vonzott, mint a leghatékonyabb UÇK toborzóprogram.

Ugyanakkor a felkelés kezdete óta először elég fegyver és lőszer állt rendelkezésre: 1997 tavaszán az albániai társadalmat lázban tartó piramis játékok összeomlottak, a kormány minden tekintélyét elvesztette, Albánia általános káoszba süllyedt. Az albán fegyveres erők raktárait kifosztották, és a katonai felszerelést fillérékért árulták szerte az országban. Az UÇK kihasználta a lehetőséget, és amit csak lehetett fölvásárolt.

1998. április -1999. február

Az országba áramló nagy mennyiségű fegyver és lőszer lehetővé tette az UÇK számára, hogy Koszovó több régióban egyszerre indítson támadásokat. Gerillái az albán határ mentén elfoglaltak több várost, Mališevoban ideiglenes fővárost hoztak létre, a határ menti területek egy részét állandóan ellenőrizték, más területeket nappal a biztonsági erők ellenőriztek, éjszaka az UÇK. Az év derekán az UÇK már a tartomány 25-30 %-át ellenőrizte, és sikerült elvágnia több fő útvonalat; további 15 % UÇK ellenőrzés alatt volt, állandó erők jelenléte nélkül. A tartomány területének kb. 20 %-át lefedő városi és ipari területeket továbbra is a kormány uralta. Megkezdődött a gerilla erők átalakítása reguláris hadsereggé. A folyamatosan ellenőrzött területekre („felszabadított zónákba”) parancsnokságokat, kiképző központokat, egészségügyi létesítményeket, raktárakat telepítettek, egyenruhát rendszeresítettek, az erőket szakaszokba, századokba, zászlóaljokba és dandárokba szervezték.

Az UÇK offenzívájára a biztonsági erők 1998. májustól több egyidejű offenzívával válaszoltak, visszafoglalták a „felszabadított zónákat” és visszaállították a kormány uralmát. Több ezer UÇK-harcost és polgári személyt üztek a környező hegyek közé, leromboltak falvakat, foglyokat végeztek ki – és kis híján sikerült teljesen felszámolniuk az UÇK-t. A műveleteket továbbra is a MUP irányította, de a VJ egyre nagyobb szerepet játszott. A NATO a Koszovói Nyilatkozattal és a *Determined Falcon* légi hadművelettel reagált: 85 harci repülőgépet küldött Albánia és Macedónia légterébe. A „Balkáni Légiparádé” gúnynévvel illetett műveletnek nem volt katonai jelentősége, de olyan politikai állásfoglalás volt, amiből a NATO nem tudott kihátrálni.

E szakasz emblematikus incidense, amely a Szövetséget cselekvésre kényszerítette a „*račaki incidens*” volt. A biztonsági erők felkelés elleni műveleteiben Račak környékén meghalt 45 ember, köztük három nő és egy 12 éves fiú (1999. január 15). A biztonsági erők közleménye szerint ezek felkelők voltak és tűzharcban estek el; az albánok állítása szerint az áldozatok polgári személyek voltak és a biztonsági erők lemészárolták őket. A kérdés a mai napig eldöntetlen (és az azóta nyilvánosságra került közvetett bizonyítékok inkább a szerbeket igazolják,

³⁶ BEKAJ: *The KLA and the Kosovo War*, pp. 23-24.

mint az albánokat).³⁷ Az események idején a nemzetközi megfigyelők és a hírmédiák számára nem volt kérdéses, hogy biztosan mészárlás történt, amelyet a szerb biztonsági erők vagy milícia alakulatok hajtottak végre. Valójában a nemzetközi közvélemény „formálása” történt, hogy elfogadjon egy későbbi beavatkozást.

Račak után a szembenálló feleket Rambouillet-be, Franciaországba hívták, egy újabb tanácskozás-sorozatra. A tárgyalások kudarcba fulladtak: Jugoszláviának olyan feltételeket szabtak, amelyeket egy háborúban le nem győzött szuverén állam nem fogadhat el.³⁸ Mikor Slobodan Milošević elutasította ezeket – és olyan ellenjavaslatot tett, amelyet viszont a tárgyaló partnerek nem tudtak elfogadni – megnyílt az út a fegyveres beavatkozás előtt.

1999. március-június

Az utolsó, meghatározó szakaszban Jugoszlávia potenciális szövetségesei (Oroszország, Görögország, Franciaország) nem tudták megakadályozni a nemzetközi beavatkozást. Megindult a NATO *Allied Force* hadművelete (1999. március 23). A szövetség hadászati terve az volt, hogy ellenállhatatlan légi hatalmával elfojtja a szerb védelmet, elszigeteli a tartományban szétbontakoztatott biztonsági erőket, fölmozsolja csapásmérő erejüket, és Szerbia kritikus infrastruktúrájának pusztításával ráerőlteti Jugoszláviára a békefeltételeket.

A hadiállapot bevezetésével a VJ átvette a műveletek irányítását. A biztonsági erők alkalmazkodtak a helyzethez és a légicsapások ellenére folytatták felkelés elleni műveleteiket, melyek során albánok nagy létszámban kényszerültek otthonuk elhagyására. A háború végén már közel 900 000 ember (a lakosság közel 40 százaléka) menekült a szomszédos államokba. További százezrek Jugoszlávián belül kerestek menedéket.

Jugoszlávia a vártnál sokkal hosszabb ideig, 11 hétig állta a légitámadásokat, de végül elfogadta a NATO követeléseit; 1999. június 10-én az ENSZ BT 1244 számú határozatával a harcok véget értek.

³⁷ RAINIO, J. – LALUA, K. – PENTTILA, A.: *Independent forensic autopsies in an armed conflict: investigation of the victims from Račak, Kosovo*, in *Forensic Science International*, 116 évf. 2001/2-3, pp. 171–185. Mikor Slobodan Miloševićet Hágában bíróság elé állították, a račaki mészárlás volt az egyik vádpont. De annyi kétség merült föl (például a bonctani vizsgálatok, bár nem voltak teljesen egyértelműek, inkább a szerb változatot támasztották alá, mint az albánt), hogy az ügyészség ezt a vádpontot visszavonta.

³⁸ A feltételek értelmében Jugoszlávia gyakorlatilag elvesztette volna Koszovó fölötti szuverenitását, és egyben idegen megszállás alá is került volna: az egyezmény a NATO-erőknek korlátlan mozgásszabadságot és jugoszláv törvények alóli mentességet adott volna Jugoszlávia teljes területén. *Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo (Ideiglenes Egyezmény a Koszovói Békéről és Önkormányzatról)*, http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html (letöltés ideje 2011.06.28.)

Doktrínák

A biztonsági erők doktrínája és eljárásai

A konfliktus korai szakaszában, amikor az UÇK még gerillaeljárásokat követett, a biztonsági erők – a fokozott rendészeti jelenlét és felderítő tevékenység mellett – járőr- és kordon- és kutatás tevékenységet folytattak, rajtaütéseket és lesállításokat hajtottak végre (utóbbiakat elsősorban az albán határ mentén), valamint állandó és mozgó ellenőrző pontokat működtettek. A hiányos felderítési információk következtében ritkán voltak képesek olyan „sebészeti pontosságú” műveleteket végrehajtani, melyek csak a gerillákat sújtották és érintetlenül hagyták a polgári lakosságot. Gyakori volt a válogatás nélküli, tömeges letartóztatás, az indokolatlan fogva tartás, a kényszervallatás, a járulékos pusztítás és a szándékos emberölés. E keménykezdő eljárásokkal a biztonsági erők 1997 tavaszán közel jártak az UÇK megsemmisítéséhez, de egyben számtalan olyan albánt is maguk ellen fordítottak, akik legszívesebben kimaradtak volna a konfliktusból.

Mikor az UÇK kezdett felszabadított zónákat létrehozni (1997 vége), a biztonsági erők eljárásai igazodtak az ellenség természetében bekövetkező változásokhoz: nagy tüzerőt és jelentős létszámot koncentráltak és az UÇK-zónákat 1998 nyarán-őszén egyidejű műveletekben néhány kis szigetszerű területre szűkítették. A NATO kikényszerített egy tűzszünetet, ami időt adott az UÇK-nak, hogy magához térjen. A tűzszünet végén a biztonsági erők műveletei folytatódtak, és a NATO légitámadásai során nemcsak nem álltak le, de egyre nagyobb intenzitással folytak, és 1999 júniusában ismét közel jártak az UÇK megsemmisítéséhez.

A felkelés elleni műveletek során egyre nagyobb számban menekült el a polgári lakosság. A jugoszláv kormány közleménye szerint ebben a biztonsági erők semmilyen szerepet nem játszottak, a civilek a NATO-bombázások elől menekültek biztonságosnak ígérkező területekre. Továbbá a menekültáradatban az UÇK is kulcsszerepet játszott: sok embert kényszerítettek otthonuk elhagyására, mert egy humanitárius krízist akartak teremteni (amiért aztán Szerbiát lehetett hibáztatni). Így akarták növelni ügyük iránt a nemzetközi együttérzést, és így akarták elérni, hogy a NATO folytassa Szerbia támadását, amíg az föladja a harcot.³⁹

A rendelkezésre álló információk alapján az tűnik legvalószínűbbnek, hogy – a szerb állításokkal ellentétben – a lakosság eltávolítására bizonyos körzetekből valóban szándékos volt, de nem etnikai tisztogatás volt, hanem hadműveleti eljárás. Célja részben szabad tüzelési zónák létrehozása volt (ahol aztán járulékos pusztítás nélkül lehet támadni az UÇK erőket), részben az, hogy az ismeretlen környezetbe kényszerített, állandóan mozgásban tartott civilek ne tudjanak rejtekhelyet, ellátást

³⁹ A jugoszláv álláspontot (amit a szerb kormány a mai napig fenntart) alátámasztja, hogy albánok és szerbek kb. azonos arányban menekültek el, és nagyon sok albán Szerbiába és Montenegróba menekült. A NATO tisztviselői tagadják ezt a lehetőséget, és az albán menekültekkel készített interjúk is igazolják, hogy egy nagy léptékű, tervezett etnikai tisztogatást történt. Mindhárom főszereplő (Szerbia, NATO, UÇK) érdekelt abban, hogy saját változatát fogadja el a nemzetközi közvélemény. Az igazságra valószínűleg csak a távoli jövőben derül majd fény, amikor a levéltári anyagok hozzáférhetőek lesznek.

és információkat adni a felkelőknek.⁴⁰ Ha valóban ez volt a biztonsági erők szándéka, a végrehajtásban elkövetett hibák⁴¹ ellenére a művelet sikeres volt: 1999 májusában a biztonsági erők ismét közel jártak az UÇK teljes felszámolásához. A lakosság elűzése tehát hatékony eljárásnak bizonyult, de alkalmazása súlyosan visszaütött: a NATO részben a „fenyegető humanitárius katasztrófával” indokolta a légi hadjáratot.

A felkelés elleni műveletekkel párhuzamosan nem történtek igazságszolgáltatási, közigazgatási és gazdasági intézkedések – és még kevésbé történtek politikai reformok – amelyek hozzájárulhattak volna a biztonsági erők sikereinek konszolidálásához.⁴²

A felkelők doktrínája és eljárásai

Vagy ösztönösen, vagy a különböző kiképzési programok eredményeként (és ez utóbbi a valószínűbb) az UÇK vezetői helyesen alkalmazták az aszimmetrikus hadviselés alapelveit. Integrálták katonai műveleteiket a stratégiai kommunikációval és a belső és nemzetközi politikai tevékenységgel. A felkelés első napjától tisztában voltak azzal, hogy a biztonsági erőkkel szemben nem járhatnak sikerrel, ezért nem katonai győzelemre törekedtek, hanem arra, hogy a nemzetközi közösséget bevonják a harcba – de ehhez először egy felkelést kellett szítani.

Az UÇK a felkeléshez szükséges tömegtámogatást harc közben teremtette meg: sikeres akcióival naponta bizonyította, hogy a fegyveres ellenállás lehetséges és hatékony, hogy az állam csak korlátozottan tud visszavágni, egyben a sikert is valószínűsítette azzal, hogy éveken át túlélte a biztonsági erők csapásait.⁴³ Harcosainak fegyelme és szervezettsége eredményeként a szórványos támadások lassan gerillaháborúvá fejlődtek: 3-5 fős csoportok, egyedül vagy más csoportokkal összefogva lesállításokat hajtottak végre óvatlan járőrök és rendőr konvojok ellen; rajtaütöttek rendőrörsökön; támadták a kritikus infrastruktúra elemeit és informátorokat öltek meg.⁴⁴ A támadásokkal szemben a biztonsági erők nagyrészt tehetetlenek voltak és súlyos rendőri elnyomással válaszoltak – ami az albán társadalmat még inkább elválasztotta a kormánytól és növelte az UÇK népszerűségét. Fidel Castro és „Che” Guevara „*foco*” elmélete volt ez, a gyakorlatba átültetve.⁴⁵

⁴⁰ E következtetést alátámasztja, hogy a biztonsági erők csak azokból a körzetekből távolították el a lakosságot, ahol kemény harcok folytak. RON, James: *Frontiers and Ghettos – State Violence in Serbia and Israel*, 1. kiad. Berkeley: University of California Press, 2003. ISBN 0-520-23080-9 pp. 100-101.

⁴¹ Egyes milícia-erők saját kezdeményezés alapján üztek el embereket, amit a hatóságok nem akadályoztak meg. A hatóságok nem gondoskodtak az elűzött lakosság elszállásolásáról és étellemezéséről sem – de ennek az éremnek az a másik oldala, hogy a gondoskodás csak menekült táborokban lett volna lehetséges. Csak spekulálni lehet, hogy mi lett volna a nemzetközi reakció, ha a jugoszláv kormány őrzött táborokba tereli a menekülteket.

⁴² PERRITT: *Kosovo Liberation Army*, pp. 51-53.

⁴³ PERRITT: *Kosovo Liberation Army*, pp 25-45 és p. 64.

⁴⁴ PERRITT: *Kosovo Liberation Army*, pp. 73-74. szerint az UÇK nem támadott polgári célpontokat. Más források (például JUDAH: *Kosovo – War and Revenge*, pp. 130-131) ezt az állítást egyáltalán nem támasztják alá, és szerb források pontosan az ellenkezőjét állítják.

⁴⁵ A forradalmi gerillaháború „*foco*” (fókusz) elméletét Fidel Castro és „Che” Guevara dolgozta ki. Az elmélet szerint Mao Ce-Tungnak igaza van abban, hogy a végső és teljes siker csak akkor lehetséges,

Az UÇK 1997 végén kezdett reguláris nemzeti hadsereggé válni, állandó létesítményekkel, parancsnokságokkal, egyenruhával, állandó szervezettel. Ez logikus lépés a gerillaháborúban, de az UÇK elszietta a dolgot: a biztonsági erőknek felismerhető, könnyen azonosítható és támadható célpontokat nyújtott, amikor még sem létszámban, sem tüzerőben nem volt elég erős ahhoz, hogy nyílt harcban megállja a helyét. Reguláris erőként viszont már nem alkalmazhatta a gerilla hadviselési eljárásait, mert meg kellett védenie területét, helyhez kötött katonai infrastruktúráját és – ami még fontosabb – a terület lakosságát. Az eredmény egy közel végzetes vereség volt: 1998 nyarán és őszén elvesztette az előző másfél év alatt kemény harcok árán megszerzett területeket, és kis híján megsemmisült. A Dukagini-körzetben Ramush Haradinaj 8000-10000 fős csapatából 60 ember maradt. Krustem Mustafa kevesebb, mint 100 emberrel harcolt a Lab körzetben. A Drenica-körzetben is csak egy maréknyi harcos maradt.⁴⁶

Egy rövid tűzszünet (az 1998. októberi Milosević-Holbrooke megegyezés) lehetőséget adott az UÇK-nak, hogy visszanyerje egyensúlyát. Megmaradt erőivel visszatért a gerilla eljárásokhoz, mialatt Albániából új erőket és eszközöket hozott be. A fegyverszünet kudarcát (1998. december) követő harctevékenység ugyanilyen eredménnyel járt: a kis gerilla alakulatok valamennyire sikeresek voltak, de a nyílt ütközeteket az UÇK sorra elvesztette, és ismét a teljes megsemmisülés küszöbén állt.

A sorozatos vereségek ellenére az UÇK elérte célját. Felhívta a világ figyelmét, hogy Koszovóban egy egyenlőtlen küzdelem folyik, és sikerült rávennie a nyugati világ döntéshozóit, hogy beavatkozzanak a konfliktusba.

Politikai rendezés

Jugoszlávia elfogadta a NATO követeléseit, és az ENSZ Biztonsági Tanács 1244 számú határozatának megfelelően kivonta erőit Koszovóból. Helyüket átvették a NATO szárazföldi csapatai és az UÇK megmaradt erői.

Mozgékonyosságuk és nagy létszámuk ellenére a NATO-erők nem tudták megakadályozni az albánok „történelmi igazságszolgáltatását,” nem tudták garantálni a civilek biztonságát. Az albánok közel 200 000 szerbet és más nem-albán kisebbséget elűztek, házaikat kifosztották és fölgyújtották, templomaikat lerombolták; csak kb. 60 000 szerb maradt északon, Kosovska Mitrovica körzetében és kisebb zárványokban.

ha a gerilla-erők átalakulnak reguláris hadsereggé. De (Maoval ellentétben) a gerilla fázisban nem feltétlenül szükséges a nép előzetes politikai mozgósítása és támogatásának megnyerése. Egy mindenre elszánt, harcos gerilla csoport (a „foco”) katonai sikereivel és a társadalomban már létező sérelmek és igazságtalanságok hangsúlyozásával el tudja érni a nép mozgósítását és meg tudja szerezni támogatását. GUEVARA, Ernesto "Che": *Guerrilla Warfare*, Lincoln: University of Nebraska Press, 1998. 978-0-8032-7075-6, DEBRAY, Regis: *Forradalom a forradalomban – Fegyveres harc és politikai harc Latin-Amerikában*, kiadási adatok nélkül, pp. 37-39.

⁴⁶ A harcokban az UÇK veszteségei bizonyára magasak voltak (az albánok bátor, harcias nép hírében állnak), de a legtöbb harcos – a gerillák évezredes hagyományainak megfelelően – egyszerűen eltűnt a hegyekben és erdőkben, vagy elrejtette fegyverét, rejtékhelyet talált a városokban és falvakban, és készen állt, hogy ismét harcoljon, amikor a körülmények kedvezőbbek lesznek.

Az UÇK átalakult politikai szervezetté, parancsnokai ma is uralkodnak Koszovó politikai életén. Koszovó 10 éven át NATO-protectorátus volt, majd 2008-ban – Szerbia hangos tiltakozása ellenére – kihirdette függetlenségét, de a mai napig nem vált olyan virágzó demokráciává, amit nyugati támogatói ígértek.

Koszovó tanulságai

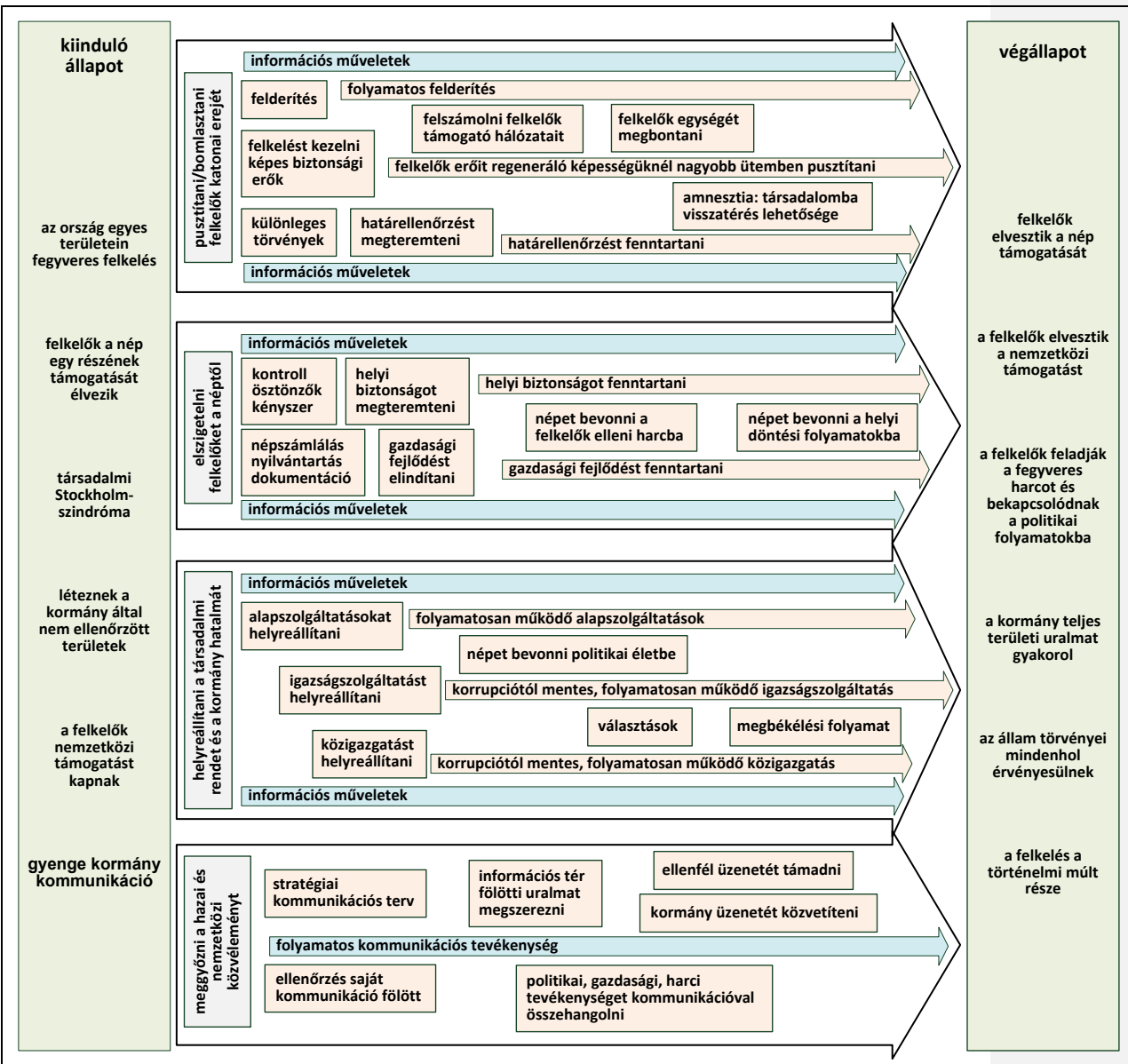
Egy felkelés elfojtása során a kormány erőinek és intézményeinek négy fő irányvonalon kell sikert elérniük: olyan ütemben pusztítani a felkelők katonai erejét, ami meghaladja azok regeneráló képességét; elszigetelni a felkelőket a néptől; helyreállítani a társadalmi rendet és a kormány hatalmát (ami kimondva vagy kimondatlanul a kiváltó okok kezelését is jelenti); meggyőzni a hazai és nemzetközi közvéleményt, hogy a biztonsági erők tevékenysége jogszerű és az ország érdekeit szolgálja. (3. ábra)

Mind az irányvonalak, mind az irányvonalakon belüli feladatok között nagyon jó koordinációra van szükség, mert az egyikben elért siker a többi sikerének feltétele – és az egyikben (vagy akár egy részfeladatban) elszenvedett kudarc a többi kudarcához vezethet. Kizárólag kényszerítő és kontroll eljárások ritkán vezetnek sikerre: bizonyos ösztönzők alkalmazására is szükség van. A tevékenységek koordinálása valamint a kényszer, kontroll és ösztönzők közötti helyes egyensúly fenntartása rendkívül bonyolult, sokdimenziós feladatok, melyek a biztonsági erők mellett megkövetelik az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, a gazdasági élet és a politika intézményeinek szoros együttműködését is. A koszovói események során a koordináció és együttműködés nagyrészt hiányzott, és kevés jele volt annak, hogy a hatóságokat érdekelnék a kiváltó okok kezelésének kérdései.

A jugoszláv hatóságok a felkelők katonai erejének pusztításában és mindent uraló, leghengerlő, kényszerítő erő alkalmazásában látták a megoldást. A biztonsági erők felkészítése és felszerelése erre alkalmas volt, de nem volt alkalmas a felkelés elleni műveletek kevésbé erő-centrikus feladatainak végrehajtására (pl. személyes kapcsolatokat teremteni a polgári lakossággal és e kapcsolatokon keresztül információkat gyűjteni). Helyismeret, nyelvtudás és megbízható felderítői információk hiányában a csapatok nem tudták megkülönböztetni a felkelőket a polgári lakosságtól, és ritka kivételektől eltekintve nem voltak képesek járulékos pusztítás nélküli, „sebészeti pontosságú” műveletek végrehajtására.

A biztonsági erők (különösen az önkéntes milíciák) önkényes – és gyakran súlyosan jogsértő – magatartása megakadályozta a társadalmi rend helyreállítását és a polgári lakosság biztonságának megteremtését (ami a felkelők és a nép elválasztásának egyik alapfeltétele). Egy kormány legitimitációjának egyik pillére az, hogy garantálja a közbiztonságot, a jogbiztonságot, a tulajdon biztonságát és nemcsak végrehajtja és betartatja, de maga is betartja a törvényt. Korrupció a közigazgatásban és a biztonsági erők törvénytisztogató magatartása alapjaiban ássák alá a legitimitációt, és ideális propaganda fegyvert adnak az ellenség kezébe. A jugoszláv csapatok az albánok számára nem a védelmező államot, a biztonságot, a törvényt és rendet képviselték, hanem súlyos – nem ritkán halálos – veszélyt. Ez sok olyan

albánt is az UÇK oldalára állított, akik szerettek volna semlegesek maradni, vagy a kormány potenciális szövetségesei voltak.

3. ábra. A kormányerők fő műveleti irányvonalai egy aszimmetrikus konfliktusban (rajzolta a szerző)

Súlyos következményekkel járt, hogy a jugoszláv hatóságok nem ismerték föl az UÇK megjelenésében a veszélyes fordulatot. Nem tettek időben lépéseket az új helyzet kezelésére akkor, amikor az UÇK még gyenge és sebezhető volt. Az elszalasztott lehetőség nem tért vissza, és a későbbiekben az UÇK rendkívül szívósnak és életképesnek bizonyult. Több alkalommal közel járt a teljes megsemmisüléséhez, de – erős idegen szövetségesei segítségével – mindig talpra állt és regenerálni tudta erejét és csapásmérő képességét.

Szerb források⁴⁷ gyakran vádolják a nemzetközi közösséget, hogy Jugoszláviával szemben következtelen magatartást tanúsított: kiszámíthatatlan módon váltogatta a hangsúlyt a nemzeti önrendelkezés és szuverenitás elvei között, és évszázadokon át betartott nemzetközi jogi alapelveket megsértve beavatkozott egy szuverén állam belügyeibe. Akár indokoltak e vádak, akár nem, elsősorban a jugoszláv kormány súlyos mulasztásaként kell értékelni, hogy helytelenül mérte föl a nemzetközi politikai környezetet, és nem volt képes befolyásolni azt a stratégiai kommunikáció eszközeivel. Túlbecsülte potenciális szövetségesei befolyását és erejét, alábecsülte a nyugati hatalmak elszántságát és összetartását, a felkelés elfojtásához olyan eszközöket választott, amelyekkel kiprovokálta a beavatkozást.

A konfliktus hosszabb távú hatása valószínűleg messze Koszovó határain túl is érezhető lesz. A NATO beavatkozása egy szuverén állam határain belül dúló polgárháborúba a védelmi felelősség doktrínája alapján, és az állam jelentős területének elszakítása – bármennyire indokoltnak tűnt akkor, vagy indokoltnak tűnik utólag – olyan alapvető változásokat hozott a nemzetközi jogban, amelyek következményeit egyelőre csak sejthetjük.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bekaj, Armend: *The KLA and the Kosovo War – From Intra-State Conflict to Independent Country*, 1. kiad., Berlin: Berghof Conflict Research, 2010. ISBN 978-3-941514-02-7.
- Debray, Regis: *Forradalom a forradalomban – Fegyveres harc és politikai harc Latin-Amerikában*, kiadási adatok nélkül.
- Glenny, Misha: *The Balkans 1804-1999 – Nationalism, War and the Great Powers*, 1. kiad. London: Granta Books, 1999. ISBN 1-86207-073-3.
- Guevara, Ernesto "Che": *Guerrilla Warfare*, Lincoln: University of Nebraska Press, 1998. 978-0-8032-7075-6.
- Hatchett, Ronald L.: *A Matter of Principle: Bosnia and the EU*, in *Saving Peace in Bosnia – Myths, Challenges, Opportunities*, 1. kiad. Chicago: The Lord Byron Foundation for Balkan Studies, 2010.
- Judah, Tim: *Kosovo – War and Revenge*, 2. bőv. kiad., New Haven: Yale University Press, 2002. ISBN 978-0-300-09725-2.

⁴⁷ HATCHETT, Ronald L.: *A Matter of Principle: Bosnia and the EU*, in *Saving Peace in Bosnia*, pp. 35-44.

- Kiss Álmos Péter: *Milícia – kétélű kard a felkelés elleni harcban*, in Sereg Szemle, IX. évf. 2011./1.
- Mackenzie, Lewis: *We bombed the wrong side?* in Ontario National Post, 2004. április 6.
- Perritt, Henry H. Jr.: *Kosovo Liberation Army – the Inside Story of an Insurgency*, 1. kiad. Chicago: University of Illinois Press, 2008. ISBN 13-978-025-03342-1.
- Porkoláb Imre: *A különleges műveleti erők szerepe az aszimmetrikus kihívásokból adódó katonai feladatok tükrében, különös tekintettel a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre*, PhD értekezés, Budapest: ZMNE, 2008.
- Rainio, J. – Lalue, K. – Penttilä, A.: *Independent forensic autopsies in an armed conflict: investigation of the victims from Racak, Kosovo*, in Forensic Science International, 116 évf. 2001/2-3.
- Resperger István: *Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői*, in Hadtudomány, XX. évf. 2010/4.
- Riegert, Kristina: *The Struggle for the Information Space in NATO's War for Kosovo*. In *Kampen Om Det Kommunikativa Rummet – Informationskrigföring Under Kosovokonflikten 1999*, Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar, Rapport 191, 2002. ISSN 1401-2383
- Ron, James: *Frontiers and Ghettos – State Violence in Serbia and Israel*, 1. kiad. Berkeley: University of California Press, 2003. ISBN 0-520-23080-9.
- Strachan, Hew: *British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq*, in RUSI Journal, 152 évf. 2007/6.
- Trifković, Srdja: *Causes and Legacy of the Bosnian War*, in *Saving Peace in Bosnia – Myths, Challenges, Opportunities*, 1. kiad. Chicago: The Lord Byron Foundation for Balkan Studies, 2010.
- Wolfgram, Mark A.: *Democracy and Propaganda – NATO's War in Kosovo*, in European Journal of Communication, 23. évf. 2008/2, ISSN: 1460-3705.

Internet források:

- Bissett, James: Canadian Hellenic Federation of Ontario gyűlésén tartott beszéd, 2000. május 19-21. <http://emperors-clothes.com/articles/bisset/claims.htm>, (letöltés ideje 2011.05.10.)
- Kiss Álmos Péter: *Átvihetők-e az aszimmetrikus hadviselés tapasztalatai?* in Hadtudomány, 2009. elektronikus szám, http://mhtt.eu/hadtudomany/2009/2009_elektronikus/2009_e_8.pdf (letöltés ideje 2011.04.23.)
- Larsen, Wayne A.: *Serbian Information Operations during Operation Allied Force*, szakdolgozat, Maxwell Air Force Base: Air University, 2000. <http://ics.leeds.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=pmt&requesttimeout=500&folder=4&paper=927> (letöltés ideje: 2011.03.20.)
- Wikimedia Commons http://en.wikipedia.org/wiki/File:Kosovo_map-en.svg

Szerző megjelölése nélküli dokumentumok és jogszabályok

- *Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia (A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmánya)*, http://www.worldstatesmen.org/Yugoslav_Const_1992.htm (letöltés ideje: 2011.03.20.)
- *Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo (Ideiglenes Egyezmény a Koszovói Békéről és Autonómiáról)*, http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html (letöltés ideje 2011.06.28.)
- Büntetőeljárások jegyzőkönyvei, Hága: ICTY (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – Nemzetközi Törvényszék a volt Jugoszlávia területén 1991 óta elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekményekért felelős személyek felelősségre vonására), 2007.01.18. <http://icr.icty.org> (letöltés ideje 2011.03.11.)
- *Kosovo Memory Book*, Belgrád: Humanitarian Law Center, folyamatos frissítés <http://www.hlc-rdc.org/stranice/Linkovi-modula/Kosovo-Memory-Book.en.html> (letöltés ideje 2011.06.26.) és *Under Orders*, p. 7.
- *Under Orders: War Crimes in Kosovo*, 1. kiad. New York: Human Rights Watch, 2001. pp. 61-74. <http://www.hrw.org/legacy/reports/2001/kosovo/> (letöltés ideje 2011.05.10.)

A VALLÁS SZEREPE AZ EGYSÉGES RENDÉSZETI STRUKTÚRA FORMÁLÓDÁSÁBAN MAGYARORSZÁGON

Rezümé

A cikk igyekszik bemutatni a vallás helyzetét és elfogadottságát a rendvédelemben, különös tekintettel a nemzetbiztonsági viszonyrendszerek és jogszabályi keretek figyelembevételével. Bemutatjuk és elemezzük a rendvédelemben, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatoknál dolgozó személyekre potenciális veszélyt jelentő vallási csoportosulásokat. Részletesen elemezzük a lelkiismereti és vallásszabadságot, mint alapvető szabadságjogot, kitérünk jogi hátterére a jogágban betöltött szerepére, összevetve a nemzetbiztonságban betöltött szerepével és viszonyrendszerével. Az összehasonlítási viszonyrendszer ellenpontjaként elemzés tárgyává tesszük a szélsőséges vallási csoportok megjelenésének nemzetbiztonsági kockázatát a rendészeti szervek állományának veszélyeztetettsége tekintetében.

Kulcsszavak: rendvédelem, nemzetbiztonság, szélsőséges vallási csoportok, jog, lelkiismereti és vallásszabadság, egyházak.

Résumé

The article makes an attempt to analyze the situation and the acceptance-rate of religion in the context of law enforcement, with special regard to the national security relation systems and the legislative frameworks. We introduce and analyze those religious groups that pose a potential danger to people working in law enforcement and national security services. We analyze the freedom of conscience and religion as a basic freedom right; we explore its legal background and its role within the legal branch, comparing this "civil" role (and its relation system) with the one that prevails in the field of national security. In this context, we evaluate the national security risks and threats posed by the extremist religious groups to the law enforcement personnel.

Keywords: law enforcement, national security, extremist religious groups, law, conscience and religion, churches.

Bevezetés

A nemzetbiztonságot érintő kihívások terén alapvető változásoknak lehetünk tanúi, mind Európában, mind a világ más fejlett területein az alapvetően bipoláris világrend felbomlását követően. A potenciális veszélyt jelentő biztonsági tényezők átalakulását követően a katonai és nemzetbiztonsági prioritások függvé-

nyében új veszélyforrások jelentek meg. Ezek a veszélyforrások elsősorban gazdasági, szociális, valamint politikai eredetűek voltak. Az új biztonsági kihívások és kockázatok között említjük a terrorizmust, valamint a szélsőséges vallási csoportok megjelenését.

Magyarországon nem tartozik a terrorizmus által közvetlenül fenyegetett országok közé, azonban konszolidált feladatnak kell tekinteni a terrorveszély szempontjából veszélyeztetett szövetséges államok hazánkba található objektumainak és érdekeltségeinek védelmét. A terrorista ideológiákat követő szélsőséges (vallási) csoportok szervezetének és működésének szempontrendszerét elemezve, kiemelt figyelmet kell fordítani a terrrorszervezetek célpontjait jelentő országok területén található magyar érdekeltségek védelmére. A hazai¹ és nemzetközi² rendészeti, valamint nemzetbiztonsági feladatokat ellátó szervek szoros együttműködése szükséges azon problémák megelőzéséhez, hogy a vallási alapokon nyugvó terrorista szervezetek ne tudják radikalizálni a hazánkban élő vallási csoportokat, ezzel hátráltatva társadalmi integrációjukat.³

A lelkipásztori ellátás a rendvédelemi helyzet átalakulása során

A szabad vallásgyakorlás minden ember számára az alapvető emberi jog érvényesülését jelenti. Magyarország Alaptörvényében foglalt VII. cikk az alapvető jogok között értelmezi a vallásszabadsághoz való jogot.⁴ Ez a jogi norma magába foglalja a vallás szabad megválasztását, amely jog mindenki számára biztosítja a vallásos cselekmények gyakorlását. Ebben a jogi értelmezésben a minden – ember – fogalom tárgykörébe tartozás azt jelképezi, hogy a vallás egy egyetemes állampolgári jogként jelenítődik meg az alapvető jogok között. A vallás gyakorlása és a vallási közösségek látogatása a legtöbb esetben az emberek szabadidejében történik, így biztosított, hogy a vallás és ennél fogva az egyházak nem kapcsolódnak bele az emberek önrendelkezési jogain túlmutató munkahelyi életvitelükbe.

Mindezen elméleti megfontolások és elemzések tükrében azt gondoljuk, hogy a vallási rituálék és a vallási hitülethez való alapvető jog egyes esetekben a munkakörülményeket szabályozó jogszabályok figyelembevételével, meghatározó és szabályozható környezetben lehet jelen. Ilyen speciális közhatalmi élettér a rendvédelemi környezet.

Az állam és a hivatásos állomány tagja között létrejött különleges szolgálati viszony sajátosságából adódóan a rendvédelemi jogviszony alapvető állampolgári

¹ A rendőrség, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, katasztrófavédelem, a büntetés- végrehajtás, Nemzeti Adó- és Vámhivatal, és az ügyészség.

² Europol (Európai Rendőrségi Hivatal), Interpol (Nemzetközi Büntügyi Rendőrség Szervezete), ILEA (Nemzetközi Rendészeti Akadémia),

³ Várhalmi A. Miklós: *A nemzetbiztonsági szolgálatok meghatározó jelentősége a Magyar Köztársaság XXI. századi biztonsági rendszerében*, Doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2010. –p 89.

⁴ Magyarország Alaptörvénye. Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám, -p. 10661

jogaiban korlátozza a rendészeti szolgálatot, vállaló személyt.⁵ Az Alaptörvényben rögzített alapvető emberi jogoknak⁶ az áttanulmányozása során láthatjuk, hogy a Rendőrségi törvény általános rendelkezése értelmében⁷ a korlátozás nem terjed ki a gondolat a lelkiismeret és a vallás szabadságához való jogra. Mindezekből következik, hogy a vallás szabad gyakorlásának lehetőségét a hivatásos szolgálat ideje alatt is elérhetővé kell tenni a lelki gondozást igénylő hívők számára. Történelmi példák mutatják, hogy az állandó hadseregek megalakulásával tábori lelkészi szolgálatok alakultak meg.⁸

A modern értelemben vett professzionális hadseregek felépítéséhez és egységes működéséhez nélkülözhetetlen a tábori lelkészi szolgálatok működése és fenntartása. Magyarországon a tábori lelkészi szolgálatok jogi alapjait még 1994-ben, kétoldalú szerződésben fektette le az Apostoli Szentszék és a Magyar Köztársaság kormánya.⁹ A megállapodás kimondja, hogy a Magyar Honvédség és a Határőrség katolikus tagjai számára állandó és megfelelő módon biztosítják a lelkipásztori ellátást.¹⁰ Eme megállapodás I. fejezete, 1. bekezdése értelmében a lelkipásztori ellátást Magyarországon a Katonai Ordinariátus végzi.¹¹ A Határőrség esetében ez a lelki szolgáltatás az 2008-as Határőrség-Rendőrség integrációig fennállt. A Határőrség a kettős rendeltetésű, sajátos jogállású és szervezettű fegyveres szervekre vonatkozó alapvető jogszabályi háttér függvényében, rendészeti tevékenységek ellátására is jogosult volt.¹² Klasszikus jogi értelemben a rendészeti tevékenységek végrehajtását a területi korlátozás határozta meg.

A jogszabályi keretek értelmezését figyelembe véve megállapítható, hogy a Magyar Honvédség állományához tartozó Katonai Ordinariátusi Szolgálat, amely az integrációt megelőzően a Határőrségnél szolgálatot teljesítő hivatásosok és közalkalmazottak lelkipásztori gondozását is ellátta, teljes mértékben megfelelő alternatívát jelent a Rendőrségnél szolgálatot teljesítő hivatásos állományúak lelkipásztori ellátásához.

⁵ 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról, (In: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99600043.TV letöltés ideje: 2012.04.06.)

⁶ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) ezeket az alapvető állampolgári jogokat a „Szabadság és felelősség” részben határozza meg.

⁷ A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló, 1996. évi XLIII. törvény, III. fejezet, „Az alapvető jogok korlátozása” (In: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99600043.TV letöltés ideje: 2012.04.14.)

⁸ VÁRADI HAJNAL A., Tábori lelkészség, in BANGHA B., S. J. Katolikus Lexikon, Budapest, 2009, pp. 302-303.

⁹ A Tábori Lelkészi Szolgálatról szóló, 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet, (In: <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=99400061.KOR> letöltés ideje: 2012.04.06.)

¹⁰ Jelen cikk, valamint kutatásom tárgya elsősorban az általam vallott és ismert, valamint személyemet a kereszténység szentségében felkent vallást a Római Katolikus vallást mutatja be és értelmezi.

¹¹ A katonai ordinariátus a "Spirituali Militum Curae" apostoli konstitúció értelmében kánonjogilag az egyházmegyével azonos megítélés alá esik. Ennek vezetője a katonai ordinárius, aki a megyéspüspökökkel megegyező jogokkal és kötelességekkel rendelkezik. A katonai ordinárius feladata nem összeférhetetlen a megyéspüspöki tisztséggel.

¹² A határőrizetről és a Határőrségről szóló, 1997. évi XXXII. törvény, (In: <http://www.complex.hu/kzldat/t9700032.htm/t9700032.htm> letöltés ideje: 2012.04.06.)

A határőrség integrációja során 9.433 fő került át a rendőrség állományába.¹³ Az átkerült személyi állomány nagyobbik része, hivatásos szolgálatot ellátó személy volt. Az integráció során a Határőrség felmondta a különböző hazai és nemzetközi szerződéseit és együttműködéseit, így többek között a korábban megkötött Katonai Ordináriátusi Szolgálatához való tartozás egyezménye is semmissé vált. A lelkipásztori gondozás az integráció során átkerült személyek részére megszűnt, így a negatív jogfolytonosság alapján a lelkipásztori szolgáltatás 2008-tól nem volt biztosítva a rendőrség szolgálati szervezetén belül.

A rendőrségen, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetein belül a személyi állomány lelki egészségének és egyensúlyának a vizsgálata és a felmerülő lelki problémák kezelése, valamint ezeknek a problémáknak lelkipásztori koordinálása nem biztosított. Az ide vonatkozó jogszabály értelmében a szolgálati viszony fennállása alatt a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak két évente pszichikai alkalmassági vizsgálaton vesznek részt.¹⁴ Ezeknek a pszichológiai vizsgálatoknak elsődleges célja, hogy felmérje a közszolgálatban dolgozók lelki és mentális állapotát, valamint pszichológiai szempontok figyelembevételével vizsgálja a kiemelkedően fontos személyiségeket és ezek időszakos változásait.¹⁵

A hivatásos szolgálatot ellátó személyi állomány lelki stabilitását, valamint szakmai koordinációs képességét fenyegető problémaforrások¹⁶ hatást gyakorolhatnak a már kialakított, vagy kialakítás alatt lévő erkölcsi és morális értékrendre.¹⁷ A külső tényezőként jelentkező veszélyforrás utat keresve magának, instabilitást eredményez a személy alapvető szakmai kompetenciájában, amelynek hatására a gondolati és erkölcsi értékorientáció megváltozik, így kialakul a nemzetbiztonsági kockázati faktor kezdeti fázisa.¹⁸

Az előirányzott nemzetbiztonsági stratégia szempontrendszerét, továbbá a biztonságpolitikai keret¹⁹ részét képező jogszabályok figyelembevételével meghatá-

¹³ A határőrség átadta vagyonát a rendőrségnek, (In: <http://www.jogiforum.hu/hirek/17166> letöltés ideje: 2012.03.25.)

¹⁴ Egyes rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról, közalkalmazottai és köztisztviselői munkaköri egészségi alkalmasságáról, a szolgálat-, illetve keresőképtelenség megállapításáról, valamint az egészségügyi alapellátásról szóló 57/2009. (X. 30.) IRM-ÖM-PTNM együttes rendelet 22. § (1) Magyar Közlöny, 2009. évi 153. szám.

¹⁵ A közszolgálatban dolgozók alatt a hivatásos szolgálati jogviszonyt létesítő, valamint a közalkalmazotti és köztisztviselői munkakört, betöltő személyeket értjük.

¹⁶ Ezek a problémaforrások a következők lehetnek: A magánéletben és a munkahelyi társas kapcsolatokban jelentkező konfliktusok, anyagi jellegű problémák, szakmai instabilitást eredményező problémák.

¹⁷ További kutatás tárgyát képezi a meghatározott problémaforrások felismerésének és elhárításának lehetséges módszerei és módozatai.

¹⁸ Az nemzetbiztonsági kockázati faktor kezdeti fázisa alatt a klasszikus értelemben vett személyi „támadásokat” értjük. Ezek a személyi „támadások” (vesztegetés, felelősségre vonás alóli kibúvás, közigazgatási háttér kiépítése a jogsértő tevékenységre való ösztönzés céljából) az egyén ellen irányul, így gyengítve a szervezet hatékonyságát és stabilitását.

¹⁹ „Magyarország biztonságpolitikájának alapvető keretét a NATO- és EU tagság jelenti, amely értelmében Magyarország olyan integrációs szervezetek tagjává vált, amelyekben a tagállamok stabilitása a közös értékek, a demokrácia és jogállamiság, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok érvényesülésének biztosításán alapul, és ezek megvédéséért készek és képesek egymást segíteni.”

rozó jelentőségű innovációként szükséges értelmezni a vallási alapokra helyezett lelkipásztori szolgálat integrálásának lehetőségét a rendészeti és a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetrendszerébe a kormányzat által meghatározott alkotmányvédelmi feladatok legmagasabb szintű végrehajtásának elősegítése céljából.²⁰

Nemzetbiztonsági kockázatot jelentő vallási csoportok megjelenése

A nemzetbiztonsági kihívásokat érintő tényezők terén alapvető változások következtek be. Ezek a kihívások nagymértékben változtatták meg Európa és a nyugati fejlett világ értékrendjét és gondolkodását a terrorizmussal kapcsolatban. A bipoláris világrend felbomlását követően egyre nyíltabban és – ami a legfontosabb – egyre szervezettebben léptek a világ közvéleménye elé a különböző vallási, politikai, valamint etnikai ideológiáktól fűtött terrorista szervezetek.²¹ A mai terrorizmus alapvetően etnikai, vallási és szeparatista indíttatású. Legjelentősebb formája a vallási fundamentalizmus, amely filozófia értelmében a követők által szentnek vélt írások az Isten hiteles szavát jelentik. Mivel a szentírás Isten szavait tartalmazza, ezért azok hitelességét, vagy érvényességét senkinek sincs joga megkérdőjelezni, megváltoztatni vagy azzal nem egyet érteni.

A Közel-Kelet és Észak-Afrika államainak egyes részeiben iszlám berendezkedésű államok jöttek létre. Ezekben az országokban (Líbia, Afganisztán, Szíria, Irak, Irán) hagyományosan iszlám alapú oktatást vezettek be és a törvényhozás is főképp iszlám törvényeken alapszik.²²

Az elemzések és értékelések során figyelembe kell venni, hogy a vallás, vagyis az iszlám a nemzeti folyamatok minden aspektusát áthatja a Közel-Keleti és Észak-Afrikai államokban. A közösségi identitások gyakorta vallási terminusokban nyilvánulnak meg, illetve vallási kategóriák kapnak nemzeti jelleget. A vallásilag definiált közösségi identitások és szolidaritások miatt a nemzetépítés folyamata lényegesen eltér a világ más régióitól.²³

A terrorizmus térnyerésének, valamint az egyre nagyobb mértékben kialakuló globális gazdasági és pénzügyi instabilitásnak köszönhetően az elmaradottabb régiókban élő, kilátástalan helyzetben lévő egyének potenciális veszélyt jelentenek a

2073/2004. (III.31.) Korm. határozat, Magyarország Nemzetbiztonsági Stratégiája, Határozatok Tára, 2004. április 15.

²⁰ Alkotmányvédelmi feladatok: Kémelhárítás, Alkotmányvédelem, Gazdaságvédelem, Nemzetbiztonsági védelem, Nemzetbiztonsági ellenőrzések, Alkotmányvédelmi Hivatal közreműködése az idegenrendészeti eljárásokban, Ploriferáció, Iparbiztonsági ellenőrzések. (In: <http://www.ah.gov.hu/#> letöltés ideje: 2012.03.30.)

²¹ Adott korszakok legismertebb terrorista csoportjai voltak: Vörös Hadsereg Frakció (NSZK), Vörös Brigádok (Olaszország), Action directe (Franciaország), Al-Kaida (Afganisztán)

²² Burik Géza: A megosztott iszlám. (In: http://www.hetek.hu/fokusz/199808/a_megosztott_iszlam etöltés ideje: 2012.03.31.)

²³ Rostoványi Zsolt-Maróth Milós-Vásáry István: Korunk és az iszlám: politikai, kulturális és gazdasági lehetőségek, kihívások. Stratégiai kutatások: Kutatási jelentések: A Miniszterelnöki Hivatal és a Magyar Tudományos Akadémia közötti megállapodás keretében végzett stratégiai kutatások főbb eredményei. –p 162. 2007. (In: http://mta.hu/fileadmin/2007/11/MeH-MTA%20IV_158-170.pdf letöltés ideje: 2012.06.01.)

fejlett társadalmakra, ezért az instabilitást kezdeményező törekvések összetett kölcsönhatást képeznek a tudatosan gondolkodó ember érzelmeivel és céljaival. A terrorista fenyegetettség lehetséges bekövetkezésére már nem csak a nyílt háborús konfliktusokat felvállaló országok (USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Izrael) vezetői és polgárai számíthatnak, hanem egyre inkább előtérbe kerülnek az alapvetően törekény gazdasági és politikai potenciállal rendelkező országok is. Ilyen tekintetben, a legrosszabb helyzetben Európa országai vannak. A gazdasági világválság negatív hatásai legnagyobb mértékben Európát sújtották. Európa gazdaságilag fejlett országai (Németország, Franciaország, Nagy-Britannia, Skandináv államok, Svájc) pénzügyi segítséget nyújtottak a nagy államadósságot felhalmozó Dél-Európai és Közép-Kelet Európai országoknak, köztünk Magyarországnak is.²⁴

A globális gazdasági és pénzügyi instabilitás lehetősége új kihívások, kockázatok elé állítják az emberiséget, s az érintett országokban a pénzügyi folyamatok radikális változásait eredményezik, amely változások hatására politikai válság alakulhat ki.²⁵ A politikai válságok következménye, hogy az elégedetlen néptömegek társadalmi és anyagi helyzetük stabilitását remélve szélsőséges irányzatokat és eszméket valló politikai pártoknak és vezetőknek adnak kormányzási lehetőséget.²⁶ A szélsőséges eszméket valló országokban a szélsőséges vallási csoportok is nagyobb eséllyel lehetnek jelen és találnak támogatókat terveik megvalósításához.

A szélsőséges vallási eszmék és ideológiák térnyerése és terjedése a némely esetben valamilyen vallási alapokon nyugvó jövődőléshez vagy prófécia bekövetkezését kilátásba helyező esemény, vagy események bekövetkezése kapcsán erősödnek fel.²⁷ De mindezekről a rendkívüli eseményektől elvonatkoztatva egyértelműen látható, hogy a szélsőséges vallási csoportok minden lehetőségre felkészülnek, hogy eszméiket és ideológiájukat rákényszerítsék az állam működését jelentősen befolyásoló intézményekre, hivatalokra vagy személyekre.²⁸

Magyarország keresztény alapokon nyugvó jogállam, ahol mindenki szabadon gyakorolhatja vallását. Azonban a vallásgyakorlás értékközvetítő és tanító szerepe mögött némely esetben nem tisztázott törekvések húzódnak meg. Ezek a törekvések lehetnek személyes, gazdasági, vagy politikai indíttatásúak. Az elérendő cél vonatkozásában minden esetben, nemzetbiztonsági kockázatot jelentenek ezek a törekvések.

²⁴ Merkel: nincs garancia a görög mentőcsomag sikerére, (In: <http://www.vg.hu/gazdasag/makrogazdasag/merkel-nincs-garancia-a-gorog-mentocsomag-sikerere-369753> letöltés ideje: 2012.03.31.)

²⁵ Vö. Dr. Botz László altábornagy: *Magyarország biztonsági érdekei, azok érvényesülésének lehetőségei a hidegháború utáni nemzetközi biztonsági rendszerekben, multilaterális és bilaterális keretekben.* Felderítő Társasága Közhasznú Egyesület Kiadványa, Budapest 2010, -p. 8.

²⁶ Szabadságjogok és szélsőséges politikai mozgalmak a környező országokban. (In: <http://www.nosza.hu/new/hirek/szabads%C3%A1gjogok-%C3%A9s-sz%C3%A9ls%C5%91s%C3%A9ges-politikai-mozgalmak-k%C3%B6rnyez%C5%91-orsz%C3%A1gokban> letöltés ideje: 2012.03.31.)

²⁷ Ezen események kapcsán beszélhetünk szélsőséges vallási csoportok erősödéséről. Ilyen események voltak a Millennium (2000. január 1.) világvége jóslatok, vagy a 2012. évi maja világvége jóslatok bekövetkezésének megjövendölése.

²⁸ Apokaliptikus kultuszokat figyel az FBI, Millenniumi feketelista, (In: http://www.hetek.hu/fokusz/199911/millenniumi_feketelista letöltés ideje: 2012.03.31.)

Az Alkotmányvédelmi Hivatal (a névváltozást megelőzően Nemzetbiztonsági Hivatal) kiemelten foglalkozik a társadalomra veszélyes vallási mozgalmakkal.²⁹ A Nemzetbiztonsági Hivatal egyik korábbi állásfoglalása értelmében, egyre nagyobb teret nyernek azok a szervezetek, akik a gyanútlan polgárok hiszékenységét kihasználva, mentálisan és gazdaságilag függővé próbálják tenni őket, olyan megfontolásból, hogy minél nagyobb befolyásra tegyenek szert a társadalomban.³⁰ Ezeknek a vallási szervezeteknek (mozgalmaknak) elsődleges célja erejük és társadalmi befolyásuk szüntelen növelése. Ezek a szervezetek tudatosan törekszenek, hogy befolyásos személyeket nyerjenek meg, vagy társadalmilag fontos tisztségeket töltsenek be.³¹ A tudatosan kiépített szervezetrendszer a legmegfelelőbb lehetőség, hogy a politikai, gazdasági és társadalmi problémáktól kiábrándult embereket a szervezet tagjaivá váljanak.³² Ezek a személyek teljes felelősséggel tartoznak a szervezetnek, úgy érzik, hogy a „valahova” tartozás tudata minőségi társadalmi megbecsülést eredményez számukra, így lehetőségként egy vélt egzisztenciális és társadalmi felemelkedés bontakozik ki előttük.

A rendészeti szerveknél dolgozó személyek veszélyeztetettsége kiemelkedőbb a civil szférában dolgozó személyeknél, hisz a láthatatlannak tűnő vallási és lelki kapocs kialakítására való törekvés, egy rejtett jogsértő tevékenység kialakításának a kezdete lehet.

A szélsőséges vallási eszmék és ideológiák terjedésének legalizálására abban az esetben kerülhet sor, ha az állami törvényhozás jogi szabályozását fokozatosan megkerülve a nemzetbiztonsági kockázatot vizsgáló testületek nem megfelelő alapossággal vizsgálják meg az egyházzá nyilvánítási eljárás során a kérelmet benyújtó szervezeteket. A vizsgálatnak ki kell terjedni a leendő egyházi szervezet minden vezetőjére és képviselőjére, meg kell vizsgálni múltjukat, jelenlegi tevékenységüket valamint a hazai és külföldi működésük előzményét. A külföldi címen bejegyzett, vagy alapított szervezet esetén fel kell venni a kapcsolatot az alapítás (bejegyzés) helye szerinti ország hatóságaival a teljes körű nemzetbiztonsági vizsgálat lefolytatása céljából.

A külföldön bejegyzett, vagy külföldi székhellyel rendelkező szervezet esetében a pontos és részletes bizalmi információ megszerzését az Információs Hivatal szakembergárdája biztosíthatja, mivel a Hivatal biztonság- és védelempolitikai alapelve és általános rendeltetése a külföldre vonatkozó, vagy külföldi eredetű bizalmas információk megszerzése, amely elősegíti a magyar nemzet

²⁹ A Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról szóló, 2010. évi XLII. törvény, 3.§ (5) bek. (In: <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=A1000042.TV&cel=P%281%29> letöltés ideje: 2012.04.11.)

³⁰ Nemzetbiztonsági Hivatal, 1999. évkönyv, 7.3 fejezet, A társadalomra veszélyes „vallási” mozgalmak. (In: <http://www.kszs.org.hu/archiv/jogtar/4szakany/nbhevk.htm#17> letöltés ideje: 2012.04.11.)

³¹ Elsősorban a gazdasági és a politikai hatalom megszerzését biztosító pozíciók megszerzése az elsődleges cél, de a közigazgatásban és ezáltal a rendészeti szférában kiemelten fontos beosztások (megbízások) megszerzése is a végrehajtandó célok között szerepelhet.

³² Munkanélküliség, foglalkoztatási problémák, népesség elöregedése, eladósodás, bérek értékvesztése, elszegényedés, bűnözés, vallási ellentétek. Társadalmi viszonyok, (In: <http://elib.kkf.hu/hungary/magyar/social/HUN.htm> letöltés ideje: 2012.04.12.)

érdekeinek érvényesülését, Magyarország függetlenségének biztosításában és törvényes rendjének védelmében.³³

Egyesület akkor ismerhető el egyháznak, ha az egyesülettel szemben - működése során - nemzetbiztonsági kockázat nem merült fel.³⁴ A szélsőséges vallási mozgalmaknak egyre nagyobb a társadalomra való veszélyességének a szerepe. Növekszik a részükről megnyert hívők száma, akik a vallási elkötelezettség és az önálló döntésképtelenségi kényszer hatására, egyre nehezebben képesek döntésük érvényesítésére. Kiemelt feladat ezeknek a vallási alapokon szerveződő szélsőséges mozgalmaknak (csoportoknak, ideológiáknak) a feltérképezése, tanulmányozása, megszüntetésének kezdeményezése, vagy megalakulásának megakadályozása. Kiemelten fontos a közvélemény tájékoztatása a szélsőséges vallási mozgalmak valós tevékenységéről.

Különösen lényeges aspektus, hogy képesek legyünk érzékelni az egyén társadalomba betöltött szerepében az ideológiai és kockázati különbségeket, amelynek elemzése és értékelése során, elválasztódásra kerül a vallását rendszeresen gyakorló jogkövető állampolgár a szélsőséges vallási eszméket valló, potenciálisan veszélyt jelentő személytől.

Mindezen felsorolt nemzetbiztonsági kockázatot jelentő tények ismeretében meg kell vizsgálni azokat a jogállamiság szempontjából kiemelkedően fontos jogszabályokat, amelyek megfelelő jogi háttérrel képeznek a hitélet, valamint a lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlásának lehetőségéhez.

Lelkiismereti és vallásszabadság jogi értelmezése nemzetbiztonsági szempontból

A lelkiismereti és vallásszabadság mindenkit születésétől fogva megillető emberi szabadságjog, amelynek zavartalan gyakorlását minden hívő számára biztosítani kell. Ezen alapvető szabadságjogok keretében mindenkinek joga van ahhoz, hogy vallását szabadon, külső kényszer hatására megválassza, és hívő ember mivolta kinyilatkoztatása céljából, szabadon követhesse bármely vallás előírásait. Az állami jogrendszer alapvető szempontrendszeréből kiindulva az egyes vallások, meggyőződések azonos elbírálás alá esnek, az alapelv az, hogy hátrány senkit nem érhet, illetőleg előnyt, senkit nem illet meg vallása, meggyőződése miatt.

Az egyház, vallásfelekezet, vallási közösség azonos hitelveket valló, természetes személyekből álló, önkormányzattal rendelkező, autonóm szervezet, mely elsődlegesen vallási tevékenység gyakorlása céljából működik.³⁵ Egyháznak minősülnek a vallásfelekezetek és vallási közösségek is. Magyarországon nem tartozik a veleszületett jogok közé, hogy az ember adott egyház tagja legyen. A

³³ Az Információs Hivatal rendeltetése. (In: http://www.mkih.hu/hivatal_rendeltetese.shtml letöltés ideje: 2012.04.13.)

³⁴ 2011. évi CCVI. Törvény 14.§ (2) bek, g) pont, A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló törvény. Magyar Közlöny 2011. évi 85. szám, -p. 25103.

³⁵ u.o -p. 25103.

kérelmezőt az egyháznak be kell fogadnia, akkor válik az egyház teljes tagjává. Ebből következően az állam senkit nem tekinthet adott egyház tagjának, az egyén önkéntes akarata nélkül.

Az állam és az egyház viszonyrendszerében az egyes országok szabályozásában történelmi örökségük alapján alapvető különbségek vannak.³⁶

Az Alaptörvény hatályos rendelkezése szerint:

„VII. cikk

(1) Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa, vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.

(2) Az állam és az egyházak különváltan működnek. Az egyházak önállóak. Az állam a közösségi célok érdekében együttműködik az egyházakkal.

(3) Az egyházakra vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.³⁷

A vallásszabadság sajátossága, hogy általában az állami törvények hatálya nem terjed ki az egyházakra, ez a vallási közösségek szabad működésében nyilvánul meg. A szabad vallásgyakorlás az alapvető jogok intézményének egyik fontos pillérét és ez által egyik sarkalatos pontját jeleníti meg.

Az állam világnézeti semlegessége nem jelenti azt, hogy nem vesz tudomást a vallási jelenségekről, mivel az állam elköteleződik különböző az egyházak által támogatott és segített értékek mellett.³⁸ A lelkiismereti és vallásszabadság jogának gyakorlását csak az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésben foglaltak szerint az alkotmányos érték védelme érdekében a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.³⁹

A vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló törvény lehetőséget biztosít az állam számára, hogy megakadályozza a nemzetbiztonsági szempontból aggályos, de legalábbis nem megfelelő szervezetek egyházzá nyilvánítását. Ez a kontroll lehetőséget biztosít az állami szervek számára, hogy részletesen megvizsgálják a vallási szervezetet, aminek függvényében dönt a szervezet működésének engedélyezéséről.

³⁶ Vejkey Imre: *Az emberi jogok hidjai*, Az emberi jogok a katolikus egyház életében és jogában, Sapientia Iuris 1. Budapest, 2010. –p. 78.

³⁷ Magyarország Alaptörvénye, Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám, -p. 10661

³⁸ Ilyen értékek a nevelési, oktatási, felsőoktatási, karitatív, egészségügyi, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint környezetvédelmi, kulturális és sport.

³⁹ Magyarország Alaptörvénye. Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám, -p. 10660

Az állam által legitimált egyházak belső kontrolálása szükséges abból a szempontból, hogy a folyamatos és rendszeres hitéletet gyakorló hívő emberek közé ne férközhessenek be olyan személyek, akik a vallás értékteremtő eszméje mögé bújva gyengítik a jogállamiság alapjait, valamint a hívő ember biztonságba vetett hitét. Ennek a segítő kontrolnak a lehetősége és végrehajtása nem lehet kormányzat által irányított szerv feladata, hanem minden esetben az egyházak vezetőinek kell egy belső önreflexión alapuló önvizsgálatot kezdeményezni a kánonjogot előtérbe helyezve, hogy a potenciális veszélyt jelentő személyek valós törekvése minden esetben és minél hamarabb felszínre kerüljenek. Ilyen esetben az egyházaknak védőhálót kell vonnia hívei köré, ezáltal megteremtve a lehetőséget, hogy ki vesse hívei közül a szélsőséges vallási eszméket valló embereket és a nemzetbiztonságot felügyelő állami szerveknek kerüljenek átadásra. Nagyon fontos a kölcsönös együttműködés az egyház és az állam között a szélsőséges vallási csoportok egyre nagyobb térnyerése következtében.

Fontos világosan látni, hogy az államnak tiszteletben kell tartani az egyházak szabadságát és autonómiáját, de mivel az egyházak tagjai maguk az állampolgárok, ezért a társadalom nem választható szét az egyháztól. A társadalmi teológiai és transzcendens gondolkodás nem egyenlő az állam működéséből eredő és az állam működési struktúráját irányító gondolkodással.⁴⁰ Az állam feladata az állampolgárok által törvényesen megválasztott képviselők által gyakorolt hatalom érvényesítése. Ennél fogva az államnak kötelessége és feladata az állampolgárok alapvető jogainak biztosítása, olyan formán, hogy az általános emberi értéket meghatározó és megfelelő biztonságot jelentő autentikus világnézeti értékek ne változzanak.

A lelkiismereti és vallásszabadság, mint alapvető emberi szabadságjog, egyetemes igényként van jelen a demokráciákban. Az állam megfelelő jogszabályok kihirdetésével, legmagasabb szintű törvényi keretekkel biztosítja állampolgárai számára a vallásszabadság alapvető jogi törvényszerűségét. A szélsőséges vallási csoportok egyre nagyobb térnyerése arra ösztönzi a kormányzati és rendészeti végrehajtó szerveket, hogy minél nagyobb ellenőrzést gyakoroljanak ezen szervezetek működése felett, előzetes kontroll végrehajtásával.

A vallásszabadság jogának érvényesülése nem veszítheti el alapvető társadalmi értékét, minden esetben arra kell törekedni, hogy a különböző vallási irányzatokat képviselő emberek vallásuk gyakorlása közben megőrizték a vallásszabadság etnikai, vallási és kulturális értékét.⁴¹

A nyílt és titkos információgyűjtés jelentősége meghatározza a rendelkezésre álló információk felhasználhatóságát és hitelességét. A nemzet állampolgárainak, valamint az ország anyagi és gazdasági javainak védelme a beszerzett és beszerezhetővé váló információk elemzésén múlik. Ezek az információk biztosítják az intézkedések jogi és végrehajthatósági alapjait. A lelkiismereti és vallásszabadság

⁴⁰ Vallásszabadság-kérdőjelekkel. Új Ember. Katolikus hetilap. (In: <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2005.01.23/0301.html> letöltés ideje: 2012.04.13.)

⁴¹ Pope appeals for peace at Easter urbi et orbi. (In: <http://www.radiovaticana.org/EN1/Articolo.asp?c=578407> letöltés ideje: 2012.04.10.)

jogának törvény általi biztosítását azonos szinten kell vizsgálni a nemzet biztonságának igényével, mivel mindkettő társadalmi elvárásként fogalmazódik meg.

Következtetések

A vallás az emberi magatartás erkölcsi oldalát építi és a társadalom összetartó erejére támaszkodik. A rendvédelemben tapasztalható expozíció következtében eddig nem tapasztalt erkölcsi és szakmai problémák lépnek fel. Ezeket a problémákat fel kell tudni ismerni és eddig nem használt innovatív eszközökkel kell kezelni. Természetesen az egyházi vezetőknek is konszolidált döntést kell hozni az egyház szerepvállalásának terén a rendvédelemben, mivel az állam csak így törekedhet a törvényalkotás általi végrehajtására.

A szélsőséges vallási csoportok eddig nem tapasztalt eszközökkel próbálnak hatalmat és befolyást szerezni az állami végrehajtó szerveken belül. Ez a tényerés nemzetbiztonsági kockázatot rejt magába, hiszen az állam biztonsági működését ellátó szervezetek potenciális veszélynek vannak kitéve. Figyelemmel kell kísérni a kis- és közepes hatótávolságú tömegpusztító fegyverek kereskedelmét, mivel az ilyen eszközök a szélsőséges vallási csoportok birtokában fokozott veszélyhelyzetet teremtenek mind Európá, mind Magyarország számára egyaránt.

A lelkiismereti és vallásszabadság kérdésében az Európai Unió jogintézményének és jogrendszerének figyelmesen kell eljárni, mivel az emberek többsége vallásos meggyőződése folytán nyíltan és minden gátló tényező nélkül szeretné érvényre juttatni hitbéli meggyőződését. Azonban pontosan kell látni, hogy a vallásszabadság jogával élő hívő emberek közé beférkőzhetnek olyan személyek, akik a demoralizáció szándékával negatív változást eredményezhetnek.

Befejezés

Az Európa Unió tagállamainak jelentős része, köztük Magyarország az elmúlt évek alatt ritkán tapasztalt határokon átvelő biztonsági kockázatokkal és kihívásokkal találták magukat szembe. Ezeknek a biztonsági kockázatoknak a megoldására és hatékony kezelésére, egy erős és minden tekintetben felkészült rendvédelmi szervezetre van szükség. A szakmai és erkölcsi demoralizáltságot számos megoldhatatlannak tűnő probléma növeli, így a társadalmi elvárásokat tükröző biztonsági mutatók negatív irányba tolódnak el.

Számos történelmi példa mutatja, hogy a keresztény egyházak szerves részét képezték a rendvédelmi és katonai szervezeteknek. Ez az együttes védelmi koncepció hozzájárult a kulturált rendészet fejlődéséhez.⁴²

Jelen cikk szerzője további kutatás tárgyát képező prekonceptió vizsgálatot kíván feltárni a vallás és a rendvédelem működésének tekintetében.

⁴² A Csendőrség, valamint a Határőrség (mint félkatonai rendvédelmi szervek) szervezetein belül jelen volt az egyház, így segítve a fegyveres szolgálatot ellátó csendőröknek és határőröknek feldolgozni a hivatásukból, valamint az adott kor történéseiből adódó eseményeket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyv/könyvfejezet

- Arrieta, Juan, Ignacio: Governance Structure within the Catholic Church. Montreal. 2000. ISBN 2-89127-518-7.
- Váradi Hajnal A., Tábori lelkészség, in BANGHA B., S. J. Katolikus Lexikon, Bp. 1931. ISBN 963-360-727-2

Cikk/tanulmány/PhD dolgozat

- Botz László: Magyarország biztonsági érdekei, azok érvényesülésének lehetőségei a hidegháború utáni nemzetközi biztonsági rendszerekben, multilaterális és bilaterális keretekben. In: Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület Kiadványa, Bp, 2010.
- Várhalmi A. Miklós: A nemzetbiztonsági szolgálatok meghatározó jelentősége a Magyar Köztársaság XXI. századi biztonsági rendszerében. Doktori (PhD) értekezés, In: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, Bp, 2010.
- Vejkey Imre: Az emberi jogok hídjai, Az emberi jogok a katolikus egyház életében és jogában, In: Sapientia Iuris 1. Bp, 2010. ISSN 2061-7879

Jogsabályok/ dokumentumok

- Magyarország Alaptörvénye. Magyar Közlöny, 2011. évi 43. szám
- 2011. évi CCVI. Törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról
- 2010. évi XLIII. törvény a központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról
- 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról
- 1997. évi XXXII. törvény a határőrizetről és a Határőrségről
- 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet a Tábori Lelkeszi Szolgálatról
- 57/2009. (X. 30.) IRM-ÖM-PTNM együttes rendelet egyes rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról, közalkalmazottai és köztisztviselői munkaköri egészségi alkalmasságáról, a szolgálat-, illetve keresőképzetlenség megállapításáról, valamint az egészségügyi alapellátásról
- 1035/2012. (II.21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

Internetes források

- Burik Géza: A megosztott iszlám. (In: http://www.hetek.hu/fokusz/199808/a_megosztott_iszlam letöltés ideje: 2012.03.31. 14:00)

- Rostoványi Zsolt-Maróth Milós-Vásáry István: Korunk és az iszlám: politikai, kulturális és gazdasági lehetőségek, kihívások. Stratégiai kutatások: Kutatási jelentések: A Miniszterelnöki Hivatal és a Magyar Tudományos Akadémia közötti megállapodás keretében végzett stratégiai kutatások főbb eredményei. Bp, 2007. (In: http://mta.hu/fileadmin/2007/11/MeH-MTA%20IV_158-170.pdf letöltés ideje: 2012.06.01.)
- Merkel: nincs garancia a görög mentőcsomag sikerére, (In: <http://www.vg.hu/gazdasag/makrogazdasag/merkel-nincs-garancia-a-gorog-mentocsomag-sikerere-369753> letöltés ideje: 2012.03.31. 16:11)
- Szabadságjogok és szélsőséges politikai mozgalmak a környező országokban, (In: <http://www.nosza.hu/new/hirek/szabads%C3%A1gjogok-%C3%A9s-sz%C3%A9ls%C5%91s%C3%A9ges-politikai-mozgalmak-k%C3%B6rnyez%C5%91-orsz%C3%A1gokban> letöltés ideje: 2012.03.31.)
- Apokaliptikus kultuszokat figyel az FBI, Millenniumi feketelista, (In: http://www.hetek.hu/fokusz/199911/millenniumi_feketelista letöltés ideje: 2012.03.31.)
- Nemzetbiztonsági Hivatal, 1999. évkönyv, 7.3 fejezet, A társadalomra veszélyes „vallási” mozgalmak. (In: <http://www.kszs.org.hu/archiv/jogtar/4szakany/nbhev.k.htm#17> letöltés ideje: 2012.04.11.)
- Munkanélküliség, foglalkoztatási problémák, népesség elöregedése, eladósodás, bérek értékvesztése, elszegényedés, bűnözés, vallási ellentétek. Társadalmi viszonyok, (In: <http://elib.kkf.hu/hungary/magyar/social/HUN.htm> letöltés ideje: 2012.04.12.)
- Az Információs Hivatal rendeltetése. (In: http://www.mkih.hu/hivatal_rendeltetese.shtml letöltés ideje: 2012.04.13.)
- Vallásszabadság-kérdőjelekkel. Új Ember. Katolikus hetilap. (In: <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2005.01.23/0301.html> letöltés ideje: 2012.04.13.)
- Pope appeals for peace at Easter urbi et orbi. (In: <http://www.radiovaticana.org/EN1/Articolo.asp?c=578407> letöltés ideje: 2012.04.10.)

A MUNKAKÖRELEMZÉS ÉS A KOMPETENCIA- -TÉRKÉP FELHASZNÁLÁSI LEHETŐSÉGEI A RENDVÉDELMI SZERVEKNÉL

Rezümé

A modern humánerőforrás menedzsment eszközei nemcsak a versenyszférában alkalmazhatóak sikerrel, hanem megfelelő interpretációval a közszférában is. A munkakörelemzés és a kompetencia jól ismert fogalmak, hiszen ezek képezik az alapját szinte az összes HR tevékenységnek. A szerző a tanulmányban azt vizsgálja, hogy ezen eszközök hogyan segíthetik a rendvédelmi szervek személyzeti folyamatait.

Kulcsszavak: rendvédelem, munkakörelemzés, kompetencia térkép, kiválasztás, képzés, karriertervezés

Résumé

The tools of modern human resource management can be used successfully not only in the private sector, but – through some appropriate interpretation – in the public sector as well. Job analysis and competencies are well-known ideas, since they form the basis of almost every HR operations. The author intends to examine how these tools are able to help the HR activities of the law enforcement organs.

Keywords: law enforcement, job analysis, competency map, selection, training, career planning

Bevezetés

A XXI. századi személyügyi munka vagy aktuálisabb kifejezéssel élve humánerőforrás menedzsment tevékenység során egyre nagyobb felelősség hárul a különböző vállalatok, szervezetek személyzeti munkatársaira. Az ő kezükben összpontosul ugyanis az a tudás és képesség, amellyel közvetve és közvetlenül hozzájárulhatnak az adott szervezet stratégiájához. Egy jól felkészült humánerőforrás csapat meghatározó szerepet tölthet be a szervezet életében, szakmai támogatást nyújtva a vezetői- és a szakterületi döntésekhez.

Egy szervezet hatékony működéséhez nagymértékben hozzájárulhat egy komplex HR rendszer, amelyben a kiválasztás, a felkészítés, a karriertervezés, a továbbképzés, valamint a teljesítményértékelés egy összefüggő, egymásra épülő rendszerként, a vállalati stratégiával összhangban működik.

Ennek a rendszernek az alapját a munkakörelemzés és a kompetencia-térkép képezi, amelyeket egyre több szervezet alkalmaz. A rendvédelmi szervek is ismerik ezek a módszereket; de számos okból kifolyólag komplex HR rendszerekkel (kompetenciaalapú kiválasztás és képzés, integrált karriertervezés, fejlesztésközpontú teljesítményértékelés stb.) ritkán találkozhatunk. A továbbiakban a munkakörelemzés és a kompetencia-térkép rendvédelmi szerveknél történő lehetséges felhasználási területeit vizsgálom, azokra a szegmensekre koncentrálni, amelyek hatékonyabbá tehetik a már működő humánerőforrás gazdálkodási rendszereiket. Előtte azonban, egy nagyon rövid elméleti áttekintéssel kezdem, a teljesség igénye nélkül.

Kompetencia elmélet

A hazai és nemzetközi szakirodalomban a kompetenciával összefüggésben számtalan értelmezéssel, csoportosítással találkozhatunk, ennek köszönhetően szinte lehetetlen egyetlen mondatban válaszolni arra a kérdésre, hogy mi is az a kompetencia.

A kompetencia latin eredetű szó, alkalmasságot, ügyességet fejez ki. Szótári értelemben illetékességet, jogosultságot, valamint szakértelmet (Bakos, 1974) jelent. A Pedagógiai lexikon (1997) szerint a kompetencia „alapvetően értelmi (kognitív) alapú tulajdonság, de fontos szerepet játszanak benne motivációs elemek, képességek, egyéb emocionális tényezők”.

Az OECD által indított DeSeCo (Defining and selecting key competencies) program (1997-2002) a következőképpen definiálta a kompetencia fogalmát: „a kompetencia képesség a komplex feladatok adott kontextusban történő sikeres megoldására”. A fogalom magában foglalja az ismeretek mobilizálását, a kognitív és gyakorlati képességeket, a szociális és magatartási komponenseket és attitűdöket, az érzelmeket és értékeket egyaránt.

Az Európai Parlament és az Európai Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanulás Európai Képesítési Keretrendszerének létrehozásáról (2008) a következő meghatározást adja: „a kompetencia a tudás, készségek és személyes, szociális és/vagy módszertani képességek használatának bizonyított képessége munkahelyi vagy tanulási helyzetekben a szakmai és személyes fejlődés érdekében”.

A kompetencia jelentőségét jelzi az is, hogy a Felnőttképzési törvényben (2001. évi CI. Tv., 29 §, 10. bek.) is meghatározásra került a következők szerint: „A kompetencia a felnőttképzésben részt vett személy ismereteinek, készségeinek, képességeinek, magatartási, viselkedési jegyeinek összessége, amely által a személy képes lesz egy meghatározott feladat eredményes teljesítésére”.

Dr. Poór Ferenc (2009) szerint mind a munkakörök, feladatok, mind a képzések tervezés esetében fontos meghatározni az adott kompetencia alapvető elemeit, azaz: milyen tudás, milyen személyiségjegyek és milyen beállítódás megléte szükséges.

Más definíciók alapján, az egyén szintjén az alábbi összetevőket azonosíthatjuk:

- az ismeretek, a tudás, az információk, amelyekkel az egyén rendelkezik;
- a készségek, a jártasságok, amelyek bizonyos fizikai és szellemi feladatok elvégzésére teszik alkalmassá;
- az önértékelés, a szociális szerepek, amelyek személyes értékei mentén szerveződnek;
- a személyiségvonásai (vagyis pszichikai, fizikai jellemzői és a helyzetekre, információkra adott válaszai);
- motivációi, amelyek a viselkedését irányítják, befolyásolják, szelektálják bizonyos célok felé.

A fenti, szakirodalmi források alapján készített összeállításból is kitűnik, hogy a kompetencia fogalmát sokan, sokféleképpen értelmezik, azonban hasonlóságok átfedések a definíciók között fellelhetők. Ugyanez a sokszínűség tapasztalható a kompetenciák csoportosítás esetén, amelyre az alábbiakban mutatok be példákat.

Az Európai Bizottság által kiadott Fehér Könyv a kognitív tudás alapú társadalomhoz közelít, és első lépésnek tekinti a kompetenciák elismerését az alábbi csoportosítás szerint:

- **Alapkompetenciák:** azokat a személyiségjellemzőket foglalják magukba, amelyek gyakran előfordulnak, amelyeket általánosan alkalmazunk. Ezek megeremtik az alapot ahhoz, hogy a kulcs-, generikus-, és speciális kompetenciák kialakíthatók legyenek (ide tartozik pl. az írás, olvasás, számolás, szövegértés).
- A **Kulcskompetenciák** nem egyetlen szakma tartozékai, hanem valamennyi. A Bizottság által meghatározott 8 kulcskompetencia a következő:
 1. Anyanyelvi kommunikáció
 2. Idegen nyelvi kommunikáció
 3. Matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák
 4. Digitális kompetencia
 5. A tanulás tanulása
 6. Személyközi és állampolgári kompetenciák
 7. Kezdeményezőkézség és vállalkozói kompetencia
 8. Kulturális kompetencia
- **Generikus kompetenciák:** egy szervezet valamennyi munkakörére, vagy egy-egy munkakörcsaládjára vonatkozó viselkedés együttes. A munkavilágában legfontosabbnak tartott kompetenciák a következők:
 1. Egy munkafolyamat racionális megszervezése, az idővel, energiával, az anyaggal való takarékoság
 2. Problémaérzékenység és problémamegoldás

3. Lényeglátás, döntésképeség
4. Innováció és kreativitás

- **Speciális vagy funkcionális kompetenciák:** az egyes munkakörök sikeres ellátásához szükséges viselkedés-repertoár, a kimagasló teljesítményt szolgáló szakmai tudást foglalják magukba. Ilyen szakmai kompetencia a vezetői munkához tartozó specifikus és rutin feladatok elvégzéséhez szükséges képesség, tudás, ismeret.

Nagy József (2002) szerint a kompetenciákat a következők szerint értelmezhetjük és csoportosíthatjuk:

A **szociális kompetenciák** körébe tartozó szociális képességek: a szociális kommunikáció képessége, a kontaktuskezelés, a kötődés, az együttműködés, a vezetés, a versengés képessége.

A **személyes kompetenciához** rendelt személyes képességek: az önkiszolgálási képesség, önvédelmi képességek, szuverenitás képessége, önreflektív képességek, valamint a személyes kompetencia hatékony működését szolgáló szokások, minták, készségek és ismeretek készletei.

A **kognitív kompetencia** a személyes, szociális és speciális kompetenciák metszetében látható, ami azt jelenti, hogy a többi kompetencia nem működhet nélküle eredményesen. A kognitív kompetencia az információfeldolgozást megvalósító pszichikus komponensrendszer. A kognitív képességek közé tartozik: a tudásszerzés, kognitív kommunikáció, nyelvtudás, beszéd és beszédértés, írás-olvasás, gondolkodás, tanulás.

A **speciális kompetencia** gyakorlatilag a speciális adottságok, és képességek csoportját takarja.

A Tempus Közalapítvány támogatásával a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Vezetéstudományi Tanszéke által 2001-ben készített tanulmány a hazai munkaadók kompetencialistáját csoportosítja az alábbiak szerint:

Kulcskompetenciák	Munkakompetencia	Vezetői kompetencia
<ul style="list-style-type: none"> – kommunikáció, – számszerűsítési készség, – csoportmunka, – problémamegoldó éppesség, – a tanulás és teljesítmény fejlesztése. 	<ul style="list-style-type: none"> – rugalmasság, – kreativitás, – kezdeti önálló döntéshozatal, – idegen nyelv ismerete, – magabiztosság, – kritikus szemlélet, – lehetőségek feltárása, – felelősségtudat, – cselekvőképesség. 	<ul style="list-style-type: none"> – vezetés, – más emberek motiválása, – hibából való tanulás, – kapcsolattartás, – kapcsolatépítés, – más emberekre való hatás, – döntéshozatal, – az eredményekre és folyamatokra történő fókuszálás, – stratégia-előállítás, – etikus hozzáállás.

A Szent István Egyetem tanulmánya a kompetencia modellek alkalmazhatóságát is összegzi a következők mentén:

Hátrányok:

- A kompetencia modell kifejlesztése drága és időigényes, komoly felkészültséget kíván.
- Bevezetése lassú, mert nagyon alapos előkészítést igényel.
- Csak akkor fog működni, ha a szervezet, intézmény vezetői teljes mértékben elkötelezettek.
- Az érintettek széles körét bevonják a modellépítésbe.
- Folyamatos karbantartást igényel.

Előnyök:

- Kitűnő támogató eszköz a kultúraváltásban.
- Stratégiai üzeneteket közvetít.
- Segít közelíteni az egységes kommunikációhoz.
- Támogatja az intézmények vezetőinek tevékenységét.
- Tárgyszerűen koncentrálna az elvárt magatartásra.
- Oktatás, képzés, fejlesztés irányultságú.

A fentiekből jól látható, hogy milyen sokoldalúan, sokféle szempont alapján kategorizálják a szakértők és kutatók a kompetenciák fajtáit. Abban azonban egyezni látszanak a vélemények, hogy a mai tudásalapú társadalomban a kompetenciákat ismerni és alkalmazni kell mind az oktatás, mind a munka világában. Területtől, szervezettől és céltől függően eltérések mutatkozhatnak az alkalmazott kompetencia elméletek között, ugyanakkor a stratégiai célok támogatásához történő hozzájárulásuk vitathatatlan.

A különböző kompetenciamodellek – a felsorolt hátrányok ellenére is – egy befogadó szervezeti kultúra megléte esetén nagyban hozzájárulhatnak a HR rendszerek hatékony működéséhez.

A munkakörelemzés elmélete

A munkakörelemzés a munkakör jellemzőit feltárva segít meghatározni a szervezeti viszonyokat, feladatokat, felelőségeket, kapcsolatokat, lehetőségeket, valamint a munkaköri követelményeket. Végrehajtása komoly, összehangolt csapatmunkát igényel, és a munkakörök számától függően meglehetősen időigényes tevékenység, de rendkívül hasznos segítség lehet a szervezet életében.

A munkakörelemzésnek véleményem szerint többek között az alábbi területeken vehetjük hasznát:

- toborzás
- kiválasztás
- kiképzés, képzés, továbbképzés
- karriertervezés
- javadalmazási és ösztönzési rendszer

- teljesítményértékelés
- személyzetfejlesztés
- outsourcing, rekonverzió

Más szempontú csoportosítás szerint a munkakörelemzés felhasználható az alábbi területek vonatkozásában is:

- Az alkalmazottakkal való kapcsolatok: kiválasztás, toborzás, ösztönzés, karriertervezés, létszám meghatározás
- Szervezeti igények: fejlődési lehetőség, belső mobilitás, utánpótlás, szervezetkorszerűsítés
- Jogi követelmények: munkakörnyezet, munkabiztonság
- Munkaügyi kapcsolatok: egyeztető tárgyalások alapja

A munkakörelemzés folyamata többféleképpen történhet, függően attól, hogy milyen módszert alkalmazunk. Általánosságban azonban elmondható, hogy a folyamat minden esetben valamilyen tanulmányozásból, adatok gyűjtéséből és felvételéből valamint a begyűjtött információk rendszerezéséből áll.

Lépésekre bontva ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy először is meg kell határozni a munkakörelemzés célját, létre kell hozni egy munkacsoportot a feladat végrehajtására, ki kell választani a megfelelő módszert, fel kell venni az egyes munkakörök azonosításához és elemzéséhez szükséges adatokat, végül pedig az összegyűlt információt rendszerezésével össze kell állítani az egyes munkakörök adatlapjait. A begyűjtött információk általában a jellemző feladatokra, résztvevő-kenységekre, azok gyakoriságára, nehézségi fokára, más munkakörökkel való kapcsolódási pontokra, a felelősségre és a munkakörülményekre vonatkoznak.

Egy felkészült munkakörelemző csapat nemcsak a munkaköri sajátosságokat gyűjti be és rendszerezi, hanem felméri a szükséges kompetenciákat és összeállít egy kompetencialistát, amelyet végső soron az adott munkakör kompetencia-térképének tekinthetünk. Ezzel lehetővé teszi, hogy a munkakör adatlapja és a kompetencia térkép egymást kiegészítve hozzáférhető legyen a szervezet számára.

A munkakörelemzésre számos módszer létezik, ennek kiválasztása függ az adott szervezet céljaitól, erőforrásaitól stb. A munkakörelemzés végrehajtására a szervezet igénybe vehet külsős szakembert, vagy kiképezthet belső munkatársat is. Ugyanez vonatkozik magára az alkalmazott módszer típusára: beszerezhető külső forrásból, vagy összeállítható akár egy saját szervezet szabott kérdőív is. Ez utóbbi különösen a speciális munkatevékenységet folytató szervezetek – mint pl. a rendvédelmi szervek – esetében jelenthet alternatívát, mert az általánosan hozzáférhető munkakörelemző kérdőíveket a saját igényeinek megfelelően alakíthatják át.

A munkakörelemzés módszerei közé tartoznak a kérdőívek, strukturált interjúk, munkanap felvételek, funkcióelemzések, feladatleltárok stb. és esetleg ezek szintézisei. Természetesen mindegyik gondos előkészületet, szakértői segítséget és a vizsgálatba bevontak részéről nagyfokú együttműködést igényel, mert csak ezek biztosításával garantálható egy megbízható, releváns és mindenki számára elfogadható végeredmény.

A munkakörelemzés és kompetencia-térkép felhasználhatósága a rendvédelmi szerveknél

A rendvédelmi szervek a munkaerőpiac sajátos szereplői. Szervezeti struktúrájuk, belső hierarchiájuk és feladatköreik alapján jelentős eltéréseket mutatnak a civil szférához képest, ugyanakkor a személyzeti folyamataik nagymértékben megegyeznek egy átlagos szervezetével.

Az alábbiakban azt vizsgálom, hogy a munkakörelemzés és a kompetencia-térkép hogyan illeszthető be a rendvédelmi szervek humánerőforrás-gazdálkodási folyamataiba.

Kiválasztás

Ez az egyik olyan terület, ahol a munkakörelemzésnek és a kompetencia-térképnek az átlagnál is nagyobb szerepe lehet. A rendvédelmi szervek felvételi eljárásait külső és belső szabályzók együttese határozzák meg, és a működési sajátosságok alapján vannak olyan objektív szempontok, amelyek kevés mérlegelési lehetőséget adnak az alkalmasság vizsgálata során:

- életkor
- képzettség, végzettség
- állampolgárság
- büntetlenség
- egészségügyi, pszichikai, fizikai jellemzők
- életvitelbeli kockázati tényezők

Egy adott munkakör betöltéséhez szükséges egyéb tényezők meghatározásához azonban a munkakörelemzésből származó információk, és a kompetencia-térkép kiindulási alapot adhat. Mivel minden munkakör más és más, ezért egy hatékony kiválasztási módszer alkalmas az általános és speciális követelmények vizsgálatára is, amely a nem hagyományos munkaterületek számára is alternatívát jelenthet.

A sokféle módszer közül a rendvédelmi szervek vonatkozásában a kompetenciaalapú kiválasztási rendszereket tartom a leghatékonyabbaknak. Az alábbi csoportosítást – amely csak egy a számos lehetséges variáció közül – alkalmazhatónak találok az ilyen típusú szervezetek számára:

- Alapkompetenciák: Végzettség, képzettség, nyelvtudás stb. (tudásalapú kompetenciák), büntetlenség, alap fizikai, pszichikai tényezők.
- Generikus kompetenciák: általános személyiségvonások és egyéb tényezők, amelyek a rendvédelmi szervnél történő sikeres szocializációt biztosítják. Pl.: értelmi és felfogó képességek, alkalmazkodás képessége, együttműködés, kötelesség- és felelősségtudat, érzelmi stabilitás, koncentráció, feszültségkezelés, önállóság, alap kommunikációs készségek stb.

- Kulcskompetenciák: munkakörcsalád specifikus készségek, képességek. Pl.: stresszkezelés, problémamegoldó képesség, emlékezet, kreativitás, monotónia tűrés, beszéd- és íráskészség, szervezőkészség
- Speciális vagy funkcionális kompetenciák: egy adott munkakör szűkebb dimenzióira vonatkozó speciális képességek

A sikeres felvételihez az alap- és generikus kompetenciák megléte elengedhetetlen, a kulcskompetenciáknál figyelembe kell venni a prioritásokat és a fejleszthetőséget, míg a speciális kompetenciák vizsgálata arra ad lehetőséget, hogy a speciális munkakörhöz szükséges jellemzők meglétét vizsgáljuk, amelyek egy esetleges továbbképzés során használható képességekké alakíthatóak.

A munkakörelemzés egyik végterméke a kompetencia-térkép, amelynek a fenti elmélethez igazodva tartalmaznia kell a munkakör betöltéséhez szükséges kulcs- és speciális kompetenciákat a kívánt prioritások megjelölésével. Ennek segítségével a meghatározott kompetencia kategóriák mentén, akár munkakör specifikus kiválasztás kialakítása is lehetővé válik. Ez a rendszer meglátásom szerint alkalmas lehet továbbá a horizontális beosztási kategóriákra való alkalmasság megállapítására is.

Képzés, továbbképzés

A rendvédelmi szervek rendkívüli sokrétű és speciális feladatokat látnak el, amelyekre az állományt különböző szintű és típusú képzésekkel készítik fel. A munkakörelemzésnek a képzési koncepció és az egyéni képzési tervek kialakításánál is nagy hasznát vehetjük, kiváltképpen, ha a Belügyminisztérium által is preferált kompetencialapú, modulrendszerű oktatási rendszer kialakítására törekszünk.

Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy a generikus ismeretek átadása a rendszer első lépcsője, ide azok modulok tartoznak, amelyek abszolválása mindenki számára kötelező. A képzés további részét a speciális, munkakörhöz és beosztáshoz kapcsolódó modulok alkotják, amelyek meghatározása többek között a munkakörelemzés és a kompetencia-térkép alapján történhet.

Ez a fajta képzési rendszer szakterület- és munkakör specifikus, ezáltal lehetővé teszi, hogy a felvételi eljárásban feltérképezett képzési, fejlesztési igények, illetve a speciális munkaköri ismeretek is elsajátíthatóak legyenek, ugyanakkor mindenki azt a tudásanyagot kapja meg, amire szüksége van. A kompetencialapú képzés különösen jól alkalmazható a különleges helyzetekre való felkészítés illetve az operatív munkakörök esetében.

A képzésnek horizontális és vertikális dimenzió egyaránt vannak, ezért egy igazán testreszabott és komplex rendszer felépítése rendkívül időigényes feladat. A képzési terv összeállításánál az alábbi szempontok figyelembevételét tartom célszerűnek:

- Az adott szervezet feladatköre, célja
- A szakterületek feladatkörei, sajátosságai
- A különböző munkafolyamatok

- Az munkatevékenység végrehajtása során előforduló különleges helyzetek
- A munkatevékenység során várható kockázatok
- A különböző munkakörökhöz, feladatokhoz szükséges kompetenciák, személyiségjegyek
- A feladatban résztvevők kora, tapasztalata szakmai előmenetele

Az adott szakterület munkatükrére és kompetencia-térképére alapozva, kialakíthatunk egy bővíthető és rugalmasan alakítható, többdimenziós mátrixot, amelynek segítségével akár egy-egy speciális feladathoz is hozzárendelhetjük a végrehajtásukhoz szükséges kompetenciákat, meghatározhatjuk a szükséges képzetéseket és kiválaszthatjuk a megfelelő személyt.

Karriertervezés

A rendvédelmi szerveknél a karriertervezés lehetősége a jelenlegi formában meglehetősen behatárolt. Pályakezdők esetében megfigyelhető az a tendencia, hogy a hivatástudatot háttérbe szorítja az ambíció, vagyis a mai kezdő munkavállalók már nem egy hivatást, szakmát választanak, hanem munkahelyet és karrierlehetőséget.

Ebben nyújthat segítséget a munkakörelemzés és a kompetencia-térkép, mégpedig a felvételi eljárásban feltárt lehetőségekkel összefüggésben. Amikor a jelöltek keresztülmennek egy kompetenciaalapú kiválasztáson, a feltérképezett kompetenciakészletük alapján megállapítható lesz, hogy milyen típusú munkakörökre lehetnek alkalmasak.

Ennek alapján lehetséges horizontális és vertikális pályáívek kialakítására is lehetőség nyílik, amely támogatja a vezetői döntéseket és alkalmas egy dinamikus, szervezeti és egyéni érdekeket is kielégítő karriertervezési rendszer hatékony működtetésére. Ezen felül kiindulási alapot nyújthat egyéni fejlesztési irányok meghatározásához is, ezáltal hozzájárul a képzési rendszer költséghatékony és célirányos kialakításához.

Teljesítményértékelés

A munka világa már régen felismerte a kompetenciáknak a teljesítményre gyakorolt hatását. A humán erőforrás menedzsment területén az utóbbi években egyre nagyobb népszerűségnek örvendek a különböző teljesítményértékelő módszerek, mint pl. a 360 fokos módszer. A teljesítményértékelés kritériumaiban ma már kiemelt helyen szerepelnek a szociális, interperszonális, személyiségvonásokhoz kötődő kompetenciák, mivel egyre inkább felismerhető válik, hogy a jó teljesítmény és hatékony vezetés nem elsősorban a szakmai tudásnak köszönhető.

A munkakörelemzés és a kompetencia-térképek mentén a teljesítményértékelés – amely a korábbi gyakorlat szerint nem volt több pusztán adminisztratív kötelezettségnél – fejlesztésközpontúvá alakítható. Egy kompetenciaalapú és fejlesztésközpontú értékelési rendszer teljesen új alapokra helyezheti a korábban preferált folyamatot, és egyben lehetőséget adhat arra, hogy támogassa az értékelés során feltárt hiányosságok fejlesztésére irányuló képzési tervek összeállítását is.

A fentiekben ismertetett eszközök és módszerek alkalmazási lehetőségeinek szubjektív szempontú bemutatása pusztán gondolatébresztőként szolgált, ezeken kívül még számos egyéb alternatívákat kínál a szakma.

Remélhetőleg a jövőben egyre többen foglalkoznak majd a különböző humánerőforrás területek fejlesztésének lehetőségével, amely végső soron a rendvédelmi területen szolgálatot teljesítő állomány érdekeit szolgálja.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974
- Báthory Zoltán - FALUS Iván: Pedagógia Lexikon I-III, Keraban kiadó, 1997.
- Bíró Krisztina, CSÁNYI Zsuzsanna, VINCZE Szilvia: A hallgatók elhelyezkedéséhez kötődő kompetenciák vizsgálata, Regionális Operatív Program, 2007
- Bódis Lajos: Emberierőforrás-gazdálkodás: módszerek, problémák, törekvések, Munkaügyi Szemle, 2000/4.
- Csirszka János: A személyiség munkatevékenységének pszichológiája, Akadémiai kiadó, Budapest, 1985
- Dr. Juhász Márta: A kiválasztás pszichológiai alapjai, BME, Budapest, 2002
- Dr. Juhász Márta szerk.: Munka és szervezetpszichológia, BME, Budapest, 2007
- Dr. Juhász Márta: A Big Five faktorok és skálák alkalmazása a személyzeti kiválasztásban és a teljesítményértékelésben. Az előrejelző érvényességet meghatározó kritériumok módosulása a vezetői teljesítményértékelés tükrében. PhD értekezés, ELTE BTK, Budapest, 2002
- Dr. Poór Ferenc: Kompetencia a HR tevékenység gyakorlatában I. (2009. 02. 16.), II. (2009. 03. 23.), forrás: www.hrportal.hu, letöltés ideje: 2011. december 18.
- Jákó Melinda: A kompetencia fogalmának értelmezési lehetőségei Magyarországon, Humánpolitikai Szemle, 2004/5, pp 48-55.
- Nagy József: XXI. század és nevelés, Osiris kiadó, Budapest, 2002
- Szelestey Judit: Kompetencia modell kidolgozásának elméleti háttere, értekezés, Budapest, forrás: <http://www.erg.bme.hu/szakkepzes/4felev/SzelesteyKompetencia.pdf>, letöltés ideje: 2012. március 5.

- Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar: Az Európai gyakorlathoz illeszkedő munkaerő-piaci készségigény felmérés a magyar oktatás-képzés fejlesztése szolgálatában, tanulmány, 2001.novem-ber, forrás: http://www.tpf.hu/document.php?doc_name=/tudaskozpont/keszsegigenytanulmany.doc, letöltés ideje: 2011. december 9.
- Vass Vilmos: A kompetencia fogalmának értelmezése, 2005, forrás: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=Hidak-Kompetencia>, letöltés ideje: 2012. február 11.

AKNAMEZŐ HELYETT ELEKTROMOS JELZŐRENDSZER AZ OSZTRÁK-MAGYAR HATÁRON (AZ EJR FÉNYKORA, ÉS ALKONYA)

Resümé

A „vasfüggöny” a második világháborút követően 1946-ban Winston Churchill Fultoni beszédében váltvilághírűvé politikában és a közéletben egyaránt.

Hosszú ideig ez egy aknamezővel megerősített határőrizeti rendszert jelentett az osztrák-magyar határon. 1964-es Bruno Kreisky osztrák külügyminiszter magyarországi tárgyalásai eredményeként és a világpolitikában jelentkező enyhülés jelei hatására az embertelen aknamezőt az Sz-100-as Elektromos Jelzőrendszer váltotta fel. Az újonnan bevezetésre kerülő határőrizeti rendszer (Sz-100-as) gyakorlati kivitelezésére 1965-71 között került sor. Az évtizedekig funkcionált rendszer végét a Helsinki folyamatból adódó enyhülés felerősödése, továbbá az 1988. január elsején bevezetett világútlevél okozta. Az EJR felszedésére egy formális Politikai Bizottsági határozat és egy megkésett Minisztertanácsi döntés intézkedett, miközben 1989. május 2.-án Hegyeshalomban a sajtónyilvánosság előtt megkezdték az oszlopok felszedését, drótok felcsévéelését.

Ahogy a vasfüggöny elválasztotta kelet és nyugat Európát egymástól, úgy annak felszedése újra egyesíthette EURÓPÁT! Az egyesítés kezdete a magyar-osztrák államhatárszakaszhoz köthető, ahol 1989-ben lebontották az elektromos jelzőrendszert, ezzel újra a közös államhatár összekötő jellege dominált.

Kulcsszavak: aknamező, államhatár, Ausztria, bontás, határőrizet, határőr, járőr, magasfigyelő, Magyarország, nyomsváv, parancsnok, riadócsoport, zárócsoport, vasfüggöny, határőrőr, Határőrség, határsértő, kerítés.

Résumé

The expression “Iron Curtain” only became world-wide known in politics and public life when Winston Churchill mentioned it in his Fulton Speech after the WWII in 1946.

For quite a long time, the Iron Curtain has served as a border guarding system strengthened with a minefield on the Austrian-Hungarian border. As a result of the negotiations in Hungary with Mr. Bruno Kreisky, Austrian Minister of Foreign Affairs and also due to the occurring détente in world politics, this inhuman minefield was replaced by an SZ-100 ESS. This newly introduced border guarding system (SZ-100) was only implemented between 1965-1971. Although this system was functioning for decades, it came to its end because of the intensifying détente of the Helsinki progress and the newly issued world – passport (January 1988). A formal regulation by the Political Committee and an

overdue decision by the Cabinet Council were responsible for the removal of the ESS whilst all the columns were taken away and wires were reeled before the press and the media in Hegyeshalom on 2 May 1989. As the Iron Curtain divided Eastern and Western Europe, its removal could end in the reunion of Europe. The entire reunion is linked with the Austrian-Hungarian border where the ESS was removed in 1989. With this action, the meaning of the common border connection became dominant.

Keywords: minefield, boarder, Austria, removal , boarder guarding, border guard, patrol, lookout point, Hungary, lane, commander, alert team, closing group, Iron Curtain, Border control, invader, fence.

A magyar és a nemzetközi politikai életben egyaránt kiemelkedő eseményként számított, hogy **1964. október 29. és november 1 között, Bruno Kreisky osztrák külügyminiszter Magyarországon tárgyalt.** A tárgyalások során sok a közös államhatárral kapcsolatos kérdés szóba került, melyek rendezése a következő években realizálódott. Nem kerülték meg az aknamezők kérdését sem, melyről igen eltérő álláspontot képviselt a magyar és osztrák fél. Egyértelművé vált, hogy a további jó kapcsolatoknak akadálya lehet a műszaki zár. A magyar fél komolyan vette, hogy a későbbiekben is komoly akadály lehet a jó irányba elmozduló osztrák-magyar kapcsolatoknak az aknamező¹, ezért a politikai vezetés az aknamező felszámolása mellett döntött.

A politikai és belügyi (határőrségi) vezetés is kereste a megoldásokat, hogy az aknamezőt mivel lehetne kiváltani. A szakmai útkeresés egyik meghatározó állomása volt az az előadás, amely a Szovjetunió határain létesített műszaki technikai akadályairól szólt. Ezen az előadáson a magyar határőrségi vezetők a műszaki technikai eszközökkel ismerkedtek meg, többek között az Sz-100-as jelzőrendszerrel. Ezt a jóval humánusabb eszközt (mint az aknamező) magyar Határőrség két technikai szakembere 1965. február 12-13 munkácsi kerület két őrén tanulmányozták az Sz-100-ast, és a tapasztalatok részletes leírták. A bemutató helyszínén a szovjet legfelsőbb Hőrs OPK is jelen volt, és megígért minden segítséget az Sz-100-as felépítéséhez.²

Az akkori politika struktúra szerint a legfelső szinten a **Politikai Bizottság 1965. május 11-i** ülésén határoztak az aknamező felszedéséről és az Sz-100-as **Elektromos Jelzőrendszer megépítéséről**³. A Pol. Biz. ülésre készült anyagban részletesen ismertették műszaki technikai eszközt: „Az Sz-100-as műszaki jelzőtechnika a Szovjetunióban és Csehszlovákiában alkalmazásban lévő gyengeáramú rendszer, amely a terepviszonyoktól függően 500-1500 méter távolságra épül fel az államhatártól. A jelzőrendszer a határon minden mozgást

¹ 1965. április 22-én kezdődő árvizek 5000 db aknát átmostak Ausztriába. amiről tájékoztatták az osztrák biztonsági főnököt.

² MOL Határőrségi iratok 1965. XIX-B-10. 20 doboz

³ Az Elektromos Jelzőrendszer az őr működési területén kiépített olyan technikai berendezés, amelyet a határvonaltól nagyobb mélységben, a határőrizet elősegítése, határsértők időben és térben felfedése és jelzése céljából létesítenek. A jelzőrendszer ellenőrzését és karbantartását az őr technikai csoportja végezte.

időben jelez, és a határ lezárása gyorsan és eredményesen biztosítható. Bevezetésével élő erőket megtakarítani nem tudunk, költségkihatása megegyezik a jelenlegi aknazár költségkihatásával. A jelzőrendszer és a határvonal közötti területen dolgozó személyek biztosítása azonban nehezebbé válik”

Az újonnan bevezetésre kerülő határőrizeti Az Sz-100-as gyakorlati kivitelezésére 1965. július 10-én adták ki az utasítást, melynek első legfontosabb feladat a nyomvonal kitűzése volt, melyet követett a terepen kitűzött nyomvonal térképi rögzítése, valamint az építéshez szükséges terület kisajátítása, nyomvonal kialakítása, tereprendezése, Sz-100-hoz szükséges anyagok előkészítése. Mindehhez sor került az építő állomány összevonására, jelenlegi drótakadály lebontására, aknamező felszámolására, műszaki, híradó feladatok végrehajtására

Az EJR építését nagy érdeklődés fogadta. Erről tanúskodik az 1965. augusztus 30.-án kelt hangulatjelentés, amelyben beszámolnak a nagy érdeklődésről az új technika iránt. Már az első időszakban több elfogásra került sor. A lakosságot is nagyon érdekli az S-100-as, több helyen azt hitték, hogy magasfeszültség folyik a vezetékekben. Természetesen nem mindenki örült az új rendszernek, így többen megfogalmazták, hogy a munkálatokba befektetett pénzt az állam inkább az életszínvonal emelésére fordítaná, illetve Vaskeresztesen hangzott el a következő kijelentés, mi szerint: *„bennünket, svábokat gettóba zárnak, lehet, hogy később ki is leszünk telepítve.”*

Az Sz-100-as építése és közben az aknamező felszedése iszonyatos nagy teher volt mind a műszaki munkákat végző állománynak, mind a népgazdaság teherbíró képességének. Az első szakaszban felépített Sz-100 Elektromos Jelzőrendszer (EJR) beindítására 1965. december 15. 17.00-kor került sor. A Határőrizeti Szabályzat (HSZ) kiegészítésre került az EJR-es őrök részére. E szerint a HSZ 328. pontja kiegészült a riadócsoport felállításával, és jelentési kötelezettséggel, így minden nap 20.00-ig jelenteni kellett az EJR-es őröknek, mi történt az EJR mentén, hány jelzést adott.

1966-ban az EJR bevezetésnek első tapasztalatai a Határőrség vezetőinek alátámasztották a rendszer felépítésének helyességét. Az első tapasztalatok⁴ a következők voltak:

- Az EJR legkritikusabb téli időben is működött.
- Sok a jelzés, főleg a vadaktól
- A személyi állomány bizalommal van az Sz-100 EJR-hez
- Az EJR-el kizárt lakosok ki-be léptetése gond nélkül zajlott.
- Az Sz-100-asnak nagy a visszatartó hatása, mert még mindig azt hiszik magas feszültség van benne.
- A határsértők 11 %-os mozgás csökkenése tapasztalható, ami az EJR-nek tudható be.

⁴ Az elsődleges tapasztalatok a csornai és szombathelyi kerületek 50 km-es szakaszára vonatkozik, ahol 1965. december 15-vel lett bekapcsolva a rendszer

- Az Sz-100-as területén aknamentesítés során 5 fő külföldre szökött, amiből 3 fő visszajött

Összességében az EJR a határőrizet biztonságát szolgálja, továbbbépítését javasolták.⁵

A '60-as évek utolsó éveiben ezért tovább folytatják az aknamentesítést és a EJR építését. Mivel több helyen, erdőshegyes területen folytatódik a nyomvonal, ezért a korábbi tapasztalatok alapján áttervezték az építést. 1967-ben az EJR hossza 120 km.

1968. június 22-én kelt utasítás szerint: Sz-100 jelzőrendszer aláásás elleni védelemmel kell ellátni. Ezt a jelzőkerítés oszlopaira szerelt két szál tüskésdrót földbehelyezésével, illetve ott ahol lehetőség van, kötőrmelék bedöngölésével biztosítják.

Az alegység parancsnokok mind jobban felismerik az EJR hatékonyságát és az ezzel összefüggő szolgálatsszervezési lehetőségeket, amelyek pozitívan befolyásolják a határőrizeti helyzetet és az állomány megterhelését. Az létráról történő leküzdés körülményeit tanulmányozva 1967-től az EJR-t tetőfával építették.

Az osztrák-magyar-jugoszláv hármashatáron (Felsőszölnök térségében) 7.5 km hosszan nem javasolták az EJR felépítését, mert a határőrizeti operatív helyzet nem indokolta. (A nemzetiségi települések széttagoltak, a terep átszegedt, az építési költség magas)⁶ 1968-ban az EJR a csornai, és a soproni kerületeknél teljesen a szombathelyi kerületnél 2 órs kivételével (Hétforrás, Hörmanforrás) befejezve.

2002/1969/I.28/ kormányhatározat szerint **1969. május elsejével a nyugati határövezetet megszüntetésre került** és helyette a **2 km-es határsávot bevezették**. A határsáv az EJR és az államhatár közötti általában 2 km-es területsávot jelentette, ahova, az ott lakókon kívül csak engedéllyel lehetett bemenni. 1970-ben is folytatódott döntően a zalaegerszegi határőr kerületparancsnokságon az EJR építése. Ekkora a következő jelentős munkálatokat hajtották végre a műszakiak.

- EJR hossza összesen: 248.7 km
- jelzőkerítés: 251186 fm
- vadfogó: 254527 fm
- gazdasági kapu: 123 db
- átereszt: 515/9719 DB/fm.

1971. augusztus 20. a magyar határőrizet történet szempontjából lényeges dátum. Ekkor szedték fel az utolsó aknamező szakaszt (16.5 km-t) a Rábafüzes-Rönök határszakaszon. A műszaki zár felszedése a robbanás veszély megszűnése mellett más szempontból is jelentős, ugyanis ezt követően vált lehetővé az osztrák-magyar határon felmérése határjelek láthatóvá tétele. Ezelőtt a '30-as években volt utoljára lehetséges összefüggően a határjelek leellenőrzése.

⁵ MOL Határőrségi iratok 1966. XIX-B10. 24 doboz

⁶ MOL Határőrségi iratok 1968. XIX-B10. 25 doboz

1971-ben az EJR felépítése az egész osztrák-magyar határszakaszon befejeződött. Az újonnan letelepített elektromos jelzőrendszer és az államhatár vonala közötti területen 33 lakott település „ragadt benn”, melyek lakosainak és a hozzájuk látogató állampolgárok a mozgása jelentősen korlátozásra került, csak a (zöld, vagy piros) *határsávi engedéllyel lehetett belépni* az így lezárt *határsávba*.⁷

Azáltal, hogy EJR az osztrák-magyar teljes határszakaszán rendszerbe állt, a határőr magasabb egységek és alegységek határőrizeti rendszere is megváltozott. Az EJR-t és a vele párhuzamosan haladó nyomsvót a nap több időszakában ellenőrizni kellett, továbbá az EJR jelzésére Előzetes intézkedési tervet dolgoztak ki a határőr csapatok. Folyamatosan készenlétbe kellett lenni a Riadó és Záró Csoportoknak.

A kerület határőrizetét minden év elején kiadott 01-es parancs szabályozta, amelyre az őrök elkészítették az elhatározásukat. A Soproni kerületparancsnok az alábbiakkal számolt a 01-es parancsában

A kerület határszakaszán intenzív mértékben kifelé irányuló határsértési kísérletekkel, a nemzetközi helyzet alakulásától függően provokációkkal, úgynöki tevékenységgel, befelé irányuló határsértésekkel, a tulajdoni területről kiinduló határrendsértésekkel, nemzetközi szervezeti és egyéni jellegű ember-, árucsempészzettel, növekvő utas- és járműforgalommal számolok.

Az EJR, és a határsávból adódóan a következő feladatokat írta elő a 01-es parancs.

A határsávban rendszeresen közlekedő helyi járatú autóbuszok utasainak ellenőrzését az elektromos jelzőrendszer gazdasági kapuinál szolgálatot teljesítő járőrökkel kell végrehajtani.

Az elektromos jelzőrendszerrel visszaforduló határsértők elfogását a kerület közvetlen alegységek és a tartalék őr erejéből létrehozott záró- és kutatóerőkkel kell végrehajtani. A határesemények gyors kivizsgálása érdekében a kerületparancsnokság és közvetlen alegységek állományából heti váltásban riadó-csoportot kell alkalmazni.

⁷ Ekkora az megszűntek a vízi határsértések a Fertőn, de ugyanakkor nőttek a légi határsértések, továbbá csökkentek a határesemények. Valószínűleg a műszaki zár felszámolása is szerepet játszott abban, hogy megnövekedett a beszántások határjel rongálások száma

Az elektromos jelzőrendszer vasút illetve műút megszakításokat helyiváltású járőrökkel őriztessék. Az elektromos jelzőrendszer határsértők által legaktívabb szektorainak körzetébe az éjszakai órákban szolgálati kutyával megerősített járőröket vezényeljenek.

A nyomsvány és az elektromos jelzőrendszer összefüggő ellenőrzését reggel kivilágosodás után és este sötétedés előtt technikai járőrrel, egyéb esetekben - főleg ahol jelzés nélküli leküzdése várható - ki- és bevonuló vagy e célra vezényelt mozgó, gépkocsival megerősített járőrrel hajtsák végre. A hívásos állomány az elektromos jelzőrendszer vonalát hetenként, a külső drótkerítést és határjeleket havonta egy esetben ellenőrizze. A külső drótkerítés kisebb rongálódásait folyamatosan javítsák ki. Biztosítsák az elektromos jelzőrendszer működőképességét, szervezzék meg a rendszeres karbantartást, javítást. Havasítás esetén hozzanak létre hónyomsványot. Az állomány nyomsványos készségét hetenként 2-3 esetben nyomsványosai gyakorlattal fejlesszék.

A fentiekén túl a határőr őrsöknek részletes feladatot szabott az EJR-el kapcsolatosan, a megszakításoknál, gazdasági kapuknál a határsávba való beléptetésre, csatlakozásoknál az együttműködésre vonatkozólag.

A Határőrség szakmai delegációja 1975-ben Bulgáriában járt, ahol az EJR működését tanulmányozták. Mivel ekkora már a magyar határőröknek is voltak tapasztalatai, és a sok vad jelzés miatt gondjai is, ezért Bulgáriában e gondok kiküszöbölése iránt érdeklődtek. Innen adaptálták a szigetelő, és vadfogó léceket, amelyet az következő helyeken kísérletileg alkalmaztak: Várbalog, Pornóapáti, Nemesmedves, Ágfalva, Bécsi út, Tőzeggyármajor, Miklós major.

Az újítás tapasztalatai szerint 60-90 %-kal csökkent a jelzések száma, szolgálati élet javult, üzemanyagot tudtak megtakarítani, de a nagyvadak ellen nem volt hatékony⁸. Később a vadak ellen belső vadfogót építettek, és vadriasztó szert alkalmaztak.

Az EJR által bezárt falvakat, vagy kisebb településeket nagyon hátrányosan érintette a határsáv rendszabályinak betartása. Fejlődésükre negatív hatást gyakorolt, még akkor is ha irántuk jelentős érdeklődés mutatkozott. Ebből a helyzetből tört ki sikeresen 1981-ben Szentpéterfa, melynek lakosai jó körülmények között éltek, és több alkalommal sikeresen lépték át illegálisan az államhatárt. A falu kérelmét az akkori párt szervezetek is támogatták, és sor is került a kikerítésre. A következő kikerített település Brennebergbánya⁹ volt, amelyre 1986-ban került csak sor.

- 1971. április 28-án aláírták az útlevél és vámkezelésről. A szerződésben meghatározták, hogy mely helyiségekben végezhetik az osztrák útlevélkezelő-, és vámszervek a munkájukat, továbbá rögzítették, hogy az osztrák határkezelést magyar területen hol hajthatják végre. (Úgy gondolom ez mérföldkő a II. világháború utáni határkapcsolatokban)

⁸ MOL Határőrségi iratok 1976 XIX-B-10 17 doboz

⁹ A kikerítés oka: Brennebergbánya körzetébe megnőtt az idegenforgalom, turisták, és kirándulók száma, de a meglévő határsávi korlátozások egyre feszítőbb gondokat eredményeztek.

- 1973. március 29-én egyezményt írt alá a két fél, a Mörbisch – Sigendorf földút Fertőrákos tréségében - mintegy 1300 m hosszan – húzódód szakaszainak osztrák állampolgárok által történő használatáról.
- 1979. szeptember 14-én megállapodtak a közös határon átmenő vasúti forgalomról.
- 1978. július 5. **Vízumkényszer eltörlése.** Ez volt az a megállapodás, amely egyértelműen javította a két ország és állampolgárai között a kapcsolatot. Egyben jelentős hatást gyakorolt az osztrák-magyar határforgalomra, amely ettől kezdve folyamatosan növekedett
- 1980. február 6-án szerződést kötött a két fél a vízgazdálkodási feladatok ellátásához szükséges határátlépések szabályozásáról.
- 1980. szeptember 13-án egyezményt írtak alá a Sopron városon és környékén átmenő vasúti forgalom szabályozásáról.¹⁰

1978. július 5. sor került a **vízumkényszer eltörlésére, amely** jó hatással volt az osztrák-magyar kulturális, gazdasági, vízügyi és más határkapcsolatokra. Ennek egyik legszemléletesebb megnyilvánulása, hogy 1979-ben 814.024 osztrák állampolgár utazott Magyarországra, mely 50.2 %-kal volt több az előző 1978-es évnél. Magyarországon (ekkor még érvényben van a kék kapitalista és piros szocialista útlevél, így azonnal megállapítható az útlevélkérelemnél ki hova szeretne utazni) 1979-ben 60.7 %-kal emelkedett az előző évhez (1978) az Ausztriába irányuló utazók útveleinek száma. Ekkor még érvénybe volt a 3 napos társasutazás lehetősége, amelyet 135.2 %-kal növekedtek ugyanebben az időszakban.

A '80-as évek első fel az EJR számára különös nagy esemény nélkül telt. (Kivétel Brennebergbánya¹¹ kikerítése 1985-86) Folyamatosan teltek a szolgálatok napjai, a járőrök nap, mint nap km százait teljesítették az EJR és a nyomsáv között. A Riadó, és Záró csoportok éjjel és nappal reagáltak a jelzések ezreire, függetlenül attól, hogy az vadtól, széltől, hótól, vagy határsértőtől származott. Ám az EJR kerítését, és technikai eszközeit is kikezdte az időjárás vas foga. Ezért a kerület műszaki szakemberei, és az őrsök technikai járőrei folyamatos karbantartották az EJR-t. Drótokat cseréltek, szigetelő-léceket, és vadvédelmi léceket antracén-olajozták.

Az EJR-t továbbra is többféle módon akarták a határsértők leküzdeni. A kettős létra, leszigetelés, ugyanúgy előfordult, mint az aláásás. Az aláásás ellen a '80-as évek elején betonsáv építését alkalmazták.

Azt, hogy a '80-as évek hangulata a nyugati végeken pozitívan megváltozott, személyesen is megtapasztaltam. 1982-ben a Ráabfüzesi őrsön kezdtem meg tiszti pályafutásomat, melynek első állomása az „éles” határ lejárása, határkövek ellenőrzése volt. A ráabfüzesi határszakasz nagyrészt erdős-hegyes

¹⁰ Szalontai János: Tanulmányok a magyar határőrizet történetéből. (A magyar-osztrák közös államhatár kialakulásának és a határkapcsolatok fejlődésének története az első világháborút követő évektől 1980-ig. Budapest 1985. pp 92-95

¹¹ Ezzel szükségessé vált a MNK BMH 017/1970 sz. utasítás 2 sz melléklet módosítása, Brennebergbánya és Újhermes, Óhermes törlése a határsáv települések közül

területen, és egy osztrák-magyar közös úton haladt. A rönöki csatlakozástól kezdtem meg a határkövek ellenőrzését, és eljutottam a Borosgödörig, ahol a trianoni határkitűzés során az államhatár vonal egy osztrák kocsmá épülete mellett haladt. Itt a kocsmában lévő osztrák lakosok érzékelték az érkezésem, és minden valószínűséggel jelezték a határszolgálatot ellátó csendőrök felé. Mire kikerkeztem egy horhosból a közös útra, már ott várt az osztrák csendőr a szolgálati WW-ja mellett. Rövid köszöntést követően cigarettával kínált, majd felajánlotta, hogy a közös úton elvisz a gépkocsijával. Mivel számunkra ez tilos volt, ezért tisztelettel visszautasítottam, ám őt ez nem tántorította el. Majd összeszedte minden magyar tudását, és a következőket mondta: „*Te lenni új hadnagy. A C 94/1 határköre fa dőlt.*” Majd elköszöntünk egymástól. Egy ideig még követett az autójával, majd elváltunk. A következő napon leellenőriztem a C94/1-es határkövet, és megállapítottam, hogy tényleg fa dőlhetett a határköre, ami ez miatt kissé megdőlt. Így egyértelművé vált számomra az osztrák kolléga korrektsége, és jóindulata. Mivel Rábafüzes határátkelőhely is volt, ezért ebben az időben már nap, mint nap láthattuk a határforgalom növekedését. Már természetes volt a '80-as évek elején, hogy az osztrákok egy jó ebéd kedvéért, vagy bevásárlás céllal átugranak hozzánk. Ennek legillusztrikusabb időpontjai azok az osztrák ünnepnapok voltak, amikor a határátkelőkön az ellenőrzés miatt az autóoszlopok, a falu végéig tartottak.

Az EJR-el kapcsolatos utolsó nagy átalakítás is Rábafüzes működési területéhez kötődik. 1986-ban a Rábafüzes Szentgotthárdra vezető út mellett az EJR-t 150 m-re határ irányába áthelyezték. Ám azt, hogy ez volt az utolsó nagy átalakítás, ekkor még csak sejthető de nem biztosan tudható volt.

Az EJR ekkor már két évtizede működött. Több százezer jelzést vizsgáltak ki a határőrök, amire sok-sok álmatlan éjszakájuk és több millió gépjármű kilométer ment rá. Egy 1986. december 10.-én kelt jelentés¹² szerint helyszíni szemrevételezést hajtottak végre a teljes EJR nyomvonalon. AZ EJR mentén található vadterelőt 260 km-en rendben találták. A vizsgált 1986-os időszakban 14 %-kal kevesebb vadjelzés volt.

A jelentés részleteiben a jelzések okaira vonatkozólag a következő adatokat tartalmazta:

- vadtól származó jelzés: 5252 (őz, nyúl, vaddisznó, madár...)
- műszaki technikai jelzés: 2519
- vihar által kiváltott jelzés: 332
- Határsértő által leadott jelzés: 44
- egyéb jelzés (?):1266
- összesen 9413
- Mindehhez a végrehajtó alegységek gépjárművek 1 millió km-t használtak fel.

¹² MOL határőrségi iratok 1986. XIX-B-10. 23. doboz

A jelentés kitért még arra, hogy az EJR utánpótlása¹³, új berendezések beszerzése a szovjet részről nem biztosított!!!! Évi karbantartás 1 millió Ft.

Jól látható, hogy az EJR jelzések döntő részét vad és technikai okok szolgáltatták. A határsértő által leadott jelzések száma elenyésző az összes jelzéshez képest. Ennek valószínűleg oka lehetett, hogy ekkora már sokan kiismerték a jelzőrendszer működését, illetve a társadalomban beállt változások eredményeként szinte mindenki kaphatott „kék” útlevelet, továbbá Ausztriába már nem kellett vízum. A nagy határforgalom által kölcsönösen megtapasztalhatták a vasfüggöny két oldalán élők a valóságot, amely sok esetben nem hasonlított az előző időszakban a propaganda gépezetek által lefestett képpel. A korábbi szigor ekkor már a fegyveres testületek állományával szemben is csökkent, és egyedi kérelmek alapján a BM, HM hivatásos állományú tagjai is utazhattak nyugatra. Mindehhez hozzájött az információáramlásban döntő változást hozó parabola antennák elterjedése. Ezáltal a hazai híreket már fölösleges volt manipulálni, hisz a lakosság jelentős része nézhette, és hallgathatta a nyugati TV, rádió csatornák híreit, ezáltal közvetlenül értesülhetett a kapitalizmus „haldoklásáról”. Így a nyugati végeken szolgálatot teljesítő határőrök, és szakmai berkeken belül is elgondolkodtak az EJR szükségességéről. A sok jelzés jelentős pszichikai, fizikai megterhelést jelentett a személyállomány számára, jelentős költségvonzattal járt, melynek eredményeként nagyon csekély számban sikerült határsértőt felfedni, elfogni.

1987 az EJR szempontjából a változás kezdetének, a nyitásnak az éve volt.

A Határőrségnél minden évben elkészült a műszaki munkálatokra vonatkozó terv, így 1987-ben, sőt 1988-ban is tervezték, és valószínűleg végre is hajtották az EJR karbantartásával kapcsolatos műszaki feladatokat. (drótcseréket, vadfógó javításokat, aláásás elleni védekezést) Ugyanakkor 1987-ben már előkészítés alatt volt a világútlevél bevezetésére vonatkozó jogszabály, amely 1988. január elsejével soha nem látott rohamokat indított el mind az útlevelet igénylő rendőrség és ezt követően a nyugati határszakasz határátkelői irányába.

A Határőrség Országos parancsnoka 1987. február 9-én Földesi Jenőnek Belügyminiszter helyettesnek elküldött levelében, a korábbi időszakban (valószínűleg az 1986 decemberében végrehajtott terep szemrevételezés tapasztalatai alapján) bekövetkezett nagyszámú EJR jelzések és a technikai meghibásodások növekedéséről számolt be. A levél szerint a technikai eszközök által kiváltott jelzések növekedését az impregnált faanyagok szigetelőképességének csökkenése okozta, továbbá a bolgár lécek elhasználódása, illetve a tetőfa biztosítók szakszerűtlen felszerelése. A fenti hibák kiküszöbölése, megelőző karbantartások elvégzése, viszonylag kis költségráfordítással **BIZTOSÍTHATÓ AZ EJR KÖZÉPTÁVÚ FENNTARTÁSA** és a jelzések számának csökkentése. (?)¹⁴

¹³ Ekkor már tervezték az Sz-100-ast kiáltani a szovjet gyártmányú „Szkála” típusal, de ennek 1986 évi leszállításra nem került sor. A „Szkála” az Sz-100-as modernbb formája volt.

¹⁴ MOL Határőrségi iratok 1987. XIX-B-10. 23. doboz

A Határőrség 1987. március 13-ai parancsnoki értekezleten Földesi Jenő belügyminiszter-helyettes jelképesen a következő mondatokkal érzékeltette a kialakult és várható helyzetet. „*Most összességében megmondhatjuk elvtársak, északról, kelt egy részéről és délről nyugodt fuvallatok vannak. Nincs olyan széljárás, ami a Határőrség tevékenységét más irányba terelné, jelentősen befolyásolná vagy befolyásolhatná. Ami befolyásolja, elvtársak, az az előző időszakban kialakult folyamat, tendencia, a **határforgalom növekedése.***” S bár Földesi Jenő ekkor már részletesen ismerte az EJR problémáit, annak létéről, vagy lebontásáról nem szól, csak a határforgalom növekedését emelte ki.

Az, hogy elindult valami, a nyugati határon, mind a lakosság, mind a határőrök között nap, mint nap beszédtema volt. Sokszor szóba került az EJR, hogy ebben a formában szükség van-e rá. A Nyugat-európából visszajött magyar turisták sorra számoltak be arról, hogy több kapitalista országban jártak, és sehol sem bélyegeztek az útlevelükbe, sőt több helyen pl. Benelux államokban nem is találkoztak határellenőréssel.

A nyitás fontos állomásaként 1987. június 15.-étől a fertő tó üdülőtelep a Sopron, Fertőrákos, Sopronkőhida állandó lakosai számára határsávi engedély nélkül látogathatóvá vált.¹⁵

Valószínűleg a nemzetközi helyzet, a világútlevél bevezetése és az EJR felújításával alkalmazásával kapcsolatos okok játszhattak szerepet abban, hogy 1987 őszére a témát a Belügyminisztériumban napirendre tűzték a miniszteri értekezletre.

Az EJR fenntartása, kiváltása, vagy elbontása szempontjából meghatározó Székely János tábornoknak, a BM Határőrség Országos Parancsnokának **1987. október 5-én a Belügyminiszternek írt jelentése**¹⁶. A levél szerint: *A BM Határőrség vezetése a társadalmi, politikai helyzet elemzése és a sokoldalú szakmai mérlegelés alapján az EJR megszüntetésében, viszont az MNK államhatárának biztonságos őrzete érdekében a feltételek szükséges biztosításával új, a járőrök szolgálatát segítő technikai eszközök rendszerbe állításában, manőverezési lehetőségeink javításában látja a megoldást.*

Igen furcsa, mondhatni groteszk, olvasni a jelentésben, hogy az EJR huzalcseréjéhez alkatrész-utánpótlásához szükséges anyagokat nyugati valutából szerezték be.

A jelentésnek, így az akkori Határőrség Országos Parancsnokának is az a történelmi jelentősége, hogy 1987-ben felvállalta az EJR bontását¹⁷, ezzel elindítva egy lavinát, amit ekkor még nem lehetett tudni hol áll meg, és mit vált ki a Szovjetunióban, valamint a többi ekkor még baráti szocialista országokban. A jelentésben kitértek nyugati határ őrzésének aknamezővel, majd EJR-el való őrzés

¹⁵ 08/1987 BM Hör. OPK parancs 1987. jún. 15.

¹⁶ BM Hör. OPK 0022/431987. sz. jelentése. Budapest, 1987. október 5-n

¹⁷ Később erről Székely János így emlékezett: „Az akkor már több mint 20 éves szerkezet össze-vissza jelzett. Madarak, vadak és széllekek akár naponta 3-4-szer is riasztották az ettől már kissé demoralizált állományt, így nyilvánvaló volt, hogy a vasfüggöny mind kevésbé felel meg a feladatnak, amire szánták.”

áttekintésére, de nem elemezték, milyen hatást gyakorolhat a szocialista táborra, hogy kapuvá válhatunk a nyugat felé, amely a Berliini Fal megkerülhetőségét teszi lehetővé, ezáltal utat nyitva az NDK-ból való szabad távozáshoz.

A jelentést követően sorra kerülő miniszteri értekezlet, melyre az anyagok készültek azonban egy-értelmű választ adott az EJR körüli vitás kérdésekre. Az akkori belügyi vezetés Kamara János belügy-miniszterrel, és Földesi Jenő államtitkárral az élen már egyértelműen a vasfüggönybontás, felszámolás oldalán álltak¹⁸. A dilemma csak az volt, hogy mit szólnak hozzá a szocialista tábor politikai vezetői, és milyen módon, szinten szülessen meg a felszámolásról a döntés, hisz annak idején 1965-ben a Pol. Biz döntött. Ettől a miniszteri értekezlettől, amely a „B” azaz a felszámolási verziót támogatta a döntés útja kettévált. Egyszer BM szinten, egy újabb értekezleten megtárgyalták, de akkor már csak a B variánst, és a továbbiakban a kormány is majd ezt támogatta és egy későbbi időpontba erről hozott döntést. Míg a másik úton a Belügyminiszter a Pol. Biz. elé viszi a Határőrség hosszú távú feladatairól szóló anyagot, amely részeként szerepel a vasfüggöny sorsa. De mivel Isten malmai lassan örölnék, ezért erre a Pol. Biz ülésre, majd csak 1989. február utolsó napján került sor.

Ez az az időszak, amikor már érzékelhető volt, hogy a régi módon nem őrizni az osztrák-magyar államhatárt, de a hogyan tovább, még nem volt világos. Mindenki várta, hogy a politikai vezetés hogyan reagál az országban zajló változásokra, melynek elindítója a gorbacsovi peresztrojka, glasznosztj volt.

Az osztrák-magyar határkapcsolatok további javulását jelezte, hogy 1987. október 23-án új témákban rönöki a Szent Imre templom¹⁹ helyzetéről, valamint a Fertő körbejárhatóságáról elindult a tárgyalás az osztrákokkal.

Már a korábban megszüntetett vízum kényszer is jelentős határforgalom növekedést eredményezett, de közelébe sem jutott annak, amit a Magyarországon bevezetett világútlevél okozott. 1988. január elsejétől mi magyarok is szabadon utazhattunk a világ bármely országába, ám honfitársaink milliói csak Ausztriára voltak kíváncsiak. Ausztrián belül is főleg Bécsre a Máriahilfer strasszéra, illetve minden olyan határ közeli osztrák településre, ahol elvásárolhatták a valuta keretüket, főleg elektromos háztartási készülékekre. A jó idő bekövetkeztével nem lehetett olyan korán elindulni Budapest irányából Hegyeshalom felé, hogy Győr felé ne ütközzünk gépkocsi oszlopokba, amelyek természetesen Ausztriába igyekeztek. Színes televízió, Gorenje, video, parfüm, banán.... Mind, mind a bevásárló listán volt a második kalandozások idején nyugatra tartó honfitársainknál. A nagy határforgalom első lecsapódása Hegyeshalom, Sopron Rábafüzes határátkelőhelyek voltak, ahol a korábbi átlépők sokszorosa jelentkezett délelőtt kilépésre, majd este belépésre. A reggeli csúcs után valószínűleg ki lehetett volna tenni a megtelt táblát

¹⁸ Határőrség és társadalom. Záró konferencia 1994. március 11. Szabó József Jenő előadása.

¹⁹ Az 1902-ben épült rönöki Szent Imre templom a trianoni határkitűzéssel került közvetlenül az ország szélére úgy, hogy hívei Ausztriában maradtak. A kishatárforgalom idején még szabadon átjárhattak Isten tiszteletére, de a vasfüggöny leereszkedésével elzárták a hívektől a templomot. Az '50-es évektől pusztulásra volt ítélve, már majd nem lebontották volna, de nem vállalta senki bontást, miközben csak romlott az állaga.

Ausztria irányába, míg hazafelé a vám ellenőrzések, és a **merwersteier**²⁰ beváltása miatt Hegyeshalom határátkelő dugult be nap, mint nap. A nagy tömeg miatt, az útlevelkezelés sokszor formálissá vált mindkét oldalon. Az egyik ilyen utam során tapasztaltam, hogy az osztrák korábban szigorú vámos, csak elvette az útlevelem, bele sem nézett, hanem a rövid kérdése után, hogy Bécsbe? visszaadta az útlevelet. Már a válasz sem érdekelte, és a jó utat, vagy érezze magát jól Ausztriában is elmaradt, hisz már ott is volt a következő belépni kívánczó autós. Miközben a sok autós honfitársunk az EJR mellett haladt el, már nem is gondolt az aknamezőre, vagy vasfüggönyre. Csak az érdekelte, hogy minél hamarabb átléphessen a határátkelőhelyen.

Azzal, hogy a Politikai Bizottság²¹ 1987-es döntésével világútlevelet²² adott a magyar állampolgárok számára, egy teljesen dimenzióba helyezte a vasfüggöny, és a nyugati határszakasz őrizetét. Az emberek nagy tömege, akik gyorsan kihasználták a világútlevelet, és azonnal nekiindultak Ausztriába, ahol meg sem álltak az első műszaki, elektronikai boltig, azt kérdezték, hogy ha szabad utazhatunk a világban, miért nem közlekedhetünk ugyanígy a határsávban. Egyébként is ekkor már a határsértők jelentős számban nem magyar, hanem külföldi (96,5 %-ban!!) állampolgárok voltak, főleg (NDK és román). 1985 óta folyamatosan emelkedő számban érkeztek Magyarországra Románia felől, főleg magyar nemzetiségű polgárok, akinek egy része letelepült Magyarországon, egy kisebb része pedig tovább kívánt utazni nyugatra. A román helyzet kezelése egyre feszítettebbé vált. Hisz ekkor még barátinak mondott Romániával szerződés kötelezett a határsértők visszaadására, amit a magyar oldalról már rég nem tartottak be, sőt ekkor már érvényben volt az a titkos parancs, mely lehetővé tette a román állampolgárok kiengedését az osztrák magyar határon.

A statisztikai adatszolgáltatás szerint a befelé megkisérelt határsértések száma az elfogások ismeretében száma **16.5-szörösére** nőtt. Ezzel párhuzamosan a nyugati és déli határ szakaszokon a kifelé irányuló határsértések száma növekedett, amelyek között ott voltak találhatóak a kelti határszakaszon átjött magyar nemzetiségű román állampolgárok egy része. A nyugati határszakaszon megnövekedett az EJR jelzés nélküli leküzdés száma: aláásás, és a drótszál szétfeszítése módszerrel, illetve, segédeszköz alkalmazásával.

²⁰ Az ausztriai „*kalandozásoknak*” egyik legfontosabb mozzanata volt, az osztrák határon történő **merwersteier**, az osztrák általános forgalmi adó visszatérítés, ami nálunk akkoriban még ismeretlen kifejezés volt. A határátkelő osztrák oldalán kellett kitölteni az ehhez szükséges nyomtatványokat, amit az osztrák vámosok lepecsételtek. Természetesen a vásárlást a számlával igazolni kellett. A következő út során abban az üzletben, ahol a terméket vásárolta az ember, ennek a nyomtatványnak a fejében visszafizették az általános forgalmi adót, ami egy-egy nagyobb értékű termék esetében több száz schilling is lehetett. A későbbiekben a határhoz közeli városokban lévő IBUSZ irodában bizonyos százalék levonása fejében kifizették a merwersteiert schillingben.

²¹ A dolog érdekessége, hogy az ekkor még KB titkár Németh Miklós is támogatja a világútlevél bevezetését, azzal a feltétellel, hogy „De úgy kell megoldani, hogy az ország adóssága ne növekedjen” ezt a „házi feladatot” később miniszterelnökké megválasztott Németh Miklósnak kellett abszolválnia. Forrás: interjú Németh Miklóssal

²² 1988-ban a határőrség által ellenőrzött 40.5 millió személy és 11.5 millió jármű lépett át a magyar határokon.

Míg a Határőrségnek a legnagyobb terhet a kiemelt határforgalom okozta, ez mellet vezetői értekezleten mindig téma volt a vasfüggöny. Ám a hangulat a vezetői értekezleteken is változott. Az 1988. július 4 vezetői értekezlet még abban a szellemben folyt le, hogy az EJR működési feltételeit minden területen biztosítani kell, addig az ezt követő július 29.-i értekezleten az EJR megszüntetése, kiváltása volt a fő kérdés.

A legfelsőbb politikai, belügyi határőri vezetéseken túl 1988 nyarán már a nyugati határszakaszon szolgáló határőröket és a lakosságot is nagyon foglalkoztatta az EJR sorsa. A határőröket főleg az, hogy mi lesz az EJR után. E nyáron régi kötöttségtől szabadult meg a Határőrség azáltal, hogy nyugaton is bevezették az egy fős járőrt. A lakosság körében kialakult helyzetről 1988. szeptember 23-án a következőképpen számolt be a 2. határőr kerület parancsnoka: „*A határmenti lakosság legfoglalkoztatottabb kérdése, az EJR sorsa. A határsávban lakók elfogadják az EJR-t, de mára a lakosság körében a köztudatban ivódott a felszámolása. Naponta konfliktus helyzete teremt a járőröknél a szolgálat ellátásban.*”²³

A fenti levél is azt igazolja, hogy ekkorra az EJR sorsa megpecsételődött, ugyanakkor lebontására, annak kimondására a politikai vezetés várat magára. Mivel 1965-ben a Politikai Bizottság döntésével lett az aknazár helyett az EJR létrehozva, ezért annak felszámolása is az akkori politikai logikát követve a Politikai Bizottságra várt, amely akkor azonban, kivárt, hallgatott....

Nem úgy, mint a szakma, amelynek berkein belül már ekkor nem volt kérdés az EJR bontásának szükségessége. A határőrség pénzügyi szolgálatának vezetője már 1988 májusában a BM Hőr. TÖF helyettesnek írt levelében vázolta a lehetőségeket és azok anyagi vonzatait.

1988-ban már más támadásoknak is ki volt téve a BM Határőrség, mégpedig a szervezetét, feladatrendszerét több irányból kószoltgattak. A zöld határőrizete a HM, a határforgalom-ellenőrzést a Rendőrség szeretet volna magához venni a költségvetésével együtt. Ebbe a sorba jelentkezett még kérőnek a VÁM és Pénzügyőrség is, amely szintén a határforgalom-ellenőrzést szeretne volna bekebelezni. E támadások kivédésére a Határőrség vezetése különböző alternatívákban gondolkodott. Ezek közül Kiss Kálmán tábornok az 1988-as november 7. ünnepségen, az állófogadáson, a hivatásos határőrizetre való áttérés gondolatával állta elő Német Miklós miniszterelnöknek, melynek érveit a miniszterelnök elfogadta, és egy gyors jogszabály alkotási folyamat eredményeként megszületett a döntés, mely szerint az elkövetkezendő években a Határőrség a sorozott állományról áttér a hivatásos (profi) határőrizetre. Mindezt jelezte a korábban 1988. augusztus 6-án, a Népszabadságban megjelent belügyminiszteri interjú is.

Ugyanebben a sorban illik bele Varga István a BM Határőrség Pénzügyi Anyagi Főnökének a BM I. Főcsoportfőnök helyetteséhez írt levele, amelyben a BM Hőr. PAF jelzet, hogy a korábban telefonon megbeszélteknek szeretne hivatalosan is hangot adni. E szerint a BM Hőr. PAF az EJR lebontásával, és a sorállomány nélküli

²³ MOL Határőrségi iratok 1988. XIX-B-10. 12. doboz

határőrséggel kapcsolatosan tájékoztatta Himber Péter vezérőrnagyot I. Főcsoportfőnök- helyettesét.

E levélben egyértelműen megfogalmazásra került, hogy az *EJR létfogósultsága azonban ma (1988) már nem kérdéses.* „A jelzőrendszer és a határsáv, valamint a határvizeken meglévő korlátozások további fenntartását sem a nemzetközi helyzet sem a belpolitikai helyzet nem indokolja....

...Az elektromos jelzőrendszert fenntartását határőrizeti szempontok sem indokolják...

Az elektromos jelzőrendszer üzemeltetése nem gazdaságos, másfél év múlva teljes felújításra szorul....”²⁴

A fenti levélben már benne van az a három fontos gondolat, hogy a vasfüggöny, azaz az EJR „**politikailag, műszakilag, erkölcsileg elavult**” most már csak arra van szükség, hogy kimondja ezt egy olyan valaki, akinek mind a politikai, életben, mind a médiában súlya van. Így jött el a következő esemény, ami ezt a szerepet eljátszotta, ez pedig a Pozsgay látogatás a nyugati határszakasz kapujában, majd sajtótájékoztató Győrben. Már a látogatásra való menet is beleütközött az Ausztriába tartó kocsisorokba, és a hegyeshalmi FEP 16 sávós betonterén folyó útlevel ellenőrző munka nagy hatást gyakorolhatott a delegáció tagjaira. Pozsgay Imre, aki ekkor a Politikai Bizottság és a kormány államminiszteri rangban lévő tagja volt megismerkedve a FEP, majd a zöld határt őrző őrs munkájával Győrben a kerület-parancsnokságon aktíva értekezleten vett részt. Itt a Határőrség munkáját a következő szavakkal minősítette.: „*Viharos előzmények ellentmondásos időszakok után mostanra tudatosult a közvéleményben, hogy a Határőrség a fegyveres erők részeként **nemzeti szolgálatot tölt be magas fokon, a rábízott feladatokkal politikailag és erkölcsileg azonosulva teljesíti kötelezettségeit.***”²⁵ A látogatás során hallottak és látottak alapján a vasfüggönnyel kapcsolatosan a következő fontos megállapításokat tette, amelyet ezt követően a média átvett, és továbbította a politikai életbe.: „*Nyilvánvaló, hogy ez a műszaki berendezés (EJR) **technikailag, erkölcsileg politikailag túlhaladott** s lebontása amennyiben erről megfelelő szintű döntés születik, javítja a magyar állampolgárok közérzetét, és más országokkal kiteljesülő kapcsolatainkat is*”²⁶

Ami a döntést illeti, arra még ekkor várni kellett, de Németh Miklós²⁷ Miniszterelnök, aki konzultált a belügyminiszterével, már arra készült, hogy az ez időben zajló jövő évi (1989-es) költségvetés készítése során az EJR felújítására szolgáló költségeket kihúzza a kiadások sorok közül. Véleményem szerint ettől az időszaktól a vasfüggöny sorsa megpecsételődött, annak kivitelezése két pályán mozgott tovább. Az egyik pálya a miniszterelnök által irányított, Belügy-minisztérium, és Határőrség volt, ahol ezt követően a döntés előkészítő munka során

²⁴ MOL határőrségi iratok 1988 XIX-B-10 . 22. doboz

²⁵ Határőr. XLIII. évfolyam 45. sz. 1988. nov. 4. p.5

²⁶ Határőr. XLIII. évfolyam 45. sz. 1988. nov. 4. p.5

²⁷ Interjú Németh Miklóssal

háttéranyagok készültek az EJR felszámolása utáni időszak határőrizetéről²⁸, azok anyagi konzekvenciáiról. A Belügyminisztert, és a Miniszterelnököt folyamatosan tájékoztatták a határon és a határátkelőhelyeken kialakult helyzetről. Németh Miklós bekerete²⁹ a statisztikai adatokat, amelyekben jól látszott, hogy a határsértők több mint 95 %-a nem magyar állampolgár volt. A másik pálya az akkor még jogilag legfelső vezetésnek számított MSZMP, Politikai Bizottsága, ahova szintén készülnek az EJR felbontásával kapcsolatosan anyagok. De ebben az időben a döntés centrumát már a Miniszterelnök uralta, így az EJR kapcsán is az ő döntései határozták meg a sebességet és az irányt. Ehhez nyújtott segítséget az EJR bontását támogató, Székely János tábornok, Földesi Jenő belügyminiszter-helyettes és Horváth István belügyminiszter.

Ebben az időszakban már mindenki a Pol. Biz határozatot, döntést várta, amelyre Horváth István belügyminiszter készítette az előterjesztendő anyagot³⁰, a Határország hosszú távú feladatairól. Az előterjesztésben felvázolták a Határország aktuális helyzetét, és az ehhez vezető utat. Kiemelten kezelték a nyugati határszakasz elmúlt időszak őrzésének sajátosságait. Majd statisztikai adatokkal támasztatták alá, hogy az előző években, pl. 1987-ben a határsértők 97 %-a külföldi állampolgár volt. Ennek döntő többsége a román-magyar határon befelé irányuló román állampolgár³¹, míg a kifelé irányulók döntő többsége NDK-s állampolgár volt. A nyugati határszakaszon, az EJR segítségével a határsértők 93-95 %-át elfogták. Ahol nem volt EJR ott is 85-92 %-os elfogási arány valósult meg. Ezt követően megállapította az anyag, hogy az elmúlt 20 évben az EJR segítette a nyugati határ biztonságos őrzését, de „*létfogósultsága ma már kérdéses. A jelzőrendszer és a határsáv, valamint a határvízek meglévő korlátozások további fenntartását sem a nemzetközi, sem a belpolitikai helyzet nem indokolja.*” A továbbiakban megállapította az előterjesztés, hogy a határsáv az idegenforgalomra negatív hatást gyakorol, zavarja a gazdálkodást is. Mindezek mellett „*az elektromos jelzőrendszer fenntartását ma már határőrizeti szempontok sem indokolják: a Határország a nyugati viszonylatban a határsértők 80-90 %-át már az elektromos jelzőrendszer előtt, a mélységben elfogja. Elektromos jelzőrendszer segítségével évente 100-120 fő határsértőt fognak el. A jelzőrendszer azonban állati érintésre is reagál. Évente mintegy 10 ezer esetben a vadaktól eredő jelzés a személyi állományt fáradtta, fásultta teszi.*

Az elektromos jelzőrendszer műszakilag is elavult, üzemeltetése nem gazdaságos, másfél, két év múlva teljes felújításra szorul.

A vizsgált alternatívák közül - mind politikai, mind gazdasági szempontból – a legcélszerűbb változat az elektromos jelzőrendszer felszámolása.³²

²⁸ 1988. október 31 BM HÖR OPK vezető értekezlet Az EJR megszüntetése maga után vonja, hogy hogyan milyen módon és módszerrel őrizzük az államhatárt EJR nélkül.

²⁹ Interjú Németh Miklóssal

³⁰ ELŐTERJESZTÉS az MSZMP Politikai Bizottságához a határőrizet hosszú távú feladataira.

³¹ '987-től érvényben volt egy titkos parancs, amely lehetővé tette a román állampolgároknak bizonyos utas kategóriákban, hogy a FEP-en nyugatra mehessenek.

³² ELŐTERJESZTÉS az MSZMP Politikai Bizottságához a határőrizet hosszú távú feladataira.

Az előterjesztést a Pol. Biz. megtárgyalta, és a fenti érveket 1989. február 28-i ülésén Politikai Bizottság tudomásul vette. Az ülésen készült jegyzőkönyv szerint a Pol. Biz. *„Egyetért azzal, hogy a Határőrség a nyugati és a déli viszonylatban is az állampolgárokra vonatkozó korlátozó intézkedések megszüntetésével valósítja meg az államhatár eredményes őrzését. Szükségesnek tartja a határsáv, a határvizekkel kapcsolatos korlátozások felszámolását, az elektromos jelzőrendszer megszüntetését és 1991. január 1-ig történő lebontását, nem tarja indokoltnak a nyomsáv fenntartását sem nyugati, sem déli viszonylatban.”*³³ A jegyzőkönyvből is jól kitűnik, hogy a Pol. Biz. nem hozott egy határozott, az EJR gyors lebontásáról szóló döntést, amely így, ebben a formában sem a Belügy-miniszternek, sem a Miniszterelnöknek nem³⁴ tetszett. A halogató határozatot valószínűleg nagyban befolyásolta, hogy Grósz Károly felszólalásában a Varsói Szerződés tagságunkból adódó tájékoztatási kötelezettségekre hivatkozva, nem sürgette a bontás. Talán pont ez motíválta³⁵ Németh Miklóst abban, hogy a készülő Gorbacsovi találkozó 5 fő témája között szerepeltette a vasfüggöny bontását is. Erre a találkozóra 1989. március 3-án Moszkvában³⁶ került sor. Am a **vasfüggöny bontásának** tényéről csak **tájékoztatja Németh Miklós Gorbacsovot**, és nem engedélyt kért tőle. Gorbacsov a Németh Miklós bejelentését röviden nyugtázta: *„'őszintén szólva, semmi problémát nem látok ebben”*.

Azt, hogy a szovjet határőr vezetőket is érdekli a kérdés a következőkből tudhattuk meg: *„Nem egészen két héttel később a Határőrség vezetőinek szovjetunióbeli tapasztalatcseréjén a szovjet tárgyalópartner Sislov kijelentette: a közeljövőben várható, hogy a szocialista államok határain, egyes szakaszokon vagy teljes egészében megszüntetik az elektromos jelzőrendszert, a határsávot, szélesítik a határmenti településeken lakó állampolgárok utazási lehetőségeit.”*³⁷

A gorbacsovi találkozó utáni időszakról kezdve a **Pol. Biz döntésén túl haladva Németh Miklós**³⁸ utasítást ad Horváth Istvánnak, ahogy az időjárás

³³ MOL 288.f 5/1054.öe. 5-7

³⁴ Interjú Németh Miklóssal.

³⁵ Ebben az időszakban Bécs Budapesttel készült a világkiállításra, mely kapcsán Németh Miklós több alkalommal tárgyalt Bécs főpolgármesterével, és az osztrák kancellárral is. A világkiállítás megrendezése is azt erősítette a Miniszterelnökben, hogy a vasfüggönyt minél hamarabb le kell bontani.

³⁶ 1988-89-ben Moszkvában is más idők jártak. A korábbi sikertelen afgán bevonulás után, a romló hazai gazdasági feltételek mellett egyre jobban előtérbe kerültek a Szovjetunió belüli nemzetiségi konfliktusok. 1988 novemberében Észtország kikiáltotta függetlenségét, amit Litvánia 1989 májusában, Lettország pedig júliusban követett. Gorbacsovnak nem hiányzott egy 56-os magyar, 68-as csehszlovák bevonulás után egy újabb VSZ-en belüli katonai konfliktus.

³⁷ Katona Klára: A határőrség a rendszerváltás időszakában (1987-1990) Levéltári közlemények 82.évfolyam 1. sz. p. 88

³⁸ 1989. február 13. hétfőn délután a soproni Lővér Szállóban Németh Miklós találkozott Franz Vranitzky osztrák kancellárral.

A délutáni eszmecserén Németh Miklós bejelentette, hogy Magyarország *az osztrák határon lévő műszaki zárat - a szükséges műszaki és szervezési feladatok megoldásával - 1991-ig* fel kívánja számolni. A kormányfők megállapodtak, hogy lépéseket tesznek a magyar-osztrák határforgalom gyorsítására, és ezzel kapcsolatban szó volt öt határátkelőhely létrehozásáról, illetve bővítéséről.

Forrás MTI 1989

engedi, az elektromos jelzőrendszer bontására³⁹, amelyre való kormánydöntés azonban majd csak május 18-án születik meg. Tulajdonképpen egy szóbeli utasításra lát neki a BM Határőrség a bontás tervezéséhez. Arra, hogy ez a szóbeli utasítás mikor hangzott el, csak következtetni lehet. Egy fegyveres erő, testület vezetője csak parancsra intézkedhet olyan nagy volumenű feladat végrehajtására, mint az EJR bontása. Ez a Határőrség vezetője esetében is így történhetett. Az Elektromos Jelzőrendszer és nyomsáv felszámolására, és az új határőrizeti rendszer kidolgozására készült feladatterv első bekezdése alapján pontosítható, hogy a Határőrség vezetése, ezt a feladatot már a Pol. Biz. döntés, és a gorbacsovi találkozó előtt megkaphatta. Ezt igazolja következő felvezetés: „Az MSZMP Politikai Bizottság február 28-i, majd a Minisztertanács áprilisi ülésén várható, hogy a határőrség tevékenységével összefüggésben olyan döntés születik, amelynek alapján számolni kell az alábbiakkal.” Itt már jól tetten érhető, hogy a Pol. Biz. döntések csak formálisak, hisz a feladat meghatározás megelőzte a döntést. Ez a Hőrség OPK Törzsfőnöke, Nováky Balázs ezredes által kiadott feladatterv meghatározta a feladat végrehajtásának szervezeti rendjét. Az új határőrizeti rendszer kidolgozására létrehozott Kiss Kálmán ezredes vezetésével egy bizottságot. Részletesen felsorolta az országos parancsnokság és a magasabb egységek (kerületek) feladatait, felelőseit, és a végrehajtás határidejét.

Az akkor helyzetben a Határőrség vezetőinek az EJR, nyomsáv felszámolása iránti elkötelezettségét bizonyítja, hogy az 1989. március 17-én a déli és nyugati viszonylatú kerületparancsnokok számára megtartott értekezlet, mely emlékeztetője szerint már az EJR nyomsáv időszak utáni helyzetre készültek. Így pl. feladatot kaptak a sajtóteréből való bontás technikai és pénzügyi lehetőségeinek felmérésére.⁴⁰ Az értekezleten a következő döntésekről tájékoztatják a kerületparancsnokokat:

- határsávot megszüntetni addig nem szabad, míg az EJR lebontásra nem kerül,
- május 1-től az engedéllyel rendelkezőknek a határsávban való éjszakai benn tartózkodást korlátozni nem szabad,
- ahol az EJR felszedésre kerül, a határsávot táblával jelölni kell.
- A győri kerület készüljön fel az EJR bontás módszertani bemutatására.

A Miniszterelnök szóbeli utasítása és a megszületett Pol. Biz. döntés, valamint a várható Minisztertanács döntés alapján elkészült az HŐRSÉG Országos Parancsnok 05/1989 számú parancsa, az elektromos jelzőrendszer, és a kapcsolódó műszaki létesítmények lebontására. A parancs 1989. **április 27-én** került kiadásra, de a tartalma már visszamenőleg is meghatározott a győri kerület részére feladatot. E szerint:

*„Kísérleti jelleggel – kikülönített állománnyal – heti 5 munka - és 1 kiképzési és karbantartási napban **1989. május 2-től** a 076/461989. sz. feladatterv III fejezet 9. pontjában meghatározott terepszakaszon telepített EJR-t bontás le. A feladatot az*

³⁹ Interjú Németh Miklóssal

⁴⁰ Emlékeztető 076/5/1989

1989. április 19-én a győri kerület rajkai őrs határszakaszán megtartott módszertani foglalkozáson bemutatottak figyelembevételével kell végrehajtani.”

A bemutatóra, vagy módszertani foglalkozásra Székely János a Határőrség Országos Parancsnoka a győri kerület rajkai őrsének határszakaszán, a csehszlovák-osztrák-magyar hármashatár térségében került sor **1989. április 19-én**. A módszertani megnyitójában Székely tábornok a következőkkel kezdte: „*Fontosnak tartom, mert történelmi pillanat ez életünkben, jelentős változást hoz az állampolgárok életében és a külpolitikai megítélésben. Az 1966-70 között telepített elektromos jelzőrendszer technikailag és műszakilag is kiszolgálta magát, megérett a lebontásra.*”⁴¹

Az OPK rövid bevezetője után Filep Imre alezredes, műszaki, technikai osztályvezető ismertette a próbabontással⁴² kapcsolatos tudnivalókat. Majd a győriek bontó csapata elkezdte a „*nagy bontás*” bemutatóját. Az élen haladó csoport az oszlopokat megszabadította a drótoktól, a második csoport a vadterelő drótokat szedte fel. Ezt követte a daru, amellyel kiemelték az oszlopokat a romaletakarító egyengető csoport, így az ott lévő szemé láttára tűnt el a tájból az elektromos jelzőrendszer kerítése, vadfogója. A felszedett anyagok nagy része újrahasznosításra került. Később az teljes szakasz felszedése után értékesített oszlopok, drótok ma sok nyugati határmentén élő állampolgár szőlőjébe szolgál tovább. A bontáson részt vett a határőr magazin fotósa és újságírója, de a közmédia ekkor még távol maradt. A bontást árgus szemekkel nézték a hármashatár miatt közvetlenül is érintet csehszlovák határőrök, akik szinte nem hittek a szemüknek.⁴³

A próbabontást követte a szakmai megbeszélés, amelyen számtalan kérdésre keresték, és kaptak is választ a határőrök és műszakiak. Ám erre még néhány napot (1989. május 2.-ig) várni kellett, hogy az országos bejelentést követően a teljes nyugati határszakaszon elindulhasson a „*nagy bontás*”, ezáltal a Winston Churchill vasfüggönyén egy jelentős rés keletkezett, amely közvetve Németország, és Európa egyesítéséhez vezetett. Ahogy a vasfüggöny elválasztotta kelet és nyugat Európát egymástól, úgy annak felszedése újra egyesíthette EURÓPÁT! Az egyesítés kezdete a magyar-osztrák államhatárszakaszhoz köthető, ahol 1989-ben lebontották az elektromos jelzőrendszert, ezzel újra a közös államhatár összekötő jellege dominált.

⁴¹ Határőr

⁴² A volt kerületparancsnok Vidus Tibor így emlékszik erre vissza: „*Rajka, a Csehszlovák szakaszon indult meg az EJR bontása mintegy modellt képezve –mivel kell számolni, milyen problémák léphetnek fel; technológiai, ütemezés, felszereltség-, hiszen a hármashatár mellett 3.5 km hosszan is működött a műszaki zár. Ez a bontás még nem volt nyilvános.*”

⁴³ Nováky Balázs interjú.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- 1971-1996 EMLÉKKÖNYV A Győri Határőr Igazgatóság és jogelődje negyedszázados fennállása alkalmából. Győr. 1996 p. 112.
- 2002/1969 (I. 28.) kormányrendelet a határövezet megszüntetésére nyugati viszonylatban
- 87/1989 sz. MT rendelet a határsáv megszüntetésére
- 89 – 09 a rendszerváltás pillanatai Volt produkció. Budapest 2009. p. 140.
- A magyar határőrség a rendszerváltás folyamatában. BM Kiadó 1993. p 178
- A magyar-osztrák államhatárral kapcsolatos szerződések GYŰJTEMÉNYE, BM Határőrség 1980. p. 211.
- Az első határnyitás, Sopron 1998. aug. 19. Kortárs kiadó Budapest 2000. p 232.
- Határáttörés Sopronnál – Út Európába 1989-2009. Konrad Adenauer Alapítvány Budapest, 2011. p 176
- Határőr szakmai folyóirat I-XLIV évfolyam
- Határőrizeti speciális technikai rendszertana. Főiskolai jegyzet nyt. 185/249 sz. Szentendre, 1983. p. 52
- Határőrizeti szabályzat (határőrizet általános elvei alegységek tevékenysége) Budapest 1965. BM határőrség p 124
- Határőrizeti szabályzat (határőrőrs, tartalékőrs részére) BM Hőr. 1975 p 175
- Határőrség 40 éve. (előadások, visszaemlékezések) Budapest 1985. p 145
- Határőrség és társadalom. Záró konferencia 1994. március 11. BM kiadó 1994. p. 71
- História XXIII. évf. 9-10 sz. 2001. p 67.
- Horváth István-Németh István: És a falak leomlanak. Magvető. 1999. p 454.
- Katona Klára: A határőrség a rendszerváltás időszakában (1987-1990) levéltári közlemények 82.évfolyam 1. sz. pp. 77-99
- Léka Gyula: A műszaki zár- és erődrendszer (vasfüggöny) felszámolása, 1948-1989 HADTUDOMÁNY IX. évfolyam, 3-4. szám
- MOL XIX-B-10 Határőrség iratok 1945-1989
- MT 04/1974. sz. rendelete a MNK államhatáráról

BÉKÉS EGYMÁS MELLETT ÉLÉS VAGY FOLYAMATOS HÁBORÚ?

Recenzió Póczik Szilveszter, az Iszlám forradalom című könyvéről*

Póczik Szilveszter könyvét olvasva a recenzió címében megfogalmazott kérdés jutott először eszembe. A szerző bevallottan nem tartja magát az Iszlám avatott kutatójának, de a könyvben található négy – igen alaposan és jól megírt – műhelytanulmány az iszlám radikalizmus társadalom és eszmetörténetéről ezt némileg cáfolni látszik. Az szerző ugyan történész és társadalomtudós, de – lévén elismert kriminológus – főként közbiztonsági és biztonságpolitikai kérdésekkel, valamint a terrorizmus jelenségeivel foglalkozik, így megkerülhetlenné vált számára is az iszlám. Mivel a világunkat és biztonságérzetünket egyre inkább befolyásolja a szélsőséges – köztük moszlim – terrorista csoportok léte és tevékenysége, óhatatlan, hogy a terrorizmussal foglalkozó szakemberek valamilyen szinten ne foglalkozzanak az önmagukat az iszlám hit és társadalom védelméért fegyverrel harcoló erőként meghatározó, a külvilág szemében azonban terroristának számító szervezetek és tagjaik motívumaival, célrendszerével, mikrokultúrájával és lelkiességével. Ezért vállalta a szerző e csoportok eredetének társadalom- és eszmetörténeti vizsgálatát. Mint írja, a kötetben foglalt tanulmányok egy kutatási és tanulási folyamat eredményei, mégsem lezártak, véglegesek, hanem „csak” műhelytanulmányok, egyes részeik jobban kidolgozottak, részletesebbek, míg más részeik vázlatosabbak, de nyitottak, akár maga a történelmi folyamat. Póczik nem tartja magát az igazság letéteményesének, elismeri, hogy egyes megállapításai akár vitathatóak is – épp erre az egészséges, érveken és nem indulatokon alapuló vitára biztatja az olvasókat –, ennek ellenére az általa kissé szokatlan, alkalmasint sokkoló élességgel megfogalmazott vélemények gondolkodásra készítetik az embert. Talán ezért sem könnyű olvasmány a könyv, hiszen nem lehet egy „blikkre” kiolvasni. Időről-időre le kell tenni, megemésztetni az abban megfogalmazottakat, esetenként bizonyos kérdéseknek, eseményeknek utána nézni. De biztos állíthatom, a könyv befejezésekor az olvasó már nem csak a sajtóorgánumok által biztosított „gyorsfogyasztású” sémákban gondolkodik a moszlim világról, hanem sokkal árnyaltabban, némileg több ismerettel, mint korábban. A könyv olvasója a szerzővel együtt haladva, „részvétellel és kellő empátiával, de részrehajlás nélkül” vizsgálhatja az iszlám, illetve az arab társadalmakat.

* Póczik Szilveszter: Az Iszlám forradalom – Négy műhelytanulmány a radikális iszlámról, IDRResearch Kft./Publikon Kiadó, 2011, Pécs, 191 oldal, 2790 Ft.

Az első műhelytanulmányban a szerző az iszlám társadalmakban megjelenő politikai radikalizmus nemzetközi politikai valamint belső társadalmi okait, a különböző nagyhatalmi játszmákat, a globalizáció, az egyre erősebbé váló migráció és az interkulturális feszültségek pszichológiai hatásait mutatja be. Először megismerhetjük azokat a fogalmakat – nemzetközi rendszer, terrorizmus, totalitarizmus – amelyek ismerete alapvető fontosságú a könyv megértéséhez. Már előjáróban is tesz a szerző néhány gondolkoztató megállapítást. Például: „*a terrorizmus a fennálló nemzetközi politikai rendszerben nem különös és átmeneti jelenség, hanem rendszer-specifikum.*”¹ Ha jobban belegondolunk, eszerint a terror elleni háborúnak sohasem lesz vége, azt új és új eszközökkel – hiszen a szerző szerint a jelenleg alkalmazott közbiztonsági, nemzetbiztonsági és katonai eszközök egyáltalán nem vagy csak korlátozottan alkalmasak – ismételtten meg kell majd vívunk kultúránk és értékeink védelmében. A továbbiakban megismerkedhetünk a politikai iszlámot formáló, alakító személyekkel, szervezeteikkel, azok gondolkodásmódjával, gyakran változó eszmeiségével, tevékenységével. Láthatjuk, hogy az iszlám nem csak a zsidó-keresztény, azaz a nyugati világgal áll ellenséges viszonyban, de a vallási mozgalmat belülről is megosztó rengeteg csoport között sincs béke.²

A könyvet olvasva úgy gondolhatjuk, hogy az iszlám egyáltalán nem a „béke vallása”, ahogy azt bizonyos csoportok, személyek szeretnék elhithetni. Ezt az érzést erősítik a nyugati államokról és a civilizációk összecsapásáról, valamint az iszlám euroatlanti térhódításáról írt alfejezetek is, sőt rájövünk, hogy az évek óta támogatott „multikulturalizmus” sem képes feloldani az egyre inkább erősödő keresztény-moszlim szembenállást. Különösen érdekes, hogy a nyilvánvalóan fokozódó terrorveszély ellenére az egyre inkább radikalizálódó iszlám csoportokat nem csak a baloldali liberális csoportok támogatják, hanem egyes európai újnacionalista mozgalmak is, akik akár potenciális szövetséget kínálhatnak a harcoló iszlám számára.³ Éppen ezért a tanulmány végén a szerző egy igen kemény, szinte emészthetetlen megállapítást tesz: „*Az Irakban és Afganisztánban továbbra is élénk ellenállás, a madridi és londoni robbantás-sorozatok, az oroszországi terrorcsapások és a számtalan, még idejében leleplezett merényletkísérlet világszerte arra utal, hogy jelenleg olyan háború felé sodródunk, amelyben nem lehet győzni, nem lehet vereséget szenvedni, de nem lehet békét kötni sem.*”⁴ Véleményem szerint a szerző akár azt is hozzátehetné volna, hogy ebből a háborúból kimaradni sem lehet, merthogy abba beleszülettünk... Amikor 2005-ben Darfurban szolgáltam az Afrikai Unió által vezetett békefenntartó műveletben – African Union Mission in Sudan/AMIS –, az egyik eligazításon lejátszottak egy olyan videót nekünk, amelyben az egyik szélsőséges moszlím csoport elvágja egy nyugati túsztorkát – szinte lefejezi! – bosszúból a Nyugat által elkövetett vélt vagy valós bűnökért. A felvétel nézői között több moszlím vallású főtiszt és tiszt is ült, akik közül néhányan – úgy

¹ Póczik, 14. oldal

² Erre bizonyíték az a szerző által is említett tény, hogy a Hamasz szerint – és más moszlím csoportok szerint is – a nyugati civilizáció keresztes háborút folytat az iszlám világ ellen, s ennek részese az izraeli-palesztin konfliktus is. A Nyugat kapitalista és kommunista övezete ebből a megközelítésből lényegileg azonos (volt), és a cionizmus támogatójának számít(ott). – Póczik, 32. oldal

³ Póczik, 48. oldal

⁴ Póczik, 56. oldal

túnt – egyetértenek a gyilkosokkal, sőt volt olyan, aki kárörvendően jegyezte meg, ha nem vigyázunk, mi is hasonló sorsra juthatunk. Az egyik moszlim tiszttel jó barátságban voltam, aki elmondta, a keresztények és a moszlimok között soha nem lesz béke, csak ha mi keresztények alárendeljük magunkat és elfogadjuk az ő főségüket. Ez az ember egy mérsékelt – alkalmankénti alkoholfogyasztó, sok kérdésben nyugatias, felvilágosult elveket valló – személy volt. Ennek a tapasztalatnak a birtokában számomra mégis elfogadhatónak tűnik a szerző által megfogalmazott sommás vélemény.

Ezután Póczik a mai radikális politikai iszlám eszmetörténetét mutatja be úgy, hogy egységes logikai rendbe szervezi annak előzményeit és tendenciáit. Megismerhetjük a vahabizmus, az iszlám millenarizmus, miszticizmus, messianizmus és reformizmus különböző csoportjait, a pániszlám gondolat és az iszlám modernizmus kiteljesedését. Láthatjuk Hasszán al-Banná mozgalmászervező tevékenységét, valamint azt, hogyan alakította ki Szajjid Kutb azt az ideológiát, amely több terrororganizáció számára biztosított hivatkozási alapot a „Nyugat ellen” elkövetett terrorakciókhoz. Ebben a tanulmányban olvashatunk még az indiai moszlim nacionalista és pániszlám szervezetek, valamint a Moszlim Testvériség, az Iszlám Közösség és a Hamasz eszmerendszeréről, működéséről. A szerző összegzésében itt is megfogalmaz egy érdekes gondolatot, amely szerint *„a vallási és társadalmi reformizmus - szalafizmus - bizonyos jellegzetességei - spirituális karakter, súlypontok és a fogalmi rendszer - miatt, ha nem is akadályozza meg, de nehezíti a modern európai filozófiával és politikatudománnyal való közvetlen összekapcsolhatóságát, a két rendszer közötti kommunikációt.”* Valamint *„az utóbbi másfél évszázadban az iszlám reformizmus számára a Nyugattal szembeni társadalmi, gazdasági és tudományos-technikai lemaradás vált a legfőbb kihívássá.”*⁵

A harmadik műhelytanulmány az iszlám radikalizmus két kortárs gondolkodóját mutatja be. Megismerhetjük Hasszán al-Banná és Szajjid Kutb életét, tevékenységét és hatását, valamint az első jelentős modern moszlim társadalmi szervezet, a Moszlim Testvériség létrejöttét és kibontakozását. A tanulmány érdekes eleme, hogyan jut el al-Banná az iszlám szellemi megújulásának – az iszlám reneszánsz és az iszlám közösség felszabadításának – gondolatától a fegyveres dzsihád eszméig, amely a Nagy Arab Felkelés, az angol gyarmatosítók elleni harc, a palesztinai zsidók elpusztítása, az egyiptomi állami tisztviselők meggyilkolása, a náci Németországgal való szövetségkeresés állomásain keresztül a modern iszlám fundamentalizmus alapjainak megalkotásához vezet el. Talán ezért is vitatott személye máig, nem csak a „nyugatiak”, de a mérsékelt moszlimok köreiből is. Sokan állítják, hogy nem a harc, hanem az „elnyomott” moszlimok felemelése, modernizálása, a róluk való gondoskodás volt al-Banná célja, ami kitűnik szervezete kimagasló szociális és oktatási tevékenységéből. Ezt azonban éppen al-Banná írásai cáfolják, amelyekben világosan látható, hogy *„a Moszlim Testvériség születésekor is - egyfajta reakcióként a káros nyugati befolyásra - megjelenik a világszintű dominanciaigény és az ennek érdekében kifejtendő fegyveres harc eszméje, miközben a szociális reform és gondoskodás csak alárendelt, előfeltétel jellegű jelentőséggel*

⁵ Póczik, 78-79. oldal

*bír.*⁶ Egyébként Hasszán al-Banná a fegyveres harccal több írásában is foglalkozott, amelyek közül az egyik legismertebb a „Dzsihádot útja.”⁷ A mozgalom másik meghatározó személyisége Szajjid Kutb újságíró és teoretikus, aki 39 évesen fordult a radikális nacionalista eszmék irányába, de ekkor még nem volt igazán ellenséges a nyugati kultúrával szemben, maga is az egyiptomi kormányzat tisztviselőjeként dolgozott. A változás a kétéves amerikai tanulmányútja (1948-49) során következett be, ottani szerzett tapasztalatai, a szexuális szabadosság, a rasszizmus, a fajok elkülönítése, a pénzimádat és a szellemi értékek iránti közömbösség végképp elfordították a nyugati életformától, és az iszlám hagyományok, fundamentalista vallásfilozófia tanulmányozása felé fordult. 1951-ben tagja, majd egyik vezetője lett a Moszlim Testvériségnek. Múltjával szakítva egyre inkább radikalizálódott. Bebörtönzése után születtek meg az iszlám radikalizmust máig is befolyásoló művei, a „Korán árnyékában” és a „Mér földkövek”. Végül egy elvetélt összeesküvés kísérlet után kivégezték. Kutb szintén az „igazi” iszlám újjáélesztését tűzte céljául, de a mérsékelt vallási gondolkodókkal ellentétben az iszlámon kívüli kultúra elvetését, a hitetlenek elleni szent háború mellett kardoskodott. Úgy vélte, „a Nyugat évszázadok óta az iszlám ellensége, amely egy kialakult módszertanra támaszkodva igyekszik romba dönteni az iszlám társadalmakat, miközben nemzeti megszegés nélkül csodálják az iszlám logikáját, szépségét, emberiességét és boldogságát.”⁸ Kutbnak az iszlám küldetéséről, a Nyugat kritikájáról, majd pedig a dzsihádról és az ideális iszlám társadalomról megfogalmazott gondolatait olvasva megérthetjük, miért hatottak írásai az iszlám radikalizmusra, inspirálták a terrorizmust, és miért hívta ki maga ellen a mérsékelt moszlim vezetők ellenszenvét is. Ebben a tanulmányban kapunk bővebb információt a Moszlim Testvériség, a legrégebbi és legbefolyásosabb politikai iszlám szervezet létrejöttéről, világszervezetté válásáról, terjeszkedéséről az euroatlanti világban, valamint a globális iszlám uralom megalapozása érdekében kifejtett erőfeszítéseiről. A szerző az összegzésben rámutat, hogy a szervezet, amely „európai környezetben liberalizálódott, moszlim politikai környezetben azonban radikalizálódott”, rendkívüli hatást gyakorolt a moszlim társadalmakra. A Moszlim Testvériség egyik fő célja – mondja a szerző – az ideális iszlám állam megteremtése, ahol „az uralkodó csoportok az isteni igazságosság letéteményesei, ezért nincs helye politikai ellenzéknek sem, hiszen az iszlám opponálásával volna egyenértékű. Ennek kiküszöbölése az iszlám kormányzat és minden hívő feladata, nem csak a saját országában, hanem világszerte, ezért elkerülhetetlen a szent háború folytatása agitációval és fegyverrel. A harc az iszlám közönségek felett önkényuralmat gyakorló despoták és külső megbízóik ellen egyaránt folyik, különösen az agresszív és dekadens Nyugat és a cionizmus ellen.”⁹

A negyedik írás a két legjelentősebb terroristacsoportosulás, a Hamasz és a Hezbollah szervezeteit és stratégiáit ismerteti. Megtudhatjuk, hogy a Hamasz hogyan alakult meg, vált politikai párttá és szociális hálózattá, majd kezdett 1987-től permanens dzsihádot Izrael és a Nyugat ellen, amelyben a szervezet tagjai külön-

⁶ Póczik, 95. oldal

⁷ Al-Banna, H: Jihad – a comprehensive view, <http://www.2muslims.com/directory/detailed/226270.shtml>

⁸ Póczik, 99. oldal

⁹ Póczik, 125-126. oldal

böző terrorista cselekményeket – köztük az öngyilkos merényletek – követnek el, legtöbbször polgári célpontok ellen. Megismerhetjük a szervezet felépítését, vezetőit, vezéreszméit és alapdokumentumait, amelyek közül kiemelkedik a Karta, amelynek első teljes magyar fordítását kínálja szerző. E dokumentumokból jól látható, hogy a szervezet bizalmatlanul tekint a békés megoldásokra, nemzetközi kezdeményezésekre és tárgyalásokra, azokat haszontalannak tartva inkább a dzsihádot támogatja, amely minden moszlim személyes kötelessége. Egyértelművé válik, hogy a szervezet legfeljebb csak tüzszünetet hajlandó kötni Izraellel, de végső soron annak felszámolására törekszik. Itt olvashatunk még az „Öntött ólom” fedőnevű hadműveletről, amelyet a szervezet ellen indított az izraeli haderő 2008 decemberében. Innentől azonban nem kapunk további információ a szervezetről és tevékenységéről, s ez némi hiányérzetet hagy az olvasóban. Hasonlóképpen ismerteti a szerző a síita Hezbollah történetét, működését, szervezetét, azt a folyamatot, hogyan destabilizálta, majd vontá ellenőrzése alá Libanon államát. Póczik szerint bár a szervezetet terrorszervezetként ismeri a nemzetközi közösség, az „olyan általános társadalmi elveken, politikai és katonai fegyvelmen nyugvó szervezet, amely pragmatikus módszereinek és politikai realizmusának köszönhetően több mint húsz éve szilárdan fennáll, köszönhetően nem utolsó sorban szociális és oktatási tevékenységének.”¹⁰ Állítását azonban a szerző később maga cáfolja, vagy legalábbis relativizálja, amikor bemutatja a szervezet által végrehajtott öngyilkos bombamerényleteket, emberrablásokat és más terrorista tevékenységeket, illetve a Hezbollah együttműködését az Al-Kaidával és annak hálózataival. Az, hogy egy szervezet politikai pártként – még ha nem is nyugati értelemben vett politikai erőként! – indul egy választáson, még nem jelenti azt, hogy ne lehetne terrorista szervezet, főleg, ha tömeges erőszakot alkalmaz ártatlan civilek ellen. A szerzővel ellentétes véleményem szerint a Hezbollah közpolitikai szerepvállalása csupán álca, csak annyit jelent, hogy időlegesen politikai területre helyezi át a harcot. A szerző ama megállapításával azonban maradéktalanul egyetérték, hogy „a Hezbollah harci módszerei ma az iszlamista harci módszerek modelljét jelentik.” A továbbiakban megismerkedhetünk az öngyilkos merényletekkel, a speciális óriásbombák készítésének mikéntjével és más terrorista praktikákkal is. Olvashatunk a 2006-os Libanoni háború eseményeiről, annak hatásairól a szervezet életében, valamint arról, hogy „a két korábbi földalatti szervezet hogyan vált komolyan vehető katonai, politikai és nem utolsósorban társadalomszervező erővé, mivel eszméivel, ígéreteivel, megfelelő politikai taktikával és stratégiával széles társadalmi rétegeket tudtak megszólítani, és társadalmi bázisként hosszú időre meg is tartani a vonzásukban.”¹¹

Kinek ajánlom ezt a könyvet? Ajánlom mindazoknak, akiket érdekel az iszlám, és szeretnék jobban megérteni annak mozgatórugóit, eseményeit. De azoknak az „egyszerű” intellektuális turistáknak is javaslom elolvasását, akik a Közel-Keletre vagy bármely más moszlim országba utaznak. Ehhez nyújt segítséget a szerző analitikus, elemző látásmódja, amelyet nemcsak széles körű kutatás és irodalom alapoz meg, hanem a szerkesztés módja és a témák egymásra építése is.

¹⁰ Póczik, 152. oldal

¹¹ Póczik, 164. oldal

A KÖTET SZERZŐI

Dr. Tömösváry Zsigmond	nyá. dandártábornok, a hadtudomány PhD fokozatos, címzetes egyetemi docens, az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának tagja, a Felderítők Társasága Egyesület elnöke
Dr. Bagi József	okl.mk. ezredes, KNBSZ osztályvezető
Koós Gábor	okl.mk. alezredes, Nemzeti Közszerológiai Egyetem főelőadó
Dr. Szternák György	nyá. ezredes, professzor, Nemzeti Közszerológiai Egyetem egyetemi tanár
Dr. Resperger István	mk. ezredes, egyetemi docens, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet igazgató
Siposné Dr. Kecskeméthy Klára	ezredes, professzor, egyetemi tanár, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi Honvédtisztképző kar, katonai vezetőképző intézet
Kiss Petra	NKE doktorandusz
Torma Béla	nyá. mk. ezredes,
Dr. Vida Csaba	mk. alezredes, KNBSZ osztályvezető
Dr. Kis-Benedek József	habil. nyá. ezredes, egyetemi docens
Molnár Ákos	rendőr őrnagy
Varga Csilla	NKE doktorandusz
Szabó Ervin Antal	nyá. alezredes,
Dr. Klemensits Péter	megbízott előadó, ELTE-BTK, Távol-Keleti Intézet, Délkelet-Ázsiai Központ, Budapest
Dr. Kiss Álmos Péter	az Egyesült Államok fegyveres erői nyugállományú tiszthelyettese
Szabó Csaba	rendőr főhadnagy, Soproni Rendőrkapitányság IRO főelőadó
Zalai Noémi	százados, NKE doktorandusz
Dr. Sallai János	habil. nyá. hőr. ezredes, főiskolai docens
Dr. Besenyő János	alezredes, MH GEOSZ osztályvezető

CONTENTS

SECURITY POLICY

COLONEL ENG. JÓZSEF BAGI, PhD – LIEUTENANT COLONEL
ENG.GÁBOR KOÓS – COLONEL (PROF) GYÖRGY SZTERNÁK,
PhD

THE EUROPEAN MISSILE DEFENCE

COLONEL ENG. ISTVÁN RESPENGER, PhD

GEOPOLITICAL AND GEOSTRATEGIC ASPECTS OF THE AMERICAN NATIONAL SECURITY DOCUMENTS

MRS. SIPOS, KLÁRA KECSKEMÉTHY, PhD

COOPERATIVE SECURITY AND PARTNERSHIP IN THE LIGHT OF THE CHICAGO SUMMIT

MS. PETRA KISS

A LONG LASTING CONFLICT – SYRIA IN THE CROSSFIRE OF POWER STRUGGLE

COLONEL BÉLA TORMA

THE IRAQ-IRAN WAR (1980–1988), AS A THREAT TO INTERNATIONAL PEACE AND SECURITY IN THE MIDDLE EAST, ITS ECONOMICALLY MOTIVATED POLITICAL DIMENSIONS

INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

LIEUTENANT COLONEL ENG. VIDA CSABA, PhD

THE ROLE OF CRITICAL THINKING IN INTELLIGENCE ANALYSIS AND ASSESSMENT

COLONEL (HABIL) JÓZSEF KIS-BENEDEK, PhD

INVESTIGATION OF A SPY STORY (CASE STUDY)

POLICE MAJOR ÁKOS MOLNÁR

ORGANIZED CRIME IN THE LIGHT OF THE DELINQUENTS' IDENTIFICATION

R & D

LIEUTENANT COLONEL ENG. GÁBOR KOÓS – COLONEL PROF.
GYÖRGY SZTERNÁK, PhD

**MILITARY-TECHNICAL FEASIBILITIES OF DEPLOYING
MISSILE DEFENCE SYSTEM**

SECOND-LIEUTENANT ENG. MÓNIKA KORNHOFFER

**INTERNET-ARCHIVES IN OUR COUNTRY
AND CENTRAL EUROPE**

FACTS ABOUT COUNTRIES

MS. CSILLA VARGA, PHD ASPIRANT

**CIMIC INSTITUTIONS SUPPORTING THE COMMON
FOREIGN AND SECURITY POLICY, RELEVANT ACTIVITIES
AND DOCTRINS IN EU MEMBER STATES**

HISTORY OF INTELLIGENCE & RECONNAISSANCE

LIEUTENANT COLONEL ERVIN ANTAL SZABÓ

**THE MILITARY INTELLIGENCE (RECONNAISSANCE) IN
RUSSIA UP TO 1917 FIRST PART**

PÉTER KLEMENSITS, PHD

**TRAGIC FATE OF ROMMEL'S MOST SUCCESSFUL
RECONNAISSANCE UNIT, THE GERMAN 621st RADIO**

FORUM

ÁLMOSS PÉTER KISS, PHD

**KOSOVO (1990–1999) – A SPECTACULAR SUCCESS OF
ASYMMETRIC WARFARE**

POLICE MAJOR CSABA SZABÓ

**THE ROLE OF RELIGION IN THE FORMATION OF A
UNIFIED LAW ENFORCEMENT STRUCTURE IN HUNGARY**

CAPTAIN NOÉMI ZALAI

**POSSIBLE WAYS OF USING THE JOB ANALYSIS AND
COMPETENCY MAPS IN THE FIELD OF LAW
ENFORCEMENT**

BOURDER GARD COLONEL (HABIL) JÁNOS SALLAI, PHD
**ELECTRIC SIGNALLING SYSTEM TO REPLACE MINEFIELDS
ON THE AUSTRIAN–HUNGARIAN BORDERS
(THE RISE AND THE FALL OF THE ESS)**

FOR READERS

LIEUTENANT COLONEL JÁNOS BESENYŐ PHD
**PEACEFUL COEXISTENCE OR UNINTERRUPTED WAR?
REVIEW OF THE ISLAMIC REVOLUTION BY SZILVESZTER
PÓCZIK**

OUR AUTHORS

CONTENTS

CONDITIONS OF PUBLICATION

Tisztelt Olvasó!

A FELDERÍTŐ SZEMLE a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat által kiadott, negyedévenként megjelenő tudományos-szakmai folyóirat.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya keretében működő Hadtudományi Bizottság a kiadványt „*a hadtudomány egyes szakterületeire kiterjedő tartalmú hazai folyóiratok*” között tartja nyilván, és „*az MTA doktori eljárás során felhasználandó, mértékadó folyóiratok jegyzéké*”-ben szerepel.

A Felderítő Szemle kötelezpéldányai rendelkezésre állnak és tanulmányozhatók az Országos Széchényi Könyvtárban, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Tudományos Könyvtárában, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtudományi Könyvtárában. A periodika példányai megtalálhatók a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok szakkönyvtáraiban, továbbá más, tudományos munkával foglalkozó szervezeteknél és egyesületeknél.

A FELDERÍTŐ SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül. A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik.

Várjuk jelentkezését és írásait!

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN ÉS A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül **elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos** tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és **más tudományos területek** témáit, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot Times New Roman 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban, elektronikus adathordozón (CD-n), és lehetőség szerint egy kinyomtatott példányban is kérjük megküldeni;
- lehetőség van a **kézirat interneten történő megküldésére** is, a felderito.szemle@knbsz.gov.hu és a szakmai.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címeken. A kézírathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – megbízási szerződés alapján, a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályzókkal összhangban, a rendelkezésre álló pénzkeret függvényében – szerzői honoráriumot fizetünk;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;

- a közleményhez „**Rezümét**” **kell mellékelni**, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez **3–5 kulcsszó megadása** szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)

REZÜMÉ (magyarul, angolul)

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)

SZERZŐI NYILATKOZAT

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az **idézések jegyzetben**¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmaznia kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.
AZ OLVASÓHOZ

Példák:

- (1) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (2) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (3) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (4) [www. globalsecurity.org/army/iraq](http://www.globalsecurity.org/army/iraq) (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) [www. globalsecurity.org/army/iraq](http://www.globalsecurity.org/army/iraq) (letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.
286

Elérhetőségeink

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

E-mail: felderito.szemle@knbsz.gov.hu
szakmai.szemle@knbsz.gov.hu

Dr. Kobilka István ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9576, HM 61-300
e-mail: kobilka.istvan@knbsz.gov.hu,
kobilka.istvan@gmail.com

Dr. Resperger István mk. ezredes,
06(30) 99-65-064, HM 29-420
e-mail: resperger.istvan@uni-nke.hu,
drresi@gmail.com

Ledács Kiss Jenő nyá. ezredes,
06(1) 386-9344/1301, HM 24-304, HM 24-305,
telefax: 06(1) 372-1842, HM 61-842
e-mail: ledacsj@knbsz.gov.hu
ledacsj@mailbox.hu

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

-
- jellemzőire és biometrikus elemeire vonatkozó előírásokról
- [3] A daktiloszkópia története, <http://dactiloscopia.atw.hu/history.htm>, Letöltve: 2011-12-12.
 - [4] Verbóczy Tripartitum (Hármaskönyv) HK. II. R. 16. c.
 - [5] Kriminálisztikai alapismeretek. Jegyzet, Rendőrtiszt Főiskola, Budapest 2005. 87.o.
 - [6] Csefkó Tamás: „Mind a tíz ujjnak a lenyomatát rögzítik, körömszéltől körömszélig”
<http://www.erzsebetrosta.hu/tenyerunkban-a-jovo/Csefko-Tamas-omagy/mind-a-tiz-ujjak-a-lenyomat-at-roegzitik-koeroemszeltol-koeroemszelig.html>, Letöltve: 2011-12-04.
 - [7] „Eltüntette ujjlenyomatát, hogy beléphessen Japánba”
<http://www.mon.hu/hirek/frisshirek/cikk/eltntette-ujjlenyomat-at-hogy-belephessen-japanba/cn/haon-news-charlotteInform-20091207-0924062368>, Letöltve: 2011-12-04
 - [8] Nagy Klára – Adatvédelem a biometrikus adatok tükrében – különös tekintettel a biometrikus útlevelekre. 269 o. „Optimi Nostri” Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2007. ISSN 1789-7203
 - [9] Automatisierte und Biometriegestützte Grenzkontrolle (ABG)
 - [10] Balla József – A személyazonosítás végrehajtását befolyásoló tényezők a Határőrségnél. 151.o. Magyar Rendészet, 2007/1-2. ISSN 1586-2895
 - [11] Kósa Zsuzsanna: Személyazonosítási technikák
http://www.nhit-it3.hu/it3-cd/A14_szemelyi%20azonositas.pdf, Letöltve: 2011-12-07.
 - [12] Felismeri a fantomképeken szereplő bűnözőket egy szoftver
<http://www.sg.hu/cikkek/80548/felismeri-a-fantomkepeken-szereplo-bunozeket-egy-szoftver>, Letöltve: 2011-12-05
 - [13] Halott csecsemő adatait lopta el egy új-zélandi képviselő,
http://hvg.hu/vilag/20100917_csecsemo_utlevel_uj_zeland, Letöltve: 2011-12-06
 - [14] <http://www.kulfoldibankszamlainfo>, Letöltve: 2011-12-05.
 - [15] A Tanács 1244/2009/EK rendelete (2009. november 30.) - A külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról szóló 539/2001/EK rendelet módosításáról
 - [16] Beruházásért útlevel Uniós félelmek: Montenegró a maffiózók mentsvára **lehet**, MNO, http://mno.hu/migr_1834/beruhazasert_utlevel-219392, Letöltve: 2011-12-11.
 - [17] Bokros György: Útlevelet vegyenek!
http://lemil.blog.hu/2010/09/27/utlevelet_vegyenek